

POSÍLÁNÍ ČASOPISU SOCIÁLNÍ PRÁCE/SOCIÁLNA PRÁCA JE:

- podporovat schopnost české a slovenské společnosti řešit životní problémy lidí prostřednictvím sociální práce,
- podporovat kvalitu sociální práce a profesionalizaci praxe sociální práce,
- přispívat k rozvoji sociální práce jako vědní disciplíny a ke zkvalitnění vzdělávání v sociální práci,
- podporovat zájmy poskytovatelů a uživatelů sociálních služeb.

V zájmu dosažení těchto cílů bude časopis v rámci obce sociálních pracovníků a s nimi spolupracujících a pomáhajících pracovníků jiných oborů podporovat:

- postoje, které považují odbornost a lidskost za rovnocenná kritéria kvality sociální práce,
- postoje, které kladou důraz na propojení teoretického zdůvodnění postupů sociální práce s její praktickou orientací na problémy klientů a jejich reálné možnosti,
- soudržnost všech, kteří se angažují ve prospěch řešení problémů klientů prostřednictvím sociální práce,
- otevřenou, odlišností chápající, poučenou a věcnou diskusi v rámci obce sociálních pracovníků,
- chuť a zájem sociálních pracovníků vidět sebe samé očima jiných.

POSÍLÁNÍ ČASOPISU SOCIÁLNÍ PRÁCE/SOCIÁLNA PRÁCA JE:

- podporovat schopnost české a slovenské společnosti řešit životné problémy lidí prostřednictvím sociální práce,
- podporovat kvalitu sociální práce a profesionalizaci praxe sociální práce,
- přispívat k rozvoji sociální práce jako vědecké disciplíny a k zkvalitnění vzdělávání v sociální práci,
- podporovat zájmy poskytovatelů a uživatelů sociálních služeb.

V zájmu dosažení těchto cílů bude časopis v rámci obce sociálních pracovníků a s nimi spolupracujících a pomáhajících pracovníků jiných oborů podporovat:

- postoje, které považují odbornost a lidskost za rovnocenné kritéria kvality sociální práce,
- postoje, které kladou důraz na prepojenie teoretického zdôvodnenia postupov sociálnej práce s jej praktickou orientáciou na problémy klientov a ich reálne možnosti,
- súdržnosť všetkých, ktorí sa angažujú v prospech riešenia problémov klientov prostredníctvom sociálnej práce,
- otvorenú, odlišností chápajúcu, poučenú a vecnú diskusiu v rámci obce sociálnych pracovníkov,
- chuť a záujem sociálnych pracovníkov vidieť samých seba očami iných.

Sociální práce/Sociálna práca

Časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci
Časopis pre teóriu, prax a vzdelávanie v sociálnej práci

Vydavatel: Asociace vzdělavatelů v sociální práci.

Na vydávání se podílí ZSF Jihočeské
univerzity v Českých Budějovicích.

Číslo/ročník: 4/2008

Adresa redakce: ASVSP, Joštova 10, 602 00 Brno
tel.: +420 774 324 983

e-mail: socprace@fss.muni.cz

web: www.socialniprace.cz

Redakce: Bc. Pavel Bajer; Bc. Petra Zoubková;
Mgr. Zdeňka Dohnalová, Bc. Marie Žilavská

Obr. na titulní str: Rursus, Wikimedia Commons

Grafická úprava: Petr Hrnčíř (pethr@seznam.cz)

Korektura: Vilém Kmuniček

Evidenční číslo MK: MK ČR E 13795

ISSN: 1213-6204

Redakční rada: prof. PhDr. Anna Tokárová, CSc. (předsedky-
ně/předsedníčka), prof. PhDr. Libor Musil, CSc.

(místopředseda/podpředseda), Bc. Pavel Bajer (šéfredaktor),

Mgr. Martin Bednář, Ph.D., doc. PaedDr.

Oldřich Chytil, Ph.D., PhDr. Eva Mydlíková,
Ph.D., PhDr. Pavel Navrátil, Ph.D., PhDr. Mirka
Nečasová, Ph.D., (výkonná tajemnice ASVSP),
PhDr. Libor Novosad, Ph.D., (Společnost
sociálních pracovníků), PaedDr. Milan Schavel,
PhD, m.prof., doc. PhDr. Anna Žilová, Ph.D

Předplatné: Předplatné: základní cena 265 Kč/ks vč. DPH,
cena pro studenty 165 Kč/ks vč. DPH, roční před-
platné (4 čísla) se slevou 10 % 954 Kč vč. DPH,
roční předplatné pro studenty (4 čísla) se slevou
30 % 462 Kč vč. DPH, knihkupectví 195 Kč/ks,
sponzorské předplatné 1 200 Kč vč. DPH

Akademické statě procházejí dvojím recenzním řízením.

Otištěné příspěvky nejsou honorovány. Redakce si vyhrazuje
právo upravit nevyžádané příspěvky do publicistické části.

Toto číslo finančně podpořila nadace Konráda Adenaura (Kon-
rad Adenaur Stiftung)

SP SOCIÁLNÍ PRÁCE SOCIÁLNA PRÁCA

ČASOPIS PRO TEORII, PRAXI A VZDĚLÁVÁNÍ V SOCIÁLNÍ PRÁCI
ČASOPIS PRE TEÓRIU, PRAX A VZDELÁVANIE V SOCIÁLNEJ PRÁCI

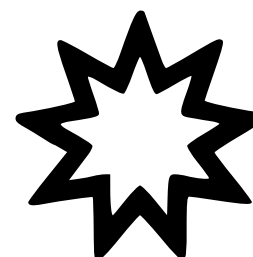
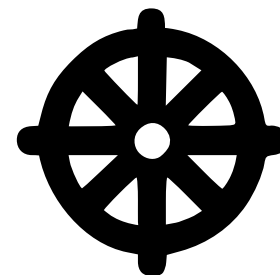
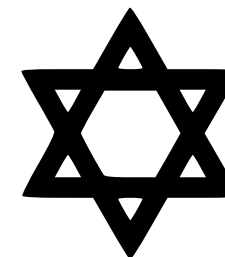
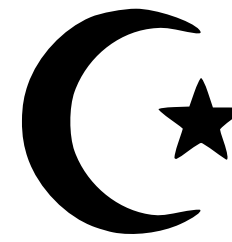
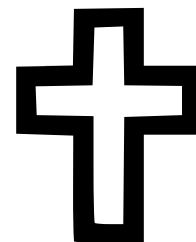
4/2008

Ročník 8

Vydává Asociace vzdělavatelů v sociální práci

Spoluvydavatelem je Zdravotně sociální fakulta
JU v Českých Budějovicích

Duchovní dimenze sociální práce

**Amen, pravím vám, cokoliv jste učinili jednomu z těchto mých
nepatrných bratří, mně jste učinili. (Bible, Nový zákon, Matouš 25, 40)**

Editorial	1	Fakta, vyhlášky	56	Akademické statě	78	Recenze	154
O čem se mluví	4	Pohledy na věc	60	Školy se představují	98	Akce, zprávy...	158
Anketa	54	Kvalita v sociálních...	67	Inspirace pro praxi	110	Kontakty	161

Editorial.....	1
Zpráva z konference k 15. výročí založení ASVSP	3
O čem se mluví	
Milovat bližního svého není jen rozumná rada, ale příkaz, upozorňuje zastánce nejubožejších František Lízna.....	4
V hagioterapii se pracuje projektivně s biblickými příběhy	9
Iknoterapie pomáhá dotknout se spirituální roviny, objevit smysl života.....	10
Odborníci oprávněně vytýkají duchovním tendenci nahrazovat závislost na drogách jinou závislostí – na náboženské víře.....	13
Zážitek neštěstí, ztráty blízkého vzbuzuje duchovní potřeby u každého člověka	15
Činnost Charity je zárukou důvěryhodné filantropie a veřejné prospěšnosti.....	18
Služby v evangelické diakonii jsou poskytovány každému bez ohledu na jeho víru.....	21
Láska musí být přítomna ve všech sociálních vztazích, říká ředitel Slezské diakonie.....	24
Naše sekularizovaná společnost bez výhrad u křesťanů akceptuje jen činy, má zkušenost ředitele Adry	27
Metodisté zvyšují profesní vzdělávání pracovníků církve psychoanalytickým výcvikem.....	29
Diakonie Církve bratrské provozuje stacionář pro děti s kombinovaným postižením	31
Maltéžská pomoc usiluje rozvíjet rytiřskost ducha pomocí dobrovolnické činnosti.....	33
Evangelická diakonie hledá nové sousedy cizincům, i muslimům.....	35
Sociální pracovník na židovské obci bere zvláštní zřetel na potřeby osob přeživších holocaust.....	37
Satiterapie vybaví sociálního pracovníka nástroji, kterými může minimalizovat zátěž z pomáhající profese	38
Buddhistické etické principy se snaží aplikovat i sociální pracovníci	42
Řada stoupenců Buddhovy nauky působí v sociální oblasti.....	44
Poradenství v oblasti sekt a nových náboženských směrů čerpá i z díla Carla Rogerse	46
Žité křesťanství znamená konkrétní starost o druhého, propojení praktické teologie a sociální práce	48
Sociální práce může mít pastorační rozměr nejen v oblasti vztahu ke klientům	50
Anketa	
Otazníky duchovního rozměru v sociální práci.....	54
Fakta, vyhlášky	
Definice křesťanské sociální práce.....	56
Výňatek z dokumentu Lidská práva a sociální práce	57
Pasáže z Bible, Nového zákona, evangelií.....	58
Pohledy na věc	
M. Martinek – Král, soudce, pastýř a nicotný člověk v podobenství o posledním soudu	60
B. Baštecká, B. Baštecký – Rom se srdcem na správném místě a sociální služby v podobenství o milosrdném Samaritánovi.....	61
R. Lapko – Nádej pre bližneho v núdzi v podobenstve o milosrdnom Samaritánovi.....	63
H. Pompey – Ježíšovo pomáhání k uzdravení u rybníka Bethesda.....	65
Kvalita v sociálních službách	
Personální standardy a profesní rozvoj zaměstnanců	67
Akademické statě	
P. Kolařík: Identita sociálních služeb poskytovaných katolickou církví	75
M. Opatrný: K čemu může být sociálnímu pracovníkovi dobrá jeho víra?	85
A. Kříšťan, L. Musil: Nezodpovězená otázka vztahu „pozorného srdce“ a „odbornosti“ v křesťanský zakotvené praxi sociální práce	93
M. Klapetek: Sociální projekty muslimských organizací v ČR	100
P. Horák: Role sociálních pracovníků v prostředí státních organizací.....	106
P. Navrátil, J. Navrátilová: Postmodernita jako prostor pro existenciálně citlivou sociální práci.....	124
P. Štochlová: Namibie v tísni aneb Poznatky ze stáže na jihu Afriky	136
Školy se představují	
Výuka na Evangelikálním teologickém semináři vede k etické, spirituální a osobnostní sebereflexi.....	146
Inspirace pro praxi	
O jednom úspěšném komunitně-spirituálním resocializačním programu	149
Zhodnocení praktické relevance amerických křesťanských časopisů o sociální práci.....	152
Recenze	154
Akce, zprávy a oznámení	158
Kontakty.....	161

Otištěné příspěvky jsou povinnou literaturou pro studenty ZSF JU v Českých Budějovicích.

Časopis vychází čtyřikrát v roce a publikuje co nejširší spektrum článků relevantních pro sociální práci. Články mohou být zaměřeny na jakýkoliv aspekt praxe, výzkumu, teorie či vzdělávání. Časopis má následující strukturu:

- 1) Editorial
- 2) O čem se mluví
- 3) Anketa
- 4) Fakta, vyhlášky, zákony, dokumenty...
- 5) Pohledy na věc
- 6) Kvalita v sociálních službách
- 7) Akademické statě
- 8) Studentské práce
- 9) Školy se představují
- 10) Inspirace pro praxi
- 11) Recenze knih
- 12) Zprávy, akce, oznámení
- 13) Kontakty

Časopis je zaměřen na publicisticko – praktickou a akademickou část. V částech 7 a 8 jsou publikovány zejména texty, které referují o výzkumu a studentských pracích. V některých rubrikách (viz bod 2) Pokyny pro příspěvky do publicistických rubrik) nabízíme prostor pro publikování textů autorů z praxe (informace o zajímavých projektech, problematických skutečnostech výkonu profese atp.). Nároky na úroveň autorských textů určených pro publikaci v jednotlivých rubrikách jsou odlišné.

- 1) Pokyny autorům akademických textů
Redakce přijímá příspěvky, které odpovídají profilu časopisu. Zasláný příspěvek musí být určen výhradně pro publikaci v časopise Sociální práce / Sociální práce. Může se však jednat i o přepracovaný a doplněný text, který byl již dříve publikován v jiném časopise. Počet příspěvku od jednoho autora je omezen na dva za jeden rok.

Nabídka rukopisů a recenzní řízení
Akademickým textem se pro účely našeho časopisu rozumí výzkumná, popř. přehledová stať (teoretická, historizující aj.). Předpokladem zařazení příspěvku do recenzního řízení je skutečnost, že v textu autor systematicky pracuje s relevantními prameny, objasňuje výzkumnou metodologii a s ohledem na svůj výzkumný cíl prezentuje také zjištění. Vzhledem k profesnímu charakteru časopisu preferujeme texty, které obsahují vedle zmíněných aspektů také aplikační dimenzi, v níž autor objasňuje relevanci svých zjištění v kontextu sociální práce. Recenzní řízení je oboustranně anonymní a je prováděno dvěma na sobě nezávislými recenzenty. Studentské práce procházejí jedním recenzním řízením. Práce jsou posuzovány po stránce obsahové i formální. V případě potřeby může být práce vrácena autorům k doplnění, či k přepracování. Na základě posudků bude rozhodnuto o jejich přijetí či odmítnutí. Ve sporných případech rozhoduje předseda redakční rady. Redakci se prostřednictvím emailové komunikace zasílají dvě provedení rukopisu. Jedno z nich nesmí obsahovat žádné údaje, které by mohly vést k identifikaci autora. Druhé provedení příspěvatele odešle v kompletní verzi.

Uveřejněná stať se stává majetkem časopisu a přetisknout její část nebo použít ji v jiné publikaci lze jen s citací původu.

Redakce si vyhrazuje právo provádět drobné stylistické úpravy. Nevyžádané rukopisy a přílohy se nevracejí

Rozhodnutí o vydání
O výsledku recenzního řízení je autor vyrozuměn. V případě potřeby je autor vyzván, aby dodal konečnou verzi práce elektronickou poštou.

Náležitosti rukopisu
Text musí být napsán v souladu s platnými jazykovými normami. Texty žádáme napsané písmem Times New Roman, velikost písma 12, styl písma Normální. Stránky nejsou očíslovány. Poznámky pod čarou lokalizujte výhradně na konec statí.
1. **Titulní strana** obsahuje výstižný a stručný název práce v češtině – nebo slovenský ekvivalent – a v angličtině, jména všech autorů, biografickou charakteristiku (do 50 slov) a v poznámce pod čarou také kontaktní informaci pro korespondenci.
2. Český nebo slovenský **abstrakt** v rozsahu maximálně 200 slov.
3. **Klíčová slova** v češtině (slovenštině). Použijte prosím max. dvouvýrazová slovní spojení.

4. **Abstrakt** v angličtině v rozsahu maximálně 200 slov.
5. **Klíčová slova** v angličtině. Použijte prosím max. dvouvýrazová slovní spojení
6. **Vlastní text** (rozsah maximálně 5 000 slov)
7. **Seznam citované literatury:** Autory žádáme, aby zvýšenou pozornost věnovali přesnému a korektnímu odkazování (viz níže). V textu se odkazuje uvedením autorova příjmení, roku publikace (Korda, 2002) a v případě, že se jedná o doslovnou citaci, také strany uvedené za rokem po dvojtečce. Seznam literatury je uveden na konci statě a je v něm uvedena pouze literatura, na kterou se v textu odkazuje. Seznam je uspořádán abecedně podle autorů a v případě, že se odkazuje na více prací téhož autora, jsou jeho práce uvedeny chronologicky. Jestliže se odkazuje na práce autora, které publikoval v tomtéž roce, jsou práce odlišeny uvedením písmena a, b atd. u roku vydání.
8. Tabulky a grafy: Tabulka nesmí být širší než 14 cm. Výška písma alespoň 8 – 10.

Při grafech použijte laskavě **výrazně** kontrastní barvy (upozorňuje-me, že časopis je černobílý).

Citace a odkazy se uvádějí v souladu s ČSN ISO 690 (010197). Vybrané příklady zde uvádíme:

Monografická publikace:
PELIKÁN, J. **Základy výzkumu.** Praha: Karolinum, 1998.

Citace z monografické publikace:
FOUČKOVÁ, M. **Reinkarnace a hlubinná terapie.** In WHITTON, J. L. a FISHER, J. **Život mezi životy.** Brno: Bollingenská věž, 1992, s. 9–14.

Citace z časopisu:
WINTER, J. **Z trosek likvidace signál celé Evropy.** *Českomoravský profít*, 1995, roč. 6, č. 28, s. 10–11.

Internetové zdroje:
www.romove.cz/cz/ [on-line] [17. 11. 2003]

Studentské práce akademického charakteru: Autoři by měli usilovat o stejnou úroveň jako u akademických článků. Předpokládá se pouze částečná znalost a orientace v dané problematice. Použití literatury a citace jako u akademických staří jsou předpokladem pro publikování. Upozorňujeme autory, kteří chtějí zveřejnit zkrácenou verzi své bakalářské nebo diplomové práce, že text nesmí zahrnovat obsah práce.

2) Pokyny pro příspěvky do publicistických rubrik
Příspěvky do rubrik Inspirace pro praxi, O čem se mluví, případně Pohledy na věc v publicistické části časopisu mají stanovený formát v rozmezí 50-150 řádků. Jejich konkrétní podoba bude upřesňována individuálně na základě dohody s redakcí. Redakce si vyhrazuje právo nevyžádané příspěvky odmítnout, či upravit podle svých potřeb. Příspěvky zasílejte bez přednastaveného formátování, bez odrážek a mezer mezi řádky ve formátu doc, či rtf, jednoduchém řádkování, ve formátu písma Times New Roman, velikost písma 12. Stránky nečíslujte. Použijte co nejméně poznámek pod čarou. Fakta, které považujete za důležité, pište rovnou do textu.

3) Pokyny pro formát knižních recenzí:
Rubrika Recenze nabízí prostor všem zájemcům, kteří chtějí seznámit ostatní čtenáře se zajímavými knihami z oblasti sociální práce a příbuzných oborů. Na zveřejnění recenze je nutno se předem domluvit s redakcí. Rozsah recenze je stanoven na 60–150 řádků, další náležitosti jsou stejné jako v případě poslání příspěvku do dalších publicistických rubrik. Recenze musí obsahovat bibliografický údaj o hodnocené knize (Daniela Vodáčková a kol.: Krizová intervence, Portál, Praha, 2002) a jméno autora recenze spolu s kontaktem.

4) Kontaktní údaje:
ASVSP – Sociální práce / Sociální práce
Joštova 10
602 00 Brno
tel.: +420 549 491 969 (články do publicistické části)
pavel.bajer@socialniprace.cz
tel.: + 420 549 493 586 (články do akademické části)
zdenka.dohnalova@socialniprace.cz
www: <http://www.socialniprace.cz>

Vážené kolegyně, vážení kolegové,

otevíráte číslo, které předkládá téma v historii tohoto časopisu dosud ojedinělé a pocho-pitelně i vyvolávající dvojznačná očekávání. Duchovní dimenze je nejenom v sociální práci skutečnost každému zároveň niterně blízká a zároveň neustále unikající, proto tomu nemůže být ani jinak. Duchovní obzory se v sociální práci otevírají v mnohotvárných kontex-tech, ať na individuální rovině v oblasti zvláda-ní obtížných životních situací, na dialogické rovině v rámci posílení kvality pomáhajícího vztahu nebo na organizační a instituční rovině v rámci organizační kultury zařízení poskytu-jících sociální služby.

Praktická zkušenost potvrzuje, že mnozí z klientů zpracovávají své životní obtíže a na-cházejí odvahu k „sociální změně“ také du-chovně – ať už si to uvědomují, nebo ne. Také nemalému počtu sociálních pracovníků po-máhá určitý spirituální přístup k tomu, aby se osobně vyrovnali s tíhou životních osudů, kte-ré potkávají ve své praxi. Navzdory tomu refle-xe těchto duchovních možností není součástí výzkumu ani vzdělávání v sociální práci, nejen v České republice, ale také v jiných evropských zemích. Zatímco v USA k této tematice přístu-pují alespoň v rámci výzkumu značně otevře-ně či pragmaticky, v sociální práci evropské vládou v tomto ohledu spíše předsudky a ne-důvěra – oprávněná či neoprávněná.

Duchovní perspektiva sociální práce však nepředstavuje v evropských sociálních ději-nách žádné novum. Evropa zná již dvoutisí-ciletou a Česko i Slovensko tisíciletou tradici sociálních služeb a sociálních zařízení, jejichž fungování bylo a je neseno duchovními in-spiracemi, konkrétně biblicko-křesťanskými. Duchovní podpora člověka hledajícího pomoc a radu má jít ovšem ruku v ruce s nepochybně nezbytnými kroky hmotné, fyzické, psychické a sociální pomoci.

I když nebylo a ani nemohlo být naší am-bicí pojednat o tématu definitivně a jednou provždy, předkládáme vám řadu impulsů k tomu, kde lze duchovní dimenzi v sociální práci odkrývat a jak s ní zacházet. Doufáme, že se vám tak ukáže v nových a snad netuše-ných obrysech.

Duchovní dimenze života člověka se pro-jektuje v náboženství, které bývá označováno za reálný, životní, osobní vztah člověka k tran-scendentní zkušenosti. Proto jsme se rozhod-li na titulní straně čísla prezentovat symboly největších náboženských systémů. Kříž zob-razuje křesťanství, islám půlměsíc, judais-mus šesticípá hvězda, kolo buddhismus, san-skrtské ÓM hinduismus, kruh a meče sikhis-mus, hvězda bahá'í, ruka džinismus a brána šintoismus. Ze všech světových náboženství jsme v naší euroamerické civilizaci nejvíce ovlivnění křesťanstvím, přirozeně tedy nej-více příspěvků postihuje křesťanský rozměr sociální práce. Ve vícero člancích respondenti zmiňují motivaci k praktické pomoci bližní-mu biblickými veršem: „Amen, pravím vám, cokoliv jste učinili jednomu z těchto mých ne-patrných bratrů, mně jste učinili“; i z tohoto důvodu tato věta z Matoušova evangelia tvoří podtitul čísla.

Přejdeme však přímo k obsahu. Číslo začí-ná rozhovorem s knězem, jezuitou Františkem Líznu, přítelem lidí na okraji společnosti. V dalších příspěvcích představujeme tera-peutické metody vycházející z Bible, respek-tive východního křesťanství – hagioterapii a ikonoterapii. Tyto přístupy slouží k naleze-ní smyslu života nejen drogově závislým. Se stejnou cílovou skupinou souvisí i další pří-spěvek. Pastorační drogově závislých pověřilo ostravsko-opavské biskupství kněze Marka Jarguse, který také poutavě hovoří o vztahu duchovního světa a návykových látek. I lidé nevěřící (ateisté) mají své duchovní potřeby. Možná pro někoho překvapivé zjištění potvr-zují slova Karla Šimra, který se zabývá pomo-cí lidem po neštěstích, v krizových životních situacích. Přirozeně jsme nemohli opome-nout velké křesťanské organizace – Charitu, Slezskou diakonii a Adu, duchovní přesah činnosti osvětlují jejich nejvyšší představitelé. V protestantských církvích se křesťanská sociální pomoc nazývá Diakonie, konkrétně si můžete přečíst o diakonických projektech u metodistů, v Církvi bratrské a Českobratr-ské církve evangelické. Maltézskou pomoc zná určitě řada z vás z různých velkých kulturních

a sportovních akcí. Tato organizace, jak informuje Michal Umlauf, poskytuje sociální pomoc na bázi dobrovolnictví.

Nejen v křesťanství, ale i v jiných náboženstvích je zakořeněna pomoc bližnímu v nouzi. Jana Štěpánová z Židovské obce Olomouc představuje specifika sociální práce s klienty, kteří zažili holocaust. Tři další příspěvky se zabývají vztahem buddhismu a osob v tíživé životní situaci. Karel Hájek přibližuje především terapii všímáním – satiterapii. Výcviku v tomto přístupu se zúčastňují i sociální pracovníci. Etické principy v buddhismu, které přirozeně souvisejí se vztahem k druhému člověku, zmiňuje Roman Hytych. Sociálně angažovaný buddhismus popisuje religionista Zdeněk Trávníček. Religionistou je i respondent následného rozhovoru. Zdeněk Vojtíšek se zabývá pastoračním poradenstvím v oblasti sekt. Spojitost dvou různých oborů praktické teologie (pastorace) a sociální práce vysvětlují Alois Křišťan a Ondřej Fischer.

V rubrice Fakta, vyhlášky... uvádíme mimo jiné pasáže z Bible, Nového zákona. Konkrétně evangelijní podobenství O posledním soudu, podobenství O milosrdném Samaritánovi a Ježíšovo uzdravení tělesně hendikepovaného u rybníku Bethesda komentují Michael Martinek, manželé Baštečtí, Róbert Lapko a Heinrich Pompey.

Určitě neméně zajímavé příspěvky najdete i v dalších rubrikách, Inspiraci pro praxi nebo v knižních recenzích.

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

dovolte mi, abych vám také poděkovala za vaši dosavadní přízeň. Je dobrým zvykem komunikovat s vámi otevřeně o změnách v koncepci časopisu a jeho budoucnosti, proto považuji za důležité oznámit vám zvýšení cen časopisu v roce 2009. Jde o složité rozhodnutí, kterému jsme se dlouho vyhýbali, bohužel je nevyhnutelné, vzhledem k inflaci a rostoucím cenám dodavatelů. Velmi jsme se snažili, aby se vás, našich stálých čtenářů, zvýšení cen příliš nedotknulo. Nově proto za roční předplatné zaplatíte pouze o 37 korun více. Výrazněji vyšší než doposud však bude základní cena za jednotlivé výtisky

Na třetí monoteistické náboženství přišla řada v Akademických statích. Martin Klapeček představuje sociální projekty muslimských organizací v ČR. Tématem identity sociálních služeb poskytovaných katolickou církví se zabývá Petr Kolařík. K čemu může být sociálnímu pracovníkovi dobrá jeho víra?, takto nazval svou studii části výsledků výzkumných rozhovorů s pracovníky Diecézní charity Plzeň Michal Opatrný. V další stati upozorňují Alois Křišťan a Libor Musil na potřebu sebe-reflexe z hlediska řešení vztahu mezi odbornou kompetencí a principem pozorného srdce v katolické sociální práci.

Rok 2008 se chýlí ke konci. Nastává tedy čas představit vám ediční plán na další rok. V čísle 1/2009 přiblížíme téma, které nabývá na stále větší důležitosti – komunitní plánování. V čísle 2 se budeme tentokrát věnovat různým pojetím sociální práce a spolupráci mezi zastánci různých koncepcí. Třetí číslo s názvem Sociální práce se zadluženými nabízí podněty, jak pomoci lidem v obtížné majetkové situaci. Poslední číslo roku 2009 představí nejen projekty sociální práce ve třetím světě.

Vážení čtenáři,

Přejeme vám klidné a pokojné prožití vánočních svátků a úspěšný rok 2009.

Heinrich Pompey, Jakub Doležel, garanti
Pavel Bajer, šéfredaktor

(265 korun) a také cena pro studenty (165 korun). Za redakci časopisu vám mohu slíbit, že se i nadále budeme snažit vytvářet obsahově kvalitní a graficky zajímavý časopis, který v současné době představuje jediný profesní časopis sociálních pracovníků v ČR a na Slovensku.

Příjemní prožití vánočních svátků a úspěšný start v novém roce 2009 přeje

Petra Zoubková,
finanční manažerka ASVSP

Toto číslo finančně podpořila nadace Konrada Adenaura (Konrad Adenauer Stiftung)

Konference Úloha sociálních pracovníků a očekávání společnosti

U příležitosti 15. výročí založení Asociace vzdělavatelů v sociální práci (ASVSP) se na konci listopadu 2008 v Brně na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity konala mezinárodní konference. ASVSP vznikla v roce 1993 jako dobrovolné sdružení právních subjektů vyšších odborných a vysokých škol nebo jejich částí, případně poskytovatelů dalšího vzdělávání v sociální práci. Základním cílem Asociace je zvyšování odborné kvality vzdělávání v sociální práci v České republice.

Konference s názvem Úloha sociálních pracovníků a očekávání společnosti se zúčastnili učitelé vyšších odborných a vysokých škol, studenti oboru sociální práce a oborů příbuzných a pracovníci pomáhajících profesí, kteří se školami spolupracují. Konferenci zahájil přivítáním a krátkým proslovem děkan Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity prof. PhDr. Ladislav Rabušic, CSc., který poděkoval nizozemské vládě za podporu reinstitucionalizace sociální práce v nových podmínkách české a slovenské společnosti. S rekapitulací činnosti Asociace v uplynulých 15 letech seznámil účastníky konference předseda ASVSP doc. PaedDr. Oldřich Chytil, Ph.D., který ve svém projevu mimo jiné poděkoval všem, kteří se na jejím fungování podílejí. Zahraniční přednášející prof. Dr. Nol Reverda, tajemník ENSACT, se ve svém projevu zaměřil na proměny politického klimatu v Nizozemí mezi lety 1995 a 2005 a s tím souvisejícími změnami v pojetí sociální práce. Na jeho projev navázal vedoucí katedry sociální poli-

tiky a sociální práce Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity prof. PhDr. Libor Musil, CSc., který přednesl přednášku zaměřenou na problematiku různých představ o úloze sociální práce a vlivu sociálních pracovníků na zakázku společnosti.

Odpolední program sestával z nabídky čtyř diskusních workshopů. Cílem prvního bylo rozprodit diskusi o tom, jakým způsobem mohou být zlepšeny podmínky komunikace mezi stoupenci různých pojetí sociální práce. Účastníci druhého workshopu se pokusili hledat odpověď na otázku: Jak v praxi spolupracují a jak mohou v budoucnu spolupracovat zastánci různých pojetí sociální práce? Třetí workshop byl mimo jiné zaměřen na legislativní podmínky sociální práce. Garanti tohoto workshopu se snažili podnítit debatu, jakými cestami je možné ve stávajících podmínkách české společnosti oslovit politiky a zaměstnavatele, aby brali zástupce sociální práce vážně. A konečně účastníci čtvrtého workshopu se věnovali otázkám, jenž souvisí s tím, jak mohou myšlenku spolupráce mezi stoupenci různých pojetí sociální práce podporovat školy.

S nejdůležitějšími závěry z této konference vás seznámíme v některém z dalších čísel našeho časopisu. Domníváme se, a množství pozitivních ohlasů na tuto konferenci naši domněnku potvrzuje, že myšlenky, které zde zazněly, by rozhodně neměly zapadnout, protože mohou být podnětem k dalšímu rozvoji oboru sociální práce.

Zdeňka Dohnalová

Témata časopisu Sociální práce/Sociálna práca na rok 2009

1/2009 Komunitní plánování, termín vydání: konec března

2/2009 Různá pojetí sociální práce – spolupráce, komplexnost, termín vydání: konec června

3/2009 Sociální práce se zadluženými, termín vydání: polovina října

4/2009 Sociální práce ve třetím světě, termín vydání: konec prosince

Milovat bližního svého není jen rozumná rada, ale příkaz, upozorňuje zastávce nejubožejších František Lízna

František Lízna, katolický kněz a člen jezuitského řádu, se věnuje desítky let cílovým skupinám sociálních pracovníků, především Romům, vězňům a bezdomovcům. Narodil se roku 1941 v Jevíčku, před čtyřiceti lety vstoupil k jezuitům, v roce 1974 byl vysvěcen na kněze, ale do roku 1989 nedostal státní souhlas. Vystřídal řadu manuálních zaměstnání, čtyřikrát se ocitl z politických důvodů ve vězení. Je signatářem Charty 77, držitelem Ceny Františka Kriegla za obětavou práci s odsouzenými a řádu TGM za vynikající zásluhy o demokracii a lidská práva. Od roku 1995 působí ve farnosti Vyšehorky poblíž věznice Mírov.

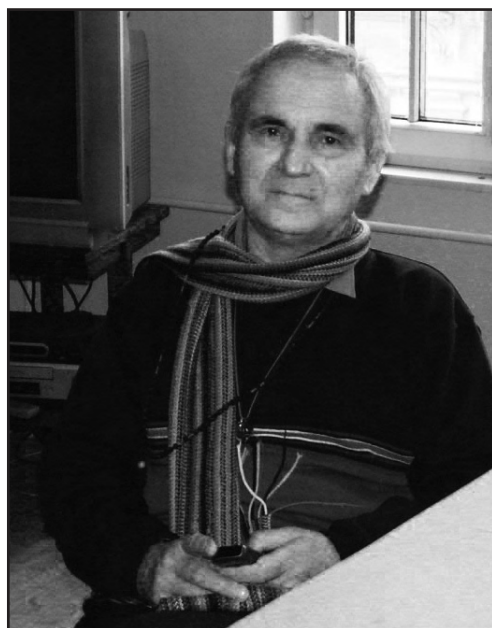
Při rozhovoru nezapře svou jedinečnou autentičnost, zásadně nečiní kompromisy, vždy hájí pravdu a lidi utlačované vřod i nevhod. Nebojí se kritizovat církevní hierarchii, přitom z odpovědi vysvítá, že církev má rád, přijímá ji i s chybami. Pro někoho může být jeho životní postoj radikální, provokativní. Těžko někdo zůstane k jeho slovům apatický, buď vzbudí nadšení, nebo odpor. Během rozhovoru se ukázala jistá potíž, neustále totiž odbíhá od položené otázky. Rozhodl jsem se ponechat rozhovor v co možná nejvíce původní podobě, s minimem redakčních úprav, aby vynikla hodnota, pravá podstata tohoto vzácného člověka.

Co vás vedlo k pastoraci lidí na okraji společnosti?

Odpověď je jasná a jednoduchá: je to jediná cesta, jak můžeme dojít do Božího království, když čteme evangelium, konkrétně Matouše, 25. kapitolu, kde se Kristus ptá těch, kteří přišli do Božího království, na konkrétní otázku pomoci. Neptá se, kolikrát jsme byli na mši svatě, kolikrát jsme se pomodlili růženec, i když bez růžence a mše svatě se těžko můžeme propracovat k tomu, abychom byli účinní v praktické lásce. Ptá se, jestli jsme chudého oblékli, hladového nasatili, nahého oblékli, nemocného navštívili a šli do vězení, když je věznice nablízku.

Proč zrovna Romové, bezdomovci a vězni?

Jsem knězem od roku 1974. 16 let jsem pracoval ve zdravotnictví, 14 let jsem pracoval mezi mentálně postiženými lidmi, stýkám se s duševně postiženými lidmi odkázanými na lékařskou pomoc, setkávám se s lidmi z dětských domovů, vnitřně zdevastovanými, protože nemají rodiny. Mnoho lidí po strastiplných cestách od nejtěplejšího dětství až k dospělosti ztratí kontakt se svým tělem a chtějí změnit svoji sexuální identitu. Tihle lidé se kolem mne motají, já jim pomáhám, i když je to velmi

František Lízna

obtížné. Mnoho lidí se na ně dívá skrze prsty, mnozí se také dívají skrze prsty na mne, že jim pomáhám. Nikdo nemůže být postižen tak strašným způsobem, že se nemůže dotknout vlastního těla, jako transsexuál.

Takže se ptáte, proč bezdomovci, proč Romové? Bezdomovci jsou lidé, kteří se potřebují dostat ze situací, kdy by třeba umřeli na ulici.

Když jsem pobýval v Anglii, tak jsem zjistil, že když se blíží zima, vyčlení se nějaký kostel a tam jsou celou zimu až do jara. Starají se o ně dobrovolníci, kteří mají s bezdomovci soucit. Nebo jsem viděl, že se jim nabídnou prostory v blízkosti metra, třeba celá hala, kde jsou věci související s dopravou, ale v zimě slouží lidem bez domova, protože je velice obtížné přežít během zimy.

A vězni?

Poté, co padl komunismus, jsem sloužil vězňům jako profesionál na částečný úvazek ve věznici na Mírově, tak to je moje parketa. Co existuje církev, tak vždycky, svědčí o tom texty ze šestého století, biskupové chodili do věznic jedenkrát za týden, aby se setkali s lidmi, kteří trpí. Velice bych si přál, aby naši biskupové chodili také do věznic, o vězně se starala církev. Rupert Mayer – Němec, apoštol Mnichova, který pocházel ze šlechtického rodu, se staral o lidi na okraji, kteří přijížděli do města za těžké hospodářské krize, a sloužil jim tam mši hned v pět hodin ráno. Hitlerovi odporoval od samého začátku, protože věděl, že nacismus nemá nic společného s křesťanstvím, byl vězněn i v koncentráku, poté izolován v jednom zámku do konce války, aby nemohl mluvit, protože se předpokládalo, že je to nebezpečné pro celý jezuitský řád. To jsou kompromisy pro mne nepřijatelné, máme mluvit vhod či nevhod, když se setkáme s projevy rasismu nebo jednoduchých řešení pro nějakou minoritu, jako jsou třeba Romové. Rupert Mayer měl zvláštní vztah k vězňům, když si všimneme posledních okamžiků života Ježíše, vidíme, že nebyl na Golgotě sám, ale po levé a pravé ruce měl vězněné povstalce a jeden z nich přišel do nebe.

A Romové?

To je specifická otázka i pro mne samotného, proč je mám tak rád, těžko to dovedu vysvětlit. Moje maminka, která žila a narodila se v Chudsku na Podkarpatské Ukrajině, se asi musela s nějakým Romem stýkat. Mne jako politického vězně dávali často do cely s Romy, protože věděli, že je nemůžu ovlivnit proti komunismu, jelikož oni nedokážou politicky uvažovat. S Romy jsem byl nucen prožívat dny i měsíce a zjistil jsem, že to jsou mimořádně milí a sym-

patiční lidé. Jako kněze mě nazývali spoluvězni velice vulgárně, ale Romové to nedělali. Cítil jsem, že v nich je něco zvlášť sympatického, dokonce určitá výzva, abych se jimi zabýval. Když padl komunismus, tak se objevily povážlivé přístupy k řešení různých sociálních otázek a Romové se stali předmětem složitěho způsobu myšlení, co lze s nimi dělat a nelze s nimi dělat. V roce 1992 jsem přijal romskou národnost, protože jsem soudil, že když se nenajde člověk, který bude žít s nimi, tak se ani nenajde klíč, jak vyřešit romský problém, který narůstá a bude narůstat. Vidíte, jaké jsou tendence různých extrémně levicových a pravicových stran? Skryté až veřejně prohlašují teorie, které se ztotožňují s Hitlerem. Násilné řešení romské otázky podporují i lidé, kteří chodí do kostela. To je katastrofa, proto mám k Romům takový pozitivní vztah. Když jsem přijal romskou národnost, můj představený v jezuitském řádu tento krok pokládal za těžko přijatelný. Říkal jsem mu: když přijde doba, že se Romové dostanou do přikázaných ghett, vytvoří se předstupěň koncentráku, tak tam půjdu mezi ně. Církev má být všude, kde se vytváří situace pro lidi těžko snesitelná.

Zdá se, že jste měl potřebu věnovat se lidem na okraji společnosti už dříve, už jste zmínil, že v 60. letech minulého století jste působil v ústavu pro mentálně postižené...

Komunistický systém se bál každého člověka, který se nepodřídil požadovanému rituálu. Žil jsem jiný myšlenkový směr, vytvořený na základě hlubokého přilnutí k evangeliu. Neříkám k církvi, protože církev dělala podle mne nepěkné kompromisy, poslouchala církevní tajemníky, prodlouženou ruku StB. Neodsuzuji však kněze, ale velmi jsme se přizpůsobili systému, abychom mohli přežít. My jsme neměli chtít přežít, my jsme měli jít do toho, abychom prolili krev pro Krista. Vážím si toho, že jsem 16 let byl knězem bez státního souhlasu, nikdy jsem nemusel poslouchat církevního tajemníka. On by se mnou uzavřel nějaký kompromis, řekl by mně: nesmíte nic dělat s mládeží, nesmíte dělat nic mimo kostel, a ztratil bych tak jádro křesťanství, tedy, že máme hlásat evangelium vhod či nevhod,

ne agresivně, ale s duchem evangelia. Někteří měli v době komunismu jinou představu, jak si má církev tehdejší doby počínat, viděli jinou tvář Mesiáše, než se objevila v člověku, který neměl kde spát. Kristus sám byl bezdomovec, ať se nám to líbí nebo ne. V evangeliu říká: Lišky mají doupata, ptáci hnízda, ale Syn člověka nemá, kam by hlavu složil (Lukáš 9, 58). My, křesťané, máme vážně uvažovat o tom, proč jsou tady lidé, kteří umřou tuto zimu na ulicích, když bude krutá. To je ze strany zvláště křesťanů povinnost se nad těmito lidmi zamýšlet a nepokládat je třeba za nějaký obtížný hmyz.

Můžeme se vrátit zpět do 60. let, kdy jste působil v ústavu pro mentálně postižené?

Žil jsem v té době, byl jsem zařazen jako nepřátelská osoba, tak mě neumožnili pracovat tam, kam bych sám směřoval. Usoudili, že když mě dají do ústavu pro mentálně postižené, tak nebudu moci nic pokazit ve smyslu, že bych v ústavu vykonával určitou propagandu proti komunismu. V ústavech pro mentálně postižené jsem našel absolutně nádherný domov, protože jsem zjistil, jak duše těchto nemocných lidí, často pokládaných za něco, co je prakticky nehodné pohledu, jsou bohaté tím, že jsou na rozdíl ode mne nedotčeny hříchem. Poznal jsem, že mají nesmrtelnou duši. Oni vykonávali vše, co jsem si přál, cítil jsem se tam jako opravdu uzdravovaný člověk.

Jak lze docílit nemít předsudky vůči Romům, vězňům, bezdomovcům? Jak dokážete mít rád lidi, znovu pomoci těm, kteří vás zklamou, okradou?

Dívejte, není jiné zbyetí než mít lidi rád. Kdyby se nám z křesťanství vše ztratilo, dostali se do situace, kdy by nám byla sebrána poslední bible, co zůstala na zemi, tak si máme zapamatovat nejdůležitější přikázání: Milovat Boha z celého svého srdce, z celé své duše a z celé své síly a bližního jako sám sebe. Toto přikázání směřuje k nejhlubšímu jádru křesťanství.

Když se mě ptáte, jak mohu milovat lidi, kteří mě opakovaně zklamou, nebo mi odcizí nějaké finanční částky, tak bych mohl udělat jednu věc: vyhodit takového člověka z fary a dál se s ním nestýkat. Dal bych však přednost

penězům před člověkem, to bych zklamal, protože peníze jsou vždy méně než člověk, jakýkoli člověk. Milovat bližního svého není jen rozumná rada, ale příkaz. Když přestanu tento příkaz respektovat, tak se stane ze mne sobec, který si kolem sebe udělá dokonalou izolaci, pomocí různých mechanismů – bezpečnostních zámků, či kamer; že se nejdříve podívám, jestli venku náhodou nestojí bezdomovec, a budu dělat mrtvého brouka a neotevřu mu dům.

Chápu, že lidé se musí chránit od zločinců. Jenže já ne, nemám za sebou rodinu, abych chránil děti od případného agresora. Jako kněz mám být vystaven všemu nebezpečí, zvláště když jsem jezuita, a jít do nejhorších situací a nerezignovat na lásku k člověku. Chodil jsem do věznic, kde jsem ne formálně, ale s láskou podával ruku člověku, o němž jsem mohl tušit, že zavraždil ne jednoho, ale několik lidí. Musel jsem najít cestu, aby podání ruky nebylo prázdné gesto. Není to tak strašně obtížné, jak si myslíte. Sám jsem byl ve vězení, na cele s lidmi, s nimiž jsem musel trávit jistý čas. Když mi řekli, jaké prožili dětství, tak jsem se zděsil, co vše provedli. To byla první fáze, přál jsem jim největší trest. Když jsem s nimi musel žít déle, tak se mi svěřili s věcmi, s nimiž by se mi nesvěřili, kdyby se se mnou nesetkali ve vězení. Zpětně jsem si položil otázku: Mohu je odsuzovat? Kdybych prožil to, co oni, nebýt vítán už v lůně matek, zažít agresivní zneužívání všemi způsoby, možná bych byl horší než oni.

Dočetl jsem se, že vykonáváte sociální apoštolát. Co to znamená?

Jezuité mají celosvětově priority, které sledují. Jedna z těch priorit je sociální apoštolát. To znamená: máme probouzet lidi z letargie, apatie, nebo z nepřátelství vůči různým skupinám, které jsou obtížné snesitelné. Není jednoduché sedět v kostele vedle člověka, který zapáchá. Pro mne je však člověk víc než zápach, musím to prostě snést, protože má nesmrtelnou duši a je to dítě Boží. Bůh si přál, aby se narodily různé etnické skupiny. On chtěl Romy, není to tak, že by se mu stvoření vymklo z ruky. On chce, aby tady byli Romové, ať se nám to líbí nebo ne, jsou mezi námi. Jeden z důvodů, proč k nim tíhnu, je, že tato skupina je na tom opravdu nejhůře. Řada lidí se na ně dívá skrz

prsty, oni mají důvod se na ně takto dívat, ale my máme být tady proto, abychom z Roma, který krade, pomohli udělat Roma, který bude méně krást. Pro mne je taky bílá vrána Rom, který nekrade. Nikdy ovšem nemohu vědět, jestli třeba syn nekrade méně než otec. To ví jen Bůh. Kdybych se narodil jako Rom, tak bych kradl. A teď někdo řekne, ale to by přece neměli krást. A já se ptám: Je dostatek kněží, kteří pracují mezi Romy? Kolik kněží pracuje mezi Romy? A třeba žijí v jejich farnosti, chtějí být pokřtěni, a řada kněží jim odmítne křest udělit. Myslím si, že je to jeden z největších hříchů, kterého se dopouštějí kněží, když nepokřtí romské děti. Pak je mnohem obtížnější udělat z romských dětí lidi, kteří budou respektovat desatero, včetně nepokradeš.

Jak postupujete, komunikujete, v sociální práci by se řeklo jaké používáte metody při práci s vašimi klienty – bezdomovci, vězni, Romy?

Především, základ je v tom, aby byl dům pro ně kdykoliv otevřen. Nejhorší bylo, že jak padl komunismus, chodil jsem po různých městech a narazil jsem na ceduli na faře, kde byly vyznačeny návštěvní hodiny. To je úplně proti duchu evangelia. My, kněží, máme být služebníky. Teď se konečně situace změnila, už se neříká duchovní správa. Když slyším toto označení, já kriminálník v době komunismu, hned se mi vybaví správa StB. Chci dosáhnout toho, aby se říkalo duchovní služba. A už se snad brzy mé přání naplní. Když nebudeme sloužit ve dne v noci, tak nemůžeme obstát. Kristus byl unaven, plno lidí se jej chtělo dotknout, aby byli uzdraveni; řekl apoštolům: Tady počkejte a odpočiňte si. Dbal na jejich odpočinek, ale sám se celou noc modlil. Když přišel někdo v noci, jako Nikodém ze strachu před Židy, tak s ním rozmlouval. To je příklad, vůbec nevymyslím radikální teorie, to je evangelium, nic jiného mě nezajímá. Jezuité pořád sledují sociální apoštolát jako důležitý prvek naší služby mezi chudými.

Vidíte, je to pro vás potřebné vidět výsledky vaší služby, činnosti?

Právě proto, abychom nemluvili jen v obecných frázích, tak ten, kdo chce pracovat v so-

Obraz znázorňující podobenství o milosrdném Samaritánovi ze 6. století.

ciálním apoštolátu, mezi chudými, musí počítat s tím, že ztroskotá po pár měsících, letech, když bude sledovat nějaký kladný výsledek. Člověk musí jít do toho a nehlédět na neúspěch. Samozřejmě hledat formu, jak dosáhnout úspěchu, ale konečný smysl není v tom, abych měl úspěch, ale abych pomohl. Ovoce, výsledek se dostaví, až třeba odejdeme z určité služby. A mám o tom důkazy. Pobýval jsem na cele s člověkem, který když si přečetl úsek evangelia, tak mi řekl: „Františku, kdybych se ti vyzpovídal, tak se pozvracíš. Já nemohu evangelium číst, to je pro mě pěkná pohádka.“ Po letech jsem od něho dostal dopis, že jsem byl jediný člověk, který mu ukázal ve vězení jiný smysl žití, a poděkoval mi.

Jak si vysvětlujete, že Ježíš v evangeliích mluví pozitivně, ztotožňuje se s vězni?

Sám byl vězeň, to je jednoduchá odpověď. Ježíš se třicet roků ztotožňoval s pomocným dělníkem, o kterém se nevědělo. On, Syn Boží, žil třicet roků skrytě, naprosto neúspěšně, nikdo si ho nevšímal. Pak tři roky působil veřejně v takové míře, že to bylo nesnesitelné pro vlastní rodinu. Říkali: To je blázen. Když k němu přicházeli farizeové, radili se předem, jak ho chytnout do léčky, oni nechtěli slyšet jeho slovo, oni ho chtěli zkompromitovat. Každého politika, který chce

dělat dobrou politiku, chtějí druzí zkompromitovat. Je pro ně nebezpečný, protože odhalí jejich podvody, korupci. Každý člověk, který chce změnit marasmus, mravní úpadek ve společnosti, musí počítat s tím, že se stane třeba obětí zločinů. Vždy mám radost, že nejsem ten, kdo je příčinou zločinu. Když jsem obětí zločinu, tak je to výkupná oběť. Kdybych se dostal do nějaké šlamastyky a viděl, že skinhead útočí na Roma, a byl bych zavražděn místo toho Roma, pokládal bych to za krásnou smrt.

Potěšilo mě, že jsem mohl oslovit Romy při romské pouti na Svatém Kopečku u Olomouce. Na pouti nebyli žádní církevní hodnostáři (pozn. autora: biskupové), všichni mají důležitější úkoly, jako je třeba bířmování (úsměv). Romové by si měli vyprosit skrze přímělu blahoslaveného Zefferino Jimeneze Malla (pozn. autora: první blahoslavený Rom), který zemřel za katolického kněze, aby se objevil kněz, který zemře za Romy. Pokládám také za důležité, aby se objevil nový Martin Luther King. Proto vítám, že příštím americkým prezidentem bude černoch. Před třiceti lety by to bylo absolutně nemyslitelné, černoch nemohl sedět ani v autobuse vedle bílého. První služba Romům je, že když jedu vlakem nebo busem, tak si sednu vedle Roma. Nebojím se, že mi ukradne peníze, dám si však pozor.

Čím je způsobeno podle vás, že církev více nechodí na místa, kde jsou lidé potřebující pomoc? Proč se církev více neangažuje ve službě lidem na okraji společnosti?

Na to už jsem odpověděl. Můžeme křesťanství prožít velice pohodlně tím, že budeme chodit jen v neděli do kostela. Lidé často zaměňují prostředek za cíl. Myslí si, že tím, že půjdou do kostela, pomodlí se růženec, mohou jít spokojeně spát. Já jim říkám, že ne. Musí se modlit růženec, chodit na mše svaté jako prostředek

k tomu, aby vstali a šli a pomohli druhým. Modlitby, zbožné úkony jsou živeny pro růst člověka k lásce k Bohu a bližním. Pokud se spokojíme jen s prostředky, zanedbáme člověka. Zase se vracím k tomu prvnímu. Když přijdeme před soudnou stolicí Boží, tak Kristus se nás nebude ptát, kolikrát jsme byli tady u Jezuitů na mši svaté, kolikrát jsme se pomodlili růženec a vykonali křížovou cestu, ale zeptá se, jestli jsme nesli kříž. Bude pokládat konkrétní otázky: Jestli jsme mu dali najíst, jestli jsme ho oblékli, jestli jsme ho navštívili ve vězení, v nemocnici. Možná už bude pozdě, abychom to mohli napravit, teď máme ještě šanci v pozemském životě.

Biskupové mají obrovskou odpovědnost za církev, měl bych se za ně modlit, dělám to málo, bohužel. Oni mají obrovskou odpovědnost, protože čím mají větší odpovědnost v církvi, tím více se kolem nich dábel motá, protože ví, že mu hrozí nebezpečí. Nejhorší je, že my křesťané jsme schopni počínat si utilitaristicky a oportunisticky a nežijeme důsledně z evangelia, to je důvod, proč se církev více neangažuje ve službě lidem na okraji společnosti. Hledáme okamžitý úspěch, i za cenu, že se pravda odsune na vedlejší kolej. Hledáme prospěšnost, užitečnost, počínáme si jako lidé, kteří nebyli zasaženi Kristovou láskou, která šla za hranice a dávala přednost druhým. Papež má nádherný titul a každý se tím máme inspirovat – služebník služebníků. Čím má kdo větší hodnost, má být větší služebník, než byl doposud, tento postoj uzdraví církev, nic jiného. Poslední budou první a první poslední, o tom často uvažují. Kdo by chtěl být poslední? Je snadné se dostat na poslední místo, protože o to nikdo nestojí, ale všichni se tlačí na první místo. Tam je velký nával. A nakonec se ukáže při konečném soudu, že je to nejhorší místo, které jsme si mohli v životě vybrat. Na posledním místě nikdo není, proto situace vypadá, jak vypadá.

Připravil Pavel Bajer

Nové emailové adresy redakce

redakce: socialniprace@socialniprace.cz

šéfredaktor a redaktor publicistické části Bc. Pavel Bajer: pavel.bajer@socialniprace.cz

finanční manažerka Bc. Petra Zoubkova: petra.zoubkova@socialniprace.cz

editorka akademické části Mgr. Zdeňka Dohnalová: zdenka.dohnalova@socialniprace.cz

správkyně předplatitelské databáze Bc. Marie Žizlavská: marie.zizlavska@socialniprace.cz

V hagioterapii se pracuje projektivně s biblickými příběhy

Společnost pro hagioterapii a pastorační medicínu vznikla v roce 2000 v Psychiatrické léčebně Bohnice v Praze jako neformální sdružení laických i profesionálních terapeutů, kteří se ve své činnosti pohybují v hraniční oblasti existenciální psychoterapie a náboženství. Předsedou Společnosti byl na ustavujícím setkání zvolen MUDr. et Mgr. **Prokop Remeš**, který vede skupiny hagioterapie, která vznikla jako pomoc lidem v nouzi, už šestnáct let. Více je možné se dozvědět o této formě existenciální psychoterapie na <http://www.sweb.cz/hagioterapie/>. Biblické příběhy užívané v hagioterapii představuje kniha *Nahá žena na střeše*.

Co je to tedy hagioterapie? V čem může člověku pomoci?

V podstatě jde o formu existenciální psychoterapie, která se provádí na skupině. Z hlediska formy se pracuje projektivně s biblickými příběhy. A obsahově se hagioterapie dotýká hlubinných existenciálních témat – smrt, smysl, hodnoty, vina, odpuštění. Teorie existenciální psychoterapie říká, že tato témata jsou základní dynamiky, síly lidského nevědomí, které mohou být zdrojem nejrůznějších patologií ve smyslu chování. My pracujeme v Psychiatrické léčebně Bohnice s lidmi se závislostí na alkoholu, drogách, automatech. Hagioterapie společně s jinými druhy léčby, pomáhá k integraci člověka. Pokud se do hagioterapie vnese téma náboženské víry, tak samozřejmě dobře zapadne.

Kdo přišel s myšlenkou hagioterapie?

Je to určitá transformace postupu, který se v Německu nazývá pastorační terapie. V našich podmínkách, protože se pracuje s nevěřícími, muselo dojít k úpravě.

Podle jakého klíče vybíráte biblické příběhy? Které jsou v hagioterapii nejpoužívanější?

Je jich asi 45. Kritéria jsou čistě formální: velikost příběhu do jedné stránky v bibli, další

důležitost je vyhraněnost a epičnost příběhu, která vyvolá emoce. Čím větší emoce, tím je příběh vhodnější, člověka příběh vtáhne, nutí ho zaujmout stanovisko. Například: Pád člověka a vyhnání z ráje, Kain a Ábel, Pokušení na poušti, Ježíš a hříšnice ve farizeově domě, Vzkříšení Lazara, Ukřižování a Ježíšova smrt.

Máte výsledky třeba nějakého výzkumu o účinnosti hagioterapie?

Výsledky nejdou příliš ověřit. Můj pocit je, že klientům se daří lépe, mají větší motivaci odolávat návratu závislosti. Hagioterapie není v rámci léčby povinná. Hranice mezi pomocí a manipulací je velmi úzká, proto je hagioterapie alternativně dobrovolná. Klienti si mohou například vybrat, zda půjdou do statku hřebelcovat lamy nebo půjdou na skupinu. Lze čekat, že lidi, kteří jdou na skupinu, jsou více motivovaní k abstinenci. Myslím, že jim tedy pomáhá. Když někdo namítne, zda to není věc větší motivace, tak mě nenapadá výzkumné kritérium, jak se dají výsledky hagioterapie ověřit. Lidé, kteří prošli hagioterapií, mají větší šanci zůstat abstinenty. Do jaké míry v tom hraje roli hagioterapie a do jaké míry jejich vlastní motivace, neumíme rozlišit.

Připravil Pavel Bajer

Ženou, o které se v knize mluví, je Bat-šeba, krásná manželka Chetejce Urijáše. Píše o ní Bible ve 2. knize Samuelově, v 11. a 12. kapitole. Jeho života se dotkla událost,

kterou lze s jistou mírou nadsázky označit za nejstarší psychoterapii v dějinách lidstva. Kniha se zabývá nejen Biblí, ale také psychoterapií, proto se stal Bat-šebín příběh výchozím bodem, od kterého se odvíjí celé naše vyprávění (upraveno podle úvodu knihy).

Ikonoterapie pomáhá dotknout se spirituální roviny, objevit smysl života

Milan Týmal se k sociální práci s uživateli drog dostal jako sociální kurátor pro děti a mládež ještě před rokem 1989 na okresním úřadě. Nápad s ikonoterapií přišel až později, když provozoval protidrogovou poradnu v Jindřichově Hradci, která je součástí víceúčelové protidrogové služby provozované sdružením Meta. „Věděl jsem, že ikony vyzařují pozitivní energii, a když jsem hledal alternativu k zaujetí mých klientů drogami, napadlo mne to zkusit. Ovšem droga působí ve srovnatelném časovém úseku nesrovnatelně intenzivněji. Proto ikonoterapie vyžaduje delší časové období a pravidelnost, teprve potom se projeví zákonitost, že energie drogy časem člověka rozkládá, kdežto ikona jej integruje a inspiruje,“ poodhaluje svoji ideu ikonoterapie, kterou vnímá z duchovního hlediska jako výzvu, protože je zároveň pravoslavným knězem.

Jak ve vaší psychosociální protidrogové poradně motivujete klienta na spirituální rovině?

Možnost využití motivace na spirituální bázi lze zvolit u klientů k tomu disponovaných, tedy „nějak věřících“. I když je také pravda, že u mnoha lidí, kteří se nehlasí k žádné víře, lze v uvažování a pocítování vysledovat neuvědomělé přesahy do spirituální roviny. Proto se domnívám, že při vhodné konstelaci jsou možnosti užití spirituální motivace širší než při přísném posuzování věří – nevěří. Samozřejmě na druhou stranu platí, že nevhodné vnucování spirituálních hodnot může motivační proces pohřbit nebo aspoň notně zkomplikovat.

Nejčastějším tématem, kde se můžeme dotknout spirituální roviny, je téma smyslu života, dlouhodobého smysluplného zaměření životní cesty. V prostředí zneužívání drog člověk většinou jen před něčím utíká, ale neví, kam. Kolikrát ani přesně neví, před čím, ale otázka, kam, je důležitější. S tématem smyslu života samozřejmě souvisí otázka sebepoznání, nalezení svého místa, či ještě jinak své užitečnosti, svého úkolu či poslání na zemi. Průběh ikonoterapie má výhodu, že klient si na tyto skutečnosti nebo alespoň na základní nasměrování může „přijít sám“. Je to lepší než dávat hotové rady zvenčí. Duchovní energie vyzařující z ikony totiž, jak se ukázalo, mohou působit jako vnitřní inspirace.

Jak klienti přistupují k potřebě smysluplnosti života?

Klienti cítí potřebu smysluplnosti života. Zda-li ji skutečně budou řešit, to už záleží na nich.

Milan Týmal

Někteří se k tomu rozhodnou. Podstatné asi je, že skutečně problémovými uživateli drog či alkoholiky se lidé stanou ve chvíli, kdy vzdají svůj život. Je to vlastně postupná sebevražda. Je to rezignace na hledání smyslu. Praktický výsledek nevíry ve smysl života. Může v tom hrát roli sebelítost, pýcha, ublíženost, cokoli podobného, ale podstatou je rezignace. Život je boj. Bez vnitřního zápasu a „násilí na sobě samém“ není žádný vývoj osobnosti ani duchovní růst. Pokud člověk tento boj vzdá, zvolil jedinou možnost, která vede k porážce. Proto je právě smysl života tím prvním, na co je třeba se zaměřit, což ovšem vyžaduje víru, a to i u lidí „nevěřících“, i ti musí věřit, že se toho

svého smyslu doberou, že boj dobře dopadne. A víra vyžaduje mnoho energie. Proto je také důležité, že ikonoterapie „pracuje“ s duchovními energiemi.

Co to znamená uvést klienta „do obrazu“?

Slovní obrat „do obrazu“ je pozitivní dvojsmysl. Znamená určité poznání o sobě samém a také napovídá, že k terapii bude užito obrazu, do nějž klient může „vstoupit“. Přesněji řečeno nejedná se o obraz, ale o ikonu, neboť mezi obrazem a ikonou je podstatný rozdíl, který právě u motivačního procesu hraje důležitou roli.

Zhotovování ikony se totiž řídí přísnými pravidly, která je možno přirovnat k jakési výtvarné gramatice. Ikony se nemalují, ale píší a neříkáme, že se prohlíží, nýbrž že se čtou. Proto se zhotovují podle vzorů, které se nemění, stejně jako se nemění tvar jednotlivých písmen, mají-li zůstat srozumitelná. Ikona se vědomě brání procesu, který se v západní kultuře nazývá vývojem stylů a slohů. Individualistický subjektivismus není vnímán jako výraz svobody, ale jako komplikace sdělnosti. Na ikoně budeme také marně hledat renesanční perspektivu a hloubku obrazu, kopírující realitu tohoto světa, v níž se dvě kolejnice za obzorem stýkají. Ikona má perspektivu obrácenou. Dvě kolejnice se za jejím obzorem rozbíhají. Zatímco silokřivky barokního obrazu se stýkají v jeho středu a tvoří jakési jeho pomyslné dno, silokřivky ikony se stýkají v srdci toho, kdo před ní stojí, a směrem od něj do ikony se rozestupují za její obrys a hmotu do reality jiného světa, než je náš pozemský. To vše popisují proto, abych přiblížil terapeutický význam ikony, zde konkrétně ikony Sv. Trojice od Andreje Rubleva, neboť kromě této výtvarné teorie existují především duchovní důvody, proč ikona působí jako okno otevřené do jiného světa a vyzařující jeho energie. Tento její potenciál může být při motivační práci využit stejně dobře jako mluvené slovo, ne-li lépe.

Proč zrovna ikona Svaté Trojice od Andreje Rubleva?

Ikona Svaté Trojice nám prostředkuje setkání s nejstarší Církví, s nejstarší rodinou, „par-

tu“, společenstvím, vzájemností. S Boží Trojicí. Člověk i lidstvo jsou obrazem Boží Trojice. Tak jako tři rozdílné božské Osoby sdílejí vzájemně svou Boží přirozenost, podobně i obrovské množství rozdílných lidských osobností sdílí vzájemně svou lidskou přirozenost. Ovšem narušenou zlem a smrtí. Od našeho praobrazu, od Boží Trojice, pocházíme ne jen my sami, ale i lék na naší společnou lidskou přirozenost a na uzdravení našich jednotlivých osobností. Člověk byl stvořen k Božímu obrazu a podobě. Boží obraz – především svobodná vůle, je v nás. Ale o tu podobu se musíme snažit, od toho také svobodu máme. Chceme-li se, podle našich možností, podobat Bohu, či nechceme-li, už záleží na nás. Kdo chce, vstoupí do společenství s Bohem do té míry, že může přijmout účast na Jeho přirozenosti, podobně jako železo může přijmout energie magnetu a samo působit jako magnet. Přirozeně stále zůstává železem, podobně jako člověk prostoupený božskými energiemi stále zůstává člověkem. Ovšem kdo nechce, nemusí. Bůh nikoho nenutí. Takový člověk ovšem na zemi postupně vytváří sobě i druhým peklo a pokračuje v tom i po smrti. Právě ikona Svaté Trojice od Rubleva je zvláště pozhledným zdrojem pozitivních energií. Osoby tvoří v ploše pomyslný kruh, jehož se mohou stát součástí. Dokonce je na ikoně vpředu jakoby volné místo k usednutí za společný stůl. Proto jsem zvolil právě tuto ikonu.

Kde je původ ikonoterapie? Kdo je iniciátorem tohoto modelu?

Ikonoterapie je můj projekt, ale stále ještě je v počátcích. Vychází z modelu východní křesťanské pravoslavné teologie a spirituality.

Myslíte, že lze použít ikonoterapii u jiných cílových skupin než u drogově závislých?

Nikdy jsem to nezkoušel, ale vyloučené to jistě není.

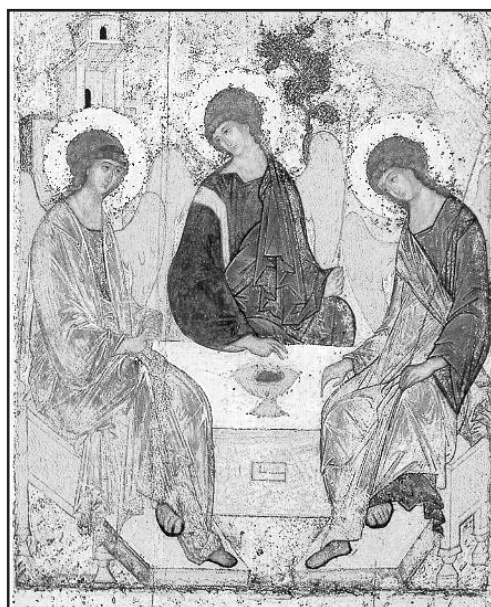
Kolik bývá obvykle sezení s jednotlivým klientem? Jak dlouho trvá ikonoterapie?

Počet sezení závisí na vzájemné domluvě a pokroku. Vyšší počet sezení je samozřejmě lepší, protože dobré věci na světě rostou pomalu a někdy je třeba i určitých korekcí toho, jak klient

interpretuje poselství ikonoterapie a aplikuje poselství v běžném životě. Někdy ikonoterapie trvala i půl roku jednou týdně. Někdy trvala mnohem kratší dobu. K zafixování změny vnitřního nastavení vztahu k životu je samozřejmě lepší delší proces.

Kolik klientů už prošlo ve vaší poradně ikonoterapií? Jaká je její úspěšnost?

Ikonoterapii praktikují vlastně velmi málo. Nabízím ji pouze lidem alespoň trochu disponovaným a ne všichni o ni mají zájem. Jsem v tomto ohledu jaksi „ostýchavý“. Z dosavadních 16 klientů, kteří ikonoterapii prošli či ji „ochutnali“, jich 10 změnilo život k lepšímu. Nevím ovšem, samozřejmě, nakolik to byla zásluha právě ikonoterapie. Ti, kteří se nezlepšili, nebo pouze krátkodobě, patřili většinou do skupiny klientů přivedených jinou osobou, tedy bez samostatného rozhodnutí ke změně. Zde ikonoterapie nemůže pomoci. Na druhou stranu je pravda, že patrně napomohla k obratu i několika lidem, jejichž životní situace už nevypadala příliš nadějně. Prostě se rozhodli, že pomoc přijmou. V takovém případě může dojít k posunu i jinými technikami. Přednost ikonoterapie vidím v tom, že řeší problém

Ikona Svaté Trojice od Andreje Rubleva.

komplexně, včetně spirituálního rozměru života, odkud právě pramení smysluplné zacílení existence dávající dlouhodobý výhled a naději, ne jen v rámci pravidel našeho někdy dost smutného a málo nadějného světa.

Připravil Pavel Bajer

Časopis Sociální práce/Sociálna práca – Ceny inzerce

2. nebo 3. strana obálky 160 x 230 mm	15 000 Kč
4. strana obálky 160 x 230 mm	18 000 Kč
Formát 160 x 230 mm – celá vnitřní strana číslo 1 a 2	8 000 Kč
Formát 160 x 230 mm – celá vnitřní strana	6 000 Kč
Formát 160 x 115 (80 x 230) mm – 1/2 vnitřní strany	4 000 Kč
Formát 80 x 115 mm – 1/4 vnitřní strany	2 000 Kč
Formát 40 x 67 mm – 1/8 vnitřní strany	1 500 Kč
řádková inzerce	150 Kč za řádku

Objednávky inzerce a kontakt na redakci:

ASVSP – Sociální práce/Sociálna práca
Joštova 10, 602 00 Brno
Tel.: +420 549 497 788
e-mail: petra.zoubkova@socialniprace.cz
www.socialniprace.cz

Požadované technické parametry:

- formát pdf, jpg (rozlišení 300 dpi), popř. Word
- černobílé zpracování

U celostránkové inzerce prosím počítejte s 3 mm spadavkou (přesahem mimo stránku) a 15 mm u hrbe-
tu časopisu, které skryje vazba.

Na vaše přání inzerát zpracujeme. Za grafickou práci si účtujeme částku od 500 do 2 000 Kč.

Odborníci oprávněně vytýkají duchovním tendenci nahrazovat závislost na drogách jinou závislostí – na náboženské víře

Uvěřit je možné úplně všemu, domnívá se katolický kněz Mgr. **Marek Jargus**, pověřený ostravsko-opavským biskupstvím pastorační službou drogově závislým. V pozici duchovního a psychoterapeuta spolupracuje s Diecézní charitou ostravsko-opavskou, sdružením Podané ruce, Vazební věznici Ostrava, rovněž se podílí na projektech Kontaktní centrum Net Karviná a Duchovní centrum Koňákov. Také se zabývá duchovními tématy ve vztahu pracovník–klient, či jinak řečeno podle názvu jeho příspěvku na IV. mezinárodní konferenci Komunitní spolupráce v oblasti drogové problematiky: Klient uvěřil v Boha a co s tím, proboha?! S humorem sobě vlastním k lepšímu přiblížení tématu uvedl dva příběhy: Jistá zbožná stařena byla nespokojená se všemi existujícími náboženstvími, a tak založila své vlastní. Jeden novinář se jí zeptal: „Opravdu věříte, že mimo vás a vaši služby nikdo nepřijde do nebe?“ Paní po chvíli odpověděla: „No ... co se týká Mary, nejsem si tak úplně jistá.“ A druhý příběh: Vesnického kněze při modlitbách rušily děti. Aby se jich zbavil, vykřikl: „Dole v řece je strašný netvor. Bězte tam a uvidíte, jak mu oheň šlehá z nozder.“ Za chvíli už celá vesnice utíkala k řece. Když to kněz uviděl, připojil se k zástupu a říkal si: „Je fakt, že jsem si to celé vymyslel já, ale co kdyby to byla pravda.“

Jak často řeší klienti závislí na drogách duchovní otázky?

Člověka si najdou duchovní otázky různé. Někdo se s nimi probouzí i uléhá, jinému se na mysli vynoří jen v určitých situacích. Jsou to otázky po smyslu a naplnění života, nad nestálostí a vrtkavostí lidské lásky. Duchovní otázky si klademe tvář v tvář smrti blízkého člověka, za bezesných nocí ve vězeňské cele přemýšlející o sebevraždě jako cestě úniku, po vystřízlivění z toxického opojení v nemocnici na oddělení JIP, když jsme utekli po předávkování halucinogeny hrobníkoví z lopaty. Jsou to otázky, které se vynoří při náhodné návštěvě kostela nebo při spiritistické okultní seanci okořeněné dobrou „trávou“. Pokud klienti řeší nějaké duchovní otázky, komunikují nejprve se svou drogou, kterou si personifikují a která se postupně stává jejich „bohem“. Občas je řeší s lidmi ochotnými připustit oprávněnost těchto otázek a dát k nim prostor. Nikdy je neřeší s lidmi, kteří duchovní rovinou člověka pohrdají, ani s lidmi, kteří by je rádi manipulativně natlačili do svého náboženského systému.

S čím konkrétně se na vás obracejí a co jim nabízíte?

Obracejí se na mne jako na duchovního a terapeuta zároveň s obvyklými životními těžkostmi běžného problémového uživatele drog. Zále-

Mgr. Marek Jargus

ží jen na tom, kde a v jaké situaci se s klientem setkávám. Jiná je totiž situace mladého experimentátora pervitinu, kterého chtějí rodiče vyhodit na ulici, protože jim pomalu rozkrádá byt, a jiná je situace ženy – matky, které se povedlo i s dítětem utéci ze světa organizované prostituce a která užívala drogy, aby přežila. A úplně jiná je situace zasloužilého číchače toluenu, který se ve svých halucinacích setkává opakovaně s vidinou Panny Marie. Spektrum potřeb a žádostí o pomoc tak zahrnuje celou škálu od potřeby přežít dnešek a zajistit základní životní funkce až po analýzu nejroztodivnějších náboženských vizí způsobených intoxikací.

Zcela jistě ale každý z těchto lidí hledá vztah, ve kterém někdo naslouchá a kde může

být dotyčný sám sebou. Kde se nemusí přetvářovat, lhát, skrývat. Zkrátka vztah, ve kterém zažije, že je přijímán, že ho někdo bere vážně. A tak duchovní, který pracuje s lidmi drogově závislými, začíná tím, že tento vztah nabízí a je ochoten jej spoluvytvářet. Další spolupráce se pak rozvíjí na základě zjištění aktuálních potřeb jednotlivých lidí. Duchovního váže dohoda o spolupráci s konkrétním zařízením drogových služeb, na jehož půdě se pohybuje a kontaktuje klienty. Duchovní také musí umět dobře rozlišit, kde končí jeho kompetence a nastal čas klienta předat do jiných služeb.

Stává se, že si klienti zvolí náboženství, které není smysuplnou cestou?

Spektrum volby náboženské cesty v dnešním globalizovaném světě je mimořádně široké a tuto volbu ovlivňuje celá řada faktorů., které samozřejmě platí i pro lidi, kteří užívají drogy. Někdo se narodil jako katolík, jiný jako muslim, buddhista nebo ateista, těch je u nás samozřejmě nejvíce, a v určité fázi svého vývoje k dospělosti se s tímto náboženstvím nebo nenáboženstvím sám ztotožní. Jiní si svou duchovní cestu hledají dobrodružněji a metodou „pokus–omyl“ zkoušejí různé náboženské směry. Obecně sice můžeme rozdělit náboženské společnosti na církve, sekty a případně zhoubné kulty a máme pro toto dělení i jasné definice. Praktická situace vypadá mnohem barevněji, je potřeba důkladného psychologického i spirituálního rozlišování, která forma víry může být v dané chvíli pro konkrétního klienta skutečně přínosná. V této oblasti páchají největší chyby duchovní, kteří příliš spěchají se svým „evangeliem“. Zcela oprávněně pak řada odborníků vytýká duchovním pracovníkům tendenci nahrazovat jednu závislost – na drogách – jinou závislostí – na náboženské víře.

Jaká specifika vyplývají ze vztahu sociální pracovník–klient, když klient věří v Boha?

Pro sociálního pracovníka by neměl být problém o nic větší pracovat s klientem věřícím nebo nevěřícím v Boha. Vždy se od něj očekává respekt a zároveň určitý zdravý nadhled ve vztahu k životnímu příběhu klienta a jeho hodnotové orientaci. Věřící člověk není samotným faktem své víry uchráněn před vznikem závislosti.

Víra v Boha však může působit pozitivně už jako prevence problému v míře, v jaké napomáhá hodnotové orientaci, dává smysl a cíl životu s optimistickou vizí Boží pomoci v těžkostech a Boží záchrany ve zlém a ve smrti. Na druhé straně věřící, vědomý si nároků vyplývajících z víry, může mít hlubší konflikt ve svém svědomí než nevěřící, což znamená rizikový faktor vzniku závislosti. Přestože ví o možnosti odpuštění hříchů a má i určitou zkušenost, může volit snadnější drogový únik než bolestnou konfrontaci se sebou v pravdě svého hříchu.

Stejně tak prostředí církevního společenství může sehrát pozitivní roli a být selhávajícímu oporou, anebo ho může svou necitlivostí a morálním odsudkem poškodit.

Souvisejí jednotlivé drogy s duchovními potřebami člověka? Pokud ano, jak?

Účinky jednotlivých drog odpovídají na různé lidské potřeby jak v oblasti fyzické, psychické, tak i duchovní. S jistou mírou zjednodušení hovoříme v této souvislosti o třech skupinách duchovních potřeb a třech skupinách drog, které s nimi korespondují.

Na potřebu uzdravení a osvobození od utrpení, bolesti a zoufalství odpovídají opiáty. Na potřebu vyššího výkonu, dodání životní energie a zbavení se vnitřních zábran a dosažení euforie odpovídají stimulanty. Na potřebu zážitku transcendence, jednoty s Bohem, se sebou i s druhými odpovídají psychedelické látky se silným halucinogenním účinkem.

Jaké jsou výhody a také nevýhody duchovního, který se věnuje drogově závislým?

Duchovní pracovník může být zajímavým a příjemným obohacením v multidisciplinarity přístupu k drogovému problému. V praxi se uplatňuje především v práci s dlouhodobými problémovými uživateli drog, kteří vypadli z běžných drogových služeb, a s klienty, kteří spirituální přístup výslovně vyžadují. Jeho místo je nezastupitelné v oblasti rozlišování spirituálních roviny drogového problému. Jeho rizikem však může být duchovní přístup, který „nestojí na zemi“ a praktická řešení nahrazuje příliš „zbožnými frázemi“.

Připravil Pavel Bajer

Zážitek neštěstí, ztráty blízkého vzbuzuje duchovní potřeby u každého člověka

Na začátku tohoto rozhovoru stála myšlenka Bohumily Baštecké, která dobře ví ze své dlouholeté praxe, že i tzv. nevěřící mají určité duchovní potřeby. Kontaktoval jsem na její popud **Karla Šimra**, duchovního a sociálního pracovníka v jedné osobě. Svou „dvojroli“ může uplatnit v pozici koordinátora psychosociálního intervenčního týmu ČR, který se zabývá pomocí lidem a obcím po neštěstích, krizových životních situacích. Za důležité rovněž považuje pro vyrovnávání se s neštěstím sociální oporu, tedy přirozené okolí člověka, jeho vztahy a společenství, v němž žije, na což někdy zapomínáme, protože sociální práce je péčí o vztahy, nikoliv o jednotlivce.

Být duchovním, konkrétně evangelickým farářem, a zároveň sociálním pracovníkem není zrovna obvyklé. Jaká byla vaše cesta především k povolání sociálního pracovníka?

Vlastně to u mne bylo naopak. Nejprve jsem vystudoval sociální práci a pracoval v sociální oblasti. Teprve při zaměstnání jsem vystudoval teologii a začal směřovat k duchovenské službě. Jeden čas jsem vykonával obě povolání zároveň. V něčem to bylo na úkor určité soustředěnosti, ale na druhou stranu se oba způsoby práce dobře doplňovaly. Na tom propojení se mi líbí rozšíření pohledu na člověka, které brání stereotypu a škatulkování lidí. Jak je naše zem tak malá, občas se stane, že jsem se s někým setkal jednou jako sociální pracovník a podruhé jako farář. A to, co se z hlediska sociální práce příliš dobře nevyvíjelo, na jednu dostalo „nový tah“. Jsem prostě jako duchovní v jiné roli: už ne „služba“, ale spíš součást, odborně řečeno, přirozených zdrojů sociální opory. Někým, kdo je nablízku, když je třeba. Aspoň na vesnici, kde sloužím, znovobjevujeme význam faráře jako jedné z opor komunity.

S jakou cílovou skupinou pracujete? Co je náplní vaší práce?

Tady bych měl vyjasnit svou pracovní pozici. Jsem farářem Českobratrské církve evangelické a spravuji jednu malou farnost na Plzeňsku. Zároveň jsem – jako dobrovolník – koordinátorem Psychosociálního intervenčního týmu ČR (<http://pit-cr.info>). Jedná se o volné uskupení lidí různých odborností, kteří se zabývají pomocí lidem a obcím po neštěstích. Dříve jsem zakládal a vedl Terénní krizovou službu

Karel Šimr

Diecézní charity Plzeň, jejímž posláním je poskytovat krizovou pomoc terénní formou lidem v krizových životních situacích.

Cílovou skupinou, s níž se nejvíce setkávám, jsou zvláště lidé, kteří se setkali s neštěstím. V rámci Terénní krizové služby se jednalo především o přímou práci, v rámci Psychosociálního intervenčního týmu se zaměřujeme hlavně na podporu komunity, přímých pomáhajících, vzájemné pomoci a svépomoci. Prostě řečeno: adresátem našich aktivit nejsou jednotlivci, ale komunita. Nechodíme klepat na dveře pozůstalých nebo zasažených živelní pohromou, ale oslovujeme zástupce komunity – starostu, učitele, faráře, angažované občany apod. – a snažíme se je podpořit v tom, co mohou oni jako místní udělat pro svou obec. My totiž odejdeme a oni zůstanou.

Mívají i nevěřící duchovní potřeby, když zažijí ztrátu někoho blízkého?

Ovšem. A nemusí ztratit někoho blízkého. Někdy pomáhá naučit se rozlišovat potřeby duchovní a náboženské. Náboženskou potřebou by v tomto smyslu mohla být například potřeba modlitby, účasti na bohoslužbě nebo přijetí svátosti. Jsou to potřeby, které už jsou spojené s určitou náboženskou praxí, cestou, kterou si člověk zvolil.

Ale každý člověk – i ten, který není zakotvený v žádné náboženské tradici – žije svou spiritualitu. Vztahuje se nějak k tomu, co ho přesahuje. Hledá smysl. Žasne nad krásou. Ptá se po tom, co je v životě důležité.

Jak na jejich otázky odpovídáte? Pomáhá jim, když vysvětlíte duchovní dimenzi lidského života?

Tady dost důsledně rozlišuji, zda za mnou někdo přijde jako za farářem, anebo přicházím já za někým jako krizový pracovník. Jako farář mohu a mám vysvětlit křesťanský pohled například na smrt nebo život po ní. I tak to ale dělám opatrně a snažím se zjistit, co můj protějšek v tu chvíli potřebuje, po čem skutečně volá. Často lidé řeknou: Proč se to stalo? Nebývá to v tu chvíli otázka, ale výkřik. Proto nevysvětluji, ale jsem nablízku a snažím se vyjádřit, že Pán Bůh je nám nablízku, i když se dějí zlé věci a neznáme odpovědi na naše otázky. Nebo se někdo začne – z mého pohledu – příliš rychle po smrti blízkého upínat k „nebesům“. Samozřejmě mu nebráním, ale zároveň se snažím ukázat, že důležité je také projít si smutkem z rozloučení a truchlit.

Mění zážitek neštěstí, ztráty, pohled člověka na duchovní rozměr života?

Určitě. Každá ztráta je pro nás velkou duchovní výzvou. Když ztratíme blízkého člověka, je to úkol na dlouhou dobu, někdy na celý život. Když ztratíme při povodni střechu nad hlavou, je to ztráta, která se dá do určité míry nahradit, a vyrovnání přijde zpravidla s novým domovem. Ale některé ztráty mohou zůstat: například ztráta důvěry, že svět je bezpečné místo, ztráta smyslu, ztráta víry...

Dodnes hodně spolupracuji s jedním mužem, který při autonehodě přišel o tři blízké

příbuzné. Je to velmi prakticky založený člověk, který o sobě říká, že v životě přečetl jedinou knihu – návod na opravu auta. Někdy čas po neštěstí se setkal s jedním léčitелеm a začal ve velkém nakupovat duchovní literaturu a vzdělávat se v duchovním směru, který ho oslovil. Myslím, že to, když v jednu chvíli přijdete o své nejbližší, není možné bez otázek: Co s nimi teď je? Proč se to stalo? Proč právě jim (mně)? Mohu se s nimi nějak setkat? A to jsou duchovní otázky. A znovu říkám: máme je všichni a nemusíme na ně najít náboženské odpovědi, ale nějaké své. V tomhle případě jsem také neviděl svou roli jako duchovního obracet toho člověka „na pravou víru“, ale spíš mu pomoci otevřít okno do pro něj neznámého duchovního světa, ujistit ho, že duchovní hledání k neštěstím patří.

Liší se fáze či způsob vyrovnání se se ztrátou blízkého u nevěřících a věřících?

Liší se u každého člověka. U toho, kdo věří, že smrtí vše nekončí, by se dalo předpokládat, že se se ztrátou blízkého lépe vyrovná. Ale nemusí tomu tak být vždy. Jednak proto, že v tu chvíli nejde o to, co je nebo bude po smrti, ale co je (není) teď a tady. A také víra sama může po velké ztrátě projít krizí, ve které se prohloubí nebo odumře. V každém případě nezůstane stejná. Říkáme, že pro vyrovnávání se s neštěstím je podstatná sociální opora, tedy přirozené okolí člověka, jeho vztahy a společenství, v němž žije. Někdy zapomínáme, že sociální práce je péčí o vztahy, nikoli o jednotlivce. V dnešní době často izolovaných jedinců a rodin představuje společenství církve s jejími rituály významnou podporu v podobných těžkých situacích.

Jaké metody sociální práce používáte, když pomáháte lidem, kteří utrpěli ztrátu někoho blízkého? Předpokládám, že například krizovou intervencí a logoterapií – Frankla.

Frankla mám rád a metody a přístup krizové intervence občas rád využívám, ale skutečnost je mnohem prozaičtější. Jako farář si s lidmi prostě povídám a využívám k tomu, co znám a co se mi osvědčilo. Za důležitější ale považuji podpořit slovo nějakým symbolickým konáním,

rituálem – tím může být modlitba, zapálení svíčky, společná bohoslužba. Právě rituály totiž pomáhají rámovat čas při vyrovnávání se se ztrátou. A často chybějí, dnes se často pohřbívá bez obřadu. Naštěstí jsou však i jiné možnosti rituálů než pohřby. V rámci činnosti Psychosociálního intervenčního týmu zkoušíme různé možnosti. Nejvíce se nám osvědčilo konání ekumenických bohoslužeb po neštěstích, například 40 dní, tři měsíce, půl roku či rok po události. Rituálem může být také kon-

cert, pietní akt na místě neštěstí nebo zasazení stromu... V téhle době totiž už zájem o neštěstí obvykle opadá, média ho ztratí obvykle do týdne. Uspořádání veřejného rituálu umožňuje vyjádřit „ještě jsme nezapomněli“ a „stále se zajímáme“. Vůbec nám přitom nejde o to, aby přišli přímo zasažení. Chceme oslovit širokou veřejnost, vyjádřit solidaritu a připravit se lépe na příště. A tady se asi také nejvíce setkává má profese duchovního a sociálního pracovníka.

Připravil Pavel Bajer

Činnost Charity je zárukou důvěryhodné filantropie a veřejné prospěšnosti

Charitativní služba je neoddělitelnou součástí života katolické církve, říká ředitel Charity České republiky Ing. Mgr. **Oldřich Haičman**. Posláním Charity je služba milosrdné lásky církve lidem v tísní a sociální nouzi, bez ohledu na jejich rasu, národnost, náboženství nebo státní a politickou příslušnost, a poskytování sociálních a zdravotních služeb, charitativní a humanitární pomoci. Pomáhá chudým, opuštěným, nemocným, starým, tělesně, mentálně, psychicky či zdravotně postiženým, bezdomovcům, migrantům a uprchlíkům, matkám v tísní, opuštěným a týraným dětem, narkomanům, alkoholikům, prostitutkám, vězňům, utlačovaným menšinám, lidem postiženým katastrofami, válkou a vůbec všem, kteří se ocitnou v jakékoliv nouzi. Základním principem, metodou práce je vyhledávání jakékoliv nouze a snaha nalézat řešení jejího odstranění, doprovázené úctou k člověku.

Kde má svůj počátek činnost Charity? Proč se Charita věnuje zrovna pomoci lidem v tísní a sociální nouzi?

Charitativní služba je neoddělitelnou součástí života katolické církve už od jejího prvopočátku. Představuje základ víry každého křesťana i každého církevního společenství. Církev se opírá o život Ježíše Krista, který je zaznamenán v Bibli, jehož celý život byl mimo jiné naplněn charitativními skutky lásky k bližnímu. Jako inspiřující vzory chápe mnohé osobnosti světců, kteří mnohdy charitativní činnost zvolili za náplň a poslání svého života. Z historie nejznámější církevní osobností, kterou lze považovat za zakladatele moderní organizované Charity, je svatý Vincenc de Paul, jenž zasvětil život práci pro nejchudší. Domnívám se, že Charita mohla v takovém rozsahu vzniknout právě díky tradici moderní evropské kultury zakotvené v křesťanských hodnotách, která pak expandovala i do euroamerického prostoru. Nikde jinde nenašla tak silnou motivaci a opodstatnění.

Charita jako organizace v Československu byla založena v roce 1921, kdy sdružovala a zastřešovala veškeré charitativní aktivity katolické církve. V době totality byla činnost násilně přerušena a obnovena až po roce 1989 Českou biskupskou konferencí. Charita je samostatnou právnickou osobou, avšak neoddělitelnou součástí římskokatolické církve, tedy své zakladatelky.

Jaká je náplň činnosti Charity?

Činnost Charity je naplněním křesťanské lásky k bližnímu v nouzi, staví na historii a opírá svoji podstatu o kořeny křesťanství.

Mgr. Oldřich Haičman

V současné době je Charita největší nestátní neziskovou organizací v ČR, prostřednictvím arcidiecézních, diecézních, oblastních a farních charit provozuje více než 520 služeb a středisek sociální a zdravotní péče, zaměstnává přes čtyři a půl tisíce stálých pracovníků, spolupracuje s 50 tisíci dobrovolníky a stará se ročně o více než 100 tisíc stálých klientů a uživatelů, její rozpočet už dnes dosahuje 2,5 mld. Kč. Tyto náklady zahrnují také humanitární projekty do zahraničí, kde se jedná o další desetitisíce klientů.

Jaký bývá nejčastěji motiv stát se zaměstnancem Charity?

Určitě nejsilnějším motivem pracovníků Charity je to, že mohou pomáhat lidem, kteří se dostali do obtížné životní situace. Přichází k nám hodně lidí, kteří chtějí „jenom tak“ pomáhat. Takto jsme začínali po sametové revoluci, pomáhali jsme tehdy válkou zničené Jugoslávii, a skutečně, měli jsme hodně nadšených spolupracovníků, kteří byli ochotni a schopni nasadit sami sebe pro pomoc potřebným. Velkou pomoc nám tehdy poskytla také rakouská charita, která byla v rámci Caritas Internationalis pověřena pomáhat nám v začátcích. Mohu zodpovědně říci, že pomoc zahraničních charit nás doslova posunula na první místo co do velikosti a rychlosti rozvoje mezi ostatními obdobnými organizacemi.

Určitě však nestačí k tomu, sloužit druhým lidem v nouzi, jen láska, i když je důležitá...

Postupem času jsme však zjišťovali, že pro službu bližním v nouzi nestačí mít „jen srdce na správném místě“. V dnešní době stále více nabývá na významu profesionalita, daná vzděláváním, praxí, sebereflexí, sociálními kompetencemi. Za Charitu odpovědní lidé cítí, že v tomto musí Charita růst. Proto jsou zakládána akreditovaná vzdělávací střediska, Charita má svoji vyšší odbornou školu Caritas s návazným magisterským studiem. Charita také stála u zrodu oboru charitativní a sociální práce, který je dnes magisterským oborem na Karlově univerzitě. I encyklika papeže Benedikta XVI. Deus Caritas est nás vyzývá, že pouhá formace srdce k pomoci bližním v nouzi nestačí, že je potřeba také vysoká míra profesionalizace charitních služeb. Tento písemný dokument mimo jiné potvrzuje hluboké zakořenění Charity v křesťanství, které chápe víru jako aktivní lásku k bližním a přímo vyzývá k charitativnímu působení.

Kdo, případně co dává Charitě mandát ke službám, které poskytuje?

Pro věřící pracovníky v Charitě je určitě silnou motivací, že mohou pomáhat bližním pod mandátem nebo záštitou katolické církve, že právě ona církev sloužící je zde pro lidi v největší materiální, sociální, duševní i duchovní nouzi.

Často se setkávám s překvapeným názorem obyčejných lidí nebo veřejnosti, kteří podrobněji poznají aktivity Charity: „*Tak i toto je činností katolické církve? Z médií často slyšíme, že církev chce jenom majetky, případně slyšíme nějaké další negativní zprávy o prohřešcích kněží, ale to jsme netušili, kolik pomoci církev také poskytuje...*“

V poslední době se na mne stále více obracejí lidé z podnikatelského nebo z obchodního sektoru, že je „byznys“ nenaplňuje, chtěli by své zkušenosti i dovednosti nabídnout pro práci ve prospěch potřebných, to je pro mne známkou toho, že Charita je zárukou důvěryhodné filantropie a veřejné prospěšnosti.

Je důležité, aby zaměstnanci Charity byli křesťany, aktivními členy církve?

Odpovědní pracovníci v Charitě vnímají, že i když je Charita zřízena římskokatolickou církví, přesto jsou k pomoci bližním zváni všichni lidé dobré vůle, ochotní se podílet na vytváření spravedlnosti a trvalého pokoje ve společnosti. Právě Charita jim dává možnost se na křesťanské pomoci bližním v nouzi podílet nebo ji realizovat. Úkolem Charity není motivaci těchto lidí k pomoci posuzovat, nebo dokonce odsuzovat. Úkolem Charity je především všechny možné morální a eticky přípustné a dostupné prostředky využít ve prospěch práce pro bližní v nouzi. Navíc víra není patentem na nejlepší výkon, kvalitu i nejprofesionálnější přístup k lidem v nouzi. Je to návod na život, který každý používá podle svého nejlepšího vědomí a svědomí, a je věcí každého člověka a jeho svobodné vůle, zda svoji víru nasměruje ve prospěch lidí v nouzi.

Charita ve svých etických kodexech uvádí, že je otevřená všem formám spolupráce ve prospěch potřebným, kteří se dostali do tíživé životní situace. Úkolem Charity je ale ještě něco více – působit na vlády, autority a odpovědné lidi tohoto světa k řešení sociálních nespravedlností ve světě a nastolení spravedlivých sociálních systémů. Charita také spolupůsobí na širokou veřejnost a motivuje ji k solidaritě s potřebnými, dává možnost a prostor se podílet na řešení sociálních problémů ve společnosti i ve světě tím, že pořádá veřejné kampaně, upozorňuje na nedostatky a příčiny

chudoby, veřejnými sbírkami dává možnost se podílet na pomoci komukoliv, kdo je ochoten přispět nebo přiložit ruku k dílu.

Tyto úkoly nemůže Charita realizovat jen prostřednictvím svých pracovníků nebo lidí zakotvených v církvi. Dává proto prostor a možnost všem, kterým není osud lidí v nouzi lhostejný, a všem těm, kteří se chtějí podílet na řešení sociální nespravedlnosti ve světě.

Charita je však organizací, která se otevřeně hlásí ke svým kořenům a zakotvení v církvi, dokonce i ve stanovách. Proto je důležité, aby člověk, který pracuje pro Charitu, tento statut plně respektoval, i když se s církví a katolickou vírou úplně neztotožňuje. Každý z pracovníků si však uvědomuje, že reprezentuje organizaci, která je aktivním projevem a působením katolické církve.

Kladete tedy důraz u zaměstnance na jeho profesní kvality více než na příklon ke křesťanství?

Centrem veškerého snažení v Charitě je klient – člověk v citové, hmotné, sociální nebo i duchovní nouzi. Pokud nacházíme pracovníka, který je ochoten a schopen mu pomoci, klademe důraz na kvalitu, odbornost a trvanlivost této pomoci jakožto sociální služby. Důraz je především kladen na samostatné rozhodování a posilování role klienta nebo uživatele. Poskytujeme však také prostor pro motivaci pracovníka k práci a pokoušíme se ji podporovat. Ze zkušenosti tuto motivaci představuje často vystudované vzdělání, životní hodnoty, silná náklonnost k pomáhajícím profesím. Avšak nejčastějším motivem pro práci v Charitě i nadále zůstává

Svatý Vincenc de Paul (1581–1660), který zasvětil život práci pro nejchudší.

právě onen příklon ke křesťanství a k jeho aktivnímu pojetí. Charita v žádném případě nevyžaduje, aby se stala pro někoho životním posláním, ale je fakt, že pro mnohé jím je. Možná proto se Charita trochu vymyká z klasického pojetí sociálních služeb a nabízí i něco „navíc“. Toto navíc nebo plus je právě jakýsi duchovní rozměr.

Připravil Pavel Bajer

Služby v evangelické diakonii jsou poskytovány každému bez ohledu na jeho víru

Jak se snaží v Diakonii Českobratrské církve evangelické (DČCE) uplatňovat křesťanské principy při poskytování služeb, odpovídají **Hana Janečková** a **Eva Provazníková**, které se inspirovaly textem faráře Ondřeje Wolfa Pojetí křesťanské služby v Diakonii Českobratrské církve evangelické. Obě pracují na úseku managementu kvality Diakonie Českobratrské církve evangelické, obě jsou též členkami této církve. První z nich je socioložkou a v Diakonii pracuje od jejího vzniku, podílela se zejména na rozvoji vzdělávání a na zavádění systému manažerské supervize. **Eva Provazníková** studuje dálkově sociální práci. Pracovala jako sociální pracovnice ve středisku Diakonie v Libici nad Cidlinou a byla členkou konzultačních týmů během zavádění standardů kvality v Diakonii. Nyní se věnuje metodické práci.

S jakými problémy, životními situacemi pomáháte klientům v DČCE?

Spektrum služeb poskytovaných ve střediscích je velmi široké a tomu odpovídají i problémy a životní situace, které pracovníci Diakonie pomáhají svým klientům – seniorům, lidem s postižením, lidem v obtížné životní situaci a umírajícím – řešit. Problémy však nechceme řešit za klienty, ale chceme je doprovázet v době životních krizí (např. v SOS centrech), bezmoci, bezradnosti či tísně (např. v azylových domech), nabídnout jim smysluplnou náplň života a dát jim šanci pro vlastní cestu (v denních centrech, v nízkoprahových zařízeních, socioterapeutických dílnách), podpořit je v samostatnosti a soběstačnosti (prostřednictvím pečovatelské či asistenční služby v přirozeném prostředí či v chráněném bydlení), vytvořit jim přijatelné podmínky v zařízeních nahrazujících vlastní domov, pokud nemohou žít sami z důvodu věku či zdravotního postižení, poskytnout jim přiměřenou, individuálně zaměřenou asistenci a péči (v domovech pro seniory a pro osoby se zdravotním postižením).

Jaké jsou ideje Diakonie? Jak konkrétně chcete pomáhat a podporovat, když přitom nemáte v úmyslu formovat křesťany podle předem daných měřítek?

Nemáme důvod formovat křesťany, není měřítko, podle kterého bychom mohli posuzovat „správnost“ něčí víry. Ačkoli zřizovatelem Diakonie je církev, v centru jejího zájmu stojí klient s jeho problémem bez ohledu na to, zda je nebo není křesťanem. Odborná

sociální práce, pomoc a podpora se zde nikterak neliší od postupů a metod užívaných v nekřesťanských organizacích a musí naplňovat standardy kvality stanovené zákonem. To, co nabízí Diakonie navíc, aspoň doufáme, je snadnější, řekněme bezbariérový přístup klientů k pastorační službě a k účasti na životě ve společenství. Cílem pastorační práce je doprovázet lidi v obtížné životní situaci tam, kde sociální práce samotná již nestačí, být jim nablízku v okamžicích těžké nemoci nebo životní krize, naslouchat složitým životním příběhům, pomoci vyrovnat se s křivdou, přemýšlet o odpuštění, najít životní smysl, překonávat strach, někdy jen prostě sdílet radost a starosti všedních dnů. K základním dovednostem pastoračního pracovníka – bývá jím většinou farář místního sboru ČCE, faráři jiných denominací nebo člověk se vzděláním pro pastorační práci – patří umění naslouchat a sdílet. Cíleně budované společenství, např. při biblických hodinách či bohoslužbách, přináší mnohým klientům pocit sounáležitosti, radosti a sdílení. Míru, kterou se bude klient účastnit života společenství, i to, zda bude s někým hovořit o otázkách víry, si určuje jenom on sám.

Co znamená, že své služby poskytuje Diakonie na základě partnerství klienta a pracovníka? S kým a jak se společně setkáváte, když partnerství a respekt vnímáte jako univerzální hodnotu?

Lidská práva, důstojnost a svoboda člověka nesmějí být jakýmkoli způsobem omezovány, stanoví listina základních práv a svobod,

ze které vychází zákon o sociálních službách a standardy kvality. Nikdo nemá mít moc nad druhým člověkem, nikdo nemá právo za klienta, až na výjimky, rozhodovat. Prání a potřeby klienta mají být v největší možné míře respektovány. Pracovník se stává partnerem klienta, připojuje se k němu, aby společně zvládli problém, který klienta trápí. Přistupuje ke klientům s vysokou mírou tolerance, respektuje a chrání jejich důstojnost. Respekt ke klientovi je univerzální hodnotou sociální práce, obsaženou též v jejím etickém kodexu. V křesťanský orientované sociální službě je požadavek respektu, partnerství a rovnosti klientů a pracovníků posílen ještě biblickým důrazem na rovnost lidí před Bohem, který se zrcadlí v Ježíšových slovech: „Amen, pravím vám, cokoliv jste učinili jednomu z těchto mých nepatrných bratrů, mně jste učinili.“ Pomáhá pochopit rovnost lidí i tam, kde existuje faktická nerovnost (v majetku, moci, informacích, vzdělání). Je to rovnost, která pro křesťanský věřícího člověka vyplývá z Boží milosti, lásky, smrti na kříži.

Jak postupujete při kontaktu s klientem, aby se neostýchal požádat o pastorační službu?

Klient, který přijímá službu v Diakonii, je informován o tom, že jde o organizaci zřizovanou církví. Jinak není křesťanská tvář organizace nikterak zdůrazňována, informační zdroje o jednotlivých střediscích vyjadřují spíše respekt k jiné než křesťanské orientaci klientů, nabídku bohoslužeb či pastoračního rozhovoru nikterak prvoplánově nevnučují, nevyvolávají dojem, že je zde náboženský život přebujele rozvinutý nebo že by zde byla jakákoli snaha po obrácení uživatelů služeb na víru. V závislosti na druhu služby lze informace o pastoračních rozhovorech nebo o konání evangelických či katolických bohoslužeb nalézt na webových stránkách středisek. V některých střediscích Diakonie se v balíčku vstupních informací dozví klient mj. také o možnosti setkat se s farářem. Jinak je na profesionalitě personálu, aby rozpoznal potřebu či touhu klienta hovořit o věcech víry a včas a po dohodě s klientem zprostředkoval

přítomnost pastoračního pracovníka podle přání a náboženské orientace klienta.

Podle jakých kritérií rozlišujete hranici mezi nabídkou služby a manipulativními praktikami?

Myslím, že na manipulativní praktiky ve věcech víry jsou Češi zvláště citliví a tradiční církve jsou na tuto skutečnost připraveny. Jsou otevřené, ale nepodbízejí se. Nabídka pastorační služby a začlenění do společenství je v zařízeních Diakonie skutečně velmi umírněná, je to spíše informace, pozvání k účasti na jedné z možných aktivit a ochota naslouchání klientům, když se táží, hledají životní orientaci či potřebují úlevu. Obezřetnost vůči manipulaci vyplývá ze zkušenosti mnohých z nás, kdy nejistota ve věcech víry byla někdy využita k předkládání hotových představ a důkazů Boží existence, k souzení druhých, k vyhrožování Božím trestem, ke konfrontaci s neznalostí Bible, k opakovanému zvaní na náboženské aktivity, ke společné či veřejné modlitbě. Jsou to projevy spíše tzv. nepravé víry a v druhých lidech mohou vyvolávat nepříjemné napětí, nechuť, omezování osobní svobody. Také příliš církevní mluva, časté odvolávání se na Boha, Boží vůli, děkování Bohu apod., mohou v lidech, v klientech i spolupracovnících, vyvolat spíše odpor než pochopení.

Jaké problémy klientů nejčastěji konzultuje pastorační pracovník se sociálním pracovníkem?

Jde o situace, kdy se pastorační pracovník potřebuje na rozhovor s klientem připravit. Je vázán mlčenlivostí, a tak pokud konzultuje se sociálním pracovníkem nějaké praktické problémy klienta, je to vždy s jeho souhlasem, a jen tehdy, když sociální pracovník může přispět k jejich řešení.

Jakým způsobem pomáháte klientům k pochopení smyslu života, přijetí životního údělu, zvládnutí životní krize, vyrovnání se s křivdou?

Především tím, že střediska Diakonie chtějí být pro své klienty spolehlivým útočištěm,

prostorem, v němž nalézají bezpečí a mohou se, pokud chtějí, nad smyslem svého života zamýšlet nebo jej prostě najít. Pokud si to přejí, mohou se setkat s duchovním, který je na rozhovory na takováto existenciálně zaměřená témata připraven. To je výhodné, neboť ve službách Diakonie ČCE většinou nepracují psychologové či psychoterapeuti, s výjimkou krizových center a hospice.

Máte garantováno, že odmítnutí pastorační služby klientem neovlivní pomoc klientovi v sociální oblasti a že poskytnutí pastorační služby nebude vázáno požadavky na klienta ze strany pracovníků střediska DČCE?

To vůbec nepřípadá v úvahu. V řadě dokumentů, které jsme zpracovávali a na různých úrovních důkladně prodiskutovali v souvislosti se standardy kvality, je zdůrazněno, že služby jsou poskytovány každému bez ohledu na jeho víru, víra nebude nikomu vnucována a pastorační rozhovor bude klientovi poskytnut pouze na základě jeho přání. Většina pracovníků není příslušníky žádné církve, pastorační péči neposkytují, a v případě, že klient vyjádří přání hovořit o duchovních záležitostech, vědí, jak mají takovýto rozhovor zprostředkovat.

Kde se nachází rozumná mez, kterou ve svém úsilí být příkladem a svědkem v hodnotách víry a lásky ve formě odpuštění by neměl zaměstnanec Diakonie překročit?

To je velmi těžká otázka. Jde snad hlavně o to, aby horlivost ve víře nebyla u pracovníka na úkor jeho pracovních výkonů, aby subjektivní představa o „správném křesťanovi“ neponižovala ty, kteří se mezi věřící neřadí, aby dělení na „křesťany“ a „nekřesťany“ nepoškozovalo pracovní týmy a klima na pracovištích, aby všeobjímající „křesťanská“ láska a odpuštění nezakrývala chyby a nekvalitu při výkonu služby, nebránila potřebné kritice či potřebným organizačním změnám spojeným někdy i s propuštěním pracovníka, aby v touze pomoci bližnímu nebyla porušována pravidla profesionality ani pravidla organizace.

Jak konkrétně pomáhá k nalezení správné meze vnitřní kázeň, profesionální řízení a supervize?

Vnitřní kázeň můžeme ztotožnit se sebereflexí – u křesťana snad i s modlitbou a pokorou před Bohem. Profesionální řízení v křesťanské organizaci musí reagovat na přítomnost křesťanských hodnot a vtělit je do etických kodexů, vnitroorganizačních pravidel, rituálů a věnovat jim pozornost v permanentní reflexi tak, aby dávaly všem pracovníkům smysl a určovaly směr, proč to děláme, jak to děláme. Externí supervize může zachytit nezdravé, nesrozumitelné, škodlivé odchylky a přispět k reflexi. Křesťanský rozměr organizace nemůže být živý a funkční, pokud nebude ve srozumitelném a živém kontaktu s celou společností a nepromítne se do vysoké kvality poskytovaných sociálních služeb. Diakonie ČCE se o toto snaží.

Připravil Pavel Bajer

Láska musí být přítomna ve všech sociálních vztazích, říká ředitel Slezské diakonie

Církev se může dotknout ateistické společnosti prostřednictvím diakonií poskytovaných sociálních služeb, říká ředitel jedné z největších křesťanských organizací poskytujících sociální služby Slezská diakonie Ing. Česlav Santarius.

Slezská diakonie zakotvuje svou činnost na praktické realizaci biblických zásad lásky a služby lidem v nouzi. Můžete přiblížit, jak realizujete biblické zásady lásky a služby v pomoci potřebným a lidem v nouzi?

Slezská diakonie je církevní organizace registrovaná stejně jako církve na Ministerstvu kultury ČR. SD byla zřízena Slezskou církví evangelickou augsburského (tj. luterského) vyznání (SCEAV). Stejně jako v jiných církvích i mezi SCEAV a SD jsou úzké vazby spolupráce, obohacující oba samostatné subjekty. Každá opravdu živá církev nemůže ve své činnosti zapomínat na křesťanskou sociální službu – diakonii. Jde o termín pro sociální službu v rámci protestantských církví na rozdíl od termínu charita, který se používá v rámci katolické církve.

Jednotlivé církve se snaží prosazovat takové zásady a hodnoty, které mohou přispívat utváření společnosti hodné člověka. Mezi těmito zásadami vyniká zásada solidarity, která v jistém slova smyslu obsahuje ostatní. Tato zásada vychází z přikázání lásky, která je rozpoznávacím znamením Kristových učedníků (Bible, Janovo evangelium 13, 35). Ježíš nás učí, že základní zákon lidské dokonalosti, a tedy také přetvoření světa je nové přikázání lásky. Jednání člověka je plně lidské, když vychází z lásky, projevuje lásku a směřuje k lásce. Tato pravda platí i v sociální oblasti. Láska musí být přítomna ve všech sociálních vztazích a také jimi proniká. Máme na mysli lásku křesťanskou, která vychází z Bible, shrnuje celé evangelium a která – vždy odhodlána obětovat se za bližního – je nejlepším lékem proti pyšce a sobectví světa.

V centru pozornosti Slezské diakonie podle informací na webových stránkách stojí lidé s postižením, senioři, lidé bez

Ing. Česlav Santarius

domova a všichni ti, kteří se dostali do nejrušnějších těžkých životních situací. Co vedlo Slezskou diakonii pomáhat zrovna těmto cílovým skupinám? Proč ne třeba dětem z narušených rodin, mentálně, tělesně či duševně nemocným, uprchlíkům, Romům, obětem domácího násilí?

SD navazuje na diakonickou práci, která vznikla na našem území před 100 lety. Ještě deset let po únoru 1948 fungovaly evangelické sociální ústavy Betezda a Sarepta v Komorní Lhotce. V roce 1959 veškeré křesťanské sociální aktivity byly převedeny pod státní správu na rozdíl od Polska, Maďarska a bývalé NDR, kde diakonie mohla s určitými překážkami a omezeními fungovat i v období komunistické totality.

Po politických změnách v roce 1989 došlo k obnovení diakonické práce v rámci SCEAV pod názvem Slezská diakonie. Vývoj SD, který začínal prakticky od nuly, se od samého

počátku zaměřoval na aktivity a služby, které byly v daném městě a regionu potřebné. Zároveň došlo k určité dohodě ohledně financování těchto aktivit v rámci vícezdrojového financování. SD je jednou z nejrozšířenějších organizací, co se týče poskytovaných služeb i cílových skupin. Podle nové typologie služeb vyplývajících ze zákona č. 108/2006 Sb. má SD zaregistrovaných 94 sociálních služeb. SD prakticky uplatňuje již od svého vzniku princip komunitního plánování.

Co se týče druhé části vaší otázky, dovolím si s vámi polemizovat. Slezská diakonie totiž poskytuje své služby všem vám vyjmenovaným cílovým skupinám, tzn. lidem se zdravotním postižením (tělesným, mentálním, duševním), lidem bez domova, dětem a rodičům ze sociálně slabých rodin, Romům, obětem trestných činů a domácího násilí, dětem a mládeži, seniorům. Pro představu dále odkazuji na naše webové stránky www.slezskadiakonie.cz.

Jak se projevuje křesťanský rozměr v činnosti, fungování, přístupu Slezské diakonie? Jinak řečeno: Liší se něčím fungování, přístup ke klientům Slezské diakonie od jiných organizací, které se zaměřují na pomoc potřebným a lidem v nouzi a nejsou křesťanskou organizací?

Ve SD nejsou všichni pracovníci věřící a ne všichni věřící jsou členové SCEAV, ale patří k různým církvím. SD přistupuje ke každému uživateli služeb individuálně, ale náš pohled a směr poskytované pomoci je komplexní, tj. tělo, duše, duch a zejména z časové omezenosti lidského života chceme pamatovat i na tento aspekt posmrtného života.

Křesťan, který se rozhodl pro práci zaměřenou na pomoc bližním, by měl tuto aktivitu vykonávat ne pouze jako práci, ale jako „službu“, což představuje něco více než dobře vykonaná práce. Ten, kterému je služba poskytována, by se o tom neměl tolik dozvědět z proklamací, ale podle vykonávané aktivity by sám měl poznat, že jde o něco jiného. I diakonii tvoří pouze „lidé“. Realizace námi vytyčeného cíle, tedy, že aktivity ve SD jsou poskytovanou „službou“ a ne pouze dobře

vykonanou prací, je pouze naše vize, ke které se snažíme každodenně přibližovat.

V rámci středisek jsou nabízeny uživatelům i pracovníkům služby pastorační, křesťanské kluby apod. Veškeré aktivity duchovního rozměru jsou pro uživatele, případně pracovníky, pouze jako nabídka. Každý se má možnost sám rozhodnout.

V představenstvu Slezské diakonie jsou kromě ředitele také zástupce jmenovaný církevní radou SCEAV a další členové zvolení Shromážděním Slezské diakonie. Jaká je role představenstva, co se týká činnosti, zaměření Slezské diakonie? Nenastávají rozdíly, nesoulad mezi tzv. církevním pohledem někoho z představenstva a pohledem jiného člena představenstva, který svůj názor odvozuje přímo ze sociální praxe?

Slezská diakonie je samostatným subjektem – církev jakožto zřizovatel má možnost diakonii ovlivňovat skrze představenstvo a dozorčí radu. Křesťanská sociální práce je specifická oblast, proto je složení představenstva odlišné od struktury vrcholového vedení církve SCEAV. Pamatuje se mimo zástupce církevní rady SCEAV i na lidi informované a odborně zdatné v sociální oblasti pro úspěšný rozvoj Slezské diakonie po všech stránkách.

S ohledem na výše uvedené mohou nastat případy, že názory církve a vedení Slezské diakonie na určitý problém nejsou totožné. Vždy se snažíme najít optimální řešení vyhovující jak diakonii, tak církvi. Zatím se nám to vždy podařilo.

Za své cíle si Slezská diakonie klade realizovat sociálně zdravotní pomoc podle biblických zásad a být světlem a solí v současné české i evropské demokracii. Jak chcete tohoto cíle dosáhnout? Co znamená konkrétně být světlem a solí země?

Tyto konkrétní pojmy „světlo a sůl“ jsou převzaty z Bible, Matoušova evangelia 5, 13–16. Tento biblický text končí větou: „Tak ať svítí vaše světlo před lidmi, aby viděli vaše dobré skutky a vzdali chválu vašemu Otci v nebesích.“ Hlavním motivem uvedeného textu

je čin (ať svítí – tzn. být činný). Důraz tedy klademe na praktický čin, praktickou službu, dobře odvedenou práci – a to je výzva pro celou diakonii i jednotlivé pracovníky. Dobře vykonaná práce může být odrazem toho, že lidé si to uvědomí a vzdají chválu Bohu.

Diakonie dokumentuje věrohodnost církve, tzn. nejen mluvení o lásce k bližnímu, ale praktická realizace. Církev se může dotknout ateistické společnosti prostřednictvím diakonií poskytovaných sociálních služeb a rovněž i zájmem diakonie o věci veřejné, členstvím v regionálních, národních, evropských i mezinárodních asociacích, sítích a sdruženích, připomínkováním zákonů apod.

Jsou pracovníci Slezské diakonie věřící, členové SCEAV? Je důležité, aby byli pracovníci věřící, nebo by mohl ve Slezské diakonii pracovat i odborník, který jen respektuje křesťanské hodnoty, ale není praktikujícím věřícím?

Jak jsem již zmínil, ve SD nepracují pouze věřící, a pokud jsou věřící, nepatří všichni do SCEAV. Od pracovníků vyžadujeme respektování základních principů a akceptaci křesťanských hodnot, které jsou součástí našeho poslání. Snažíme se, aby ve Slezské diakonii pracovali zejména odborníci a lidé, které tato práce baví. Z hlediska jejich soukromého přesvědčení se nám jedná zejména o to, aby nebyli vůči poslání a hodnotám uplatňovaným ve Slezské diakonii nastaveni negativně.

Jak projevují, nebo mohou projevovat, vaši pracovníci svou křesťanskou víru, když pracují zejména s klienty bez vyznání?

Pro uživatele služeb jsou různé křesťanské programy, kluby a možnost pastorace nabídkou. Slezská diakonie je křesťanskou organizací, staví na křesťanských hodnotách, ale tyto principy a hodnoty jsou jednotlivým uživatelům nabízeny jen jako alternativa, ne jako povinnost.

Pracovníci mohou projevovat svou křesťanskou víru tím, že poskytují a vykonávají kvalitní práci potřebným lidem s uplatněním křesťanských hodnot, jako je láska, radost, trpělivost, laskavost, dobrota, sebeovládání a další. Mohou se aktivně účastnit organizování různých křesťanských programů a v osobním kontaktu s uživatelem mohou takového programu a aktivity nabídnout. Rozhodnutí však je vždy na uživateli, kterého do něčeho nenutí.

Předpokládám, že pracovníci Slezské diakonie procházejí supervizí. Probírají se na supervizi i témata vyplývající ze specifika, že jste křesťanské zařízení? O jaká témata jde?

V rámci supervizí probíhajících na všech střediscích Slezské diakonie se řeší různé problémy, tzn., že se občas dotýkají i křesťanských otázek.

Připravil Pavel Bajer

Naše sekularizovaná společnost bez výhrad u křesťanů akceptuje jen činy, má zkušenost ředitel Adry

Mezi největší a nejznámější křesťanské organizace patří bezesporu i Adra, mezinárodní humanitární organizace poskytující pomoc lidem v nouzi. Vznikla v USA před více než padesáti lety, dnes má zastoupení ve 125 zemích světa. V České republice začala Adra působit v roce 1992, nejprve jako nadace, jejímž úkolem bylo přerozdělovat finanční pomoc. Adra postupem času rozšířila svoji působnost a začala sama realizovat různé pomocné programy. V roce 1994 došlo k založení občanského sdružení ADRA, které poskytuje humanitární, sociální a rozvojovou pomoc nejen doma, ale i v zahraničí. Adra pomáhá nejen při mimořádných událostech, např. živelní pohromy, válečné konflikty, ale i při realizaci dlouhodobých rozvojových projektů, např. podpora vzdělání, zaměstnanosti.

Adru sice založila Církev adventistů sedmého dne, pomáhá však každému, kdo potřebuje pomoc, bez rozdílu rasy, pohlaví, vyznání nebo náboženského přesvědčení. Nejen křesťanský rozměr činnosti Adry přibližuje její výkonný ředitel **Jan Bárta**.

Adra se označuje jako organizace poskytující pomoc lidem v nouzi. Kdo tedy jsou lidé v nouzi?

Ti, kteří si nedokážou poradit a pomoci v životě sami. Jsou to ti, kteří se neobejdou bez pomoci druhých. Pokusit se o bližší kategorizaci člověka v nouzi, patrně bych se dopustil vymezení, které by mohlo někoho, kdo je opravdu v nouzi, z takového popsání vyčlenit. Myslím především na ty, kteří sice po materiální stránce nestrádají, ale ocitají se v nouzi na skutečně kvalitní vztahy s lidmi.

Jak docilujete toho, aby lidé dokázali převzít kontrolu nad svými vlastními životy a mohli co nejlépe využívat zdroje, které mají k dispozici? Znáte princip zplnomocnění (empowerment) užívaný v sociální práci?

Co nejdříve se je snažíme zapojit do záchranného procesu. ADRA má přednost, že je síťovou organizací, a že tedy v případě humanitární, stejně jako rozvojové pomoci počítá s účastí na pomáhání s těmi, kteří jsou přímo v místě katastrofy či jiné nehody a kteří s ostatními celou událost prožívají. Samozřejmě, že to není vůbec snadné. Existují určité i psychologické bariéry mezi pomáhajícími a těmi, kteří pomoc přijímají. Princip zplnomocnění lze uplatnit i v naší práci, ovšem až v určitém čase konso-

Jan Bárta

lidace, či jak zase my užíváme termínu – rehabilitace.

Jak se projevuje křesťanský rozměr v činnosti, fungování, přístupu Adry? Možná ještě otázka trochu jinak: Liší se fungování, přístup ke klientům Adry od jiných organizací, které se zaměřují na humanitární pomoc, napadá mě třeba Člověk v tísni které nejsou křesťanskou organizací?

To je zajímavá otázka. Občas se v naší secularizované společnosti setkáváme s jakýmsi ostychem, či dokonce nechutí, když vysvětlíme, že ADRA je organizací adventistickou, tedy, že je založena Církví adventistů sedmého dne. Ovšem až na výjimky se ostych brzy vytratí, lidé pochopí, že pomáháme bez podmínek, bez úmyslu zneužít pomoci k názorovému ovlivňování lidí.

Posoudit, zda se přece jen v něčem lišíme od ostatních organizací, přesně nedokážu. Mám však za to, že v něčem přece jen jiní jsme. Je to jakási snaha, kromě profesionalizace naší práce, podpořit snahy všech těch, kdo se nemají v úmyslu stát profesionálními humanitárními pracovníky. Prostě rádi podporujeme chuť obyčejných lidí zapojit se do pomoci pro druhé. V tom konečně spočívá i poslání křesťanů – nepodlehnout sobectví způsobenému zahleděností do sebe sama. Pomáhání je prevencí proti atomizaci společnosti.

Jsou pracovníci Adry věřící, členové Církve adventistů sedmého dne? Je důležité, aby byli pracovníci věřící, nebo by mohl v Adře pracovat i odborník, který jen respektuje křesťanské hodnoty, ale není praktikujícím věřícím, členem církve?

Nejsou. Dnes asi sedmdesát pět procent zaměstnanců naší organizace nejsou adventisté. Nevnímám to rozhodně jako nedostatek. Naopak. Je dobře, že jsou tu lidé z různých názorových skupin, lidé, kteří vnímají svět jinak než adventisté. Zatím nikdy nedošlo mezi námi ke konfrontaci. Zdá se, že právě pomáhání druhým nám poskytuje platformu, na které se setkáváme. To, že mezi námi vlád-

ne respekt k rozdílnostem, je naprosto samozřejmé.

Předáváte křesťanské hodnoty, principy i vašim klientům? Pokud ano, jakým způsobem?

Záleží, co chápeme pod termínem křesťanské principy. Pokud chápeme evangelium jako zvěst o záchraně člověka, pak je myslím předáváme lidem v té „nejčistší“ podobě. Ne slova, ale činy rozhodují. Zdá se, že právě tohle jediné naše secularizovaná společnost bez výhrad u křesťanů akceptuje. Je to málo? Nezdá se mi. V dějinách se křesťané právě slovem často kompromitovali. Máme dokonce i úsloví z těch dob, jež charakterizuje slabost křesťanství, „Kážou vodu, ale pijí víno!“ povídalo se často mezi obyčejnými lidmi a jejich srdce hořkla. Tím nechci říct, že by křesťanství v minulosti nevytvářelo skutečné pozitivní hodnoty, ale zcela jistě nám trochu pokory ke světu, který o smyslu křesťanství pochybuje, neuškodí. V práci pro druhé nám takový přístup k evangeliu může jen a jen pomoci.

Známostou celebritou, která se snaží řešit chudobu v Africe, je zpěvák kapely U2 Bono Vox. Jaký máte názor na jeho aktivity, projekty?

Podobné projekty jsou zcela určitě organizovány s dobrým úmyslem a právě díky zvučným jménům ze showbiznyso mohou být k dávání strhnuty i masy. Zda je to pouhé občasné zaujetí pro konání dobra, či zda jsou skutečně lidé vedeni k dlouhodobějšímu pamatování na druhé, to nevím. Nicméně, každou takovou snahu je třeba ocenit.

Připravil Pavel Bajer

Metodisté zvyšují profesní vzdělávání pracovníků církve psychoanalytickým výcvikem

Jednou z činností Diakonie Evangelické církve metodistické (ECM) je pořádání psychoterapeutického výcviku pro práci s lidmi. Diakonie jej pořádá ve spolupráci s Institutem aplikované psychoanalýzy. Od roku 2000 se uskutečnilo 10 výcvikových běhů.

Během pětiletého výcviku si frekventanti vyzkouší tyto techniky a metody: sebereflexe, psychodrama, videotrénink, nonverbální komunikace, skupinová supervize, konflikt management (řešení problematických situací na pracovišti), balintovská skupina. Kurs je vhodný pro pracovníky v pomáhajících profesích, kteří potřebují získat či rozšířit vzdělání pro práci s lidmi, i pro zkušené, kteří se cítí ohroženi stresem, únavou, syndromem vyhoření. Další informace k výcviku poskytují lektori, psychologové PhDr. **Roman Čepelák** a PhDr. **Jiří Tyl**.

Co vedlo diakonii ECM pořádat psychoterapeutický výcvik?

Stručně řečeno – potřeby praxe, jak sociálních zařízení provozovaných církví, tak pastorace. Komunisté péči o duši i ducha prakticky zlikvidovali. Uvedme příklad za náš obor: v USA je pomoc psychologa 10krát dostupnější než v ČR. V sociální oblasti je náš deficit možná sto, možná tisícinásobný.

Sociální péče křesťanských církví je v souladu s Kristovým odkazem tradičně zaměřena na nejpotřebnější z potřebných, kteří se pohybují na samém kraji existence společenské (ztratili domov apod.) nebo i biologické (narkomani). Zaměstnanci těchto zařízení často postrádají odborné vzdělání, či minimálně trénink pro práci s lidmi. Často se rekrutují z bývalých klientů, což je pro jejich práci jak výhodou, protože rozumějí problému, se kterým pracují, z vlastní zkušenosti, tak nevýhodou. Kdyby měli dostatečnou profesionální kvalifikaci, nemuseli se sami klienty stát. Vysoká míra fluktuace pracovníků ukazuje, že v systému něco podstatného chybí. Pastorace je lidsky velmi náročná a v ateistické zemi i často nevděčná činnost. Bohoslovecké fakulty nejsou pochopitelně zaměřeny ani vybaveny, aby trénovaly rodinné poradce nebo psychoterapeuty.

V první řadě jsme usilovali o profesní vzdělávání pracovníků církve a jejích zařízení. Zájem o výcvik se však rychle rozšiřoval, především z pomáhajících profesí mimo ECM, ať už sociálních pracovníků, psychologů nebo

zdravotníků. Zájemci se však rekrutují i z řad věřících hledajících osobní růst, i mimo pomáhající profese. Zastřešení Diakonií pomáhalo řadě věřících překonat určitou nedůvěru k psychologii či psychoterapii. Po dlouhá desetiletí, zvláště ve zdravotnictví, byl ateismus povinný, věřící či vůbec duchovně orientovaní jedinci byli považováni v lepším případě za podivíny.

Proč zrovna psychodynamická orientace?

Výcvik je vždy spjat s osobou trenéra a akreditovaný program s určitou orientací. Trenéři, kteří byli před devíti lety po ruce, měli psychoanalytický výcvik a spolupracovali s akreditovaným institutem. To je tedy důvod praktický, ale nikoli náhodný.

Psychoterapie je vnitřně spjata s duševně-duchovní orientací židovsko-řecko-křesťanské civilizace. Dynamické pojetí psyché má kořeny u velkých myslitelů, od Hérakleita přes Augustina až po Kanta a Heideggera. Psychoterapie v původním, Sokratově smyslu, jako péče o duši (tés psychés therapeiá), má v sobě určitý přesah k duchu. Výklad najdeme hlavně v Patočkových pracích. Podle našeho názoru má k tomuto širokému pojetí nejbližší psychoanalýza, která nikdy nebyla jen pouhou metodou či orientací, ale přerostla do obecné psychologie osobnosti, vývojové psychologie, psychologie životního cyklu a dalších. Freud se zabýval i obecnými otázkami společnosti a kultury, interpretací uměleckých děl, patří mezi zakladatele soudobé neurovědy.

Jinak řečeno, širší psychodynamické orientace se výborně hodí jako společný terén pro rozmanitou klientelu, kterou v takto založeném výcviku potkáváme. Integrovaná osobnost, která jasně ví, co chce a nechce, jak se adaptivně a kooperativně prosazovat a jak zprostředkovat různým klientům jejich různé potřeby, si nejsnáze osvojí potřebné techniky práce. Neučí tu kterou orientaci, ale metodu, jak se v tom kterém životě orientovat.

Jak konkrétně využijí výcvik farářů, kněží, duchovní, prostě všichni, kdo se věnují pastorační práci?

Můžeme odpovědět z hlediska psychologů – trenérů. Mnohem lépe rozumějí sami sobě i nejrozličnějším problémům svých oveček. Akceptují sebe a svoje místo, které si zvolili. To jim také pomáhá proti zmatku, konfliktu a vyhoření.

Probírají se na výcviku i duchovní témata? Týkájí se spíše osobní víry, vztahu k Bohu, nebo spíše věroučných témat?

Probírají se tak, jak je sami účastníci vnášejí, což znamená, že se týkají jak zmíněných, tak mnoha dalších témat. Neděláme nějaké tematické semináře, ovšem skupina začne řešit duchovní témata podle své potřeby, v okamžiku, kdy členové duchovní otázky tematizují ze své životní praxe.

Proměňuje se během výcviku vztah účastníků v duchovní oblasti, ve vztahu k Bohu, transcendentnu?

Bezpochyby. Specifikou nastolené tradice je spolupobývání věřících a nevěřících v jedné uzavřené skupině, které stírá případné bariéry či nedorozumění, která si sebou původně přinášejí. Pro obě strany znamená skupina obohacení, co se týká tolerance, přijetí, otevřenosti a komunikace. Skupiny, ve kterých je více aktivních věřících, jsou více soudržné, vnitřně podpůrné, je v nich méně agresivity a konkurence. Pokud si někdo přinesl nějaké militantní zlovyky – ať z té či oné strany – zjišťuje, že je může bezpečně odložit. I reálný život mimo skupinu, především v dnešní době stabilita rodin věřících, je přirozeně působícím pozitivním vzorem. Příchozím s ateistickou indoktrinací někdy odhalí skrytou touhu po víře a zdroj víry, aniž by skupina chtěla někoho tak či onak předělávat. Věřící se někdy pohybují pouze v okruhu svého sboru a skupinky, ať už jsou k tomu ve sboru nabádány nebo – hlavně z malých církví a malých sídel – jako příslušníci menšiny. Je pro ně příjemným zjištěním, že nejsou ostrakizováni a že i nevěřící s nimi sdílejí soubor morálních hodnot, které se staly obecným vlastnictvím kultury.

Připravil Pavel Bajer

Diakonie Církve bratrské provozuje stacionář pro děti s kombinovaným postižením

Každý zvládnutý den, kdy se dotýká hranice svých sil, schopností i možností, znamená pro **Věru Weilovou** důkaz velkého Božího zázraku. Tato žena osm let zastává pozici ředitelky Stacionáře pro děti s kombinovaným postižením zřízeného pobočkou Diakonie Církve bratrské (CB) v Praze 3.

Co vedlo CB k založení Diakonie v Praze 3 a především ke vzniku projektu stacionáře pro děti s kombinovaným postižením?

Diakonická služba je součástí práce v našem sboru od nepaměti. V roce 1991 dostala právní statut Pobočky Diakonie CB v Praze 3. Každý měsíc se schází diakonický tým, který zajišťuje drobnou sociální výpomoc potřebným lidem (senioři, nemocní, osamělí lidé, handicapovaní, či rodiny v sociální nouzi). Tato činnost je vykonávána dobrovolníky z řad členů našeho sboru a spočívá především v návštěvách, korespondenci, doručování nahrávek bohoslužeb, pomoci při úklidech, domácích pracích, při nákupu, přepravě, finanční výpomoci, asistenci při sborových a jiných akcích, organizování setkávání seniorů apod.

Stacionář, jehož zřizovatelem je Sbor CB v Praze 3, vznikl v roce 1990. Podnětem k jeho založení bylo hledání konkrétní a rychlé pomoci jedné naší sborové rodině. Pán Bůh jí svěřil veselé, neplakavé, nespavé, ale i agresivní dítě, rotující v neuvěřitelné rychlosti a zanechávající za sebou převrácené akvárium, otevřenou a vyprázdněnou ledničku, naházená vajíčka s kečupem ve vaně, do níž ve vteřině spadne za nimi, převrácený stolek a střepy, o které se poraní, shozenou televizi... Ve dne v noci ani vteřina výdechu pro rodiče a dva sourozence. Situace vyžadující poměrně rychlé řešení. Rodiče i sbor si uvědomovali, že mimo rutinní péči je moc důležité také dítěti nabídnout dostatek lásky. V té době byl kazatelem našeho sboru Mgr. Daniel Komrska. Jeho manželka Mgr. Noemi byla iniciátorem založení stacionáře. Vystudovala na Univerzitě Komenského v Bratislavě katedru léčebné pedagogiky a měla za sebou víc než 15 let praxe. Věděla, že děti se specifickými potřebami je více, jejich blízcí se dostávají do zoufalých a neřešitelných situací, protože v té době jim ze strany odborníků nebyla vždy nabídnuta

Věra Weilová

jak dostačující pomoc, tak především stanovení správné diagnózy. Zнала péči tehdejších ústavů, a proto jsme projekt od samého začátku postavili na tom, aby dítě nebylo vytrženo z rodiny, ale mohlo být její součástí.

Liší se fungováním, přístupem ke klientům váš stacionář od jiných, které nejsou zřízeny křesťanskou organizací?

Poznala jsem práci v několika zařízeních našeho typu, která nejsou zřízena křesťanskou organizací, a nemyslím, že by se práce po stránce profesní výrazně lišila. Navíc shodně vnímáme křehkou, lehce zranitelnou duši těchto dětí a hledáme často společně cestu, jak jim pomoci jejich překážky v našem světě překonávat. Jediným rozdílem je asi fakt, že mě tato práce vede k veliké denní závislosti na Pánu Bohu a ve chvílích, kdy se dotýkáme hranice našich sil, schopností i možností, v modlitebních zápasích vyhlížím Boží pomoc. Již osm let je pro mě

každý zvládnutý den důkazem velkého Božího zázraku.

Jsou pracovníci v Diakonii CB věřící, členové CB? Je důležité, aby byli pracovníci věřící, nebo by mohl ve stacionáři pracovat i odborník, který jen respektuje křesťanské hodnoty, ale není praktikujícím věřícím, členem sboru?

Pracovníci v Diakonii našeho sboru v Praze 3 jsou lidé věřící. Jak už jsem řekla na začátku, každý měsíc se schází diakonický tým, který plánuje služby potřebným na další měsíc. V tomto týmu jsou všichni členové CB. Na práci samotné se potom podílejí dobrovolníci z našeho sboru. Jsou to lidé věřící, ale někteří nejsou členové CB, jedná se především o dobrovolníky z řad mládeže.

Náš stacionář je malá nezisková organizace. V současné době poskytujeme službu 11 dětem.

Pracovní tým ve stacionáři tvoří šest lidí: ředitel, speciální pedagog, tři pracovníci v so-

ciálních službách, z toho dva s vysokoškolským vzděláním, a pracovník zajišťující pomocné práce. Polovina pracovníků v našem stacionáři je věřících, dva z nich jsou členové CB. Z toho vyplývá, že v našem zařízení pracují lidé, kteří nejsou věřící, ale nemají problém s respektováním křesťanských hodnot. Panuje mezi námi názorová tolerance. Spojuje nás podobný smysl pro humor a vzájemná pomoc i v osobní rovině.

Předáváte křesťanské hodnoty, principy i vašim klientům? Pokud ano, jakým způsobem? Chodíte třeba s nimi na bohoslužby?

Chceme, aby naše děti i jejich nejbližší slyšeli o tom, že je má Pán Bůh rád. U dětí se specifickými potřebami je to nesnadný úkol, přesto se snažíme po kapkách sytit jejich duši. Např.: krátkou větou při vhodné příležitosti: „Pán Bůh Tě má rád.“ V rámci hudební činnosti vkládáme krátké, jednoduché písničky o Boží lásce. Před obědem zpíváme děkovné písničky, které jsou speciálně složené tak, aby se dítě mohlo připojit buď zpěvem, ukazováním, tleskáním či pouhým pohybem. I s rodiči našich klientů se podařilo navázat užší kontakt a máme pravidelné individuální schůzky. Snažíme se teoreticky a především prakticky přinášet malinké světlo do jejich každodenních starostí.

Do nedělní dětské besídky v našem sboru chodí dvě děti, které pět let navštěvovaly náš stacionář a před dvěma roky se je podařilo zařadit do normální školní docházky. Rodiče s nimi na bohoslužby nechodí, ale dětem v navštěvování nedělního programu pro děti nebrání. Jinak se pravidelně bohoslužeb dětí z našeho stacionáře ani jejich rodiče nezúčastňují, ale nechají se pozvat příležitostně například na Dětskou vánoční slavnost, Boží hod vánoční i velikonoční, na neděle se službou mládeže, kdy si mladí lidé z našeho sboru připraví vlastní program: povídání pro děti, krátké slovo pro dospělé na téma z Bible, své zážitky a prožitky, které je v životě potkávají a při kterých se setkávají s Boží pomocí, a také křesťanské písničky. Naše děti uchvacuje především hudba a zpěv, celková atmosféra. Mluvenému slovu nerozumí.

Připravil Pavel Bajer

Mottem činnosti pracovníků stacionáře je biblický verš: Kdo přijme jediné takové dítě ve jménu mém, přijímá mne. (Matouš 18, 5.)
Foto: Věra Weilová

Maltézská pomoc usiluje rozvíjet rytířskost ducha pomocí dobrovolnické činnosti

Maltézská pomoc, obecně prospěšná společnost, patří ke známým organizacím pomáhajícím v České republice široké škále potřebných lidí. Jako charitativní a humanitární organizace Suverénního řádu maltézských rytířů zakládá svou činnost na nepřetržité 900leté tradici pokorné pomoci trpícím. Maltézská pomoc realizuje na bázi dobrovolnictví celou řadu sociálních, zdravotních, charitativních a humanitárních projektů, jak o tom svědčí slova ThLic. **Michala Umlaufa**, vedoucího centra Maltézské pomoci v Olomouci, odborného asistenta katedry křesťanské sociální práce a katedry pastorální a spirituální teologie na Cyrilometodějské teologické fakultě Univerzity Palackého Olomouc.

Co znamená, že Maltézská pomoc je postavená na dobrovolnické bázi?

V současné době je většina projektů Maltézské pomoci založena na ochotě a aktivitě dobrovolníků, kteří se připojí svým dílem pomoci k práci v projektu. V organizaci jsou samozřejmě i zaměstnaní profesionální pracovníci, ale bez dobrovolníků by jejich možnosti zdaleka nebyly tak rozsáhlé. Jednou z priorit našich center je snaha o zapojení občanů do pomoci potřebným, mnohdy těm, kteří nejsou ani příliš viditelní. Dalo by se říci, že jde o rozvoj občanských ctností a celé občanské společnosti na poli vzájemné solidarity a sounáležitosti, která se mnohdy vytrácí.

Má Maltézská pomoc registraci na základě zákona č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě? Co z registrace vyplývá?

Maltézská pomoc pracuje v oblastech dobrovolnických projektů na základě akreditace dobrovolnické služby udělované ministerstvem vnitra již od roku 2004. Z akreditace vyplývají určité závazky organizace, zvláště povinnost pojistit dobrovolníka, zabezpečit mu dostatečné vzdělání a přípravu pro výkon dobrovolnické služby, zabezpečit mu supervizi, pokrýt náklady na cestovné atd. Díky akreditaci se mohou naši dobrovolníci zapojit i do sociálních služeb, jak umožňuje zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, což hojně využíváme, jak ve vztahu k našim vlastním sociálním službám, tak i ve vztahu ke službám jiných organizací a zařízení, kde naši dobrovolníci pomáhají.

Kdo se může stát dobrovolníkem? Kdo jsou dobrovolníci?

Michal Umlauf

Maltézská pomoc je otevřena všem lidem dobré vůle bez ohledu na vyznání, společenské postavení nebo zaměstnání. I když motivace služby a aktivit naší organizace stojí na křesťanských východiscích pomoci potřebným (zřizovatelem je Řád maltézských rytířů a základním heslem je „tuitio fidei et obsequium pauperum“, tedy pomoc potřebným a obrana víry), nijak se nevyhýbáme spolupráci ze strany těch, kdo nějakým způsobem sdílejí tuto myšlenku a chtějí se na ní rovněž podílet. Nezáleží tedy na tom, zda je člověk sám církevně-křesťansky zakotvený, ale na tom, zda jsou mu blízké principy naší práce a cíle aktivit organizace. Některé aktivity jsou vyhrazeny dobrovolníkům starším osmnácti let a dobrovolníkům s čistým rejstříkem trestů,

Dobrovolnice Maltézské pomoci pomáhá na velehradském setkání.
Foto: Michal Umlauf

zvláště aktivity s dětmi, mládeží a osamoceními seniory.

Věkové rozpětí dobrovolníků je velmi široké, od zákonem stanoveného minimálního věku 15 let až po aktivně zapojené starší seniory. V různých městech našeho působení je věková kategorie dobrovolníků různorodá, obecně se však dá říci, že většina našich dobrovolníků jsou spíše studenti (vysokoškolští i středoškolští). Velkou většinu z nich tvoří ženy, aktivně zapojených mužů je poskrovnu, což v podstatě kopíruje obecné složení sociálních služeb a dalších pomáhajících profesí.

Jaké projekty Maltézská pomoc realizuje na Olomoucku a Zlínsku? Jakým cílovým skupinám pomáháte?

V současné době v těchto regionech působíme v Olomouci, Otrokovicích, Uherském Hradišti a jim přilehlých lokalitách. Naše pomoc se zde zvláště zaměřuje na osamocené seniory, jak v zařízeních, tak v domácnostech, a zdravotně postižené, ke kterým směřují naši dobrovolníci se snahou trávit společně volný čas, popovídat si, doprovodit do společnosti. Obecně bychom mohli říct, že se jedná o sociálně-aktivizační činnosti nejrůznějšího druhu. Nechceme, aby sociální služby ztratily lidský rozměr, že tím konečným příjemcem je člověk v celé šíři své existence.

Další cílovou skupinou jsou děti a mládež školního věku, kteří jsou ohroženi sociálním vyloučením; vzhledem k nim realizujeme program Pět P.

Ve vztahu k rodinám, které pečují o dlouhodobě nemocného, nabízíme dočasnou respitní dobrovolnickou službu, aby si mohl pečující odpočnout, např. při péči o lidi s Alzheimerovou nemocí. Spolupracujeme také s organizacemi poskytujícími ranou péči a rodinám pečujícím o dítě se zdravotním postižením nabízíme pomoc dobro-

volníků. Naši dobrovolníci dále navštěvují děti v Kojeneckém ústavu v Olomouci. Velmi specifickou aktivitou je dopisování s vězni, kterému se centra na Moravě dlouhodobě věnují. Jako poslední bych zmínil poměrně známé, dnes již mezinárodní setkání vozičkářů na Velehradě, v rámci Dnů lidí dobré vůle, které Maltézská pomoc již téměř deset let organizuje.

Jak se projevuje ve vaší činnosti, že jste křesťanská organizace zřízená Řádem maltézských rytířů?

Jak jsem už naznačil, motivace pomoci vychází z křesťanské lásky k bližnímu, ze snahy vidět Kristovu tvář v potřebném člověku, jak říká Matoušovo evangelium: Cokoli jste učinili jednomu z těchto mých nejmenších, mně jste učinili. Dalším aspektem je důraz na duchovní potřeby člověka, které se nedají vytěsnit z celostně pojaté péče. Některé naše aktivity směřují k naplnění náboženských potřeb klientů: doprovody na bohoslužby, organizace poutí – největší je každoroční pouť pro zdravotně postižené do Lurd, možnosti duchovních setkání a duchovních cvičení pro dobrovolníky. Usilujeme o to, aby se v rámci naší organizace mohla rozvíjet pravá „rytířskost ducha“, k níž Maltézští rytíři vždy směřovali.

Připravil Pavel Bajer

Evangelická diakonie hledá nové sousedy cizincům, i muslimům

Diakonie Českobratrské církve evangelické dlouhodobě spolupracuje s některými evangelickými sbory, jejichž členové již od roku 1989 pomáhají přichozím cizincům, uprchlíkům i ekonomickým migrantům. Výsledkem této iniciativy je projekt *Bud' sousedem*, který koordinuje **Alena Fendrychová**. V Diakonii má na starosti práci s cizinci, kterým shání podporu a kontakty v místech, kde žijí.

Jaké jsou cíle projektu?

Projekt se soustřeďuje hlavně na vytvoření sociálních kontaktů, vazeb přichozích cizinců s Čechy v místě, kde žijí. Dva cíle vidíme jako zásadní. Prvním je přijetí cizinců jejich okolím – a zároveň snaha, aby oni přijali prostředí, ve kterém se ocitli. Hledáme jim nové „sousedy“, lidi, na něž se mohou obrátit jako na sousedy, v místě bydliště. Druhým cílem je předávat českým lidem pravdivé informace o cizinecké problematice, a tak předcházet xenofobii pramenící často z neznalosti a dezinformací. Mou spolupracovnicí v tomto projektu je azylantka z Čečenska, muslimka, která se svou rodinou na vlastní kůži zažila dlouhou anabázi od útěku z Čečenska, přes pobyt v několika azylových zařízeních, až k získání azylu a českého občanství. Zkušenost uprchlice a cizinky pak při různých besedách a setkáních nám, Čechům, předává. Také umí v mnoha praktických věcech poradit cizincům, uprchlíkům, tedy lidem, kteří procházejí podobnou anabází jako ona. Vždy je vybízí, aby neztráceli naději, a posiluje v nich odvahu hledat si práci, ubytování, prostě nespoléhat se jen na podporu státu, na život v integračních zařízeních. Spolu s ní pomáháme řešit případné těžkosti ve vznikajících vztazích mezi Čechy a cizinci. Nedorozumění mohou pramenit z nejrůznějších odlišností, kulturních, národnostních nebo náboženských.

V jakých městech se projekt realizuje?

V současné době spolupracujeme s lidmi z evangelických sborů v Praze, Liberci, České Lípě, Plzni a Přešticích.

Jakou má konkrétní podobu tato sousedská pomoc?

Pomoc vyplývá z konkrétní situace cizinců a z možností evangelického sboru, který se

v jejich okolí nachází. V několika případech jde o pravidelné schůzky, kdy Češi seznamují cizince s místem, kde žijí, konverzuji česky, pomohou jim s nějakou konkrétní, složitou situací. Kupříkladu jedna žena, cizinka, má čtyři malé děti a využila nabídky chodit do místního mateřského centra na faře. Seznámila se s několika maminkami a její děti si tam mohou hrát s ostatními. Na druhé straně věkové škály je čtyřiasmdesátiletá paní, která se teď stěhuje do jiného města. Uvedeme ji do okruhu seniorů, kteří se pod patronací sboru pravidelně scházejí. Pokoušíme se jí najít nové „sousedy“. Někdy, když se cizinci nastěhují do nového bydliště, jim místní evangelici poskytují i materiální pomoc, starší nábytek, nádobí, oblečení... Ale hlavním, základním cílem projektu, jeho smyslem, je vytváření a podpora společenských vazeb.

Nutno ale říci, že projekt je na počátku, realizuje se od začátku března, a ne vždy se podařilo skutečné vztahy navázat. Někdy nebylo v místě dost ochotných lidí na české straně, jindy o kontakt nestáli přichozí cizinci.

Z jakých zemí pocházejí?

Zatím byli do projektu zapojeni lidé z Ruska, Somálska, Čečenska, Rumunska, Uzbekistánu, Sýrie a Angoly. Pomoc poskytujeme nezávisle na národnosti či náboženství cizinců. Nejde o žádnou misii, síť evangelických sborů tvoří páteř projektu, tudíž získáváme a rozšiřujeme potřebné informace, ale spolupracujeme i s místními úřady, školami i s ostatními nevládními organizacemi a ochotnými občany. Většina cizinců, se kterými se v projektu setkáváme, jsou muslimové. Kvůli tomu sice občas narážíme na problémy – třeba v době ramadánu jsme museli zrušit akci, na které se mělo podávat občerstvení, ale zase se nabízí možnost

mluvit spolu o otázkách duchovních, kulturních, o nejrozličnějších tradicích a zvyklostech.

Jaké máte ohlasy na projekt ze strany „domorodců“, rodilých Čechů?

Reakce jsou převážně vstřícné. My ale raději předem brzdíme odhodlání některých potenciálních sousedů na české straně vrhnout se do projektu po hlavě. Vždy poukazujeme na nejrozdílnější odlišnosti a na fakt, že možná druhá strana bude reagovat pro nás nezvykle. Setkali

jsme se totiž s více případy, kdy čeští lidé ze začátku nabídli podle nich velkorysou pomoc, a pak byli zaskočeni jinou odezvou, než čekali. Nakonec byli zklamáni a nechtěli již s příchozími mít nic společného, což vnímáme jako promarněnou šanci. Proto také pořádáme nejrozdílnější setkání a besedy, kdy vět-

Koordinátorka projektu Bud' sousem Alena Fendrychová (vlevo) a její kolegyně Raisa Edilbieva.

šinou zjišťujeme, že čeští lidé opravdu o situaci, životních podmínkách a důvodech, proč přicházejí cizinci do Česka, vědí málo. My se snažíme informace lidem poskytnout a ukázat jim, že z kontaktu s cizinci i Češi mohou vytěžit mnoho nového a přínosného.

Připravil Pavel Bajer

Sociální pracovník na židovské obci bere zvláštní zřetel na potřeby osob přeživších holocaust

Cesta **Jany Štěpánové** k pozici sociálního pracovníka na Židovské obci Olomouc vedla přes studium oboru speciální pedagogika. Po skončení studii hledala pracovní místo a jako dlouholetou členku židovské obce ji oslovil předseda obce Ing. Petr Papoušek s nabídkou zkráceného úvazku. „Nabídku jsem dočasně přijala. Začala jsem navštěvovat klienty, tenkrát formou ‚sousedské výpomoci‘, a povídat si o jejich životních příbězích a sociálních potřebách. Postupem času klientů, práce i aktivit v židovské obci přibývalo, můj úvazek se zvětšoval a já věděla, že mě tahle práce baví a naplňuje. Zůstala jsem a doufám, že napořád,“ vypráví se smíchem.

Jaké sociální služby poskytujete členům židovské komunity?

V roce 2007 nám nastala povinnost se ze zákona registrovat, jako každé organizaci poskytující jakoukoli ze sociálních služeb. Židovská obec Olomouc poskytuje odborné sociální poradenství podle zákona o sociálních službách č. 108/2006 Sb. a podle standardů MPSV a pomáhá zprostředkovávat ostatní sociální služby. Spolupracujeme s ostatními židovskými obcemi v celé republice a jednou měsíčně se scházíme v Praze, aktualizujeme své poznatky a vzájemně se podporujeme ve specifikách naší práce.

V jaké trvalé či dočasné nepříznivé životní situaci se vaši klienti ocitají?

Naši klienti se mohou ocitnout v jakékoli trvalé či dočasné nepříznivé životní situaci jako každý jiný klient. Může to být v oblasti bydlení, služeb, rodiny, financí, prostředí... Jde o situace, se kterou si neumějí poradit a potřebují pomoci.

Vyplývají nějaká specifika, oproti jiné klientele, když jsou vašimi klienty členové židovské komunity?

Každá oblast sociální služby má svá specifika, u našich klientů se jedná především o zachování a podporování židovských tradic, zvyků a kultury.

Naše obec pořádá oslavy židovských svátků, kulturní a společenské akce, do kterých jsou aktivně zapojeni i naši členové a klienti, což významně přispívá k podpoře jejich aktuálního stavu.

Kdo neprožil holocaust, asi si těžko představí, jak člověka poznamená. Lze tedy a případně jak zmírnit utrpení a bolest vašich klientů?

I když o holocaustu vím poměrně hodně, jen stěží si dokážu představit, co lidé, kteří jej prožili, prožívali a prožívají. Každý jednotlivec se ke své minulosti staví jinak. Některý prožívá svá celoživotní traumata dnes a denně, jiný je suše bez jakýchkoli náznaků smutku odvypráví a někteří se brání sarkasmem. Židovská obec bere zvláštní zřetel na potřeby osob přeživších holocaust, a proto přístup ke klientům musí být individuální a motivovaný obrovskou dávkou pochopení.

Připravil Pavel Bajer

Satiterapie vybaví sociálního pracovníka nástroji, kterými může minimalizovat zátěž z pomáhající profese

Satiterapie, česky by dalo říct terapie všímáním, vychází z buddhismu, kde všímavost je ústředním pojmem. Propojení principů Buddhova učení se západními psychoterapeutickými směry v satiterapii a její prospěšnosti i pro sociální pracovníky přibližuje psychoterapeut, odborný asistent na Ústavu psychologie Lékařské fakulty Masarykovy univerzity v Brně PhDr. Ing. **Karel Hájek**, Ph.D. V satiterapii pořádá kurzy a výcvik, jichž se zúčastňují v nemalém počtu i sociální pracovníci. Je lektorem výcvikových kursů Tělesně zakotvené prožívání – focusing I a Interpersonální kotvení – focusing II a tréninkovým terapeutem tříletého psychoterapeutického výcviku Ateliéru satiterapie. Napsal knihu *Práce s emocemi pro pomáhající profese*.

Z jakých principů vychází kotvení v tělesné skutečnosti a jak souvisí s buddhismem?

Pokud jde o zakotvení, pro člověka žijícího v buddhistické kultuře jsou nejdůležitější tři: Buddha (člověk, který formuloval učení), dhamma (učení, jak překonat utrpení), sangha (společenství mnichů, které nese učení). Buddha personifikuje nejvyšší cíl, kterým je konečné vymanění se z utrpení. Dhamma, Buddhovo učení, obsahuje postupy, jak mírnit utrpení na různých úrovních zvládání života, ať v běžném životě, nebo přímo v meditaci. Sangha je společenství, které nese Buddhovo učení a využívá ho k mírnění utrpení. Tradičně je rozuměna sanghou mnišská obec.

PhDr. Ing. Karel Hájek, Ph.D.

Trénink podle Buddhova učení se odehrává ve třech stupních: trénink jednání, soustředění a moudrosti. Na prvním stupni se laičtí stoupenci Buddhova učení trénují v pěti etických rozhodnutích. Každý den se rozhodují zdržovat: zabíjení, brání nedávaného, zraňujícího a nepravdivého mluvení, smyslné nestrídmosti a užívání omamných látek. Tato etická rozhodnutí se vyhodnocují za určité období, třeba každý den, týden nebo při každé návštěvě u mnicha. Pokud se daří dodržovat tato vlastní rozhodnutí, jsou takto trénovaní chráněni před výčitkami svědomí, pocity viny a budou mít mysl připravenou na meditační zkušenost. Druhým stupněm je meditace, trénink soustředění, při kterém se klade velký důraz na tělesné zakotvení. Klasická meditační metoda spočívá v soustředění se na jedno místo na těle, kde si lze všimnout nádechu a výdechu. Může jím být zdvihání a klesání břišní stěny nebo narážení vzduchu při dýchání na nosní otvory. Existují i další techniky směřující k tělesnému zakotvení, např. vyvážení částí těla nebo meditace smrti.

V satiterapii učíme postupy tělesného zakotvení na každém kursu. Nejjednodušší technikou je zakotvení v pěti smyslech. Když je tato technika nacvičena, může nás vytáhnout z chaosu v mysli a změnit neužitečné a mnohdy nereálné myšlení a představování v pozorování skutečnosti. Získáváme odstup od vnitřního chaosu a v reálné situaci se rozhodujeme efektivněji. Když seděl Buddha pod stromem osvětlený, byl konfrontován v mysli se silnou touhou po ženách a potom přišly také hrůzyplné představy.

Zakotvení přes dotyk se zemí mu pomohlo překonat tyto překážky mysli. V satiterapii je tedy zakotvení v tělesné skutečnosti nejdůležitějším ze čtyř zakotvení (další jsou zakotvení v cíli, v mezilidských vztazích a v institucích).

Co je tedy hlavním principem satiterapie, jak navazuje na buddhismus?

Všímavost je schopnost mysli zaznamenávat neselektivně jevy v těle, v mysli a ve vnější realitě. Rozvíjí se nejlépe právě přes zakotvení v těle. Všímavost je ústředním pojmem v původní Buddhově nauce, v jazyce páli se nazývá sati. Název satiterapie by se dal přeložit jako terapie všímáním. Je to západní psychoterapeutický směr, který vytváří při léčbě podmínky pro růst klientovy všímavosti. Díky všímavosti klient dokáže zaznamenávat své prožívání, které bylo dosud nevědomé. Získává vhled do konkrétních souvislostí svého života.

Můžete více přiblížit, které západní psychoterapeutické směry v satiterapii užíváte?

Integrační schéma ukazuje, jak postupujeme ve výcviku satiterapie. Teoretický rámec satiterapie dává abhidhamma, která je součástí Buddhova učení. Jsou zde definovány relevantní principy pro psychoterapeutickou práci s tělem a myslí, ale také s mezilidskými vztahy. Rogersův „na osobu zaměřený přístup“ definuje v satiterapii vztah terapeuta a klienta. Terapeut je v roli doprovázejícího a „pouze“ utváří podmínky, aby si každý mohl své poznání formulovat sám. Postupy, jak utváří satiterapeut podmínky pro změnu, se dají rozdělit na dvě skupiny – postupy zvnějšnění a postupy zvnitřnění. V prvním používáme některé prv-

ky arteterapie a především morenovské psychodrama pro dosažení katarze nebo pro zesílení prožitků při přehrávání životních situací. Přehráváním zvýrazněné prožívání může být zpracováno následně také postupy zvnitřnění, které vedou ke vhledu. Ve výcviku satiterapeutů využíváme Gendlinův focusing a Buddhovu meditaci všímavosti a vhledu. Klient se však tyto postupy od satiterapeuta neučí.

Zmínil jste Gendlinův focusing...

Focusing je důležitý pro satiterapeuty k tomu, aby dokázali porozumět vlastnímu prožívání. Focusing je technika, jak získat moudrost těla, jak ji přeložit do slov, aby byla srozumitelná. V každé situaci reaguje tělo odpovídajícím pociťováním. Neustále v něm vznikají příjemné nebo nepříjemné tělesné pocity. Výrazné pocity se dostaly do známých úslav: zahrálo mě u srdce, leží mi v žaludku, mám knedlík v krku, byl jsem z toho celý zpocený, roztrásla se mi kolena apod.

Pokud se po skončení nějaké nepříjemné situace zastavíme, ještě si můžeme všimnout, že v těle přetrvávají nějaké divné pocity. Můžeme je pomocí focusingu zpracovat, přeložit význam toho, co v těle zůstává. Otevírá se pak nový pohled na porozumění proběhlé situaci. Když se zpřesní význam prožívání dostatečně, tak se význam celé situace posouvá a otevírá se prostor pro jiné jednání v dalších podobných situacích. Focusing je ideální metoda, jak uvést tělo a psychiku do souladu.

Ve sborníku satiterapie zmiňujete i Frankla a jeho důraz na nalezení smyslu života.

V rámci čtvrtého zakotvení je druhé nejdůležitější zakotvení v cíli. Je možné se kotvit v aktuálních motivech – jasně formulovat kdykoliv, co

INTEGRACE PŘÍSTUPŮ VE VÝCVIKU SATITERAPIE	
Na osobu zaměřený přístup C. R. Rogerse (PCA)	
ZVNĚJŠNĚNÍ (acting out)	ZVNITŘNĚNÍ (acting in)
Psychodrama (J. L. Moreno)	Focusing (E. T. Gendlin)
Tovil (B. Vogt – etnopsychologický výzkum léčebných rituálů na Srí Lance)	Meditace všímavosti a vhledu (satipathhána – vipassaná)
Principy Abhidhammy	

chci právě teď. V satiterapii pomáháme klientům, aby si stanovili také: co chtějí dnes, v příštích dnech, týdnech, měsících a vůbec v životě. Zakotvení ve smyslu života je pak analogické tomu, jak je popsal Viktor Frankl.

Říkal jste, že satiterapeutický přístup může být užitečný nejen psychoterapeutům. V čem konkrétně může být prospěšný pro sociální pracovníky?

Co spojuje všechny sociální pracovníky, je, že přicházejí do kontaktu s druhými lidmi. Satiterapie pomůže sociálního pracovníka vybavit nástroji, kterými může minimalizovat zátěž z pomáhající profese. Sociální pracovníci zažívají s klienty situace, které nemohou dopředu předvídat, vždy nastávají situace, které je mohou zaskočit, být nepříjemné. Satiterapie nabízí při výcviku metody zpracování vlastního prožívání a prohlubuje porozumění problémům druhých lidí. Zvyšuje osobní kompetence pro práci s druhými – empatii a opravdovost. Sociální pracovníci tak dokážou přijmout větší rozsah klientely a dokážou s ní efektivněji pracovat. I když sociální pracovník nebude pracovat s klienty psychoterapeuticky, to, co se naučí ve výcviku, může využít v sociální práci. Například principy abhidhammy je možné aplikovat na jakýkoliv pomáhající vztah.

V sociální práci se klade i velký důraz na etiku při práci s klientem. Co je to etická psychologie abhidhammy?

Etiku vycházející z Buddhova učení lze definovat velice pragmaticky: Etické je jakékoliv jednání, pokud jeho výsledky v konečném důsledku vedou k mírnění vlastního utrpení a k mírnění utrpení druhých lidí. Satiterapeut se snaží o to, aby jeho intervence vedly k mírnění utrpení a k emancipaci. Jedná tedy eticky.

Můžete se zmínit i o pojmu dobrotivost? Ve sborníku satiterapie píšete v souvislosti s dobrotivostí o její degeneraci v pomáhajících profesích a náboženských společenstvích, dále o nepřiznání si negativních pocitů v prožívání a také vyhoření v souvislosti

s lidmi, kteří si „vetkli do klopý“ lásku a pomoc k bližnímu.

Dobrotivost, soucit, sdílená radost a vyrovnanost jsou nazývány božskými stavy mysli. Dobrotivost léčí nenávisť, soucit krutost, sdílená radost závist a vyrovnanost výběrovost. Božské bytosti mají tedy lék na lidské slabosti. (úsměv) V lidském světě však tyto božské stavy mysli mnohdy dostávají zabarvení, které pozitivní efekt ruší. Například nikoho nevylučující dobrotivost se změní v lásku, která je výlučná, omezující a posesivní, nebo v lásku erotickou, kdy jde o uspokojení vlastních potřeb. Taková láska nemusí být vůbec zaměřena na druhého.

Nebezpečím také je, že dobrotivost se může nastavit jako určitá norma a všichni, kdo chtějí být v daném společenství, musí normu dodržovat. Milosrdenství se pak stává maskou, za kterou se skrývají neřešené osobní problémy, např. závislost na autoritě, na druhých. Láska jako norma vede k popírání vlastních negativních pocitů. Například mohu se cítit špatně, když pomáhám někomu, kdo si podle mne pomoc nezaslouží. Takový postoj jsem však nucen v rámci normy skupiny potlačit. Nemohu si dovolit si jej uvědomit a patřičně zpracovat. Zde se už nedá mluvit o pomoci, ale o osobní oběti. A obětuji se třeba jen proto, že chci patřit do tohoto společenství nebo profesní pomáhající organizace. Rogers popisuje, že ideál našeho sebeobrazu a jeho realita mohou být od sebe velice vzdálené. Společně sdílené ideály způsobují, že realitu vlastního prožívání vůbec nevnímáme. Potlačujeme pak neustále své pocity, abychom dosáhli takového ideálu. Samozřejmě to jde jen do určité míry a pak ve svém „poslání“ selháváme. Místo výše uvedených božských stavů mysli se rozvíjí syndrom vyhoření, jsme zaplavováni nepříjemnými emocemi či „nepatřičnými“ stavy mysli, například krutostí vůči sobě, pocity viny nebo krutostí vůči druhým, která může být v pomáhajících profesích velice rafinovaná.

Má něco společného s duchovnem (buddhismem) pojem ze satiterapie krocení démonů?

Pojem krocení démonů se vztahuje ke srilankému šamanismu. Beatrice Vogt realizovala

na Srí Lance výzkum léčebných rituálů. Podle jejích slov vychází tradiční léčení na Srí Lance z konceptu, že „pacient“, který trpí duševní chorobou, může být postižen démonem, nebo duchem předka. Tento koncept souvisí s kulturou, historií a kosmologií Srí Lanky. Léčebný rituál Tovil umožňuje, aby démon, který si dělá právo na daného člověka, z něj odešel.

Jak se pozná, že démon odešel?

Pozná se to z následného chování daného člověka, z toho, že se u něj neprojeví symptomy postižení, nemoci. V našich podmínkách nevykonáváme podobné léčebné rituály a ani není potřeba, aby museli existovat nějakí démoni. (úsměv) Zcela stačí, že emoce mají někdy podobné kvality jako démoni – ovládají vás, ničí, jste vůči nim bezmocní. V satiterapii můžete pomoci právě personifikací takového nepříjemného prožívání. Emoční projev, nad nímž nemáte moc, označíte jménem, který jej charakterizuje. Když na člověka padne depresivní nálada a nemůže vytáhnout paty z domu, nastartovat se, může se prožívat jako bláto. Personifikací se tedy zrodí třeba Bláták. S Blátákem můžeme vést rozhovor a na něčem se dohodnout. Prožívání, které je negativní, tak zvnějšňujeme. Klient se s ním už nemusí identifikovat, může s ním vyjednávat. Podobně jako vyjednává léčitel s démonem na Srí Lance, stejně i klient může smlouvat s Blátákem. Prvním efektem personifikace je přijetí odmítaného prožívání. Když odmítáte své náladu, odmítáte část sebe a zraňujete sami sebe. V důsledku personifikace má klient „démona“, s nímž se učí zacházet. V podstatě se ale učí zacházet sám se sebou.

Realizujete i kursy focusingu a satiterapie pro pomáhající profese. Zúčastňují se jich i sociální pracovníci? V jakém počtu?

Kursů satiterapie se zúčastňují především sociální pracovníci a zdravotníci. Menší skupinou jsou lidé z jiných pomáhajících profesí a ti, kteří si dělají výcvik sami pro sebe (vůbec nepracují v pomáhajících profesích). V komunitním výcviku satiterapie bývá kolem 20 účastníků, z nichž odhadem třetinu tvoří sociální pracovníci. Kdo se chce takového výcviku účastnit, musí absolvovat kurs focusingu a úvod do satiterapie. Třiletých běhů už jsme realizovali pět, nyní připravujeme otevření šestého v roce 2009.

Jak mohou sociální pracovníci uplatnit nabyté dovednosti a zkušenosti z kursů, výcviku při své práci?

Jak jsem uvedl, technika focusingu je důležitá pro zpracování profesních i osobních situací. Stává se, že po rozhovoru s klientem zůstává v pomáhajícím pracovníkovi taková neurčitá pachut. Na situaci „cítím se nějak divně“ je focusing ideální. „Divně“ je i v těle, když se na takový neurčitý pocit zaměříme, jeho význam se zpřesní. Proces tělesně zakotveného prožívání, který nejprve nacvičujeme pomocí focusingu, nám později naskakuje automaticky. Negativní pocity nemusíte zpracovávat až po skončení práce, ale už při vlastním setkání s klientem. Můžeme tak zkvalitnit svoji empatii a ošetřit sami sebe v profesním rozhovoru.

V úvodu do satiterapie a v následném tříletém výcviku se zvyšují díky sebezkušenosti profesní kompetence pro práci s druhými. Jsou nacvičovány také specifické komunikační dovednosti. Celý výcvik je zastřešen unikátní teorií abhidhammy, která poskytuje výtečné nástroje k popisu intra- a interpersonální skutečnosti. Pro sociální pracovníky vede výcvik v satiterapii k úspěšnějšímu, šťastnějšímu zvládnutí profesního a také osobního života.

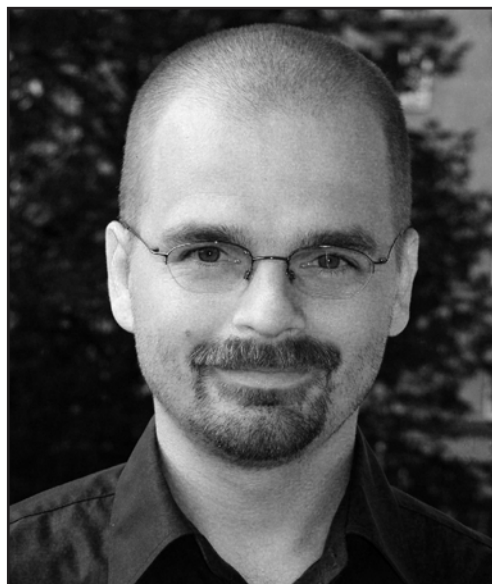
Připravil Pavel Bajer

Buddhistické etické principy se snaží aplikovat i sociální pracovníci

Uchovávat si svůj vnitřní klid a nadhled je důležité pro každého pomáhajícího profesionála, tedy i sociálního pracovníka. K získání vnitřního klidu a nadhledu mohou pomoci také buddhistické etické a životní zásady, jak o tom svědčí rozhovor s psychoterapeutem PhDr. **Romanem Hytychem**, který realizoval terénní výzkum na Srí Lance a v Barmě, kde praktikují therevádu – učení starších. Podle něj se v Asii ti, co žijí buddhismus, neoznačují za buddhisty, ale za ty, co jdou cestou dhammy – Buddhova učení.

Jaké jsou buddhistické etické a životní zásady?

Stejně jako různé křesťanské školy mají určitý etický background, tak i theraváda a jiné školy „buddhismu“ jsou na tom podobně. Etické principy nabízejí způsob, jak žít tak, aby mi bylo dobře. Vzdát se toho, co mi překáží ke šťastnému životu. Když dříve Buddha, dnes učitelé dhammy nabízejí instrukce, jak uplatňovat etické principy, tak vždy vybízejí k tréninku autochtonní etiky. K aplikaci toho, co vyroste na mé vlastní půdě osobně prožité zkušenosti, nikoliv k uplatnění toho, co mi někdo přináší jako nějakou zvěst. Důležité je si vyzkoušet, že nabízené principy pro mne osobně fungují a co mi funguje, to pak v životě aplikovat. Pět základních etických rozhodnutí se dá obsahově srovnat s desaterem Božích přikázání, ale existují rozdíly právě v autochtonním principu jejich tréninku – v osobním rozhodování pro jejich aplikaci a vlastním vyhodnocováním jejich výsledků. Buddhistické etické principy jsou: neublížovat životu, vlastnímu i tomu okolo mne; nebrat, co není dáváno; nešikovně nakládat se smyslností (nemyslí se jen sex, ale i ostatní smyslové požitky); neobelhávat sebe ani druhé a neotupovat svoji mysl, respektive schopnost všímavosti, což je velmi individuální. Někoho otupí kafe, čaj a někoho jiná látka. Podkladem pro etický trénink jednání je rozvoj všímavosti, tedy schopnosti si všimnout, co prožívám a k čemu vede konkrétní prožívání a jednání. Když nějak jedná, ovlivňuje to nejen moje prožívání, ale moje jednání má i sociální následky. Trénink etického jednání nelze oddělit od tréninku všímavosti (introspekce) a reflektování, co k čemu vede, což je trénink moudrosti. Etické principy jsou tak integrativně propojeny s tré-

PhDr. Roman Hytych

ninkem myslí a moudrosti. Tyto principy se snaží aplikovat i ti, kdo pomáhají druhým, ať už jsou to sociální pracovníci nebo psychoterapeuti, lékaři či mniši.

Jak se dívá buddhismus na nemocné, trpící, lidi na okraji společnosti? Co se píše v buddhismu o pomoci druhým?

Buddha pro své následovníky představuje ideál, zosobněný ve dvou skutečnostech, které dokázal rozvinout k dokonalosti: soucitu a moudrosti. Jde o dva nejdůležitější principy pomoci druhým. Soucit ve smyslu toho, co moderní psychoterapie nazývá empatie, schopnost soucítit, naladit se, spoluprožívat. Tuto schopnost lze rozvíjet i meditativně. Jedna oblast je být soucitný, mít pochopení, že je druhý ve velkých potížích, a podpořit jej. Jak říká i české přísloví: sdílení smutek, poloviční

smutek, sdílená radost, dvojnásobná radost. Druhá stránka soucitu je rozvoj moudrosti. Je možné soucítit s trpícím, ale k efektivní pomoci sobě samému i druhým je nutná moudrost, aby profesionál, který chce být nápomocen, například místo soucítění neupadl do lítosti nebo smutku z utrpení klienta. Profesionál by měl umět pendlovat mezi naladěním, soucitem a schopností poodstoupit, a v tomto duchu pomáhat také klientovi budovat moudrost. Moudrost ve smyslu, jak najít cestu ven z trablů ke šťastnějšímu životu.

Tyto dva základní principy jsou různě uplatňovány. Utrpení je nedílnou součástí života. Potíže patří k životní existenci stejně jako štěstí či klid a spokojenost. Utrpení se nedá lehce vygumovat ze života, stejně jako nelze kráčet jen po levé noze. Utrpení se dá zvládnout tak, že mu dáme šanci tím, že si jej všímáme a nezametáme ho pod koberec. Pak je také možné na základě přijetí skutečnosti (prožívám něco nepříjemného) hledat cesty, jak situaci zvládnout. Pro vyrovnání se s utrpením je důležitý bezpečný prostor, kde utrpení může vyjít na povrch a daná osoba se s ním může vypořádat, najít souvislosti a rozvinout osobní moudrost.

Co přejímá buddhismus, co se týká sociální oblasti, z jiných tradic?

Skrze výcvik v satiterapii mám částečně background východní moudrosti a částečně trénink vycházející z např. Rogersova přístupu zaměřeného na člověka. Tyto principy jsou velmi kompatibilní, propojené. Propojenost je také mezi psychodramatem, vzniklým na Zá-

padě, a šamanismem, pocházejícím z Východu. Na psychodramatickém jevišti lze rozehrát někdy téměř šílené příběhy, aniž by měly negativní dopad na klientův sociální svět a musel do nemocnice či léčebny.

Co to znamená, že k smysluplné sociální práci je nutný určitý vnitřní mír a porozumění, jak jsem se dočetl v článku o sociálně angažovaném buddhismu?

Většina psychoterapeutických škol zdůrazňuje, že pokud chce konkrétní člověk být nápomocný, tak je důležité, aby sám byl pokud možno integrovanou a rozvíjející se bytostí. Terapii považují za podporu pro proces změny, aby se to, co zůstalo nefunkční a činí klientovi potíže, dokázalo znovu rozpohybovat. Život je pohybem, změnou a je třeba se měnám nejen přizpůsobit, ale také je přijmout, dokázat vnímat, že se něco mění, a dokázat moudře jednat na základě proměnlivosti světa venku i světa uvnitř. K tomu všemu je zapotřebí určitý vnitřní nadhled a klid. Často jsou změny velmi nepříjemné, a když pracujete s klientem, který je hodně smutný nebo nenávidný, tak je potřeba na straně jedné empaticky porozumět, na straně druhé si však zachovat vnitřní klid či odstup. Z postoje vnitřního klidu je pak možné jednat i třeba dost drsně, dávat např. klientovi hranice. Uchovávat si svůj vnitřní klid a nadhled je důležité také proto, aby až pomáhající profesionál opustí svou kancelář, práci, dokázal zase žít šťastně ve svém osobním životě. Jde o základní princip psychohygieny jakékoliv pomáhající profese.

Připravil Pavel Bajér

Řada stoupenců Buddhovy nauky působí v sociální oblasti

I v buddhistické kultuře existují sociálně-charitativní organizace, které se starají o staré lidi či sirotky. Tradiční hodnoty buddhistické kultury v podobě soucitu se všemi bytostmi, milující laskavosti a štědrosti však umožňují, že nedochází k vytěsňování smrti, stárí, fyzického či mentálního onemocnění jako v kultuře euroamerické. Tyto poznatky získal Mgr. **Zdeněk Trávníček** především při své jedenapůlroční expedici – terénním výzkumu mnišské a laické sanghy (společenství) na Srí Lance a v Barmě. Na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity, kde je doktorským studentem v oboru religionistika, vyučuje předměty Buddhistická ikonografie, Theravádový buddhismus a Monastický život na Srí Lance.

Existují v buddhismu sociálně-charitativní organizace? Jakou vyvíjejí činnost?

Ano, existují. Uvedu příklad ze Srí Lanky, jedné z tradičně buddhistických zemí, kde jsem delší dobu žil. Tato tradiční kultura je nesena Buddhovým učením více než 2 300 let. Jedněmi ze základních hodnot této kultury jsou soucit se všemi bytostmi, milující laskavost a štědrost, které se mimo jiné projevovaly a stále projevují v tom, co my označujeme jako sociální oblast. I díky těmto a dalším životním hodnotám a postojům ještě dosud nejsou na Srí Lance domovy pro seniory, psychiatrické léčebny nebo například domovy pro mentálně retardované. Díky fungujícímu tradičnímu rodinnému systému se o seniory stále dokáže postarat vlastní rodina. V klášterech jsem často potkával mentálně retardované muže, kteří pomáhali mnichům pečovat o klášter a byli integrováni také do vesnické komunity, kde se klášter nacházel. V této kultuře totiž stále ještě nejsou tolik vytěsňovány skutečnosti jako smrt, stárí, fyzické či mentální onemocnění jako v kultuře euroamerické. Příkladem může být účast celé vesnické komunity na tradiční léčbě psychotického pacienta pomocí psychoterapeutických postupů Tovilu. Po tragédii tsunami v roce 2004 poskytovali krizovou intervenci pozůstalým obětí většinou buddhističtí mniši a kláštery se stávaly dočasným azylem. Fenomény nemoci, stárí a smrti jsou zde součástí každodenního života, a stejně tak i dovednosti v zacházení s těmito skutečnostmi jsou přirozenou součástí každodennosti.

Situace se však změnila v souvislosti s koloniální expanzí, křesťanskou misíí a později

s průnikem modernizace. Například ve snaze konkurovat křesťanským misijním aktivitám, mezi něž patří i charitativní činnost, převzali i někteří buddhističtí laici a mniši tyto nástroje. Příkladem může být jeden srilanský mnich, který založil vlastní nadaci financovanou ze zahraničí (Malajsie, Singapur), která má přímo v programu podporu dětí z nemajetných rodin, starých lidí, sirotek apod. Dnes již na Srí Lance, ale i v dalších zemích jihovýchodní Asie, jako je Thajsko, Singapur, Malajsie, Tchaj-wan, působí mnoho nestátních organizací, které mají v programu sociální aktivity. To, co bylo dříve přirozenou součástí každodenního života těchto kultur, se nyní označuje novými nálepkami. Je to i důsledek pozvolné proměny struktury společnosti a jejích institucí.

Kdo jsou a co chtějí sociálně angažovaní buddhisté?

Zde bych odkázal na knihu Dušana Lužného Zelení Bodhisattvové s podtitulem sociálně a ekologicky angažovaný buddhismus. „Angažovaný buddhismus“ je novodobé označení, které se objevilo na konci 19. století a je podobné jako pojem „buddhismus“ produktem západní společnosti. Někteří buddhisté ani nevědí, že jsou považováni za angažované. Cílem praxe buddhismu je ustání utrpení vykořeněním chvilosti, nenávisti a hlouposti v lidské mysli. Nejde však pouze o mírnění vlastního utrpení, ale i utrpení všech ostatních bytostí. S tím souvisí rozvíjení soucitu, empatie a ohleduplnosti vůči vlastnímu okolí – jedincům, společnosti, životnímu prostředí. V tom je již prvek angažovanosti – ať už sociální, nebo ekologické. Vzata tedy do důsledku, většina

buddhistů by mohla být označena za sociálně angažované. Existují však buddhisté, kteří svoje aktivity na poli sociálním, politickém, ekonomickém či jiném realizují pod nálepkou buddhismu. Ti jsou pak většinou označováni, nebo se tak i sami označují, tím pojmem „angažovaný buddhismus“. Co se týká témat, ta nejsou většinou odlišná například od témat angažovaných křesťanů.

Co dělají sociálně angažovaní buddhisté v Česku?

V České republice vím pouze o pár skupinách buddhistů, které by bylo možné označit nálepkou „sociálně angažovaný“. Tyto skupiny se věnují například finanční podpoře školáků na Srí Lance, vyvíjejí aktivity na podporu barmských mnichů, kteří se vzeprli vojenskému režimu nebo bojují za svobodný Tibet. Pokud je mi známo, tak mnoho těch, kteří se považují za stoupence Buddhovy nauky, působí také v sociální oblasti, ale nespojují oficiálně svoje aktivity s buddhismem.

Připravil Pavel Bajer

Poradenství v oblasti sekt a nových náboženských směrů čerpá i z díla Carla Rogerse

Sociální pracovníci se v praxi mohou setkat s klienty s patologickou religiozitou. Jaká jsou rizika sektářských forem religiozity, jak ji rozpoznat, případně kam mají odkázat klienty s patologickou religiozitou, odpovídá člověk v České republice nejpopovolanější, PhDr. **Zdeněk Vojtíšek**, Th.D., zakládající člen a mluvčí Společnosti pro studium sekt a nových náboženských směrů, šéfredaktor časopisu o současné náboženské scéně Dingir. Na témata ze současného duchovního života publikoval řadu příspěvků, nejnověji v roce 2007 vydanou knihu Nová náboženská hnutí a jak jim porozumět. Vystudoval filozofickou fakultu, od roku 1996 vyučuje religionistiku, v současnosti je odborný asistent na katedře psychosociálních věd Husitské teologické fakulty a na katedře religionistiky Evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy, externí učitel na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy.

Co je vlastně pastorační poradenství v oblasti sekt? Z jakých principů vychází?

Odpovědět na otázku mohu jen trochu oklikou. Roku 1993 zformovalo několik lidí (religionistů, teologů, psychiatrů, studentů) občanské sdružení Společnost pro studium sekt a nových náboženských směrů. Chtěli jsme si vyměňovat poznatky o nových formách duchovního života, založili jsme knihovnu a archiv, pořádali semináře a konference apod. V průběhu let se ale ukázalo, že o naše znalosti má zájem i veřejnost a že tato veřejnost po nás nežádá jenom informační službu, ale i poradenství. O tyto klienty se staral, kdo mohl a jak uměl, samozřejmě na základě dobrovolnosti. Nejlépe jistě dr. Remeš a ještě další psychiatři a psycholožka.

Kancelářskou agendu Společnosti jsem od počátku měl možnost vyřizovat já a postupně jsem se i já dostal do role poradce. Neměli jsme a dosud nemáme žádný společný vypracovaný poradenský systém – jen jsme vždycky věděli, že nechceme sáhnout k poradenským způsobům tzv. antikultovního hnutí. Naším cílem v žádném případě není někoho „zachraňovat“ ze sekty či „bojovat“ proti sektám, ale chceme pomoci především porozumět vztahové situaci těch, kteří se cítí negativně zasazení nějakou málo známou a radikální formou duchovního života.

Jak tedy v praxi vypadá poradenství, které poskytujete?

Při této dobrovolnické práci jsem čím dál tím více pociťoval absenci kvalitního teoretického

PhDr. Zdeněk Vojtíšek, Th.D.

zázemi. Snažil jsem se číst i odbornou psychotherapeutickou a poradenskou literaturu a shledal jsem, že s laickým přístupem, který jsem si časem vypracoval, koresponduje dílo Carla Rogerse. Přístup zaměřený na člověka mě v poradenské práci velmi inspiruje a vede dále. Přihlásil jsem se proto do rogeriánského výcviku. Dostal jsem také možnost dokončit doktorské studium teologie závěrečnou prací o tomto typu poradenství. A ačkoliv moje dosavadní poradenství (stejně jako poradenství mých kolegů) nevychází z teologického přístupu, pro rigorózní práci na teologické fakultě jsem připojil ještě teologický aspekt, a moje práce se proto jmenovala Pastorační poradenství v oblasti

sekt a sektářstvím a pod tímto názvem také vyšla tiskem. Pochopitelně, pokud o něj klient vysloveně nepožádá, na půdě Společnosti pro studium sekt neprobíhá teologické (pastorační), ale občanské, nábožensky neutrální poradenství.

Kdo jsou klienti pastorační poradny, s jakými problémy přicházejí?

Až devět desetin mých klientů jsou příbuzní (rodiče, děti, manželé) lidí, kteří se rozhodli pro duchovní život ve společenství, které tito příbuzní nazývají „sektou“. Tito příbuzní vnímají, že se jim jejich doposud blízcí lidé velmi vzdálili a propast mezi nimi se prohlubuje. Kromě sociálních problémů shledávají znepokojivé rysy i v jejich duševním životě a bojí se o ně. Jejich vidění je do jisté míry správné, protože příslušníkům nových a radikálních náboženských hnutí se skutečně velmi často zužuje jejich duševní obzor a širé společenských kontaktů. Často se ale bohužel tito příbuzní snaží proti „sektě“ bojovat a svého blízkého člověka „vytrhnout z jejich spárů“. Tento postoj situaci ovšem jenom zhoršuje.

Daleko menší částí klientely jsou lidé, kteří odcházejí z nějakého radikálního náboženského společenství, mají mnoho pochybností o sobě i o světě, do něhož se vlastně vracejí, a cítí, že se potřebují v sobě vyznat a pochopit svou situaci.

Jaké jsou cíle poradenství v oblasti sekt?

Cíl spočívá právě v pochopení, proč se lidé k novým radikálním náboženským skupinám připojují, co v nich nacházejí a co může přispět ke zmírnění následků, které takové připojení přináší a které se jeví jako negativní. Zvláště pokud se jedná o příbuzné, lze v rozhovoru odhalit, jaké jejich chování a jednání může přispět ke smíření ve vztazích. Změnu tohoto chování považuji za klíčovou, nejenom pro vztahy, ale i pro duchovní život příslušníků nějaké tzv. sekty. Velmi často a někdy dokonce docela rychle tato změna chování okolí totiž těmto příslušníkům umožní posun v duchovním ži-

votě od protestní a radikální podoby k podobě více odpovědné, ochotné ke kompromisům, a dokonce spíše obohacující než redukcující jejich duševní obzor i společenské vazby.

Jak se díváte na pronikání nových alternativních sdružení do oblasti psycho-sociálně-spirituální, například sdružení Diabasis, které chce řešit psychospirituální krize?

Sdružení Diabasis umísťuji ve své hlavě do velmi bohaté a členité příhrádky, na níž mám štítek „alternativní psychoterapie s náboženskými východisky“. Vnímám, že běžné prostředí psychologů, psychoterapeutů a psychiatrů je často velmi přezíravé až hostilné vůči duchovním projevům a náboženství jako takovému. Přitom jsem i já přesvědčen, že duchovní život člověka dost dobře nelze z žádného terapeutického procesu vyřadit. Chápu tedy, že vznikají alternativní postupy, které vědomě či nevědomě hrají na lidskou „náboženskou strunu“. I když se nám to jistě moc nelíbí, je docela přirozené, že ti, kdo alternativní postupy přinášejí, se mohou stát jejich až téměř fanatickými „apoštoly“. Snaha udržet a rozvinout svůj postup na psycho-terapeutickém „trhu“ může vést až k téměř agresivním formám propagace a k vytváření aktivistických skupinek.

Jak mají postupovat sociální pracovníci u klientů, u nichž tuší patologickou religiozitu? Kam je mohou nasměrovat pro další pomoc?

Můžeme nabídnout sociálním pracovníkům konzultaci prostřednictvím naší internetové prezentace na adrese www.sekty.cz. V oddíle poradenství a studie je možné se dozvědět více o tzv. sektách a problémech spojených s jejich existencí ve společnosti. Pro rychlou orientaci bych doporučoval alespoň svůj velmi starý, ale, zdá se, osvědčený článek Změňte nejdřív sebe na adrese www.sekty.cz/www/stranky/poradna/1.pdf.

Připravil Pavel Bajer

Žité křesťanství znamená konkrétní starost o druhého, propojení praktické teologie a sociální práce

Mezioborovými souvislostmi mezi praktickou teologií a sociální prací se dlouhodobě zabývá Ing., Dr. Alois Kříšťan, Th.D. Tento katolický kněz a člen řeholního řádu Salesiánů Dona Boska působí jako vedoucí katedry praktické teologie na Teologické fakultě Jihočeské univerzity, kde se vyučuje obor sociální a charitativní práce.

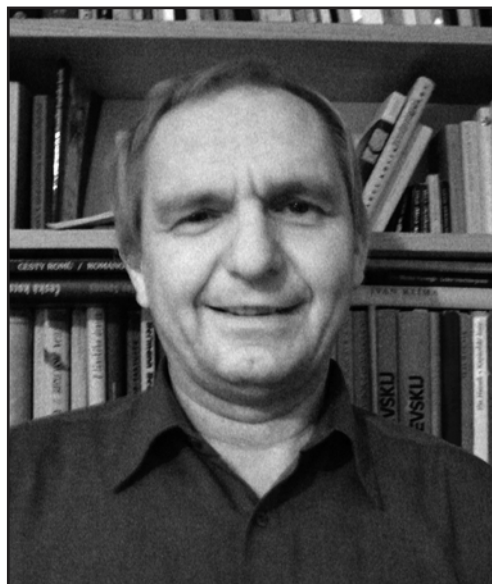
Jaký je tedy vzájemný vztah teologie a sociální práce?

Vzájemný vztah teologie především v podobě, kterou nazýváme praktická nebo pastorální, a sociální práce můžeme pozorovat v několika podobách. Nacházíme jej v evropských dějinách, když aktivity, které historicky předcházely dnešní sociální práci, vyrůstaly z teologicky formovaného a motivovaného jednání, jinými slovy, když důsledně žité křesťanství znamenalo konkrétní starost o druhého. Jinou souvislost můžeme vidět v argumentaci, která zaznívá i dnes, totiž že teologie je jedním ze zdrojů hodnot a hodnotových systémů, které sociální práce využívá. Řadě lidí, nikoli všem, kteří se angažují v sociální práci, poskytuje teologie hodnotovou orientaci, podle které se orientují i v dilematech, která přináší sociální práce.

Můžete přiblížit modely vzájemného vztahu mezi praktickou teologií a sociální prací?

Vzájemný vztah praktické teologie a sociální práce se pokusím ukázat na třech modelech: 1. sociální práce chápáná jako prostředek pastorační, 2. pastorální teologie chápáná jako prostředek sociální práce, 3. pastorální teologie a sociální práce jako disciplíny pomáhající si vzájemně naplňovat své cíle.

První model by našel uplatnění patrně u křesťanů, kteří se v sociální práci angažují. Opravdové a důsledné žití křesťanství nutně vede ke starosti o druhého člověka, jak to vyplývá z jeho vnitřní povahy. Mezi základní prvky křesťanského společenství vždy patřila a patří služba druhému – diakonia. Tento zájem o druhého člověka (myšleno obecně a především v jakékoliv jeho nouzi) pak ně-

Dr. Alois Kříšťan, Th.D.

kteří křesťany ve snaze po účinné, kvalifikované pomoci vede k odborné sociální práci. Pastorální teologie tak může poskytnout motivaci, cíle i vnitřní ideově teoretické zakotvení. Sociální práce se pak z tohoto úhlu pohledu stává prostředkem diakonické pastorační práce; stává se odborným nástrojem, který umožňuje dosažení některých pastoračních cílů, v tomto případě pomoc člověku v jeho lidské nouzi.

Pokud jsem dobře pochopil druhý model, bude souviset se sociálním fungováním člověka, k němuž může napomoci i praktická teologie?

Druhý model se bude týkat především profesionálních sociálních pracovníků. Podle jedné z definic sociální práce je jejím cílem pomáhat jednotlivcům a sociálním systémům zlepšovat

jejich sociální fungování. Sociální práce se uskutečňuje prostřednictvím komplexů služeb sociální práce. Na činnosti komplexů služeb sociální práce se podílejí psychologové a terapeuti, lékaři a psychiatři, právníci, pedagogové a vychovatelé, poradci různých zaměření, ošetrovatelé, pečovatelé nebo osobní asistenti, pastorační pracovníci, faráři a duchovní, soudci, vyšetřovatelé a policisté. Od sociálního pracovníka se očekává, že umí vyhodnotit situaci klienta z hlediska dysfunkce jeho sociálního fungování, orientuje se v komplexu služeb sociální práce a je schopen posloužit jako koordinátor nebo manažer tohoto komplexu tak, aby se klientovi dostalo pomoci k jeho sociálnímu fungování. Sociální práce počítá s tím, že k dosažení vlastních cílů může v určitých případech, kdy je to pro klienta vhodné, použít sociálních služeb pastoračních pracovníků, farářů, duchovních. Od těch se pak očekává pastorálně-teologická kompetence. Z tohoto úhlu pohledu pak pastorální teologie může být viděna jako prostředek, který poskytuje teoretickou bázi pro pomoc k dosažení cílů sociální práce.

A co třetí model, kdy podle vás obě disciplíny navzájem pomáhají naplňovat své cíle?

První dva modely počítaly s tím, že jedna či druhá má stanoveny své cíle a ze svého úhlu pohledu vědomě používá druhé disciplíny k jejich naplnění. Třetí model vyjadřuje situaci, kdy se každá disciplína soustředí na rozvoj člověka v jeho dimenzi, která je příslušné disciplíně vlastní. Sociální práce se soustředí na sociální dimenzi člověka, teologie na spirituální dimenzi, stejně jako např. medicína na dimenzi biologickou či psychologie na dimenzi psychologickou. Jelikož člověk je přes svou vícevrstevnatost bytost integrální, pomoc v jednom směru se může projevit i v jiných oblastech; disciplíny jsou tak propojeny právě přes jednotu lidství. Své propojení a souvislosti mohou vnímat, aniž by tyto souvislosti, na rozdíl od předchozích modelů, byly přímo „zapojeny“ do jejich záměrů.

V praxi to znamená například, že pastorační práce dovede ukázat někomu smysl jeho života v obtížné situaci třeba přes vztah k Bohu – a on s tímto uchopením své situace je schopen sociálně fungovat. A naopak – člověk díky intervenci sociální práce, díky zapojení do sociálních vazeb je schopen rozvinout svou spirituální dimenzi.

V uvedených modelech jde o stejný princip, vyjadřují jen různý úhel pohledu, jak tento princip může být v praxi využíván, záleží na stanovisku, které pomáhající zaujímá.

Existují ještě jiné typy souvislosti těchto oborů?

Ano, existují další typy souvislostí, spíše na teoretické úrovni, které můžeme vidět, vycházíme-li z popisu pastorální teologie jako disciplíny zabývající se praktickou situací člověka. Tato konkrétní praktická situace je pro ni principiálně stejně důležitým pramenem, jako biblická zvěst a křesťanská tradice. Chce-li pak teologie onu konkrétní situaci nějak utřídit a souhrnně poznat, děje se tak s pomocí oborů, které poznání dané lidské situace poskytují, tedy např. psychologie, sociologie, ale i sociální práce.

Každý obor prochází vývojem, má svou historii i přítomnost. Vidíte podobnosti i v současném postavení praktické teologie a sociální práce?

Obě disciplíny, jak pastorální (praktická) teologie, tak sociální práce, v současné době hledají identitu, rovněž jsou vázány na dobovou situaci. Například přechod od „moderny“ k další fázi vývoje společnosti vyžaduje vlastní „redefinici“. Spojitost dále vnímám, že obě disciplíny se brání nebezpečí být „amalgámem“ ostatních věd, jsou svým způsobem disciplínami hraničními či mezioborovými, odkázanými na interdisciplinární dialog. Stejně tak jsou obě úzce vztaženy k praxi se současnou ambicí být univerzitní disciplínou a v neposlední řadě používají jedna druhou jako prostředek svých cílů.

Připravil Pavel Bajer

Sociální práce může mít pastorační rozměr nejen v oblasti vztahu ke klientům

Každá sociální práce může obnášet pastorační rozměr, domnívá se Ing. Mgr. **Ondřej Fischer**, učitel filozofie a etiky pro sociální práci na Vyšší odborné škole Jabok v Praze a na oboru Pastorační a sociální práce Evangelické a teologické fakulty Univerzity Karlovy. Také je editorem knihy *Etika pro sociální práci*, v níž právě popisuje pastorační rozměr sociální práce. Ten je podle něj realizovatelný snahou o dlouhodobé podpůrné působení na klienta a překonání organizačních omezení, která brání dosažení celkového cíle ve smysluplné pomoci osobě klienta. Za zvlášť účinný pastorační projev považuje vyrovnávání se s „jinakostí“ klienta, který navzdory nabídce nejlepší pomoci pohrdne bezpečím stáda a jako ovce v biblickém příběhu se vydá svou cestou.

V pomáhajících profesích se setkáváme se zájmem o celkové dobro klienta. Ve vaší učebnici etiky se v této souvislosti mluví o „pastoračním rozměru sociální práce“. Co si pod tímto označením představujete?

Použití tohoto výrazu vychází spíše z potřeby sociálních pracovníků pojmenovat takovou dimenzi jejich práce, která se zpravidla „nevejde“ do strukturálně, prakticky, popřípadě i časově vymezeného popisu práce. Sociální pracovník či pracovnice na ni mnohdy naráží jako na etický problém, vzniklý konfliktem mezi úzkým profesním vymezením svého působení ve vztahu ke klientům na jedné straně a svou vlastní snahou o podstatně komplexnější, dlouhodobější a lidsky i duchovně bohatší přístup. Mluvíme-li zde o moudré, zdravě hodnotově ukotvené a dlouhodobé snaze o citlivou pomoc konkrétnímu člověku, pak se touto činností – a možná i jen svým úmyslem, se kterým k sociální práci přistupujeme – blížíme širšímu pojetí pastorační práce.

Proč ale ona „pastorační“ v sociální práci, když jde přece o dvě svébytné profese?

Opatrnost s užitím tohoto termínu je namístě a souvisí s různými pojetími pastorační a sociální práce. Předně je třeba odlišit pastorační pojetí v úzkém smyslu slova, která uvědoměle vyvěrá z křesťanské motivace a jejímž cílem bývá důraz především na duchovní blaho člověka v kontextu konkrétní křesťanské víry. Moje zmínka o pastoračním rozměru v sociální práci souvisí však spíše s pojetím „pastorační v širším smyslu“, kdy pastorační

Mgr. Ondřej Fischer

rozumíme reflektovanou snahu o zprostředkování celkové podpory klienta pro zkvalitnění jeho života – nejenom v oblasti materiální, společenské, sociálně-zdravotní, duševní, ale především v oblasti osobnostně-duševní. Křesťanstvím ovlivněný hodnotový základ v tomto širším pojetí pastorační práce zde může mít spíše podobu evropského kulturně-hodnotového východiska, které je přístupné i jiným hodnotám, snad i humanistickému ateismu a obecně přijatelným hodnotám jiných náboženství. Podstatná je zde také vědomá osobní „naladěnost“ pracovníka na jedince spíše než na konkrétní formu pomoci, služby či vztahu. Jedinec je i v konkrétním profesním vztahu primární. Takovýto širší pojem pastorační práce

běžně používá v anglosaském pojetí sociální a pedagogické práce. Zmiňuje ho např. Alois Křišťan v naší nově vydané učebnici Praktické teologie pro sociální pracovníky Michaela Martinka.

„Pastoračním rozměrem“ pak označujeme aspekt pomáhajícího profesního vztahu, který směřuje k uvážené podpoře legitimní snahy klienta dosáhnout svého životního a osobnostního rozvoje – nakolik je taková snaha o autentické zkvalitnění života v daném případě možná a žádoucí. Říci o sociální práci, že může mít pastorační rozměr, však ještě neznamená, že ji zaměňuji za pastoreci. Ani tím nenaznačuji, že by sociální práce nepočítala s bohatou vztahovou dimenzí. Naopak, kdyby jako svébytná disciplína tuto vztahovou oblast neměla, zmínka o pastoreci by byla problematická.

Je pak ale namístě tuto dimenzi nazývat pastorační?

Odkazem na pastorační rozměr sociální práce naznačuji, že některá její oblast, například právě oblast vztahu ke klientům, se může v jistém smyslu podobat nějakému aspektu pastorece. Asi tak, jako když si uvědomím, že mé přednášky studentům mají také nějaký snad výchovný dopad – jakkoliv se zásadně distancuji od profese vychovatele. Myšlenka na výchovný rozměr učitelství může napomoci k hlubšímu pochopení učitelské profese. Podobně s odkazem na pastorační rozměr sociální práce. Díky němu lze například výstižněji postihnout některou z úspěšných podob její pomáhající či vztahové oblasti anebo naopak reflektovat těžkosti s ní spojené.

V čem spočívá význam takto vnímané pastorece?

Výraz „pastorece“ se odvozuje od křesťanstvím zprostředkovaného inspirujícího jednání evangelijní postavy Ježíše Krista jako „dobrého pastýře“. Jedním z podstatných rysů tohoto pro pastoreci významově a symbolicky bohatého příběhu je pastýř, který sleduje dosažení toho nejlepšího pro své ovce. Inspirujícím může být například šťastné propojení pastýřovy pomoci zbloudilé ovci navrátit se do bezpečí stáda s volností, kterou

pastýř ovčím nechává; jak je vidět, mohou si jít i mimo stádo. Na jednu stranu zde „pastýř“ bezpečně poznává to, co v dlouhodobém horizontu přispěje k dobrému životu klienta. Nabízejí se křesťanské hodnoty, ale s ohledem na širší pojetí pastorece není třeba se omezovat jen na ně. Na druhou stranu příběh ukazuje na křehkost „pastýřovy“ snahy o dosažení kýženého dobra pro klienta, o které se ve spolupráci s ním snaží. Jednou z příčin tohoto neúspěchu může být nedostatek pochopení samotného klienta pro naši nabídku podobně jako zbloudilá ovce neprojevuje pochopení pro pastýřovo stádo. Jinou překážkou při realizaci našeho úsilí o celkové dobro pro klienta bývá právě ono strukturální či profesní omezení. Sociální pracovník nemůže tak snadno opustit své „stádo“ (svou pracovní náplň, diář, funkci, kompetenci, rozpočet...) kvůli jedné ztracené ovci, jak to udělal dobrý pastýř našeho příběhu. Právě tato druhá překážka nejčastěji poukazuje na zmiňovanou pastorační dimenzi v sociální práci. Pokud se nad touto překážkou zamyslíme i z pohledu zkušeností oboru pastorece, máme nabídku dalších cest, jak překážku pochopit a v zájmu klienta ji překonat, nebo se s ní jinak vyrovnat a nenechat ji, aby ona překonala nás. Využití této cesty z nás ještě nedělá pastoračního pracovníka nebo křesťana.

Můžete uvést konkrétní příklad tohoto pastoračního rozměru sociální práce?

V učebnici naznačuji situaci umístování dvanáctiletého chlapce do diagnostického ústavu. Podstatné prvky zde jsou: 1. rámec, který z profesně právního a organizačního pohledu je sociálnímu pracovníkovi k dispozici pro řešení tohoto problému, 2. míra jeho osobního nasazení a 3. hodnotově „zdravé“ východisko, ze kterého k řešení případu přistupuje. Rozlišme dva scénáře; standardní úspěšné vyřešení tohoto případu může obnášet vykonání potřebných šetření v rodině, získání posudků, analýzu všech podkladů počínaje jednáním s chlapcem, rodiči, školou, psychologem a konče policií. Sociální pracovník ve spolupráci s příslušnými orgány po důsledné analýze podkladů doporučí umístění dítěte do ústavu. Řešení případu nelze nic vytknout

ani po vztahové stránce, stejným způsobem budou řešeny další zakázky ke spokojenosti zúčastněných.

Druhý scénář se bude lišit od prvního v tom, že sociální pracovník dítě i rodinu podstatně lépe zná díky předchozím profesním kontaktům. Má k ní hluboký osobní vztah, který ovlivní i jeho důslednost v zájmu o dítě. Všechna šetření proběhnou stejně jako v prvním scénáři a směřují ke stejnému výsledku; náš sociální pracovník je však znovu v duchu srovnává se svou osobní zkušeností. Opět zvažuje vliv, který skrze dlouhodobý blízký profesní kontakt s rodinou má, a důvěru, které se od chlapce i jeho matky těší. Jedním z výtěžků těchto „nadstandardních“ úvah je zjištění, že kromě metodicky daného postupu jsou zde i další, dříve nepoužité cesty – například nápad využít vlastních již dříve získaných výchovně pedagogických kompetencí pro následná setkání s dítětem v diagnostickém ústavu, nebo využít jiného kvalitního podpůrného vztahu, který má s rodinou chlapce například místní farář či bývalý chlapcův učitel.

Jaký je tedy rozdíl mezi oběma scénáři?

Zásadní, byť na první pohled ne vždy patrný rozdíl mezi těmito dvěma scénáři spočívá v přístupech sociálního pracovníka. V druhém scénáři šlo o intenzivní vnitřní zaujetí pro dlouhodobé řešení problému, které bylo inspirováno osobností chlapce. Na rozdíl od prvního scénáře toto osobní zaujetí zakázku ještě předchází (zájem o osud chlapce i dříve, než problém vyvstal) a po jejím ukončení neskončí. Sociální pracovník nadále hledá cesty k tomu, jak pokrýt slabiny v strukturálních omezeních dosaženého řešení – využitím vlastní výchovně-pedagogické kompetence, dlouhodobé důvěry rodiny, nebo do té doby nevyužívanou možnost spolupráce s místním farářem nebo bývalým učitelem. Přístup sociálního pracovníka ve druhém scénáři se projevuje větší časovou, finanční i organizační náročností. Náš sociální pracovník ji však považuje za opodstatněnou právě pro své specifické zaměření na dlouhodobé dobro klienta, vycházející z vnitřní „pastorační motivace“ v rámci i nad rámec zakázky.

Zapojení zmiňovaného faráře do této situace je přece samozřejmé. V čem se tedy běžně chápáná sociální práce liší od pastorační sociální práce?

Nemluvíme zde o pastorační sociální práci, ledaže bychom chápali každou sociální práci jako pastorační. Podstatné je, že každá sociální práce může obnášet zmiňovaný pastorační rozměr, realizovatelný snahou o dlouhodobé podpůrné působení na klienta a snahou o překonání organizačních omezení, která brání dosažení celkového cíle ve smysluplné pomoci osobě klienta. Zapojení zmíněného faráře tak bylo pouze projevem komplexnějšího přístupu ke klientovi, v tehdejší situaci nad rámec standardního řešení zakázky. Jiné situace mohou vyžadovat jiná řešení, nebo jiná řešení nebudou k dispozici: v obou případech k takovému stavu může napomoci obdobný pastorační náhled.

Není tedy onen pastorační rozměr už obsažen v celostně zaměřené podpoře klienta?

Může v ní být obsažen, ale nejde o totéž. Nestací předpokládat, že každá sociální práce směřuje k celostně zaměřené podpoře klienta a že tato podpora má nutně tuto pastorační dimenzi. Sociální práce je zásadně vázaná na konkrétní společenský étos. Je odpovědí na společensko-politickou zakázku s cílem jedince v tom nejlepším smyslu slova „socializovat“. Její součástí musí být i dobře vymezený plán celostní podpory individuality klienta; i ten se však stane projevem společenské zakázky, ze které osobní vztahová a pastorační nasazení sociálního pracovníka pro dobro klienta snadno vymizí. Jakkoliv však mají sociální práce a pastorec některá společná východiska, jak o nich také v učebnici píše René Milfait, je zde zásadní rozdíl. Od tohoto společensky determinovaného přístupu sociální práce ke klientovi se pastorační činnost odlišuje tím, že se primárně odvíjí od individuálního přístupu ke klientům, i když společnost také hraje svou roli. Moudrý pastýř ve zmíněném příběhu akcentuje především blaho každé jedné ovce, kdy stádo je nejvýše prostředkem k dosažení blaha nebo místem jeho projevu. Proto také

pastorační rozměr snáže identifikujeme v terapeutickém nebo ošetrovatelském vztahu s klientem, který bývá individuální a dlouhodobý, spíše než v standardně pojaté profesi sociální práce. Teprve rostoucí důraz na celostně zaměřenou podporu klienta v sociální práci a na hledání optimální podoby její vztahové stránky dnes otevírá prostor pro vystižení tohoto pastoračního rozměru sociální práce – zejména v práci s rodinami, mládeží či v psychosociálním poradenství. V tomto smyslu se u nás (na rozdíl například od situace ve Velké Británii) jedná o nový fenomén, který se zviditelňuje třeba právě skrze vyšší nároky, rizika a etické souvislosti, které si sociální pracovník uvědomuje. Pokud se nám tento fenomén podaří pojmenovat a důsledněji si ho ve své práci uvědomit, bu-

deme moci snáže reflektovat svou práci z pohledu pastorační, těžit z něho inspiraci i zkušenosti pro další docenění a zkvalitnění své práce. Bude možné snáže předcházet vzniku etických problémů, které musí sociální pracovníci mnohdy sami nést na svých bedrech, když se snaží vypořádat s napětím mezi svým osobním hluboce zakotveným pomáhajícím vztahem ke klientům a mezi omezenými možnostmi jeho konkrétního naplnění. Může jít o respektování profesně právních omezení či o zkušenost osobních nedostatků. Pastorační pohled se však zvláště účinně projeví při vyrovnávání se s „jinakostí“ klienta, který navzdory nabídce nejlepší pomoci pohrdne bezpečím stáda a jako ovce v biblickém příběhu se vydá svou cestou.

Připravil Pavel Bajer

Otazníky duchovního rozměru v sociální práci

Znají občané církevní pomáhající organizace, mají povědomí o jejich činnosti, jak si cení jejich činnosti, vnímají rozdíl mezi službami církevních a necírkevních organizací? Odpovědi na tyto otázky jsme hledali v anketě. I z malého vzorku populace lze vystopovat zajímavé informace. Někteří občané mají velký přehled o církevních organizacích a kvalitě, rozsahu jejich činnosti. Jiní zaměňují Charitu se sociální pomocí poskytovanou určitým církevním hnutím nebo řeholním řádem katolické církve. Právě Charita se většinou vybaví jako první církevní pomáhající organizace, její činnost hodnotí vesměs pozitivně, ale zároveň paradoxně mají někteří nedůvěru k čemukoliv, co zavání organizovaným náboženstvím, církví.

1. Znáte nějakou církevní pomáhající organizaci?
2. Jak hodnotíte činnost a dostupnost sociálních služeb nabízených církevními pomáhajícími organizacemi? Využili jste už jejich nabídky?
3. Myslíte si, že se liší sociální služby nabízené církevními pomáhajícími organizacemi od necírkevních organizací? Kdybyste se měl rozhodnout, od koho (církevní x necírkevní) byste si nechal pomoci? Proč?

Hynek Landa, Praha, podnikatel, 52 let

1. Jistě, znám, konkrétně mě napadají např. organizace podporující děti v rozvojových zemích.
2. Nejsem schopen posoudit.
3. To je velmi těžká otázka a také nejsem schopen kvalifikovaně odpovědět. Podvědomě bych však určitě požádal o pomoc církevní organizaci. U mne by v tom hrála roli absolutní nedůvěra k tomuto morálně a právně rozloženému státu, takže cokoli, co je svázáno se státem a stát do toho může zasahovat, je pro mne a priori odsouzeno k nedůvěře.

Petra Anderlová, Valašské Meziříčí, pečovatelka, 24 let

1. Znáám Charitu katolické církve a Diakonii Českobratrské církve evangelické.
2. Například ve Valašském Meziříčí působí obě a pokrývají široké pole sociální pomoci ve městě. Jsou rozhodně dostupné. Charitu znám blíž, takže můžu říct, že zaměstnanci jsou vysoce kvalifikovaní a poskytují klientům odbornou i lidskou pomoc. Sama jsem těchto služeb nevyužila, snad budu v budoucnu klientem jen pečovatelské služby a do jiné cílové skupiny se nedostanu :-).
3. Rozdíl podle mých zkušeností není. Vždy závisí na konkrétních lidech. Pro lidi na venkově je možná trošku známější právě ta církevní než jiná nezisková organizace. Ale je to individuální. Pokud bych musela služeb využít, roz-

hodovala bych se podle dojmu, kterým by na mne jednotlivé organizace zapůsobily.

Karolína Jahnová, Ivanovice na Hané, studentka, 23 let

1. Ano. Víím, že v České republice působí Charita a Armáda spásy. Možná budou i nějaké pomocné dobrovolnické spolky při jednotlivých farnostech, ale s těmi jsem se nikdy osobně nesetkala.
2. Naštěstí jsem nikdy nebyla v situaci, kdy bych služeb nabízených církevními pomáhajícími organizacemi musela využít. Patřím k těm šťastlivcům, kteří se nikdy neocitli ve stavu hmotné či sociální nouze. Poměrně dobře znám služby nabízené jak Charitou, tak Armádou spásy a myslím si, že se v jejich případě jedná o spolehlivou a komplexně nabízenou pomoc. Jako významné plus vnímám duchovní kontext jejich pomoci.
3. Jsem přesvědčena, že pokud je člověk v krizové situaci, příliš si nevybírá a je vděčný za každou podanou ruku. V takovém případě by pro mne rozhodující roli hrála spíš sama nabízená služba a například doporučení od známých než provozovatel. Rozdíl mezi církevní a necírkevní organizací vnímám jednak, jak už jsem naznačila, v duchovním podtextu, jednak v relativní nezávislosti na státu a politickém uspořádání, ve kterém je služba poskytována. Církevní organizace jsou navíc obvykle tvořeny širokou mezinárodní sítí, což určitě usnadňuje

finanční hospodaření a využití již zavedeného know-how pomoci.

Josef Suchomel, 76 let, Brno,

1. Znáám Charitu.

2. Nabízí různé služby podle toho, kolik má peněz. Je to rozdílné v různých městech, kde sídlí. Nevyužil jsem její nabídky, ale předpokládám z toho, co mám odposlechnuté, že Charita patří mezi jednu z nejlepších organizací, které poskytují sociální služby.

3. Myslím, že je to stejné. Ale základem služby Charity bývaly, ale zatím někde stále jsou, řádové sestry, které nemají společenské zájmy, které je rozptylují. Z tohoto pohledu vidím, že se klientům více věnují než ostatní. To je můj subjektivní názor.

Nechal bych si pomoci od organizace, která by byla dostupnější. Vcelku by mi to bylo jedno. Je otázka, jaký rozsah služeb by nabídla daná organizace.

Věra Řepková, 59 let, Brno

1. Přiznám, že moc ne, jsem spíše nevěřící.

2. Vzpomněla jsem si, že jednou jsem se v neděli odpoledne dívala na televizi, jak jsou po pohádce náboženské pořady. Ukazovali tam, že v Brně-Zábřovicích, jak je kostel, dělá církev něco pro Romy. To ale asi nebyla zrovna Charita. Utkvělo mi v hlavě z televizního pořadu, že romské děti chodily na faru. Přemýšlela jsem, že bych dala staré oblečení, jak Charita dělá sbírky oblečení pro bezdomovce.

3. Nedovedu to posoudit. Asi do necírkevní. Jsem křtěná, ale spíše neznaboh, a kdybych se dostala do nějaké křesťanské organizace, mám obavy, aby mě jako ovečku někdo nelákali. Nechci mít s žádnou církví nebo sektou nic společného, mám z toho strach. Jak začne někdo mluvit o náboženství, přesvědčovat mě, tak do mě vejde vztek, zuřivost, jak jsem klidný člověk.

Eliška Zápotocká, Veselí nad Moravou, 63 let

1. Myslíte třeba Charitu?

2. Vím, že se dávají věci na charitu na nádraží. Ve Veselí nad Moravou jsem se setkala s tím, že rozdávali pomoc lidem ohroženým záplavami.

3. Církevní jsou možná nezištnější, více toho dělají pro sociálně slabé. V činnosti necírkevních organizací bývá možná někdy zištný důvod. Pomoc se nedostává těm, co ji skutečně potřebují, možná chtějí něco vydělat pro sebe.

Myslím, že je to jedno, hlavně, že pomoc přijde. Záleží na mě, zda bych se nechala nějak ovlivnit. Občas chodí ti jehovisté a podobně.

Magda Šíroká, 58 let, Rosice

1. Znáám Charitu.

2. Hodnotím její činnost velmi pozitivně. Zatím jsem nevyužila její pomoci.

3. Bohužel necírkevní. Sice studuji na univerzitě třetího věku obor, kde se mluví o křesťanských tématech, ale nejsem až takový věřící.

Připravil Pavel Bajer

Definice křesťanské sociální práce

Pracovní verze

Podobně, jako je možné pozorovat různorodost v pojetí sociální práce obecně (srov. L. Musil, Sociální práce 2/2008), je možné zaznamenat široké rozpětí identity křesťansky motivované sociální práce. Ta může sahát od duchovně lhostejného výkonu sociální práce: „Charita je jen byznys a nemá smysl si nic jiného namlouvat,“ na jedné straně pomyslného spektra až k agresivně misionářským praktikám, pro něž je nabídka sociální služby pouze zástěrkou, na straně druhé. Katedra křesťanské sociální práce CMTF UP Olomouc se při definování svého pojetí opřela o definici sociální práce IFSW (2000).

Křesťanská sociální práce podporuje sociální změnu, řešení problémů v mezilidských vztazích a posílení a osvobození lidí za účelem naplnění jejich osobního blaha. Užívajíc duchovnědných a sociologických poznatků o lidském chování a sociálních systémech, zasahuje sociální práce tam, kde se lidé dostávají do kontaktu se svým prostředím. Křesťanská sociální práce považuje za klíčové kromě principů lidských práv a sociální spravedlnosti OSN a Rady Evropy také křesťanské normy, zprostředkovávané církví a teologií¹.

Komentář

Křesťanská sociální práce se ve svých různých formách zaměřuje na rozmanité, komplexní lidské vztahy, jak k sobě samému, ke své hodnotové orientaci, tak i k sociálnímu prostředí. Jejím úkolem je umožnit všem lidem plně rozvinout své psychické, duchovní, fyzické a sociální možnosti, obohatit jejich život² a předcházet selháním³, jakož i posilovat a aktivizovat církevní i obecně občanské prostředí k solidárnímu jednání. Odborná křesťanská sociální práce je zaměřena na realistické řešení problémů a navození změny. Takto kvalifikovaní sociální pracovníci jsou advokáty a pomocníky změny (change agents) ve společnosti a v životě osob, rodin a komunit, jimž slouží k tomu, aby svou životní situaci viděli realisticky (fáze „vidět“), vlastní nebo společností nabízené možnosti změny zhodnotili na základě své ochoty ke změně (fáze „posoudit“) a vyvodili z toho příslušné praktické individuální nebo společenské důsledky (fáze „jednat“).

Hodnoty

Křesťanská sociální práce je vzájemně provázaný systém hodnot, teorie a praxe. Vzešla z humanistických a demokratických idejí a její

hodnoty jsou založeny na účtě v rovnost, hodnotu a důstojnost všech lidí. Od svých začátků před více než stoletím se sociální práce zaměřuje na naplnění lidských potřeb a rozvinutí lidských možností. Křesťanský obraz Boha a člověka, jakož i deklarace lidských práv a sociální spravedlnosti OSN a Rady Evropy slouží jako motivace a zdůvodnění činnosti křesťanské sociální práce. V solidaritě se znevýhodněnými se sociální práce snaží zmírňovat chudobu a osvobozovat zranitelné a ponížené lidi za účelem posílení jejich společenského zapojení. Hodnoty křesťanské sociální práce jsou součástí křesťanské sociální teorie (srov. *Kompendium sociální nauky církve* z r. 2004), jakož i národních a mezinárodních etických kodexů.

Teorie

Metodologie křesťanské sociální práce vychází ze systematického souboru poznatků, získaných výzkumem a vyhodnocováním praxe. Duchovnědné a sociologické poznatky pomáhají poznávat komplexnost vztahů mezi lidmi a jejich prostředím a lidskou schopnost být ovlivněn a zároveň pozitivně měnit různé vlivy. Profese křesťanské sociální práce se přitom opírá o teorie lidského rozvoje a chování a teorie sociálních systémů, aby byla schopna analyzovat komplexní situace a zprostředkovávat osobní, organizační, sociální nebo kulturní změny.

Praxe

Křesťanská sociální práce se zaměřuje na společenské bariéry, nerovnosti a nespravedlnosti (advokátní funkce). Reaguje na krize a akutní situace stejně jako na každodenní osobní a společenské problémy (pomáhající funkce).

Využívá paletu dovedností, postupů a činností spojených jejím celkovým zaměřením na člověka a jeho prostředí. Způsoby její intervence zahrnují primárně na osobu–rodinu–skupinu–komunitu zaměřené psychosociální procesy stejně jako zapojení do sociální politiky, plánování a rozvoje. Patří sem poradenství, klinická sociální práce, skupinová práce, sociálně pedagogická práce a rodinné poradenství a terapie, i snaha pomoci lidem získat služby a zdroje v jejich komunitě (community work, občanskospolečenské strategie, sociálněpastorační koncepty atd.). Způsoby intervence rovněž zahrnují správu institucí, organizování komunit a zapojení do společenských a politických akcí s dopadem na sociální politiku a eko-

nomický rozvoj. Celkové zaměření křesťanské sociální práce je společné, ovšem priority každodenní praxe se v každé zemi liší v závislosti na kulturních, náboženských, církevních, historických a socioekonomických podmínkách.

Poznámky

- 1 Jak jsou popsány v encyklice *Deus caritas est* Benedikta XVI.
- 2 Teologicky vyjádřeno: umožnit naplněný život navzdory nevratným omezením.
- 3 Teologicky vyjádřeno: nabádat ke klasické životní dietetice a jednání vedenému ctnostmi k vlastnímu blahu (bonum individuale) i společnému blahu (bonum commune).

Výňatek z dokumentu Lidská práva a sociální práce

Manuál pro školy sociální práce a pro sociální pracovníky. Vydáno Organizací spojených národů v roce 1994.

V následujícím textu je poprvé v tomto časopise uveden úryvek z příručky, jejími autory jsou OSN – Centrum pro lidská práva, Mezinárodní federace sociálních pracovníků a Mezinárodní asociace škol sociální práce. Osmádesátistránkový text vznikl dva roky po odstartování kampaně OSN za lidská práva roku 1992. Manuál, dostupný na stránce IFSW (www.ifsw.org/en/f38000031.html), vyvolal ve své době pozoruhodnou odezvu v akademické sféře sociálních pracovníků (např. švýcarská autorka Silvia Staub-Bernasconi), kteří v tématu lidských práv spatřovali novou náplň profesní identity sociální práce a s určitým nadšením začali dokonce sociální práci označovat jako Human Rights Profession. Diskuse o „sebepojetí“ sociální práce, resp. o její profesní identitě dosud neustala (viz akademická stať Libora Musila Různorodost pojetí, nejasná nabídka a kontrola výkonu sociální práce v čísle 2/2008). Níže uvedený úryvek 17. a 18. článku však uvádíme z jiného důvodu. Jedná se podle mých znalostí o jediný „oficiální“ a „globální“ dokument pro sociální pracovníky, v němž se (byť stručně) zmiňují duchovní souvislosti výkonu sociální práce. Tyto duchovní „přesahy“ sociální práce

jsou v dokumentu považovány za její samozřejmou a integrální součást. Důsledek takového tvrzení je podle mého názoru dvojitý: 1. Sociální práce zcela bez schopnosti samostatně či v kooperaci s dalšími reagovat na duchovní otázky svých pracovníků i klientů je neúplná. 2. Duchovní „přesahy“ praxe sociálních pracovníků, uvědomované a diskutované na vlastním pracovišti, nejsou a nesmí být výsadou jen církevních charitních a diakonických organizací.

17. Sociální práce probíhá vždy v pěti kontextech, které by sice mohly být analyzovány odděleně, představují však části jediného celku. Jedná se o kontext geografický, politický, socioekonomický, kulturní a duchovní („spiritual“, pozn. překl.)

(a) *Zeměpisný kontext.* Všechny postupy sociální práce se odehrávají uvnitř určitých „hranic“: organizace („agency“, pozn. překl.), národa, státu, regionu.

(b) *Politický kontext.* Každá země má určitý politický systém. Povaha politického systému – zda je to systém liberální nebo represivní, socialistický, sociálnědemokratický nebo kapitalistický – určuje prostředí výkonu sociální práce.

(c) *Socioekonomický kontext.* Přiměřené živobytí, práce, zdraví a zdravotní péče, vzdělání a pokud možno přístup k sociálnímu zabezpečení a sociálním službám představují základní lidské aspirace. Sociální soudržnost jakékoli skupiny nebo národnosti závisí do značné míry na spravedlivém sdílení dostupných zdrojů.

(d) *Kulturní kontext.* Každodenní zvyky, názory/přesvědčení, očekávání a kultura jednotlivců, rodin, skupin, komunit a národů musí být respektovány bez předsudků vůči vývoji určitých zvyků a názorů. Pokud tomu tak není, dochází k diskriminaci, která je destruktivní pro celou společnost.

(e) *Duchovní kontext.* Žádná společnost, v níž se realizuje sociální práce, není hodnota-

vě nezávislá. Pro sociální práci a humánní práci obecně má zásadní význam, aby se věnovala pozornost duchu, hodnotám, filozofii, etickým postojům, nadějím a ideálům, jak klientů, tak samotných sociálních pracovníků.

18. Analýza těchto pěti kontextů posiluje zásadní spojitost a soudržnost všech intervencí sociálních pracovníků (rozsáhlých nebo drobných, globálních nebo lokálních) i solidaritu a energii těch, kteří se zapojují do běžných případů ochrany lidských práv. Pozornost věnovaná geografickému, politickému, socioekonomickému, kulturnímu a spirituálnímu/duchovnímu kontextu dává jasnou orientaci tomu, oč sociální práce usiluje, i tomu, co konkrétně koná, a ozřejmuje prvky lidských práv v ní obsažených.

Překlad a úvodní anotace Jakub Doležal

Pasáže z Bible, Nového zákona, evangelií

Podobenství o posledním soudu,

Matouš 25,31–46

Až přijde Syn člověka ve své slávě a všichni andělé s ním, posadí se na trůnu své slávy; a budou před něho shromážděny všechny národy. I oddělí jeden od druhých, jako pastýř odděluje ovce od kozlů, ovce postaví po pravici a kozly po levici. Tehdy řekne král těm po pravici: „Pojďte, požehnání mého Otce, ujměte se království, které je vám připraveno od založení světa. Neboť jsem hladověl, a dali jste mi jíst, žíznil jsem, a dali jste mi pít, byl jsem na cestách, a ujali jste se mne, byl jsem nahý, a oblékli jste mě, byl jsem nemocen, a navštívili jste mě, byl jsem ve vězení, a přišli jste za mnou.“ Tu mu ti spravedliví odpoví: „Pane, kdy jsme tě viděli hladového, a nasýtili jsme tě, nebo žíznivého, a dali jsme ti pít? Kdy jsme tě viděli jako pocestného, a ujali jsme se tě, nebo nahého, a oblékli jsme tě? Kdy jsme tě viděli nemocného nebo ve vězení, a přišli jsme za tebou?“ Král jim odpoví a řekne jim: „Amen, pravím vám, cokoliv jste učinili jednomu z těchto mých nepatrných bratří, mně jste učinili.“

Potom řekne těm na levici: „Jděte ode mne, prokletí, do věčného ohně, připraveného ďáblu a jeho andělům! Hladověl jsem, a nedali jste mi jíst, žíznil jsem, a nedali jste mi pít, byl jsem na cestách, a neujali jste se mne, byl jsem nahý, a neoblékli jste mě, byl jsem nemocen

a ve vězení, a nenavštívili jste mě.“ Tehdy odpoví i oni: „Pane, kdy jsme tě viděli hladového, žíznivého, pocestného, nahého, nemocného nebo ve vězení, a neposloužili jsme ti?“

On jim odpoví: „Amen, pravím vám, cokoliv jste neučinili jednomu z těchto nepatrných, ani mně jste neučinili. A půjdou do věčných muk, ale spravedliví do věčného života.“

Podobenství o marnotratném synu,

Lukáš 15,11–32

Řekl také: „Jeden člověk měl dva syny. Ten mladší řekl otci: „Otče, dej mi díl majetku, který na mne připadá.“ On jim rozdělil své jmění. Po nemnoha dnech mladší syn všechno zpeněžil, odešel do daleké země a tam rozmařilým životem svůj majetek rozházel. A když už všechno utratil, nastal v té zemi veliký hlad a on začal mít nouzi. Šel a uchýlil se u jednoho občana té země; ten ho poslal na pole pást vepře. A byl by si chtěl naplnit žaludek slupkami, které žrali vepři, ale ani ty nedostával. Tu šel do sebe a řekl: „Jak mnoho nádeníků u mého otce má chleba nazbyt, a já tu hynu hladem! Vstanu, půjdu ke svému otci a řeknu mu: Otče, zhřešil jsem proti nebi i vůči tobě. Nejsem už hoden nazývat se tvým synem; přijmi mne jako jednoho ze svých nádeníků.“ I vstal a šel ke svému otci. Když byl ještě daleko, otec ho spatřil a hnut lítostí běžel k němu, objal ho a políbil.

Syn mu řekl: ‚Otče, zhřešil jsem proti nebi i vůči tobě. Nejsem už hoden nazývat se tvým synem.‘ Ale otec rozkázal svým služebníkům: ‚Přineste ihned nejlepší oděv a oblečte ho; dejte mu na ruku prsten a obuv na nohy. Přiveďte vykrmené tele, zabijte je, hodujme a budme veselí, protože tento můj syn byl mrtev, a zase žije, ztratil se, a je nalezen.‘ A začali se veselit. Starší syn byl právě na poli. Když se vracel a byl už blízko domu, uslyšel hudbu a tanec. Zavolal si jednoho ze služebníků a ptal se ho, co to má znamenat. On mu odpověděl: ‚Vrátil se tvůj bratr, a tvůj otec dal zabít vykrmené tele, že ho zase má doma živého a zdravého.‘ I rozhněval se a nechtěl jít dovnitř. Otec vyšel a domlouval mu. Ale on odpověděl: ‚Tolik let už ti sloužím a nikdy jsem neporušil žádný tvůj příkaz; a mě jsi nikdy nedal ani kůzle, abych se povесil se svými přáteli. Ale když přišel tenhle tvůj syn, který s děvkami prohýřil tvé jmění, dal jsi pro něho zabít vykrmené tele.‘

On mu řekl: ‚Synu, ty jsi stále se mnou a všechno, co mám, je tvé. Ale máme proč se veselit a radovat, poněvadž tento tvůj bratr byl mrtev, a zase žije, ztratil se, a je nalezen.‘“

Uzdravení u rybníka Bethesda, Jan 5,1–18

Potom byly židovské svátky a Ježíš se vydal do Jeruzaléma. V Jeruzalémě je u Ovčí brány rybník, hebrejsky zvaný Bethesda, a u něho pět sloupořadí. V nich leželo množství nemocných, slepých, chromých a ochrnu-

tých čekajících na pohyb vody. (Neboť anděl Páně čas od času sestupoval do rybníka a vířil vodu; kdo první po tom zvěření vstoupil do vody, býval uzdraven, ať trpěl kteroukoli nemocí.) Byl tam i jeden člověk, nemocný již třicet osm let. Když Ježíš spatřil, jak tam leží, a poznal, že je už dlouho nemocen, řekl mu: „Chceš být zdravý?“ Nemocný mu odpověděl: „Pane, nemám nikoho, kdo by mě odnesl do rybníka, jakmile se voda rozvíří. Než se tam sám dostanu, jiný mě předejde.“ Ježíš mu řekl: „Vstaň, vezmi lože své a chod!“ A hned byl ten člověk uzdraven; vzal své lože a chodil. Toho dne však byla sobota. Židé řekli tomu uzdravenému: „Je sobota, a proto nesmíš nosit lože.“ Odpověděl jim: „Ten, který mě uzdravil, mi řekl: Vezmi své lože a chod!“ Zeptali se ho: „Kdo byl ten člověk, který ti řekl: Vezmi je a chod?“ Ale uzdravený nevěděl, kdo to je, neboť Ježíš se mu ztratil v zástupu, který tam byl.

Později vyhledal Ježíš toho člověka v chrámě a řekl mu: „Hle, jsi zdrav. Už nehřeš, aby tě nepotkalo něco horšího!“ Ten člověk šel a oznámil Židům, že je to Ježíš, kdo ho uzdravil.

A proto Židé začali Ježíš pronásledovat, že takové věci dělal v sobotu. On však jim odpověděl: „Můj Otec pracuje bez přestání, proto i já pracuji.“ To bylo příčinou, že Židé ještě více usilovali Ježíše zabít, protože nejen znesvěcoval sobotu, ale dokonce nazýval Boha svým vlastním Otcem, a tak se mu stavěl na roveň.

Král, soudce, pastýř a nicotný člověk v podobenství o posledním soudu

Toto Ježíšovo podobenství je svým způsobem provokativní (Limbeck 1996: 252). Uvedme několik důvodů, které nás k tomuto názoru vedou.

1. Ježíš zde vystupuje ve třech rolích: jako král a soudce při posledním soudu, jako pastýř, který se pečlivě a s láskou stará o svěšené stádo, a nakonec jako „malický“, tedy člověk, který se ocitl v tísnivé životní situaci a potřebuje pomoc svých bližních (Mrázek 1997: 143).

V současné terminologii sociální práce bychom mohli tyto role chápat jako analogie k roli *politika*, který stanovuje zákony a kontroluje jejich plnění, *sociálního pracovníka*, který vytváří lidem prostor k seberealizaci, a *klienta*, který je v tíživé situaci a potřebuje pomoc. Všechny tyto role prezentuje Ježíš jako sobě vlastní: ve dvou z nich se ocitl během svého života, do třetí se chce postavit ve chvíli „posledního soudu“. V „Božím království“, jehož zárodek mají lidé vytvářet už na zemi a jehož vyvrcholení začíná právě oním „posledním soudem“, vidí Ježíš tyto role ve vzájemném souladu: osoby ve všech rolích konají tak, aby výsledek byl prospěšný pro všechny. Můžeme v tom vidět touhu po naplnění principu *společného dobra* nebo analogii ideje *sociálního státu*.

2. Lidé, kteří vykonali nebo opomněli vykonat dobro, netuší, komu vlastně posloužili, respektive odepřeli službu, a neuvědomují si tedy kosmický rozsah svého relativně nepatrného skutku (Limbeck 1996: 252).

Ježíš se snaží otevřít lidem oči, nabídnout novou vizi, nové pochopení jejich vlastního jednání. V projevu nezištné pomáhající lásky, kterou křesťanská tradice označuje jako *agapé*, může člověk prožít hlubokou vnitřní radost, podobnou té, jakou prožívá věřící při modlitbě či liturgii. Pomáhající pracovník se skrze svůj vztah ke klientovi zároveň vztahuje k Bohu. Může toho však dosáhnout jen tehdy, pokud nebude považovat klienta za pouhý předmět své péče (objekt), ale bude ho vnímat v důstojnosti jeho jedinečného lidství (jako subjekt). Tento přístup sociálního pracovníka můžeme označit jako *sociální spiritualitu* (Phan 2007: 18–40).

3. Projev lásky k bližnímu se v tomto podobenství klade jako jediné kritérium Božího soudu; chybí jakákoliv zmínka o Zákonu, o plnění náboženských rituálů, o loajalitě s církví apod. (Limbeck 1996: 252).

Podle této Ježíšovy vize budou lidé souzeni především na základě *lásky*. Současné křesťanské církve se k této vizi vrací – po staletích jednostranného důrazu na úkony zbožnosti a věrnost dogmatu. Nejlépe to dokumentuje princip *opce pro chudé*, který přinesla před 40 lety latinskoamerická teologie osvobození, nebo první encyklika papeže Benedikta XVI. s názvem *Bůh je Lásky*, věnovaná křesťanské charitě. V novém pojetí praktické teologie bylo službě bližním – *diakonii* – opět přiznáno místo mezi konstitutivními prvky církve. Tedy těmi prvky, bez nichž by církev neplnila své poslání, bez nichž by nebyla církví Ježíšovou (Opatrný 2008: 63–64).

Blahoslavená Anežka ošetřující nemocného, 1482, Národní galerie, Praha.

4. Zajímavá je také historie výkladu tohoto podobenství: po více než tisíc let si církve pod oněmi „malíčkými“ představovaly vždy jen křesťany, nikdy ne příslušníky jiných kultur či náboženství (Mrázek 1997: 145).

Myšlenka, že tím, kdo potřebuje pomoc a komu by ji křesťan měl poskytnout, může být kdokoli, se křesťané otevřeli až ve 20. století. Tehdy začali pod vlivem propojujícího se světa myslet ekumenicky, mezinábožensky, globálně (Mrázek 1997: 145). Z různých náznaků (například podobenství o milosrdném Samaritánovi – Lukáš 10, 30–37) lze vyčíst, že podobná byla i *původní Ježíšova vize*: směřovala ke všem lidem bez rozdílu národnosti nebo náboženství.

Domnívám se, že biblické myšlenky, které jsem v úvodu označil jako provokativní, jsou v souladu se současným pojetím sociální práce. Navíc – jak to lze očekávat u textu tak starobylého a pro mnohé posvátného – ukazují, že služba bližnímu / diakonie / sociální práce má také *spirituální a kosmický rozměr*. Může-

me to chápat jako ujištění, že naše směřování je správné a naše snažení má smysl.

Mgr. Michael Martinek, Th.D.
ředitel Vyšší odborné školy sociálně pedagogické a teologické Jabok v Praze

Použitá literatura:

- Bible** – český ekumenický překlad.
LIMBECK, M. Evangelium sv. Matouše. Malý stuttgartský komentář. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996.
MRÁZEK, J. O kozlech, ovcích a lidech. Ježíšova podobenství podle Matoušova evangelia. Mlýn, 1997.
OPATRŇÝ, M. Služba potřebným – diakonie jako konstitutivní prvek praxe církve. In MARTINEK, M., a kol. **Praktická teologie pro sociální pracovníky.** Praha, Jabok, 2008.
PHAN, P. C. Christian Social Spirituality: A Global Perspective. In **Catholic Social Justice. Theological and Practical Explorations.** London, Kontinuum, 2007.

Rom se srdcem na správném místě a sociální služby v podobenství o milosrdném Samaritánovi

Česká republika zesvětštila, což především znamená, že se oslabila role církevních institucí. Jinak lze předpokládat, že čeští občané mají duchovní potřeby podobně jako lidé ve zbytku světa a že vztahují se k podobným hodnotám jako zbývající obyvatelé židovsko-křesťanského prostoru.

Odmítají však (a například ve studentském provedení poměrně vehementně) víru, která se projevuje ideologickým a mocenským (ná)tlakem. Odpor občanů proti křesťanské ideologii staví do zvláštní pozice organizace, které jsou sociálními, humanitárními a charitativními aplikacemi křesťanství (což jsou třeba v humanitární oblasti téměř všechny: Charita, ADRA, Maltézští rytíři, Diakonie atp.). Jejich poslání, veřejný závazek, identita a image by měly na křesťanském dědictví stavět, zároveň se jejich management obává, že by se lidé organizace s jasně vyjádřeným náboženským základem báli.

Vstoupit do tohoto napětí s Bibli je záhodno: může to přinést podnětné diskuse a růst

sebeuvědomování týmu či organizace. Vzpomínám si, jak si jednou věřící pracovníci křesťanské organizace zvolili pro vyjádření identity a image pracoviště podobenství o milosrdném Samaritánovi.

Základem křesťanství je dvojí přikázání lásky: miluj Boha a miluj bližního svého jako sebe sama. Když chce Ježíš vysvětlit zákoníkovi (= muži známému pravidel, jejichž zachovávaní se Bohu líbí), kdo je mu bližním, vypráví příběh o Samaritánovi, obyvateli Samaří. Samařané byli pro Židy lidmi druhého řádu, opovrhovaní; když se snažíme najít příměr z dneška, říkáme „jako pro některé naše občany dnes třeba Romové“. Příběh popisuje člověka, který po útoku lupičů leží v bezvědomí

u cesty; ctní židovští hodnostáři se mu vyhnou (mají k tomu dobré věroučné důvody) a pouze Samařan se ho ujme, zachrání ho, odveze do bezpečí a zaplatí pro něj i následnou péči. Ježíš se na závěr ptá zákoníka – už rozumíš, kdo je tvůj bližní? Je to ten, který je pohnut soucitem, který možná nezná tak dobře přikázání jako ty, nejspíše ani nevěří v to, v co věříš ty, a zřejmě ani nedodrжуje ustanovení, která jsou pro tebe svatá: ten, který má srdce na pravém místě a z pozice lásky překonává mezilidské a společenské bariéry.

Ježíšovu poselství o bližním je dobře rozumět a je možné se k němu přihlásit, dokud se nezeptáme, kdo v daném podobenství vlastně je pracovník sociálních služeb roku 2008 v ČR?

Milosrdný Samařan? Vezmeme-li příběh doslova, jistě ne. Znamenalo by pak, že pracovníkem je romský dobrovolník, který umí

první pomoc, pro člověka v bezvědomí zaplatí dny pobytu v nemocnici a nechá ho svobodně se rozhodnout, jak dál naloží se životem.

Podobenství se nemá vykládat doslovně, jeho účelem je sdělit smysl. Ten zní, že máme být jeden druhému bližním a že bližní je ten, kdo nám pomůže nebo komu my pomůžeme navzdory tomu, že „není náš“, je cizí; navzdory jeho aroganci či nezájmu, navzdory hranicím a společenským propastem. I tento smysl v dnešních sociálních službách kulhá: chybí vzájemnost pomoci.

Biblickou oporu pro současné sociální služby poskytuje podobenství o Romovi se srdcem na správném místě tedy jen zčásti: možná do určité míry pro anglické Samaritany, kteří už 55 let spoléhají na dobrovolnou angažovanost lidí v zájmu o druhé a na možnou reciprocitu pomoci.

Zárodky profesionalizace pomáhání (= placení za specializované služby v péči o druhého) v Bibli najdeme: ve Starém zákoně se dočteme, jak byli zaopatřeni duchovní, aby se plně mohli věnovat své službě; v Novém zákoně je popsán vznik diakonie (sociální služby u stolu) v reakci na pocítovanou sociální a etnickou nerovnost a nespůsobilost z ní pramenící. Se současnou skutečností – totiž, že lidská a občanská vzájemnost bude v takové míře nahrazena organizovanými sociálními službami a moc od pomoci bude těžké rozeznat – však biblická doba nepočítala. Křesťanské organizace sociálních služeb tak se svou identitou logicky zůstávají na půli (duchovní) cesty.

PhDr. Bohumila Baštecká, Ph.D., klinická psychologka s praxí v oblasti krizové intervence a sociální práce, supervizorka
MgrTh. Bohumil Baštecký, evangelický farář, facilitátor výcviku v přístupu zaměřeném na člověka (PCA)

PhDr. Bohumila Baštecká, Ph.D.

Nádej pre blížneho v núdzi v podobenstve o milosrdnom Samaritánovi

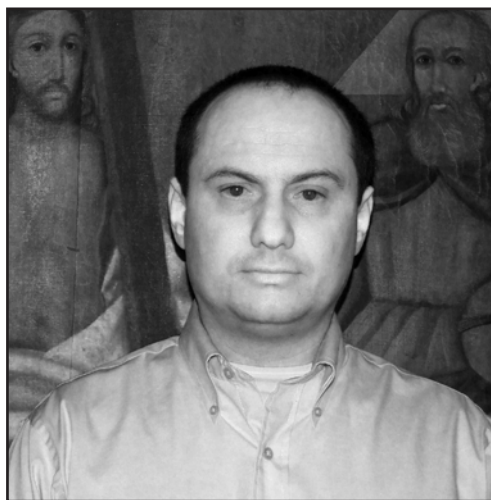
Sila dvoch po sebe vyrozprávaných príbehov v 10. kapitole Lukášovho evanjelia (podobenstvo o milosrdnom Samaritánovi v 10, 30–37 a príbeh o Márii a Marte v 10, 38–42) pozostáva nie iba v ich príkladnom stvárnení hlavného prikázania (10, 27), ale aj v Ježišovom výbere postáv, ktoré ilustrujú lásku k blížnemu a lásku k Bohu. Ide o Samaritána a ženu.

Sociálny poriadok v tom čase bol jasne ohraňovaný a nezmeniteľný. Samaritán v žiadnom prípade nemohol byť modelom blížneho, rovnako ako žena nemohla sedieť s mužmi pri nohách učiteľa.¹ Obidve rozprávania sú akýmsi protestom proti pravidlám a vymedzeniam daným vtedajšou kultúrou. Adresáti týchto dvoch príbehov mali „vidieť a počuť“ o nespravodlivosti sociálnych bariér, ktoré kategorizujú, obmedzujú a utláčajú rôzne skupiny v akejkolvek spoločnosti. Adresáti sa mali naučiť, ako treba správne „konať“ v novej spoločnosti, v Božom kráľovstve. Ide iba o dve pravidla, lásku k Bohu a lásku k blížnemu. Tieto pravidla sú však radikálne odlišné od spoločnosti, v ktorej neraz sami žijeme nezmenení Ježišovým príkladom, v ktorej si nevšímame *iných* blížnych a správame sa bezovočivo voči všetkému odlišnému.²

Obidva príbehy upriamujú pozornosť na človeka. V podobenstve sa hovorí o „istom mužovi“, v nasledujúcom príbehu sa hovorí o „istej žene“ (10, 38). Samaritán je príkladom človeka, ktorý vidí, všima si a neprehliada svoje okolie, v ktorom žije. Mária je príkladom čnosti načúvania (porovnaj 10, 23–24). Samaritán a žena sú marginalizovanými hrdinami, ktorí sa stali modelom učeníkov, „ktorí počuli Božie slovo a uskutočnili ho“ (8, 21).

Ježišovi poslucháči si pod „istým mužom“ bez pochybnosti predstavovali Žida, kým Lukášovi adresáti mohli myslieť na pohana. Zbitým mužom však mohol byť ktokoľvek, kto sa identifikuje s touto nevinnou obeťou nevyspytateľného násillia a brutality.

Cesta do Jericha bola v prvom storočí po Kristovi cestou zlodejov, ktorí často pochádzali z vládnucou elitou utláčaných sedliakov a ťažko pracujúcich ľudí bez majetku. Zbojníci sa zameriavali na okrádanie práve

Petr Draxler

tejto elity.³ Bohatí ľudia z Jeruzalema počas zimného obdobia sa sťahovali do svojich prechodných luxusných apartmánov v Jerichu, ktoré malo teplejšiu klímu v danom období.⁴

Podobenstvo poukazuje na nádej. Nádejou je človek, ktorý blížnemu v núdzi môže pomôcť. Tak urobil až v poradí tretí človek. Prví dvaja sa postavili k požiadavke pomoci zranenému a opustenému mužovi s chladnou indiferentnosťou, alebo náboženskou škrupulóznosťou striktného dodržania zákona, ktorý nedovoľoval kňazom prísť do kontaktu s mŕtvolou a tak sa stať obradne nečistým (Lv 21, 1–3).⁵ Podľa nich ubitý človek mohol vyzerať ako mŕtvy, alebo počas poskytnutia pomoci mohol zomrieť.

Ježišovi nešlo o porovnanie medzi nečinnosťou a chladnokrvnosťou klerického stavu na rozdiel od aktívneho a milosrdného postoja laika, ale o odmietnutie dlhotrvajúceho nepriateľstva medzi Židmi a Samaritánmi. Ježiš búra všetky obmedzujúce očakávania dotýkajúce sa v tomto prípade sociálnej pozície, ako rasa, náboženstvo, alebo región.

Muž v priekope, z ktorého perspektívy podobnosť je povedané, nebude rozlišovať medzi potenciálnymi pomocníkmi. Každý, kto má voči nemu súcit a pristaví sa, aby mu pomohol, je pre neho blížny. Milosrdný Samaritán tak ruší ľudské kategórie, ktoré sú často nebezpečne stereotypné. Traja na ceste boli identifikovaní do troch sociálnych tried. Človek v priekope nie je identifikovaný žiadnym štítkom.

Všetci traja mali pred sebou človeka. Ale skutočne ho videl a mal s ním súcit iba Samaritán. Prvý a druhý ho pre svoje seba-ospravedlnenie nevideli. Súcit Samaritána je opísaný a znázornený dynamicky (mnohými slovesami) veľmi detailne. Lukáš, ako to komentuje L. T. Johnson, poznal dobre ľudskú psychológiu. Súcit nie je iba pocit, ale posúva sa vždy do seba-dávania, brania na seba rizika, ktoré opúšťa seba a svoje vlastníctvo.⁶

Mišna, prvá autoritatívna zbierka predpisov a ústnych tradícií Zákona, varuje, že „v pohanskom hostinci nemôže byť nechovaný dobytok kvôli možnej sodomii, ani sama žena, kvôli možnému smilstvu, ani sám muž, kvôli možnému preliatiu krvi“. Irónia tohto podobenstva je zanechaním samého zraneného muža v odlahlom hostinci u hostinského, ktorý si za pomoc a službu mohol vyžiadať neobmedzený poplatok, zosilnená.⁷

Ježišovo podobnosť s iróniou láme stereotypy sociálnych hraníc a delenie sa na rôzne

triedy, či kasty. Ježiš odmieta akýkoľvek náboženský systém *quid pro quo* (doslova z latinu „niečo za niečo“).

Róbert Lapko, Th.D., Ph.D.

**Na Teologickej a Filozofickej fakulte
Katolíckej univerzity v Ružomberku
prednáša biblickú teológiu a hebrejčinu**

Poznámky

- 1 Porov. B. J. Malina, R. L. Rohrbaugh, A Social-Science Commentary on the Synoptic Gospels (Minneapolis: Fortress, 1992), 384.
- 2 Porov. R. A. Culpepper, The Gospel of Luke (The New Interpreter's Bible, Volume IX; Nashville: Abingdon Press, 1995), 228–232.
- 3 Porov. B. J. Malina; R. L. Rohrbaugh, 403–404.
- 4 Napr. Herodes Veľký ako aj Hasmoneovci obývali svoje paláce v Jerichu počas zimného obdobia. Porov. M. Race, L. Brink, In This Place: Reflections on the Land of the Gospels for the Liturgical Cycles (Collegeville: The Liturgical Press, 1998), 143–146.
- 5 Porov. J. D. M. Derett, Law in the New Testament: Fresh Light on the Parable of the Good Samaritan, NTS 10 (1964–1965), 22–37.
- 6 Porov. L. T. Johnson, The Gospel of Luke (Sacra Pagina Series, Volume 3; Collegeville: The Liturgical Press, 1991), 176.
- 7 Porov. B. E. Reid, Parables for Preachers: The Gospel of Luke (Collegeville: The Liturgical Press, 1999), 116.

Ježíšovo pomáhání k uzdravení u rybníka Bethesda

Verš 1. Ježíš je se svými učedníky (spolupracovníky) na cestě na velké židovské svátky v Jeruzalémě. Slavení svátků pro něj není v protikladu vůči jeho sociálněmorálnímu hlásání a pomáhající praxi. Společné slavnostní události stabilizují společenství a angažmá jeho učedníků.

Verš 2. Do Jeruzaléma vstupují Ovčí bránu, kde se nacházelo rozsáhlé sociální a terapeutické centrum Bethesda, zahrnující pět velkých hal.

Verš 3. Ježíš přerušuje svou cestu na poutní místo a se svými spolupracovníky navštěvuje nejprve toto zařízení. Šlo o zařízení pro různé cílové skupiny potřebných.

Verš 5. V „množství nemocných“ si Ježíš všimne jednoho obzvláště těžce postiženého, který trpí svým stavem již 38 let, a obrátí se k němu.

Verš 6. Ježíšův sociálněempatický cit mu napovídá, že tento muž je zasažen svým osudem v mnoha ohledech a obzvláště silně. S respektem vůči svobodnému sebeurčení klienta se jej otáže, zda chce být zdrav. Nezabývá jej svéprávnosti a chce, aby stál celou vahou svého rozhodnutí za procesem svého uzdravení, tedy aby se změnil i uvnitř.

Verš 7. Nemocný exploruje své utrpení, které spočívá v tom, že kromě nemoci samé navíc postrádá k pomoci ochotné příbuzné, kteří by jej odnesli závčas do léčivé termální vody. Než se k ní stihne doplazit, léčivé vodní substance jsou pryč. Nemocný tedy trpí nejen fyzicky, ale i sociálně. Nemá žádné pomocníky, je odkázán jen na sebe, a tudíž sociálně chudý. Být nemocný a osamocen je situace, která tlak utrpení znásobuje.

Verš 8. Je nápadné, že Ježíš při své pomoci nevyužívá potenciálu termální terapie. Namísto toho uzdravuje muže pomocí silných slov, jelikož chce docílit vnitřního uzdravení.

Úryvek traduje pouze tři klíčová slova, tedy klíčové prvky jeho „empowermentu“. „Vstaň“. Tím dává impuls: „Máš v sobě životní energii a potenciál, takže můžeš zvládnout svůj životní osud. Věř ve svou vnitřní sílu navzdory své-

mu fyzickému a sociálnímu utrpení!“ „Vezmi své lože“. Ježíš neříká: „Zahod' svá nosítka“, nýbrž: „Přijmi svá nosítka a smíř se s nezvratnými prvky svého utrpení. Miluj sebe sama navzdory svým nosítkům. Nedej se definovat a blokovat svými nosítky!“ Téměř z každé situace nouze a utrpení zůstane určitý nevyřešený, neuzdravený zbytek sociálního, psychického, duchovního nebo tělesného utrpení. Pokud se životní energie a fantazie svážou jen s nezvratným pozůstatkem utrpení, nejsou člověku k dispozici pro vytváření vlastní budoucnosti. Energii a fantazii pak člověk spotřebovává jen retrospektivně, ačkoliv by obojí potřeboval ke zvládnání života s „nosítky na zádech“. Základní poselství věty „vezmi své lože“ zní: „Jsi a vždy budeš láskyhodný navzdory svému postižení.“ „Chod“: „Pokud budeš přesvědčený o hlubokém dobru své osoby a svého života, uvěříš v dobro v sobě a smíříš se se svými nosítky, tzn. přijmeš realitu svého života a budeš laskavý sám k sobě navzdory svým nosítkům, pak jdi.“ Jinými slovy: „I Ty máš budoucnost, můžeš žít a životaplně utvářet svůj život navzdory utrpení. Měj naději!“ V těchto třech klíčových impulsech Ježíš obnovuje to, co popisuje psychologie jako bazální důvěra. Bazální důvěra operacionalizovaná do podoby víry, naděje a lásky tvoří základ jakéhokoliv udržitelného uzdravení a sociální změny.

Verš 9a. Ježíš favorizuje vnitřní, tzn. spirituální, duchovně-mentální uzdravení; neboť nosítka – výraz nezvratných omezení života – zůstávají. Přesto onen kdysi nemocný muž vykračuje; je totiž uzdraven zevnitř. Věř ve svůj dobrý potenciál, akceptuje nezměnitelné složky svého života, smíruje se s nimi, staví se k sobě laskavě a jeho život naplňuje naděje.

Verš 9b. Okamžitě se však objevují nové problémy. Vnitřní uzdravení nemocného muže zpochybňují okolostojící, ať už z důvodu porušení pravidla stanovené pracovní doby nebo z důvodu pochybností nad uzdravující silou pomáhajícího a nad skutečností uzdravení klienta. Který sociální pracovník se nesetkal

s tímto problémem, kdy druzí skepticky říkají: „To ale nezvládneš, uvidíš, za chvíli bude vše při starém...?“

Verš 10. Ježíšovo charitní sklonění nezná sabat. Nosítka utrpení se nedají v neděli odložit. Život a utrpení, která přináší, je třeba zvládat i v neděli. Mimoto i v neděli je třeba konat Caritas – láskyplné, nadějeplné a věrohodné sklonění se k trpícím.

Verš 11. Uzdravený muž se snaží obhájit své vnitřní uzdravení vyjádřené ve „Vstaň, vezmi své lože a chod!“ Nic mu to však není platné. Kritika okolí je silnější.

Verš 12. Tehdejší nositelé odpovědnosti chtějí přesně vyzvědět, kdo se tímto způsobem provinil jako pomáhající.

Verš 13. Anonymita pomáhajícího skutku naznačuje, že tu nejde o jméno a osobu pomáhajícího, ale o jeho vnitřní sklonění a přesvědčení. Ježíš pomáhá člověku jako člověku.

Verš 14a. Následují další uzdravující procesy. Uzdravený cítí, že za regeneraci jeho životní energie a reinspiraci jeho životní perspektivy stojí Bůh. Příčinou jeho uzdravení nebyla pouze jeho vlastní síla a inspirace. Děkuje proto Bohu v chrámě, což naprosto odpovídá tomu, jak Ježíš chápal pomáhání, jak to naznačují také jeho další uzdravení a rovněž následně setkání s uzdraveným v chrámě.

Verš 14b. Ježíš vybízí uzdraveného, aby v budoucnosti kriticky hodnotil své chování vůči sobě i druhým. Je sice se svými nosítky uzdraven, ale snadno může své dobré životní možnosti promarnit a způsobit potíže sobě i druhým. Nechce jej kárat a neukazuje na jeho slabá místa, ale zve jej k sebepoznání. Sebe-poznání nabízí nejlepší cestu zlepšení. Udržitelné uzdravení znamená v duchovním smyslu svobodné a zodpovědné nové nasměrování vlastního života (teologicky metanoia).

Verš 15. Muž má radost, že zjistil, kdo mu pomohl, a oznamuje své zjištění Židům, kteří na něj naléhali.

Verš 16. Experti pomáhání své doby jsou rozzezleni na Ježíše, jenž staví pomoc nad zákon. Možná jejich postoj obsahuje i závist, neboť on pomáhá a uzdravuje lépe než oni sami.

Verš 17. Ježíš objasňuje svým kritikům jeden zásadní rozdíl: Původcem tohoto druhu uzdravení je Bůh. On a jeho Otec stále působí v díle křesťanské sociální služby; takový potenciál revitalizace sociálně a fyzicky nemocného člověka se dá aktivizovat jen s pomocí Boží milosti a síly. Křesťansky motivovaný sociální pracovník se proto necítí osamocen, nýbrž doprovázen Bohem. Může dokonce za pomoci modlitby navázat přímý vztah, přímé spojení s Bohem, tzn. sdílet Bohu svou bezradnost a bezmoc, frustraci z toho, že se nic nemění, žádat o Boží spolupůsobení, volat Boha ke spoluzodpovědnosti za pomoc, odevzdat Bohu tísnivý smutek klienta.

Verš 18. Dnes, stejně jako před 2 000 lety, je skandální a provokativní tvrdit, že Bůh skutečně a zásadním způsobem působí v pomáhající a uzdravující praxi. Přesvědčení, že Bůh v člověku „pracuje“, postačuje i dnes k tomu, aby vzbudilo nejostřejší protesty.

Shrňme nyní spiritualitu Ježíšovy pomáhající praxe, resp., co znamená konkrétně vnitřní, duchovní uzdravení, jak se odráží v tomto úryvku: Ochota klienta změnit se; jeho explorování různých aspektů svého utrpení; revitalizace víry, naděje a lásky; přijetí a neodmítání nezměnitelného sociálního, fyzického, psychického, duchovního utrpení (tzn. nosítek); nasměrování životní síly a vize na budoucnost; hledání smyslu nemoci pro obnovu života; neztrácet ze zřetele destabilizující skeptické a kritické intervence okolí uzdraveného a pomáhat subsidiárně a celostně, tzn. kultivovat také vztah k Bohu, mít pevný základ života, resp. mít „přímou linku“ v obtížných životních situacích.

Prof. Heinrich Pompey
Z němčiny přeložil **Jakub Doležal**

V čísle 1/2007 jsme avizovali novou rubriku věnující se standardům kvality sociálních služeb.

Do čísla 2/2007 jsme připravili úvodní dva články věnující se této problematice. V prvním Martin Bednář čtenáře seznamuje obecně s problematikou kvality, ve druhém Jaroslava Sýkorová vysvětluje základní ustanovení standardu č. 1. V třetím čísle se zabírá Jiří Miler standardem č. 2 – dodržování a respektování práv uživatelů služeb. V dalším čísle objasňuje Petr Matuška standard č. 3 – jednání se zájemcem o službu a č. 4 – uzavírání smlouvy. V prvním čísle roku 2008 vysvětlují standard č. 5 – individuální práce s uživatelem Milena Johnová a Antonín Plachý. V následujícím čísle komentuje Jan Michalík standard č. 6 – dokumentace o poskytování sociální služby. V čísle 3/2008 představila Martina Chlápková standard č. 7 – stížnosti na kvalitu nebo způsob poskytování sociální služby a standard č. 8 – návaznost poskytované sociální služby na další dostupné zdroje. V tomto čísle přibližuje Martin Bednář standard č. 9 – personální a organizační zajištění sociální služby a standard č. 10 – profesní rozvoj zaměstnanců. Příště vás seznámíme s kritérii tzv. provozních standardů č. 11–13.

Věříme, že rubrika umožní nejenom kvalifikovanou diskusi, ale především poskytne poskytovatelům oporu v tom, že standardy kvality sociálních služeb jsou užitečné jak pro jejich uživatele, tak pro ně samotné.

Své reakce, náměty a příspěvky do diskuse posílejte na adresu socialniprace@socialniprace.cz.

Personální standardy a profesní rozvoj zaměstnanců

Zaměstnanci v každé organizaci představují její největší bohatství. Toto bohatství je nutné nejenom udržovat, ale také rozvíjet. O organizacích sociálních služeb uvedené konstatování platí o to více, že kvalita služeb přímo závisí na kvalitě zaměstnanců, neboť jsou to právě oni, kdo ji svou každodenní činností tvoří a kdo na ni mají největší vliv. Personální práce je nejdůležitější oblastí řízení celé organizace. Neznamená to ovšem, že je pouze záležitostí managementu. Týká se všech zaměstnanců, byť mají rozdílné úkoly, a tedy i zodpovědnost.

Je proto naprosto logické, že ve standardech kvality sociálních služeb nemohou personální standardy chybět. Z hlediska personálního managementu ovšem zahrnují pouze některá vybraná témata soustředěná do standardu č. 9 Personální a organizační zajištění sociální služby a č. 10 Profesní rozvoj zaměstnanců.

Standard č. 9 Personální a organizační zajištění sociální služby

Kritérium 9a

Poskytovatel má písemně stanovenou strukturu a počet pracovních míst, pracovní profily, kvalifikační požadavky a osobnostní předpoklady zaměstnanců uvedených v § 115 zákona o sociálních službách; organizační struktura a počty zaměstnanců jsou přiměřené druhu poskytované sociální služby, její kapacitě a počtu a potřebám osob, kterým je poskytována.

Základním úkolem sociálních služeb je naplňování osobních cílů uživatelů prostřednictvím individuální práce s nimi. K tomu se řadí celá řada podmínek. Kromě technických a materiálních také dostatečný počet kompetentních zaměstnanců. Každá organizace by si při stanovení potřeby pracovníků měla odpovědět na následující otázky: Jaké druhy pracovních míst máme? Kolik lidí máme na každém pracovním místě? Jaké dovednosti mají stávající pracovníci v každém druhu pracovních míst? Odpovídají tyto dovednosti potřebám? Jak úspěšní jsou pracovníci na jednotlivých pracovních místech? Je obtížné převádět pracovníky mezi jednotlivými druhy pracovních míst? Jsou k tomu pracovníci ochotni? Jsou toho schopni? Kolik pracovníků je připraveno na práci ve významnějších funkcích? Jaké vzdělání by tuto schopnost posílilo? Pro jednotlivá pracovní místa

je třeba vytvořit tzv. pracovní profily – popis či charakteristiku role, kterou pracovník vykonává. Od popisu pracovního místa se liší tím, že se kladě důraz na flexibilitu a připravenost na změny, schopnost reagovat na nové požadavky. Pracovní role charakterizuje úlohu, kterou musí člověk hrát při plnění své práce. Definuje požadavky spíše v podobě toho, jak se práce vykonává, než v podobě úkolů samých. Výstupem není popis pracovního místa, ale očekávání v podobě výstupů a výsledků a požadavky na schopnosti v podobě znalostí, dovedností a chování potřebných ke splnění očekávání. Tyto schopnosti bývají definovány dvojím způsobem, stejné rozlišení uplatňují i standardy kvality. A sice jako odborné schopnosti (odborná způsobilost, kvalifikace) a schopnosti žádoucího chování. Nemyslí se tím, že by organizace neměla vytvářet popisy pracovních míst. Obecné schéma modelu pracovního místa tvoří: název pracovního místa, stručný popis základních činností charakteristických pro pracovní místo, vymezení požadovaných znalostí a dovedností, vymezení osobnostních charakteristik, které podmiňují úspěšný výkon na pracovním místě, optimalizované požadavky na věk, praxi a vzdělání, specializované požadavky na fyzický a psychický zdravotní stav, postoje charakteristiky.

Kvalifikační požadavky a osobnostní předpoklady zaměstnanců

Rozpoznat skutečné předpoklady pro úspěch na daném pracovním místě je velmi obtížné a personální management se zpravidla orientuje podle klasického schématu: vzdělání, osobní motivace, praxe, zkušenosti, subjektivní pocit. Kvalifikace je ale širší pojem. Mezi kvalifikační požadavky v dnešní době patří mimo teoretické znalosti nebo praxi ve zvýšené míře schopnost aplikovat nové poznatky a inovační kompetence.

Kvalifikaci lze dosáhnout spojením více faktorů: studií (škola, vlastní studium), životními zkušenostmi, praxí, tzv. celoživotním vzděláváním. Kvalifikaci rozlišujeme na základní (získanou studií ve škole) a doplňující. Zákon o sociálních službách definuje tyto formy dalšího vzdělávání:

- a) specializační vzdělávání zajišťované vysokými školami a vyššími odbornými školami navazující na získanou odbornou způsobilost k výkonu povolání sociálního pracovníka,
- b) účast v akreditovaných kurzech,
- c) odborné stáže v zařízeních sociálních služeb,
- d) účast na školicích akcích.

Ve skutečnosti jich ale existuje mnohem víc. Například: samostatné vzdělávání, distanční vzdělávání, koučování, práce na projektech, přebírání nových odpovědností, dočasné přidělení někam jinam, vzdělávání při výkonu práce a rozvojové kariérové pohyby, často horizontální, tj. nové role na přibližně stejné hierarchické úrovni, které rozšiřují dovednosti a schopnosti a poskytují základnu pro další rozvoj kariéry.

Odborné schopnosti zahrnují: teoretické myšlení, orientace v metodách, všeobecné vzdělání a odbornost, kreativita a schopnost řešit problémy, schopnost reagovat na změny, schopnost zjednodušovat i řešit komplexně, specifické dovednosti.

Stejně důležité v sociálních službách jsou sociální schopnosti, mezi které řadíme: pocit odpovědnosti, pozitivní postoj k uživatelům, schopnost týmové práce, schopnost reflektování své práce, životní zkušenost, komunikace, duševní flexibilita, umění motivovat, aj. Osobnostních předpokladů existuje samozřejmě mnohem více a je třeba vydefinovat předpoklady ve vztahu k jednotlivým pracovním místům. Např. vedoucí pracovník by měl mít schopnost adekvátně zhodnotit situaci, měl by být rozhodný, měl by umět motivovat, měl by být spravedlivý při posuzování lidí. Pracovník v přímé péči by měl mít schopnost spolupracovat, měl by být srdečný, taktní, měl by se umět sebeovládat, měl by být empatický apod.

Zcela zásadním faktorem je požadavek, aby organizační struktura a počty zaměstnanců odpovídaly kapacitě, počtu a potřebám osob, kterým poskytujeme služby. Abychom mohli toto kritérium naplnit, je třeba instrumentalizovat jednotlivé činnosti pracovníků, resp. pracovních pozic. Instrumentalizace

velice úzce souvisí s cíli zařízení, cíli jednotlivých uživatelů a pracovními postupy. Jinými slovy, je třeba precizně popsat, co vše má pracovník vykonávat a kolik času na každý úkol potřebuje. Od této analýzy pak odvodit skladbu pracovních míst a počet pracovníků.

Kritérium 9b

Poskytovatel má písemně zpracovává vnitřní organizační strukturu, ve které jsou stanovena oprávnění a povinnosti jednotlivých zaměstnanců.

Organizační struktura by měla být definována v organizačním řádu, který uspořádává organizační systém jako celek, definuje jednotlivé kompetence a chod pracovních činností. Obvykle obsahuje: základní ustanovení, řídicí a kontrolní systém, stupně řízení, pravomoci vedoucích pracovníků, podepisování písemností, systém porad, náplně činností jednotlivých úseků. Vztahy mezi zaměstnanci ve smyslu nadřízenosti a podřízenosti bývají znázorněny v tzv. organizačním schématu (pavouku). Je vhodné, aby přesný popis tvořil také součást pracovních náplní (popisů práce).

Kritérium 9c

Poskytovatel má písemně zpracována vnitřní pravidla pro přijímání a zaškolování nových zaměstnanců a fyzických osob, které nejsou v pracovněprávním vztahu s poskytovatelem; podle těchto pravidel poskytovatel postupuje.

Výběr pracovníků tvoří klíčovou fázi formování pracovní síly organizace a do značné míry rozhoduje o tom, jaké pracovníky bude mít organizace k dispozici. Jinými slovy na výběru pracovníků závisí, jak bude organizace úspěšná, zda a jakých cílů dosáhne. Místo přijímání pracovníků bývá používán termín získávání pracovníků. Lépe totiž vystihuje, o čem jde především. Získat pracovníky zaujaté a motivované, pracovníky, jejichž individuální zájmy se co nejvíce shodují se zájmy organizace a jejichž hodnoty jsou v souladu s hodnotami organizace a s její kulturou. Bohužel situace v sociálních službách není v tomto ohledu vůbec jednoduchá. Oprávněně často slyšíme stesky vedoucích pracovníků spočívající v tom, že by rádi zaměstnance vybírali, pokud by ovšem měli z koho. Na mnohá pracovní místa se totiž za současných, zejména

platových podmínek nikdo nehlásí a pro získávání zaměstnanců je velmi obtížné vytvořit zajímavou nabídku. Atraktivitu pracovního místa tvoří řada podmínek. Vztahují se jak ke konkrétnímu místu (povaha práce, hierarchické postavení v organizaci, rozsah pravomocí, povinnosti a odpovědnosti, požadavky na pracovníka, organizace práce, místo výkonu práce, pracovní prostředí, odměna a zaměstnanecké výhody), tak k organizaci jako takové (význam organizace a její pověst, úroveň a spravedlnost odměňování v porovnání s ostatními organizacemi, úroveň péče o pracovníky, možnost vzdělávání a rozvoje, mezilidské vztahy a sociální klima v organizaci, umístění organizace). Nabízíme-li práci náročnou, vyžadující vysokou míru dovedností a schopností a kromě smysluplné práce a dobrých mezilidských vztahů podprůměrný plat a těžké pracovní podmínky, není divu, že o práci v sociálních službách není velký zájem. Tím spíše, že řada služeb zejména pobytového charakteru sídlí v odloučených lokalitách. Zároveň ale platí také fakt, že pro spokojenost zaměstnanců není výše platu nejdůležitějším faktorem. Pokud se ovšem výrazně nevymyká obvyklým platům.

Metody výběru pracovníků

Ještě než přikročíme k výběru pracovníků, je třeba stanovit požadavky obsazovaného pracovního místa na odbornou způsobilost pracovníka, dále kritéria posouzení odborné způsobilosti, kritéria úspěšnosti práce, faktory, které použijeme k předvídání úspěšného výkonu práce, žádoucí osobnostní charakteristiky a metody jejich zjišťování, a rovněž vyřešit problém získání objektivních, podrobných, věrohodných a účelných informací. Tyto informace by měly poskytnout jednoznačnou odpověď na tři základní otázky – může uchazeč vykonávat příslušnou práci, chce ji vykonávat a zapadne do pracovního týmu?

Nejčastější metodou výběru pracovníků bývá výběrové řízení na základě inzerce ve sdělovacích prostředcích. Existuje ale celá řada metod výběru pracovníků: dotazník, zkoumání životopisu, testy schopností, znalostí, dovedností a osobnosti, assessment center (AC) – komplexní diagnosticko-výcvikové programy, výběrový pohovor (1+1, pohovor

před komisí, postupný pohovor, skupinový, nestrukturovaný, strukturovaný, polostrukturovaný), zkoumání referencí, přijetí na zkušební dobu, zkoušky, vnitřní výběrové řízení, inventura schopností a znalostí pracovníků, nominace pracovníků jejich nadřizenými, nominace samotnými pracovníky, výběr pracovníků na základě principu seniority, výběr pracovníků na základě jejich výkonu.

Tématem rozhovoru při přijímání nového pracovníka by mělo být: kompetence a odpovědnost na bývalém pracovišti, včetně posouzení, jak hovoří o svém bývalém pracovišti (kritika, negativní postoje, pomluvy – není na místě a vede k opatrnosti). Dalším bodem při přijímání bývá posoudit důvody, které vedou ke změně pracoviště, posoudit časové rozmezí, kdy je možno na nové místo nastoupit, resp. kdy bude pracovník u svého zaměstnavatele uvolněn, reference. Nemělo by se také opomenout představit novou organizaci – organizační schéma, náplň práce, plat, odpovědnosti, možnost postupu – kdy, jaký systém, ohled na praxi a dosavadní vzdělání – souhlasí vzdělání, nebo je třeba něco doplnit, pracovní doba, privátní záležitosti – kde je hranice, jakým způsobem padne rozhodnutí ano/ne: ihned, telefonicky, kdo sdělí.

Zaškolování pracovníků

Proces zaškolování pracovníků si klade za cíl, aby se pracovník co nejrychleji a bez stresů zařadil do pracovního kolektivu, adaptoval se na styl práce, osvojil si specifické znalosti a dovednosti, orientoval se v mechanismu organizace a ztotožnil se s cíli organizace. Jelikož tohoto cíle není možné dosáhnout pouhým zaškolením, bývá pro tento proces používán pojem orientace pracovníků, který zahrnuje specifický program adaptačních a vzdělávacích aktivit. Program by mu měl poskytnout dostatek informací minimálně v těchto oblastech:

Všeobecné informace o organizaci – seznámení s komplexními úkoly organizace; ideový program; mise, poslání; struktura, schéma or-

ganizace; kultura organizace; pracovní zásady; odpovědnost; nejbližší nadřízení, odpovědné osoby; orientace v organizaci a na pracovišti.

Konkrétní pracovní záležitosti – bezpečnost a ochrana zdraví při práci; koncept (pracovní postupy) zařízení; pracovní náplň – vlastní, nadřizených, podřízených; pracovní doba, přestávky, náhradní volno, přesčas; nemoc, dovolená; pracovní úkoly – odpovědnost; informace o spolupracovnících; nadřízený, zástupce; dokumentace; průběh pracovního dne; porady; supervize, vzdělávání.

Práva a povinnosti – práva a povinnosti zaměstnance; odbory, kolektivní smlouva; smlouvy a nařízení; klíče; ochrana dat; povinnost informace směrem nahoru – jaké záležitosti, co, komu a jak; řešení stížností.

Financování – mzda; nákup a vyúčtování; telefon; vyúčtování služební cesty; rozpočet.

Další technické záležitosti – např. plánování a rezervace auta, tankování, nehoda a opravy.

Tento seznam je nutné doplňovat podle podmínek konkrétní organizace. V každém případě by měl být důkladně promyšlený a velmi podrobný, aby se na nic nezapomnělo. Zároveň by za každou aktivitu a oblast měla být určena odpovědná osoba. Velmi často se setkáváme s praxí, kdy organizace pracovníka přijme na tříměsíční zkušební dobu, ve které má být spolupracovníky zaškolen. Např. prvních čtrnáct dní pracuje se zkušenější kolegyní, poté samostatně. Na konci zkušební doby s ním vedoucí absoluuje hodnotící rozhovor. Konstatují-li oba, že vše proběhlo bez problémů, je zaškolen. Až v průběhu času zjišťuje, co všechno neví, a hledá se viník. Pracovník tvrdí, že mu to „nikdo neřekl“, ostatní, že „to přece není možné, to tady všichni vědí“. Je tedy žádoucí, aby plán zaškolení měl písemnou podobu. Měl by obsahovat tyto údaje: jméno zaměstnance, jméno zavádějícího zaměstnance, lhůtu zaškolení, podrobný obsah zaškolení např. v následující struktuře (počet řádků podle počtu témat):

Tabulka 1

Téma	Související předpisy	Termín	Zaškolení provedl	Datum a podpis

podpis zaměstnance

Originál plánu zaškolení se zakládá do osobní složky zaměstnance, kopie mu zůstává.

U fyzických osob, které nejsou se zaměstnavatelem v pracovně právním vztahu, by měl být výše popsaný postup uplatněn obdobným způsobem odpovídajícím činnosti, kterou v sociální službě vykonává. Jde o takové zaškolení, které těmto osobám umožní plnit jejich úkoly na pracovišti a přitom organizace bude garantovat, že budou postupovat v souladu s jejím posláním, předpisy a vnitřními pravidly. Jako ilustrativní, odstrašující případ může být použita scéna, která se stala v rámci inspekce v jednom domově pro seniory: Inspektor vedl hovor s vylosovaným respondentem na jeho pokoji. Rozhovoru byl přítomen imobilní spolubydlicí, který zjevně nevnímal, co se kolem něho děje, a s jehož přítomností respondent souhlasil. Uprostřed rozhovoru se rozletěly dveře a do místnosti doslova vtrhla žena, která bez jediného slova, včetně pozdravu, šla ležícího uživatele holit. Když ji inspektor upozornil, že s respondentem hovoří, odpověděla, že jindy nemá čas, a nerušeně dělala svoji práci. Na výtku ohledně jejího chování ředitel odpověděl, že „na ni nemá metr, neboť ona není jeho zaměstnanec, pracuje v zařízení jako osoba samostatně výdělečně činná, tudíž po ní nemůže vyžadovat dodržování vnitřních pravidel“! Aby k takové situaci nemohlo dojít, obsahují standardy kvality následující kritérium:

Kritérium 9d

Poskytovatel, pro kterého vykonávají činnost fyzické osoby, které nejsou s poskytovatelem v pracovněprávním vztahu, má písemně zpracována vnitřní pravidla pro působení těchto osob při poskytování sociální služby; podle těchto pravidel poskytovatel postupuje.

Toto ustanovení se týká např. dobrovolníků, praktikantů, lékařů, osob samostatně výdělečně činných, zaměstnanců firem provozujících jídelnu, zajišťujících úklid, provádějících údržbářské či stavební práce apod. Autor tohoto článku se setkal s tvrzením ředitelky organizace poskytující sociální služby, že takováto pravidla a jejich vyžadování bude tak obtěžující pro některé profese, že „už je do zařízení nedostane“. Rozsah pravidel není

podrobně definován. Nicméně naopak jejich neexistence těmto osobám způsobuje problémy. Jsou-li zpracována vhodnou formou, usnadňují všem zúčastněným život, protože jim poskytují důležité informace, vědí, co mohou, co naopak ne, co mají dodržovat a proč. Organizace si pak může být jista jejich adekvátním působením.

Standard č. 10 Profesní rozvoj zaměstnanců

Požadavky na znalosti a dovednosti lidí pracujících v sociálních službách se neustále zvyšují. Vzdělávání a formování pracovních schopností se stalo celoživotním procesem. Důvodů, proč je třeba se systematicky věnovat rozvoji zaměstnanců, existuje celá řada. Patří mezi ně mimo jiné: nové požadavky na výkon práce, nové metody a pracovní postupy, nutnost zvládat organizační změny, výrazná orientace na kvalitu, změna vnějších i vnitřních podmínek, změna organizace práce, tlak na efektivitu práce.

Kritérium 10a

Poskytovatel má písemně zpracován postup pro pravidelné hodnocení zaměstnanců, který obsahuje zejména stanovení, vývoj a naplňování osobních profesních cílů a potřeby další odborné kvalifikace.

Hodnocení zaměstnanců je velmi důležitá personální činnost zabývající se a) zjišťováním toho, jak pracovník vykonává svou práci, jak plní úkoly a požadavky svého pracovního místa, jaké je jeho chování, jaké jsou jeho vztahy ke klientům, spolupracovníkům a dalším osobám, se kterými přichází do styku; b) sdělováním výsledků zjišťování jednotlivým pracovníkům a projednáváním těchto výsledků s nimi a c) hledáním cest ke zlepšení pracovního výkonu a realizaci opatření, která tomu mají napomoci.

Hodnocení zaměstnanců se nejčastěji využívá pro odměňování, rozmísťování pracovníků na jiná pracovní místa, příp. pro ukončení pracovního poměru, pro vzdělávání a rozvoj pracovníků a stimulaci ke zlepšení pracovního výkonu. Kritéria 10a a 10b se zabývají hodnocením za účelem osobního rozvoje. Toho má být dosaženo prostřednictvím programu dalšího vzdělávání.

Kritérium 10b

Poskytovatel má písemně zpracován program dalšího vzdělávání zaměstnanců; podle tohoto programu poskytovatel postupuje.

Úkol hodnocení spočívá v rozpoznání současné úrovně pracovního výkonu, rozpoznání silných a slabých stránek, má umožnit zlepšit výkon, vytvořit základnu pro odměňování, motivovat, rozpoznat potřeby vzdělávání, rozpoznat potenciál (rezervy a hranice) pracovního výkonu pracovníka, vytvořit podklady pro plánování pracovní kariéry, vytvořit podklady pro efektivnost výběru pracovníků a zejména stanovit podklady pro program dalšího vzdělávání.

Vzdělávací potřeby organizace

Vzdělávací potřeby se ovšem netýkají pouze jednotlivých zaměstnanců, ale také jednotlivých úseků či pracovních míst a organizace jako celku. Vychází ze strategie organizace (klíčové faktory úspěšnosti), z požadavků pracovních míst a osobních schopností pracovníků. Opirají se o požadavky vedoucích pracovníků, výsledky pravidelných hodnocení zaměstnanců, rozborů jejich pracovního výkonu, požadavky pracovníků samotných. Zdrojem informací organizace jsou cíle a plány organizace, definování budoucích nároků, analýza pracovních míst, rozhovory s odcházejícími pracovníky, údaje o kvalitě a výkonu, změny v organizačním uspořádání, zjišťování individuálních vzdělávacích potřeb.

Plán odborného vzdělání pracovníků by měl zahrnovat: cíl, který odborné vzdělávání musí splnit, stanovení potřeb pracovníků pro odborné vzdělávání podle profesí, činností, funkcí, ale i oddělení, finanční prostředky, program, obsah vzdělávání, konkretizaci způsobu, kontrolu vzdělanosti, účinnosti výuky, uplatnění v praxi. Zde se protíná vzdělávací program organizace s úlohou zaměstnance, kterou je v procesu plánování kariéry: uvědomit si a ohodnotit své vlastní schopnosti, zájmy, hodnoty, analyzovat zaměření své kariéry, rozhodnout se, jak rozvíjet své potřeby a jak dosáhnout cílů, naplánovat si svůj rozvoj po dohodě s příslušným vedoucím pracovníkem, dodržovat stanovené kroky podle plánu.

Plán osobní kariéry

Plán osobní kariéry by měl obsahovat pracovní funkci, pro kterou se perspektivně s pracovníkem počítá, a individuální plán pracovního výkonu zaměřující se na formulování: pracovních úkolů, které je třeba plnit, pracovního chování, které se od pracovníka očekává, oblastí výkonu pracovníka, které je třeba zlepšit, měřítek výkonu, která budou použita pro hodnocení pracovníka, podmínek, které je třeba vytvořit na straně pracovníka i na straně zaměstnavatele, formy pomoci poskytované vedoucími pracovníky.

Individuální plán vzdělávání a rozvoje se pak zaměřuje na upřesnění otázek: obsahu (zaměření, cíle) vzdělávání a rozvoje, způsobu uskutečnění vzdělávání a rozvoje, kdy a kde se vzdělávací aktivity uskuteční, kdo je poskytne, jaké chování se od pracovníků očekává, jaké podmínky mu pro vzdělání a rozvoj zaměstnavatel vytvoří, jak se bude posuzovat dosažení cílů vzdělávání a rozvoje.

Obsah individuálního plánu vzdělávání a rozvoje pracovníka závisí na sledovaných cílech ve vzdělávání a rozvoji pracovníka. Mohou jimi být např.: zlepšování pracovního výkonu na současném pracovním místě, zvládnutí nových nároků, požadavků, příprava na předpokládané rozšiřování či změnu práce na pracovním místě, příprava na budoucí změnu současné role, příprava na zvládnutí práce na jiném pracovním místě (převedení, povýšení), vzdělávání a rozvoj v zájmu zvýšení flexibility pracovníka i organizace.

Individuální plán vzdělávání a rozvoje umožňuje jedinci řadu rozvojových aktivit, jako např.: samostatné vzdělávání, instruktáž při výkonu práce, distanční vzdělávání, koučování, práci na projektech, konzultování, asistování, přebírání nových odpovědností, dočasné přidělení někam jinam, vzdělávání při výkonu práce a rozvojové kariérové pohyby, často horizontální (tj. nové role na přibližně stejné hierarchické úrovni, které rozšiřují dovednosti a schopnosti a poskytují základnu pro další rozvoj kariéry).

Plán osobní kariéry vzniká především na základě osobní angažovanosti pracovníka, pracovník by si měl při jeho přípravě odpovědět na následující otázky: Čeho chci

dosáhnout? Co mi v tom brání? Jaké znalosti, schopnosti a dovednosti potřebuji mít? Či pomoc potřebuji? Jak mi může prospět něčí pomoc? Jak poznám, že naplňuji plán? Jaké první kroky musím učinit? Co bude potom, co budu dělat, když mi nepůjde plán naplňovat? Jaký je nejbližší termín, kdy toho chci dosáhnout?

Úloha vedoucího pracovníka

V procesu plánování kariéry by měl plnit roli katalyzátoru, motivovat zaměstnance k plánování jeho osobního rozvoje, posoudit reálnost cílů stanovených zaměstnancem, po konzultaci a shodě se zaměstnancem vytvořit, případně podílet se na tvorbě plánu osobního rozvoje, sledovat dodržování plánu, analyzovat důvody jeho případného neplnění a vyvozovat z toho příslušná opatření. V procesu řízení kariéry by si měl ověřit informace získané od zaměstnance, informovat zaměstnance o nabízených pracovních příležitostech spadajících pod jeho řízení, použít všech získaných informací k výběru vhodných kandidátů a k navržení možnosti rozvoje pro nové zaměstnance.

Ve standardu č. 10 není zcela logicky zařazeno kritérium 10c. Samotný obsah tohoto kritéria nevzbuzuje pochyby, nicméně nevztahuje se k profesnímu rozvoji zaměstnanců, ale spíše k organizačnímu zajištění služby. Vzhledem k tomu, že celý text tohoto příspěvku kopíruje svou strukturou řazení jednotlivých kritérií, nebude výjimka učiněna ani nyní.

Kritérium 10c

Poskytovatel má písemně zpracován systém výměny informací mezi zaměstnanci o poskytované sociální službě.

V každé organizaci existuje tzv. externí a interní komunikace, resp. informační systémy. Oba se nedají navzájem od sebe oddělit. Skutečnost, zda jde o komunikaci externí, nebo interní, závisí na partnerovi komunikace. K externím patří například uživatelé, partneři, dodavatelé atd. Za pojmem interní se skrývá vše, co úzce s činností organizace v rámci pracovního procesu vnitřně souvisí: spolupracovníci ve stejné kanceláři, mimo naše oddělení, nadřízený, podřízený apod.

Jakékoliv snahy spojené se strategií, plánováním nebo řízením neziskové organizace budou v konečném výsledku bezcenné, pokud se nepodaří ideje, pracovní příkazy nebo informace zprostředkovat těm, kterým jsou určeny.

Pracovníci chtějí ve sděleních vidět smysl své práce – pod tímto aspektem hraje komunikace a informace velkou roli. Neboť: bez informace nemůže existovat koordinace, bez informace neexistuje úspěšná spolupráce, bez informace nelze pracovníky motivovat.

Pouze dobře informovaní pracovníci jsou schopni převzít odpovědnost a mohou iniciativně a samostatně pracovat. Pracovník na základě informací ví, k čemu a proč určitý úkol vykonává – je mu jasný jeho podíl na úspěchu organizace.

Interní komunikace

Primárně probíhá na pracovišti (mezi pracovníky, odděleními ap.) a slouží k předávání informací v souvislosti s dalšími, přibývajícími pracovními procesy nebo souvisejícími úkoly.

Externí informace

Jedná se o sdělení, která se obracejí na externí spolupracovníky, organizace, dodavatele apod.

Komunikace má písemnou (zápisy z porad, dopis, mail, diář, vzkazy, služební deník, SMS zpráva, interní časopis, informační tabule, nástěnka, vývěska, oběžník) a ústní formu (rozhovor, interní rozhlas, telefonát). Z hlediska naplnění standardu je třeba definovat a realizovat: systém porad, vnitřní informační systém, způsob předávání informací o jednotlivých uživateli, způsob předávání informací prostřednictvím dokumentace.

Kritérium 10d

Poskytovatel má písemně zpracován systém finančního a morálního oceňování zaměstnanců. Podle tohoto systému poskytovatel postupuje.

Cíl spočívá ve spravedlivém ohodnocení zaměstnance podle individuálního výkonu, motivace. Přitom platí několik zásad: Formální, neobjektivní hodnocení je nejen neúčinné, ale dokonce ŠKODLIVÉ. Bez vzájemně srovnatelných výsledků objektivního hodnocení nemůžeme pracovníky účinně diferencovat.

A hlavně základním nutností jsou kritéria hodnocení, která všichni pracovníci znají.

Základní formou mzdy v sociálních službách bývá obvykle tarifní mzda. Kromě osobního příplatku lze ale využít ještě další formy, které mají pobídkový efekt. Přitom je ale třeba zajistit, aby tlak na výkon neměl negativní dopad na kvalitu, resp. aby kvalita práce byla kritériem hodnocení. K tomu lze využít např. mzdu za očekávané výsledky práce, mzdu za znalosti a dovednosti, mzdu za přínos, mimořádný pracovní výkon apod.

Kromě finančního oceňování existuje také celá řada forem nefinančních. Patří sem takové, které se týkají uznání, odpovědnosti, vlivu a osobního růstu, např. neformální uznání, pochvala, pověření významným úkolem, vedením lidí, funkcí školitele, uznáním příkladu dobré praxe, nefinanční ocenění apod.

Poslední kritérium personálních standardů je jediné, které se zabývá podporou pracovníků.

Kritérium 10e

Poskytovatel zajišťuje pro zaměstnance, kteří vykonávají přímou práci s osobami, kterým je poskytována sociální služba, podporu nezávislého kvalifikovaného odborníka.

Práce v sociálních službách je mimořádně náročná z mnoha hledisek. Pojednání o náročnosti tvoří obsah mnoha jiných příspěvků a publikací. V posledních letech se vžilo přesvědčení, že podpora nezávislého kvalifikovaného odborníka znamená supervizi. Různé formy supervize sem samozřejmě a primárně patří. Podporu nezávislého odborníka ovšem může poskytnout také např. odborný poradce, či konzultant, du-

chovní apod. Důležité ovšem je, aby pracovníci na specifické problémy „nebyli sami“, aby jim organizace umožňovala adekvátní podporu. Podpora by neměla být činností náhodnou či jednorázovou, ale měla by se stát součástí pracovních podmínek a kultury organizace.

Závěr

Vysvětlit problematiku personálních standardů v jednom příspěvku s omezeným rozsahem není možné. Na rozdíl od mnoha jiných standardů ale platí, že v této oblasti najdeme dostatek dostupné literatury a zdrojů. Personální management patří mezi předměty vysokoškolského studia i výzkumu. Ne každý vedoucí pracovník disponuje vzděláním v tomto oboru, ovšem neměl by být laikem. K personální práci je třeba mít talent, ale také dostatek informací, poznatků a dovedností. Čerpat máme kde. Pro inspiraci uvádím alespoň několik titulů odborné literatury:

KOUBEK, J. **Řízení lidských zdrojů**. Praha: Management Press, 2008.

ARMSTRONG, M. **Personální management**. Praha: Grada, 1999.

KOLMAN, L. **Výběr zaměstnanců**. Praha: Linde, 2004.

MONTAG, P. **Assessment Centre**. Praha: Pragoeduca, 2002.

PAVLÁK, M. **Lidské zdroje a fondy EU**. Praha: ASPI, 2002.

ŠIGUT, Z. **Firemní kultura a lidské zdroje**. Praha: ASPI, 2004.

**Mgr. Martin Bednář, Ph.D.,
ředitel VOŠ sociální Caritas, Olomouc
inspektor kvality sociálních služeb MPSV**

Identita sociálních služeb poskytovaných katolickou církví

Church's Charitable Activity Identity

Petr Kolařík

Mgr. Ing. Petr Kolařík je studentem PGS na katedře sociální politiky a sociální práce Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Zabývá se organizační kulturou a problematikou identity organizace. Současně pracuje jako ředitel Charity Veselí nad Moravou.

Abstrakt

Článek se zabývá tématem identity katolické charity. Autor se snaží o popis hlavních rysů identity charity katolické církve a o určení, které z nich by případně mohly být v současnosti v ohrožení. Za nejproblematičtější vidí autor článku udržení katolické identity v personální oblasti.

Klíčová slova

identita katolické charity, sociální služby

Abstract

The article is devoted to the question of Church's charitable activity identity. The author tries to identify main identity characteristics of the Church's charitable activity and find out that could be jeopardized nowadays. He considers as the most difficult to preserve the catholic identity in the human resources area.

Keywords

church's charitable activity identity, social services

Katolická církev se vždy angažovala v sociální oblasti. Během své existence realizovala velké i malé sociální projekty, jejichž cílem byli lidé chudí, s handicapem, na okraji společnosti. Jedním slovem lidé, kteří potřebovali pomoc. Pro označení těchto svých aktivit v sociální oblasti užívá církev slovo charita. Slovem charita označuje také organizační formy této pomoci, a to přímo právnické osoby, které nesou slovo charita nebo jemu příbuzné v názvu a sdružené ve světovém měřítku v Caritas Internationalis, v České republice v Charitě Česká republika. Slovo charita používá rovněž pro aktivity v sociální oblasti, které realizují různé řeholní řády, instituty a další organizace, které jsou zřízeny katolickou církví a mající jako své poslání pomoc potřebným. Termínem charita se v katolické církvi, popř. v teologii označuje také nezištná pomáhající láska. Slovem „potřebný“ se v církvi obvykle označuje člověk, který je v takové sociální situaci, v které k jejímu řešení

potřebuje pomoc a intervenci jiného subjektu. V těchto souvislostech budu také používat slovo charita nebo potřebný v této stati.

Přestože katolická církev již ani zdaleka nemá v oblasti poskytování sociálních služeb tak dominantní postavení jako v minulosti, pořád patří k významným poskytovatelům sociálních služeb a chce se dále v této oblasti výrazně angažovat, protože patří k její vlastní povaze a představuje neodmyslitelný projev její identity. „Niterná povaha církve se vyjadřuje v trojím úkolu: Zvěstování Božího slova (kérygma – martyria), slavení svátosti (leiturgia), služba lásky – caritas (diakónia). Jedná se o úkoly, které se navzájem podmiňují a které od sebe nelze oddělovat. Charita není pro církev určitým druhem společensky prospěšné činnosti, kterou by mohla přenechat někomu jinému, protože patří k její vlastní povaze a představuje neodmyslitelný výraz její vlastní esence.“ (Benedikt XVI., 2006: 25.) Na jiném

místě Benedikt XVI. uvádí: „...Je velmi důležité, aby si charitní aktivita církve udržela celý svůj jas a nerozměnila se do podoby společensky obecně prospěšné organizace, jejíž prostou variantou by se stala.“ (Ibid.: 31.) Vyjádření papeže ukazuje, že podle něho jsou aktivity církve v sociální sféře pro církev charakteristické a tyto aktivity mají svoji nezaměnitelnou povahu, kterou si musí podržet. Aniž by to papež explicitně vyjádřil, dovoluji si tvrdit, že zde má na mysli něco, co můžeme označit slovem *identita*, v tomto případě *identitu* charity. Cílem této statě je vymezit charakteristiky, které určují katolickou identitu charity, a určit ty, jejichž existence je v současné době ohrožena a kterým charita musí věnovat zvláštní péči, má-li její katolická identita zůstat zachována.

Identita

Ve své podstatě je pojem *identita* odpovědí na otázku, kdo jsem anebo kdo jsme. Tato odpověď obsahuje charakteristické rysy (srov. Giddens, 1999), které jednoznačně určují individuum anebo organizaci. Tyto charakteristické rysy lze vidět minimálně ze dvou perspektiv – a to z perspektivy jednotlivce či organizace, z toho, co on (ona) na sobě vidí charakteristického a podle čeho poznává, že jde o něho, popř. o ni, a potom z pohledu vnějšího pozorovatele a toho, co on vidí jako charakteristické na tomto jednotlivci či organizaci, podle čeho on identifikuje individuum nebo organizaci. Popis identity může být v zásadě konstruován dvěma hlavními způsoby nebo jejich kombinací. Podle Grossberga první způsob předpokládá, že každá identita má svůj vnitřní obsah, který je určen původem (historií) této identity a tím, jak tato identita vidí a prožívá sebe samu. Druhý způsob popisuje identitu jejím vztahem vůči vnějšímu prostředí, v kterém je tato identita definována (srov. In Hall, 1996: 89).

U organizace je vymezení charakteristických rysů vrstevnatější, neboť její identita je ovlivňována identitami jednotlivých členů organizace, vzájemným působením mezi identitami členů této organizace a vztahem mezi identitou členů a identitou organizace. Identitu organizace navíc každý člen může vnímat odlišně. Vnímání identity organizace je tedy dynamickým procesem interakcí identit jednotlivců a organizace.

Jednotlivec se snaží vědomě o utváření svých konkrétních rysů a tím také o formaci své identity a tento proces se odráží na formování identity celé organizace. Na druhé straně také sama organizace, její kultura, organizační struktura, systém, v kterém operuje, mohou být nastaveny tak, aby vytvářely určité konkrétní rysy organizace a tak formovaly či udržovaly také její identitu. Lze předpokládat, že konkrétní organizace si po celou dobu své existence drží vždy nejméně jeden jedinečný rys, který určuje její identitu a podle kterého tuto identitu identifikují. Dojde-li k zániku tohoto rysu, zaniká i identita organizace.

Ve zcela obecné rovině lze identitu popisovat v těchto hlavních oblastech (Pratt, 2003: 164):

- v poznání jednotlivce nebo organizace o sobě samém
- v charakteristice jednotlivce nebo organizace jiným subjektem
- ve vztahu k vnějšímu prostředí
- v tom, jak jednotlivec nebo organizace odpovídá na otázku, kdo jsem nebo kdo jsme
- v úsilí subjektu o ovlivnění vlastní identity
- v historii, současnosti a budoucnosti jednotlivce nebo organizace
- ve způsobu, jak jednotlivec nebo organizace prochází obdobími krize nebo změny

Z těchto oblastí se zaměřím na to, jak vidí identitu charity vnější pozorovatel, a doplním ho pohledem na to, jak charakterizuje její identitu sama katolická církev. Je třeba vzít v úvahu, že zatímco vnější pozorovatel popisuje situaci, jaká je, katolická církev popisuje identitu, jaká by měla být. Na základě takto popsané identity, resp. charakteristických rysů charity, bych chtěl určit oblasti, kde může docházet k případným konfliktům mezi identitou charity, jak se ji snaží vytvářet katolická církev, identitami jednotlivců, kteří v charitě pracují, popř. tím, jakou skutečnou identitu charity vidí vnější pozorovatel, a v důsledku těchto rozporů i k ohrožení katolické identity charity.

Pohled na identitu charity pohledem vnějšího pozorovatele

V následující části se budu dívat na charitu pohledem vnějšího pozorovatele a pokusím

se popsat hlavní rysy, které mohou z jeho perspektivy charakterizovat identitu charity. Za charakteristické rysy identity katolické organizace lze považovat podle Morrisseye tyto tři charakteristiky (In White, 2000):

- vztah mezi institucí a církevními autoritami, které mají odpovědnost za činnost těchto institucí
- způsob, jakým byla instituce zřízena
- schopnost církve kontrolovat a řídit instituci, kterou zřídila

Vowel (In White, 2000) tyto tři charakteristické rysy s ohledem na společenské změny rozšířil a aplikoval pro katolické nemocnice v USA. Domnívám se, že jeho rozdělení lze použít obecněji pro popis identity institucí, které se označují za katolické. Po nepatrných formálních úpravách, které nemění celkové vyznění jeho charakteristik, lze charakterizovat identitu katolické instituce takto:

- Byla zřízena v souladu s právními ustanoveními kodexu kanonického práva (CIC) kánon 113 a následující Vedení, zastupování a směřování instituce určuje pouze osoba, která je k tomu oprávněna podle CIC.
- Instituce je financována z prostředků církve, popř. i z ostatních veřejných zdrojů.
- Uživatelé služeb organizace mají zajištěno uspokojování potřeb souvisejících buď s duchovními potřebami, apoštolátem nebo dobročinností. Vowel uvádí, že uživatel služeb katolické organizace může prostřednictvím organizace uspokojovat některé své duchovní potřeby. V sociální a zdravotní oblasti to lze očekávat, v jiných oblastech (např. katolické nakladatelství) tomu tak nemusí být.
- Personál instituce přijal za své etické normy v souladu s učením církve.
- Instituce používá náboženské symboly, jako kříže apod.

Identitu charity popíšu nejprve v těchto pěti oblastech a poté se pokusím najít další typické rysy identity charity, které vyplývají z charakteru charity jako organizace, která poskytuje sociální služby. Předmětem mého zájmu bude charita v České republice. Pokusím se zodpovědět otázku, jak se katolická identita or-

ganizace projevuje na tváři sociálních služeb poskytovaných charitou, jak ovlivňuje např. výběr konkrétních metod sociální práce a paradigma sociální práce a jaké jsou zdroje motivace pro sociální práci. Jinými slovy, jde o zodpovězení otázky, zda těchto 5 obecných rysů, které podle Vowela utvářejí katolickou identitu z pohledu vnějšího pozorovatele, utváří a ovlivňuje další rysy identity charity jako subjektu, který poskytuje sociální služby. Hlavním cílem tohoto pohledu na identitu charity je určení jednoho, popř. více rysů, které lze považovat za rozhodující pro udržení identity charity jako katolické instituce poskytující sociální služby.

1. Vedení a směřování instituce

Církev se již od samého počátku snažila vytvořit pro poskytování charity pevný organizační rámec. Za první zmínku o snaze začlenit charitu do organizační struktury církve lze považovat zprávu o ustanovení jáhnů jako pomocníků apoštolů pro charitativní činnost, o kterém je zmínka ve Skutcích apoštolů (Sk 6, 1–4). Tyto jáhny za své zástupce v charitě ustanovili apoštolové. Tato praxe, kdy biskup (v katolické tradici nástupce apoštolů) odpovídá v církvi za sociální aktivity, trvá až do dneška. K vytvoření pevné organizační struktury pro charitní činnost došlo v církvi už během prvních tří století (Vašek, 1941). Biskup se tehdy kromě jáhnů při poskytování pomoci mohl spolehnout na skupinu vdov, popř. panen a jáhenek. Vdovy a panny navštěvovaly vězně, poskytovaly pohostinství a sbíraly fondy. O konkrétní činnosti jáhenek nemáme příliš informací. Zdá se, že zastupovaly jáhny ve všech charitních službách, které se týkaly žen. O významu postavení biskupa pro charitu svědčí skutečnost, že vždycky, když došlo k oslabení role biskupa v organizační struktuře charity, docházelo také k úpadku charity. Proto se čas od času církev snažila znovu podtrhnout význam biskupa pro poskytování charity. Lze uvést tridentský koncil (1546–1563), který se konal v době, které předcházela úpadek charity, a jehož některé dekrety se týkaly přímo a výslovně charitní činnosti. Tento koncil zdůraznil úlohu biskupů v charitní činnosti. Biskupové dostali za povinnost dohlížet

na hospodaření dobročinných ústavů jim podřízených a správa ústavů byla svěřena jejich správcům na dobu určitou, nejdéle na tři roky.

V dnešní charitě se opět očekává, že v ní biskup bude hrát ústřední roli. To se odráží v pokynech Direktáře pro pastorační službu biskupů, který uvádí, že služba lásky (charita) patří k podstatě původního poslání biskupa. Všechny charity, které v dnešní době působí na území České republiky, byly založeny diecézními biskupy. V současné době neexistuje překážka, která by bránila biskupům v naplňování jejich poslání v souladu s požadavky uvedenými v Direktáři. Jinými slovy, jedna z charakteristik katolické identity charit je v praxi naplněna.

2. Financování charity

Církev zpočátku financovala své sociální aktivity ze zdrojů, které poskytli sami členové církve. Např. v římské oblasti už ve čtvrtém století církev rozdělila své finanční příjmy na čtyři části. Jedna čtvrtina patřila biskupovi, další kléru, třetí sloužila na náklady spojené s bohoslužbou a čtvrtá na pomoc potřebným (Vašek, 1941: 35). Toto finanční uspořádání zaručovalo pravidelný a relativně velký zdroj prostředků, takže v některých obdobích tvořily tyto finanční zdroje naprostou většinu finančních prostředků, které směřovaly v dané době do sociální oblasti. Beze zbytku to platilo od 4. století do 8. století. V osmém století dochází vlivem nepříznivých společenských poměrů k první redukci církevního majetku a k poklesu objemu finančních zdrojů církve. Postupem času a s tím, jak se v sociální oblasti začínají angažovat i necírkevní subjekty, jako municipality, sdružení nenáboženského charakteru, a především s tím, jak roste úloha státu v sociální oblasti, představují finanční zdroje církve stále menší část celkového objemu prostředků vynaložených na sociální služby jak v celé společnosti, tak i přímo v charitě. Vzhledem k tomu, že církev dnes nedisponuje dostatečnými prostředky, snaží se charita ucházet o prostředky státu a poskytuje své služby vlastně na základě objednávky státu či místních samospráv a z prostředků státu či obcí je financována. V současnosti je v České republice situace taková, že církevní financování

v úzkém slova smyslu, tj. prostředky z výnosu církevních sbírek určených pro charitu, tvoří méně než 1 % celkových příjmů charity. Např. v roce 2005 činily výnosy všech charit v České republice 1 569 074 tis. Kč, z toho činily církevní sbírky 13 536 tis. Kč (Výroční zpráva, 2005). U dalších příjmů charity, které nemají charakter příspěvku na sociální služby ze strany státu či obcí, jako jsou veřejné sbírky, nelze rozlišit, zda se jedná o dary příslušníků katolické církve nebo dary ostatních obyvatel státu, kteří činnost charity podporují ne proto, že jde o katolickou instituci, nýbrž kvůli sociálním projektům, které realizuje. Největší část příjmů charity tvoří dotace státu, územně samosprávných celků a tržby za služby poskytované charitou.

Vzhledem k tomu, že většina služeb charity je na prostředcích od necírkevních příspěvatelů existenčně závislá, mohou se v praxi vyskytnout střety mezi představou donátora o charakteru a provedení služby s představou charity. K těmto střetům může docházet ve vyhrčenější podobě např. u některých programů pro práci s ženami (představa církve týkající se partnerství a těhotenství a vycházející z křesťanské etiky), boje s AIDS apod. Velké problémy může tento střet představ způsobit také tam, kde na první pohled nemusí být tak zřejmý. Jako příklad lze uvést přesvědčení pracovníků charitní a ošetrovatelské služby o tom, že musí vyhovět „podle potřeb“ klienta a nebudou se podřizovat omezeným zdrojům organizace (Nečasová, Musil, Sociální práce 3/2006).

Přes výše uvedené skutečnosti se domnívám, že charita si udržuje svou identitu i v oblasti financování, byť zde existují výše uvedené problémy. K tomuto konstatování mě opravňuje skutečnost, že charita nepřijímá trpné nedostatky vlastních zdrojů. Snaží se získávat zdroje pro svou činnost od svých sympatizantů a od široké veřejnosti. Mediálně nejznámější je tříkrálová sbírka, jejíž výnos v ČR činil v roce 2007 více než 58 mil. Kč. Dalším důležitým zdrojem, byť ne přímo finančním, ale vedoucím k úspoře financí, je snaha přinejmenším některých pracovníků motivovaná láskou k bližnímu a vedoucí např. k většímu časovému nasazení, než určuje pracovní smlouva.

Nezanedbatelný je také přínos dobrovolníků, kteří se angažují při zajišťování a provádění rozmanitých prací souvisejících se službami, které charita poskytuje.

3. Zajištění duchovních služeb pro uživatele služeb

Zde došlo v průběhu dějin k velmi výrazné změně. V charitě se uživatelé dříve setkávali s lidmi, kteří mohli bez potíží saturovat jejich duchovní potřeby. Značnou část personálu charity nebo dokonce jeho většinu tvořily duchovní osoby, tj. kněží, jáhni, řeholníci a řeholnice. Např. ještě v roce 1936 měla charita v Německu 121 tisíc zaměstnanců, z nichž bylo 75 000 řeholních sester a 3 000 řeholníků, tj. duchovní osoby tvořily 64 % všech zaměstnanců (Vašek, 1941: 150). Vzhledem k velmi rychlé sekularizaci a poklesu počtu řeholníků a řeholnic dnes tvoří duchovní osoby zcela zanedbatelnou část personálu charit, a to nejen v Německu, ČR, ale i v charitách zemí západní Evropy. Personál charity už dnes přímo duchovní služby svým uživatelům neposkytuje, pouze je zprostředkovává. Přesto se domnívám, že snaha zajistit dostupnost duchovních služeb zprostředkovaná zaměstnanci je výrazným rysem i dnešní identity charity. Tento rys katolické identity je zřejmě ovlivněn také skutečností, že řada uživatelů služeb od charity očekává nabídku, poskytnutí či zprostředkování duchovních služeb právě proto, že jde o církevní organizaci.

4. Vztah personálu k etickým normám, které zastává církev

Podobně jako se z řad pracovníků charity vytratily duchovní osoby, došlo k výrazným změnám i v ostatním personálu. Jestliže ještě v první polovině 20. století šlo prakticky bez výjimky o členy katolické církve a personál byl tvořen dominantně katolíky, je v současné době složení personálu daleko pestřejší a katolíci v něm již zdaleka nejsou ve výrazné převaze. Celé projekty katolické charity řídí dnes lidé, kteří nemají náboženskou víru tak, jak ji chápe církev. Tito lidé přinášejí do této organizace svou vlastní identitu a svou vlastní motivaci pro sociální práci. Většinou je zájem o práci v charitě projevem zájmu o práci v po-

máhající profesi anebo v horším případě jen projevem zájmu o pracovní uplatnění vcelku jakéhokoliv druhu. V některých charitách dokonce tvoří většinu personálu lidé, kteří nemají ke katolické církvi žádný formalizovaný vztah. Na druhé straně nelze o těchto lidech tvrdit, že jsou ateisté. Michal Opatrný, který zkoumal religiozitu zaměstnanců Diecézní charity Plzeň, uvádí, že ač se většina respondentů (58 %) jeho průzkumu nepovažovala za členy církvi, lze charakterizovat 84 % respondentů jako religiózních (Opatrný, Sociální práce 1/2006: s. 114). Nicméně očekávání, že pracovníci charity přijali za své etické normy, které zastává církev, může být v praxi zdrojem velkých dilemat a konfliktů mezi vlastním přesvědčením pracovníka a zvenčí vyžadovanou konformitou k etickým normám katolické církve a může vážně ohrožovat katolickou identitu charity. Žijeme ve společnosti, v které probíhá velký trh myšlenek a idejí, a je otázkou, zda je vůbec možné, aby každý z personálu charity přijal za své etické normy v souladu s učením církve. Ocítáme se ve sférách, do kterých lze jen těžko zasahovat a jejichž kontrola se může ukázat jako zcela nevhodná a nemožná nebo obtížná.

Ze zde uvedených důvodů považuji právě udržení tohoto rysu identity charity v dnešní době za velmi obtížné.

5. Používání náboženských symbolů

Podle mého soudu tento bod vyjadřuje skutečnost, že instituce veřejně deklaruje své napojení na katolickou církev, což může být významné v některých kulturních prostředích. V sociálních zařízeních charity se používají kříže a ostatní náboženské symboly, v charitních zařízeních jsou kaple apod. V tom, jak používá náboženské symboly, má charita naprostou svobodu. Kloním se k názoru, že používání náboženských symbolů má spíše povahu veřejné deklarace zařízení o jeho příslušnosti k církvi, které však nijak významně neovlivňuje utváření charitní identity, tedy k názoru, že stávající způsob používání náboženských symbolů neohrožuje katolickou identitu charity. Podstatné není formální deklarování příslušnosti ke katolické církvi, ale reálné začlenění charity do služby církve.

Identita charity pohledem katolické církve

Výše uvedené charakteristiky můžeme považovat za kritéria pro charakterizování charity jako instituce katolické církve z pohledu vnějšího pozorovatele. Nabízí se však otázky. Existují ještě jiné charakteristiky charity, které by se výrazným způsobem podílely na její identitě? Takové, které souvisejí spíše s charakterem charity jako poskytovatele sociálních služeb? Projevuje se katolická identita charity jako organizace poskytující sociální služby v pojetí změny klienta, v používaných metodách sociální práce, v míře intervencí, popř. mají názory teologů, kteří utvářeli katolické sociální učení a ovlivňovali činnost charity, některé společné rysy? Na tyto otázky se zaměřím v následujících řádcích. Na charitu se budu dívat pohledem katolické církve, tím, jak ona sama deklaruje identitu své charity.

Rysy charakterizující praktickou činnost charity

V následující části se zaměřím na charakteristické rysy praktické činnosti charity při poskytování služeb pohledem vnějšího pozorovatele. Nejprve se zmíním, jak, či zda vůbec církev charitě zasahuje do volby konkrétních metod sociální práce, či zda se snaží ovlivňovat jejich výběr. V dalším se vyjádřím k tomu, zda charita inklinuje k převládající volbě některého z paradigmat sociální práce, a dotknu se úlohy osobnosti a práce charity v mimokřesťanském prostředí jako prvků, které rovněž charakterizují identitu charity.

Intervence církve do volby konkrétního výkonu sociální služby

Nepodařilo se mně nalézt žádný církevní dokument, který se vyjadřoval o některé z metod sociální práce jako o katolické metodě, či metodě, která je pro katolické prostředí vhodnější než některé jiné. Existují však případy, kdy církev vystoupila proti svým zařízením sociálních služeb a zakázala jim provádět některou jejich činnost. Důvodem byl obsah dané sociální aktivity a její rozpor s morálním učením katolické církve (Kompedium sociální nauky církve, 2008). Jako příklad takového zákroku církve v případech, kdy podle ní došlo k porušení etických a hodnotových měřítek (a do jisté

míry i věroučných záležitostí), lze uvést odsouzení eneagramu¹, který byl využíván pro poznání člověka některými církevními skupinami, např. po nějakou dobu částí jezuitů v USA. Papežská rada pro kulturu a Papežská rada pro mezináboženský dialog používání tohoto prostředku velmi ostře odsoudily v dokumentu *Jesus Christ the bearer of the water of life* (2003). I když se toto odsouzení týkalo používání eneagramu pro duchovní vedení, zprostředkování se dotýká i jeho využití pro práci s klientem v sociální práci. Důvodem pro toto příkré odsouzení byl fakt, že řada skupin propagujících a používajících eneagram měla blízko k hnutí New Age, které se negativně vymezuje vůči katolické církvi, a jeho používání vedlo k šíření hodnot v rozporu s křesťanstvím.

Jako druhý příklad přímého zásahu církve do výkonu sociální služby lze uvést zásah papeže Jana Pavla II. do praxe poradenských center pro ženy v Německu v devadesátých letech minulého století. Nezbytnou podmínkou pro provedení umělého potratu bylo předložení potvrzení o návštěvě poradny a církvi placená manželská a předmanželská poradna byla pro žadatelky zařízením bezplatným a nedostupnějším. Tato praxe byla pro některé katolíky nepřijatelná, jiní, a mezi nimi i někteří němečtí biskupové, tuto praxi akceptovali. Nesouhlas projevovaly především německé katolické instituce (hlasitěji ty, které nebyly přímo vázány na církevní strukturu). Problémem byla skutečnost, že vystavením potvrzení docházelo k formální spolupráci katolického zařízení na provedení potratu. „Formální spolupráce“ na provedení umělého potratu byla dána tím, že bez předloženého potvrzení nebylo možno umělý potrat uskutečnit. V samém závěru debaty zasáhl papež. Zakázal vydávat potvrzení, které by žadatelce mohlo sloužit jako „vstupenka“ k provedení potratu, a trval na tom, aby v potvrzení o návštěvě poradny bylo výslovně uvedeno, že nemůže sloužit pro účely žádosti o provedení interrupce (Jan Pavel II., 1999). Část pracovníků tehdy tuto službu přestala poskytovat pod hlavičkou katolické organizace a začala ji poskytovat v rámci jiných, necírkevních struktur.

V obou případech šlo o zásah, který byl motivován faktem, že služba nebo metody práce

byly v konfliktu s morálními, popř. věroučnými normami, které zastává katolická církev. V prvním příkladě Papežská rada pro kulturu a Papežská rada pro mezináboženský dialog odsoudily používání eneagramu jako prostředek, který, pokud je používán jako nástroj pro duchovní rozvoj jednotlivce, vede k nejasnostem v doktrinní oblasti a v životě podle víry jako jeden z projevů praktického pronikání New Age do života a myšlení postmoderní společnosti. Na prvním místě byla metoda odmítnuta z toho důvodu, že podle obou rad její používání vedlo k oslabení křesťanské víry, tedy z věroučných důvodů. V druhém příkladě šlo o konflikt s morálním učením církve (s etickou normou) o nepřipustnosti interrupcí. Tento příklad také považují za ukázkou toho, jak obtížné může být, aby se zaměstnanci ztotožnili s etickými normami, které zastává církev, v tomto případě konkrétně se zcela odmítavým postojem církve vůči interrupcím. Teprve konflikt pracovníků poraden s papežem ukázal, že toto sjednocení bylo u těchto pracovníků povrchní či formální. Podle mého soudu je to další argument pro hypotézu, že právě ztotožnění (popř. neztotožnění) pracovníků charity s etickými normami katolické církve je největším nebezpečím pro udržení katolické identity charity.

Pro identitu charity považují za typickou právě svobodu v používání konkrétních metod a postupů sociální práce při důsledném respektování etických hodnot katolické církve.

Pojetí změny klienta

Podle Navrátila se v sociální práci rozlišují tři paradigmaty, terapeutické, reformní a poradenské, která se liší svým důrazem na změnu klienta nebo změnu prostředí (In Musil, 2004: 184). Terapeutické paradigma zdůrazňuje změnu klienta, reformní paradigma považuje změnu prostředí za rozhodující pro posílení fungování a poradenské se zaměřuje jak na změnu klienta, tak prostředí. Oproti tomu Musil (2004: 193) uvádí, že všechna dnes praktikovaná pojetí sociální práce lze rozdělit na dvě těžko slučitelná paradigmaty, „konformní“ pojetí, která akceptují daný sociální řád a chtějí jej zdokonalovat, a „radikální“ pojetí, která řád společnosti odmítají a chtějí ho nahrazovat. Z hlediska velikosti „cílového

systému“ intervence je možné rozlišit pojetí zaměřená na změnu jedince, změnu systému služeb v obci nebo na změnu působení sociálních služeb na celou společnost.

Podle tohoto rozlišení se mi jeví přístup charity jako přístup terapeutický, zaměřený spíše na změnu jednotlivce, z hlediska postoje ke společenskému řádu konformní. Lze to dokumentovat na vzorové osobnosti charity 20. století Matce Tereze. Vydala se do obleženého Bejrútu, aby zachránila děti ohrožené válkou – nakonec jich v rozvalinách města našla, zmrzačených a nemocných, na šedesát a všechny se jí je podařilo evakuovat do bezpečí. Je to málo nebo hodně – šedesát zachráněných dětí? Matka Tereza na tuto otázku odpovíděla: „Mne nezajímá dav. Kdybych viděla davy ubožáků, nikdy bych nemohla svoji práci začít. Zajímá mě jen můj bližní, jednotlivec, tomu mohu pomoci, a tak pomáhám...“ Postoj charity ke společenskému řádu lze uvést citací papeže z encykliky *Deus caritas est* (2006: 27): „Svůj přístup a názory v sociální oblasti neprosazuje politickými prostředky. Snaží se formovat svědomí lidí, přispívat k vnímání důstojnosti lidské osoby a požadavků na spravedlnost, snaží se o etickou formaci.“ Dále říká: „Spravedlivá společnost nemůže být dílem církve, protože ji má uskutečňovat politika.“ To neznamena, že ji poskytovaná pomoc nakonec nemůže iniciovat společenskou změnu v oblasti sociální politiky státu, ale není to první cíl jejího snažení. Domnívám se, že s jistým zjednodušením lze „terapeutický“ přístup ke klientovi, „konformní“ ke společenskému řádu, považovat za typický pro charitu a že tvoří jeden z rysů její identity.

Úloha osobnosti

Velkou úlohu v charitě hraje a hrála osobnost. Církev i dnes úmyslně staví před oči lidí, kteří se mimořádně angažovali v pomoci potřebným, jako velké vzory křesťanské lásky. V encyklice *Deus caritas est* je jim věnována poslední část. Papež na prvním místě zmiňuje sv. Martina z Tours (+ 397), který pro něho zastupuje nezastupitelnou hodnotu svědectví individuální lásky (*caritas*) (ibid.: 40). Dále zmiňuje Františka z Assisi, Jana z Boha, Ignáce z Loyoly, Terezu z Kalkaty a další. Lze říci, že v každé době měla církev velké osobnosti, které

se angažovaly v sociální oblasti. Domnívám se, že obecně mezi svatými, tj. lidmi, které katolická církev staví jako vzory, bychom nenašli takového, který by ctnost lásky k bližním neuplatňoval, církevní terminologií řečeno, v „heroickém“ stupni. Důraz na osobní nasazení každého jednotlivce ve službě potřebným je podle mne dalším rysem identity charity.

Otevřenost charity k pomoci mimo křesťanské prostředí

Za další charakteristiku charity lze považovat její otevřenost k pomoci mimo křesťanské společenství. Pomoc charity není omezena na jednu konkrétní skupinu a nesměřuje jenom k příslušníkům vlastní církve. Často je poskytována v prostředí, kde křesťané tvoří zanedbatelnou část populace – dnes např. Ruth Pfau a její práce s malomocnými v Pákistánu. Charita realizuje řadu programů např. v muslimských zemích a v jiných nábožensky a kulturně zcela odlišných prostředích.

Identita charity pohledem katolické církve

V této části se podívám na to, jak identitu charity popisuje katolická církev. Je potřeba mít na paměti, že pohled na charitu popsáný v předchozí části je pohledem na to, jaká charita je, kdežto prohlášení katolické církve o charakteristických rysech charity má deklaratorní povahu. Církev popisuje, jaká má identita být a k jakému obrazu směřuje její snaha o utváření identity charity.

Identita charity pohledem papeže

Které prvky považuje za charakteristické pro jí poskytované sociální služby (charitu) katolická církev podle svých posledních oficiálních dokumentů?

Zřejmě nejaktuálnějším popisem je již zmiňovaná encyklika *Deus caritas est* (Benedikt XVI., 2006). Papež v ní charakterizuje křesťanskou charitu těmito rysy:

1. Křesťanská charita je nejprve odpovědí na to, co v určité konkrétní situaci představuje bezprostřední potřebu, tj. nejprve nasytit, obléct, pečovat atd. Tato pomoc musí být poskytnuta v první řadě s odbornou kompetencí. Podle papeže ale sama o sobě odbornost nepostačuje. Nestačí, že pomáhající koná dobře

po odborné stránce. Je potřeba, aby ten, kdo pomáhá, věnoval druhému pozornost, jak mu to vnuká jeho srdce, a to takovým způsobem, aby ten druhý zakoušel z bohatství jeho lidskosti. Takový pracovník je podle papeže pracovník s formovaným srdcem. Formované srdce se podle papeže projevuje tím, že ono otevření duše a láska k bližnímu již nejsou zvenčí uloženým příkladem, ale důsledkem vyplývajícím z víry pomáhajícího, která se stává činnou v lásce (Benedikt XVI., 2006: 31). A právě jedinečné spojení těchto dvou rysů pomoci, tj. odborné kompetence a formovaného srdce, je prvním základním a ustavujícím rysem charity (srov. *ibid.*). Toto pojetí charity je u papeže v souladu s jeho chápáním charitní služby v prvotní církvi jako propojení konkrétní sociální služby s její duchovní složkou (srov. Benedikt XVI., 2006: 21) a navazuje na jeho pojetí soucítění jako aktu lásky v pravém slova smyslu (Ratzinger, 2005: 134).

2. Křesťanská charita musí být nezávislá na politických stranách a ideologiích. Charita neusiluje o změnu uspořádání společnosti, to považuje za úkol jiných struktur. Odmítá argumentaci, že charita, tím, jak pomáhá, oddaluje vlastně potřebné společenské změny. Říká, že pomoc teď nemůže ustoupit představě ideálního společenského uspořádání, které možná nikdy ani nepřijde. Uvádí, že „stát, který se chce starat o všechno a který všechno pohlcuje do sebe, se v posledním důsledku stává byrokratickou institucí, která není s to zajistit to nejdůležitější, co trpící člověk a každý člověk potřebuje, tedy osobní láskyplnou pomoc“. K spontánní ochotě jednotlivce se rovněž musí přidružit organizovanost, plánovitost a spolupráce s podobně zaměřenými institucemi.

3. Charita nesmí být prostředkem proselytismu. Musí být nezištná a neuplatňuje se pro to, aby sloužila k dosažení nějakých jiných cílů, např. obrácení na katolickou víru. Ten, kdo vystupuje při poskytování sociálních služeb jménem církve, nesmí nikdy druhým vnucovat víru církve.

4. Za charitu a její konkrétní naplňování na daném teritoriu je zodpovědný biskup. Direktář pro pastorační službu biskupů uvádí, že služba lásky (charita) patří k podstatě původního poslání biskupa.

5. Papež mluví také o těch, kdo spolu s církví spolupracují na její charitní činnosti. Tyto spolupracovníky má charakterizovat ochota „spolupracovat s církví, a tudíž také spolu s biskupem na tom, aby se ve světě šířila Boží láska. Skrze svou účast na uplatňování lásky církve spolupracovník chce být svědkem Boha a Krista.“

6. Ti, kdo pracují v církvi v charitní oblasti, musí být otevření ke spolupráci s ostatními organizacemi, které také pomáhají a poskytují služby lidem v jejich potřebách.

Stěžejní rysy identity charity jako poskytovatele sociálních služeb a katolické organizace

O tomto tématu budu uvažovat v kontextu současné České republiky. Z výše uvedených rysů považuji za stěžejní pro identitu charity dva faktory:

a) Pevný právní rámec pro vztah charity a církve. Ten musí zejména jednoznačně vymezit roli biskupa, popř. jím pověřené osoby jako osoby, která řídí charitu a zodpovídá za její činnost.

b) Personál, jehož práce se vyznačuje jedinečným spojením „odbornosti a formovaného srdce“. Motivace personálu může mít, ale nutně nemusí, náboženské základy. V praktické rovině chce spolupracovat s církví na tom, aby se ve světě šířila Boží láska (Benedikt XVI. 2005: Deus caritas est) a je ztotožněn s etickými normami v učení katolické církve. Zde se skrývá jeden z možných formulačních problémů pro personál bez vztahu ke katolické církvi. Lidé, kteří nevěří v Boha, by těžko své nasazení pro potřebné formulovali jako úsilí o šíření Boží lásky. Domnívám se, že s jistým zjednodušením můžeme říci, že papež myslí touto formulací šíření mravních a morálních hodnot, které respektují církevní morální učení.

Určení nejvíce ohroženého rysu katolické identity charity

Pokud srovnáme oba popisy identity charity, tj. jak ji vidí v současné době vnější nezúčastněný pozorovatel a jakou ji chce mít katolická církev, vidíme ihned oblast, která v současnosti představuje pro udržení katolické identity charity největší výzvu. Je jí přítomnost personálu, který má

jak odborné kompetence, tak „formované srdce“ a obojí je vzájemně nerozlučně propojeno.

Rád bych se také zmínil o vztahu odbornosti a „formovaného srdce“. Papež explicitně vyjádřil nutnost odbornosti při poskytování pomoci. Není mně známo, že by v minulosti některý z církevních autorů zastával názor, že odbornosti není potřeba. Čas od času se však vynořují diskuse v katolické církvi či v charitě mezi jejími pracovníky, v kterých někteří vyjadřují názor, že láska je hlavní anebo že odbornost zastínila či odsunula lásku k bližnímu. To, co papež vyhlásil, nebylo v minulosti a možná ani dnes není plně všemi v církvi přijímáno. Zřejmě bude nutné, aby právě zmíněné názory Benedikta XVI. byly v charitě hlouběji zažity a tyto dvě složky (odbornost a láska) nebyly stavěny proti sobě, ale viděny jeho pohledem jako integrálně propojené rysy identity charity.

Závěr

Identita může být chápána jako vyjádření charakteristických rysů osoby či organizace, jako odpověď na otázku, kdo jsem, kdo jsme. Její ztráta, která je vyjádřena vymizením těchto charakteristických rysů, může znamenat ztrátu smyslu existence daného subjektu. Význam identity vystupuje zřetelně před náš pohled zejména v okamžicích vzniku subjektu, krizi či změn (In Polzer, 2003: 166). Charita v České republice má v jejích novodobých dějinách za sebou poměrně krátkou dobu svobodné existence a stojí před ní úkol znovu si uvědomit svou identitu a potřebu její formace. Určitě bude jak pro případné příjemce její pomoci, tak i pro ostatní poskytovatele a zadavatele sociálních služeb přínosné, když své služby bude poskytovat právě s ohledem na svou katolickou identitu. To, co však rozhodne o tom, zda si katolická charita udrží svou identitu, je skutečnost, nakolik charita dokáže vhodnou personální politikou, vzděláváním a formací svých zaměstnanců dosáhnout toho, aby pomoc poskytovali lidé, kteří se vyznačují oním jedinečným spojením odbornosti a formovaného srdce. Nemá-li totiž charita takové pracovníky, pak, když znovu zopakuji slova papeže Benedikta XVI., charitní aktivita církve ztrácí svůj jas, nebo terminologií používanou v tomto článku, ztrácí svou identitu (Benedikt XVI., 2006).

Poznámky

- 1 Samotné slovo eneagram (z řeckého ennéa, devět, a gramma, tj. znamení) označuje geometrický obrazec, který je tvořen kružnicí, na níž je vyznačeno 9 bodů. Tyto body jsou spojeny jedním rovnostranným trojúhelníkem a jedním hexagonem. Původně byl používán zřejmě pro věštění, dnes se stal symbolem pro typologii devíti druhů charakterů. Tyto charaktery jsou popsány jako neměnné vzorce chování, díky kterému někteří lidé nikdy nenacházejí Boha, nýbrž vždy znovu narážejí na sebe samé a své vnitřní překážky a zábrany (Rohr, 1997).

Seznam literatury:

BENEDIKT XVI. **Deus caritas est.** Praha: PAULÍNKY, 2006.

CONGREGATION FOR BISHOPS. **Directory for the pastoral ministry of bishops "apostolorum successores"**. 2004. [online] [12. 7. 2008] www.vatican.va/roman_curia/congregations/cbishops/documents/rc_con_cbishops_doc_20040222_apostolorum-successores_en.html

GIDDENS A.. **Modernity and Self-Identity in the Late Modern Age.** Oxford: Blackwell Publishers, 1999.

HALL, S., GAY, P. **Questions of cultural identity.** London: SAGE Publications, 1996.

JAN PAVEL II. **Letter of John Paul II. to the German bishops.** 1999. [online] [12. 7. 2008]. http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/letters/1999/documents/hf_jp-ii_let_03061999_german-bishops_en.html

Katechismus katolické církve. Praha: Zvon, 1995.

Kompedium sociální nauky církve. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008.

NEČASOVÁ, M., MUSIL, L. **Pracovní podmínky a dilemata pomáhajících pracovníků.** *Sociální práce*, 3/2006, s. 57–71.

MATOUŠEK, O. **Základy sociální práce.** Praha: Portál, 2001.

MESSINA, R. **Dějiny charitní činnosti.** Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2005.

MORRISEY, F. G. **What makes an Institution "Catholic"?** 1987, *Jurist*, 47: 531–544.

MUSIL L. **Ráda bych Vám pomohla, ale...** 1. vyd. Brno: Marek Zeman, 2004.

OPATRŇÝ, M. **Charita – místo pro lidský život.** *Sociální práce*, 1/2006, 109–117.

PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. **Kompedium sociální nauky církve.** Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008

PONTIFICAL COUNCIL FOR CULTURE. PONTIFICAL COUNCIL FOR INTERRELIGIOUS DIALOGUE. **Jesus Christ the bearer of the water of life. A Christian reflection on the "new age"**. 2003. [online] [12. 7. 2008] www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/interelg/documents/rc_pc_interelg_doc_20030203_new-age_en.html

PRAT, M.. **Disentangling collective identities.** In POLZER, E. J. **Research on managing groups and teams.** Vol. 5, p. 161–188. Oxford: ELSEVIER SCIENCE, 2003.

RATZINGER, J. **Bůh a svět.** Brno: Barrister & Principal, 2005.

ROHR, R., EBERT, A. **Eneagram. Devět tváří duše.** Praha: Synergie, 1997.

VAŠEK, B. **Dějiny křesťanské charity.** Olomouc: Velehrad, 1941.

Výroční zpráva sdružení Česká katolická charita 2005. Vyd. Sdružení Česká katolická charita, 2006.

VOWEL, T. H. **Preserving Catholic Identity In Mergers: An Ethical and Canon Law Perspective.** *Health Progress* 1992, 73 (2): 28–33.

WHITE, R. K. **Hospitals sponsored by the Roman Catholic Church: Separate, Equal, and Distinct?** *The Milbank Quarterly*. 2000. Vol. 78, No. 2, p. 214–233

K čemu může být sociálnímu pracovníkovi dobrá jeho víra?

Vztah víry a sociální práce ve světle výzkumných rozhovorů s pracovníky Charity

How Can the Faith Help to a Social Worker?

The relation between faith and social work in the eyes of the Charity workers

Michal Opatrný

Mgr. Michal Opatrný, Dr. theol., absolvoval Teologickou fakultu JU, obor Teologie, a Katholisch-Theologische Privatuniversität Linz, doktorský obor Pastorální teologie se specializací na vědu o charitě (Caritaswissenschaft). V současné době pracuje jako odborný asistent na katedře praktické teologie TF JU a jako pastorační asistent v Diecézní charitě Č. Budějovice.¹

Abstrakt

Předkládaná studie představuje část výsledků výzkumných rozhovorů s pracovníky Diecézní charity Plzeň, které se týkaly významu jejich víry pro jejich (sociální) práci. Autor přitom zohledňuje nejen názory v církvích socializovaných křesťanů, ale i všech dalších pracovníků, které lze na základě předchozího dotazníkového výzkumu označit za religiózní. Popisem a zhodnocením výpovědí respondentů je ve studii ukázáno, že organické propojení víry a sociální práce se sice děje jen zřídka, ale pak může být rozšířením pracovníkovy odborné kompetence.

Klíčová slova

charita, víra, spiritualita a sociální práce

Abstract

The enclosed study shows a part of results from the interviews with the workers of the Diocesan charity Plzeň. The interviews were held about the meaning of faith in their social work. The author writes there not only about the opinions of socialized Christians, but all religious workers. The study shows, that the organic connection between faith and social work happens only rarely, but then it can be an enlargement of the workers competence.

Keywords

charity, faith, spirituality and social work

„Moje víra je pro moji práci důležitější než moje práce pro víru“ – v tomto duchu lze shrnout odpovědi pracovníků a pracovník Diecézní charity Plzeň (DCHP) na otázky v dotazníkovém šetření, které se týkaly vztahu jejich víry a sociální práce. V žádném případě však takto neodpovídali pouze katolíci, resp. ti ze zaměstnanců Charity, kteří jsou socializováni v některé z křesťanských církví, ale např. i ti pracovníci, kteří věří v „něco nad námi“, kos-

mickou sílu, nebo hledají, v co by věřit měli. Cílem této studie je proto prezentace a zhodnocení vysvětlení k uvedené výpovědi, které vybraní pracovníci plzeňské Charity poskytli v navazujících výzkumných rozhovorech.

1. Popis dotazníkového výzkumu

Tato studie vychází z výzkumu, který sestával z uvedeného dotazníkového šetření a zmíněných výzkumných rozhovorů. Jeho cílem bylo

získat informace o vztahu a postojích pracovníků DCHP k církvi, charitativní práci a víře, které pak byly porovnávány s akademicko-teologickou diskusí (Pompey, 1992; Zerfaß, 1992) a obdobnými výzkumy zejména v Německu (Kocher, 1997), přičemž v posledku šlo o pastorálně-teologický problém, jak sladit různorodé náboženské postoje nebo vyznání pracovníků Charity s posláním, úkoly a celkovým pojetím, které charitám dává jejich zřizovatel, tedy katolická církev (Opatrný, 2008). Výzkum proběhl v r. 2004.

Z již publikovaných výsledků dotazníkového šetření (Opatrný, 2006) můžeme pro potřeby této studie uvést následující dvě zjištění. Jedná se jednak o religiozitu pracovníků DCHP, která byla v dotazníku zjišťována třemi otázkami, které byly inspirovány u nás provedenými výzkumy religiozity (Prudký, 2001) a které byly dále kontrolovány další otázkou zařazenou ve statistické části. Druhým – a zde zásadnějším – zjištěním je, jakou důležitost přikládají pracovníci DCHP své víře vzhledem ke své práci, resp. své práci vzhledem ke své víře.

Podle odpovědí na otázku zjišťující jejich religiozitu můžeme pracovníky DCHP rozdělit do následujících skupin:

- 42 % pracovníků DCHP se považuje za křesťany a členy některé z u nás registrovaných církví.
- 20 % se považuje za křesťany, ale k žádné z církví se nehlásí.
- 22 % jsou lidé různorodě religiozní (křesťanský obraz Boha (Ježíš Kristus) je jim blízký, věří v Boha, kterého chápou jako osobu, věří v kosmickou sílu nebo „něco nad námi“, hledají, v co by měli věřit, hlásí se k jinému náboženství).
- 14 % pracovníků pak sebe sama označilo za nevěřící či ateisty.
- Zbylá 2 % odpověděla „nevím“.
- Celkem 84 % pracovníků DCHP tedy nemůžeme označit za nevěřící či ateisty, resp. – pozitivně vyjádřeno – jedná se o lidi věřící či náboženské.²

Tito respondenti pak odpovídali na další dvě otázky, které se týkaly právě vztahu víry a práce, které se věnují. Při odpovědi na první z otáz-

zek měli na 10stupňové škále označit, jak důležitá je jejich víra pro jejich práci na Charitě. U druhé otázky měli obdobně odpovědět, jak je jejich práce na Charitě důležitá pro jejich víru. V obou případech znamenala na škále hodnota 1 minimálně důležitá, 10 maximálně důležitá.

Průměrná hodnota z odpovědí na první otázku (důležitost víry pro práci) byla 6,3 stupně. U odpovědi na druhou otázku (důležitost práce pro víru) byla 5,7 stupně. Z toho vyplynulo, že pro pracovníky DCHP, kteří jsou nějakým způsobem religiozní či věřící, je jejich víra důležitější pro práci, kterou dělají, než tato práce pro jejich víru.³ Tuto odpověď nijak neovlivnilo ani to, co přesně respondenti v Charitě dělají nebo jaká je jejich víra či religiozita (Opatrný, 2008). Tím se dostáváme k základní a podstatné otázce této studie, totiž co tím pracovníci DCHP vyjadřují, co to znamená, že víra je pro jejich práci důležitá?

2. Popis výzkumných rozhovorů

Odpověď nejen na tuto otázku byla hledána pomocí výzkumných rozhovorů s 10 pracovníci a pracovníky DCHP, kteří byli vybráni z více 50 přihlášených. Zájemci z řad pracovníků DCHP, kteří měli zájem stát se respondenty při výzkumných rozhovorech, se přihlašovali pomocí přihlášky, která byla přiložena ke každému z dotazníků v prvním výzkumu.⁴ Z výzkumu byli záměrně vypuštěni ředitelé DCH, OCH, MCH a FCH. Tito respondenti byli vybíráni tak, aby alespoň přibližně reprezentovali celou DCHP. Byla tedy zohledněna zejména religiozita respondentů, dále jejich pracovní zařazení a k němu se vztahující vzdělání (sociální pracovníci, zdravotní sestry, asistenti, administrativní pracovníci), místo jejich pracoviště, aby pocházeli z různých lokalit Plzeňské diecéze, a jejich pohlaví, aby byly více zastoupeny ženy, které tvoří většinu zaměstnanců DCHP. Rozhovory trvaly 30 až 60 minut, byly zaznamenány na magnetofonový pásek a v plném znění přepsány.⁵ Rozhovory proběhly v roce 2005.

Struktura rozhovoru byla připravena v návaznosti na předcházející výzkum, a skládala se ze tří částí. Rozhovor začínal narativní částí, při které byl respondent vyzván, aby

vyprávěl „svůj příběh s Charitou“. Následovala druhá část, pojatá jako rozhovor zaměřený na problém, kdy byl respondent vyzván, aby interpretoval některé z výsledků předchozího dotazníkového výzkumu. Třetí část rozhovoru obsahovala doplňující otázky pro případ, že by některé z důležitých témat v prvních dvou částech nebylo zmíněno.

Cílem první části (narativní rozhovor) bylo získat informace o tom, jak zaměstnanci plzeňské Charity vnímají svou práci. Cílem druhé části (rozhovor zaměřený na problém) bylo získat informace pro lepší pochopení některých výsledků dotazníkového výzkumu. Respondentovi byly postupně představeny tři grafy s výsledky výzkumu a byl vyzván, aby podle svého názoru, jako člověka, který zná plzeňskou Charitu „zevnitř“, uvedl, co mohou tyto výsledky znamenat.⁶ Respondent se měl mj. vyjádřit právě k tomu, proč je *podle zaměstnanců DCHP víra důležitější pro charitativní práci, než práce v Charitě pro víru*.

3. Výpovědi o důležitosti víry

V této části předkládané studie uvádím několik citátů⁷ odpovědí respondentů z DCHP na výše popsanou otázku. Předem bych chtěl upozornit na to, že někteří respondenti na tuto otázku nedokázali svou odpověď formulovat, jako by jim k této problematice scházela slova nebo jako by o ní zatím neuvažovali.⁸

3.1 Víra patří k Charitě jako církevní organizaci

První názor vidí úzkou spojitost mezi vírou a tím, že Charita je součástí církve, která je jejím zřizovatelem: „*Hm, jak jsem říkala, smysl té Charity, nebo proč vůbec existuje, vidím v té církvi. Že vlastně vznikla v církvi a ten smysl vůbec existence týhle organizace má kořeny a základy v církvi a tak by to tak mělo být. Proto si myslím, že je ta víra důležitá, pro tuhle organizaci. Jak z pohledu osobního, z pohledu osobního, jako toho zaměstnance... Protože si myslím, že ta víra může dát, dát tomu zaměstnanci víc, může ho posilnit. Nebo si myslím, že mu může dát víc než člověku, který nevěří, tak v tomhle vidím jako výhodu.*“⁹

Respondentka ve své odpovědi uvádí jednak to, že víra je v Charitě důležitá, protože

je to církevní organizace, což může způsobovat představa, že je-li něco církevní, musí to ihned a bezprostředně souviset s vírou.

3.2 Víra je posilou

Zároveň však v druhé části své odpovědi respondentka říká, že víra – v tomto případě křesťanská – může nějakým způsobem pracovníka posílit, podpořit, pomoci mu zvládat jeho práci. Její odpověď tak může implikovat i to, že Charita jako církevní organizace má brát na víru jak pracovníků, tak klientů ohled.

3.3 To nejdůležitější v životě

Pro další respondenty je víra zásadním východiskem v jejich životě, „*to nejdůležitější, co ve svém životě mají na hodnotovém žebříčku*“¹⁰, a tak by podle první respondentky byla pro ni přednější, i kdyby v Charitě nepracovala: „*Pro mě je ta víra prvotní jako, a ať už bych jako dělala kdekoliv, tak ... tak prostě ... bych si ale... Ale jako přiznávám, jo ... jako víra je základ, a z té se odvíjí, ale jako myslím si, že ta práce v Charitě tu ... víru jako podporuje, a jako ... určitě to má jako kladnější než prostě kdybych žila, já nevím... Známa: na finančním úřadě, a ... se na ni chodí dívat, jako že chodí do kostela, že jo, tak to je něco jiného...*“¹¹

Nebo podobný názor, ovšem s opačným pohledem na význam práce v Charitě pro víru: „*U mě třeba ta víra bude ... hm ... na tom vyšším stupínku, ať už budu pracovat v Charitě, nebo budu pracovat ,na poště‘ nebo kdekoliv jinde... Abych třeba pracovala v Charitě jenom proto, že jsem věřící a..., že si myslím, že je to organizace, která mi k tej víře dopomůže, tak to asi určitě ne...*“¹²

U obou respondentek tedy hraje víra v jejich životě absolutní primát, což ale také znamená, že si s ní svou práci prakticky nespojují. Spojitost, kterou vidí první respondentka, spočívá pouze v tom, že pracovní prostředí v Charitě je pro víru svých pracovníků více „friendly“, druhá respondentka spojitost vlastně nepřipouští. Obě respondenty tedy nevysvětlují, proč je jejich víra důležitá pro jejich práci. Zdá se tedy, že víra je pro ně tak důležitá, že podle nich ani s ničím „přízemnějším“ – např. s charitativní prací – souviset nemůže.

3.4 Možnost přenést svou víru do praxe

Pro část respondentů je důležité, že mohou díky práci v Charitě praktikovat svou křesťanskou víru v pomoci potřebným: „*Tak můžu... To spojovat, tu víru s tou prací ... jo, že... A vlastně pod tou jinou organizací se to nedalo až tak ... než pod tou Charitou, jo... Je to pro mě prostě plus! (...) No, že prostě pracuju pod Charitou, takže si to můžu dovolit, že můžu vlastně použít tu víru... (...) že prostě ta svoboda je tam, no... (...) Jo, já cítím, že pod tou Charitou, že můžu svobodně prostě komunikovat s těma lidma ... o víře... No, a je to pro mě důležitý... Jinde to prostě si myslím nejde, jo...*“¹³

Zatímco je vysoký význam (křesťanské) víry implicitně přítomen i v odpovědi této respondentky, na rozdíl od dvou předchozích se **právě proto** snaží o její propojení s prací v Charitě. Toto propojení pak spočívá podle respondentky v tom, že *může svou víru použít pro práci* a že o víře komunikuje s klienty Charity – v tomto případě především seniory.

3.5 Irelevantnost víry a práce v Charitě

Podle některých respondentů ale víra nehraje v práci s některými cílovými skupinami sociální práce tak významnou roli, aby mělo smysl posuzovat, jak je pro ni významná: „*Naopak, zařízení jako jsme my, noclehárny, ap. kde ... kde našimi klienty jsou lidi, který ... který k víře – katolický víře – maj tak daleko, jako my k měsíci, jo, tak tady je důležitější spíš ten sociální náhled, než to katolický přesvědčení... (...) Takže pro mě to jako katolický přesvědčení (...) tak by mě v tomhleto ohledu příliš mnoho moc nepomáhalo, mě spíš pomůže to, že budu ty lidi poznávat a že se budu snažit jim přiblížit co nejvíc, abych porozuměl jejich potřebám, jejich náladám, jejich – tak – jejich stresům, a abychom dokázali předcházet těm negativním záležitostem, který ty lidi můžou potkat, tak ideálním stavem – a to mi jistě dáte za pravdu – že, by bylo, kdybychom dopředu věděli, co pak na ně přijde, abychom dokázali tomu předejít. No a to ... k tomuhle vám žádná víra nevybudí, k tomu ... jediné poznání, a poznání ... a protože to jsou jedinci, tak poznání každého z nich.*“¹⁴

Respondent vlastně na otázku odpověděl tak, že vysvětlil, jak podle něj spolu víra a práce v Charitě nesouvisí. Jeho obsáhlou odpověď zde uvádím hlavně proto, aby bylo zřejmé, že ani zdaleka všichni respondenti souvislost víry s prací v Charitě nevidí, resp. že konstatují irelevantnost víry a sociální práce. Jedna z respondentek také např. výslovně uvedla, že práce v Charitě s vírou nemá nic společného, protože v životě vždycky chtěla dělat to, co má smysl.¹⁵

3.6 Obavy

Pro úplnost třeba uvést, že u některých respondentů byly v rámci odpovědi patrné také obavy, resp., že odpověď jim posloužila především k tomu, aby mohli vyjádřit své obavy, že by pracovníci Charity mohli být „kádrování“ na „věřící“ (tzn. křesťany socializované v církvích) a „nevěřící“ (tzn. všichni ostatní): „*...jsem jako docela, docela vopravdu někdy zaražená, a byl bych strašně nerad, kdybych z Charity musel odejít jenom kvůli tady tomu jo.*“¹⁶ Tyto obavy pramení z chování vedení – zřejmě v dané organizační složce, které vzbuzovalo u respondenta dojem, že „nevěřící“ pracovníci jsou považováni za pracovníky druhé kategorie, za pracovníky horší: „*Ale – říkám – docela často se setkávám s tím, že, že ... jako my, který jsme, ač ve většině tady, tak nám je jako naznačováno, že ... že děláme něco špatně!* (smutně)“¹⁷

3.7 Důležitost práce pro víru

Zcela ojedinělý byl názor, který se pokusil vysvětlit, proč je práce v Charitě důležitější pro víru než víra pro práci v Charitě: „*Jak důležitá je moje víra pro práci v Charitě? To přece nesouvisí s vírou, to je... Práce je práce, a práci dělám pro to... Já to dělám pro ty lidi, jako tu práci... Já bych to vůbec asi v podstatě nespojoval, jo, jako... Takhle, já bych to obrátil: Já tady nedělám proto, že jsem věřící ... ale dělám to proto, že těm lidem chci pomoci, jo. Uspokojuje mě ta práce, jo, to je to hlavní. Mě ta práce uspokojuje, a mám radost z toho, když vidím, že těm lidem ... to, to prospívá, jo. Proto to nemá s mojí vírou nic společného, jo. Ale ... na druhé straně: To, že tady dělám, prospívá mojí víře. Jo?! Tak proto je to takhle u mě.*“¹⁸

Tato výpověď je zde uvedena jen pro úplnost, aby byla zřejmá paleta názorů respondentů výzkumu. Proto jí dále nebude věnována další pozornost.

4. Zhodnocení

Celkem ve třech odpovědích (v bodech 3.3 a 3.5) jsme mohli pozorovat, že respondenti souvislost mezi vírou a prací v Charitě spíše nepozorují. Zatímco však respondent v odpovědi uvedené v bodě 3.5 vysvětloval, že vzhledem k cílové skupině a způsobu práce s ní pracovníkovi Charity jeho víra nemůže pomoci k tomu, aby s touto skupinou dokázal dobře nebo lépe pracovat, vysvětlovaly obě respondentky citované v bodě 3.3 jen to, jak je pro ně osobně víra důležitá. V důsledku toho, jakou důležitost přikládají ve svém životě své křesťanské víře, je pro ně jejich práce v Charitě podružnější – přesněji: je pro ně podružnější vzhledem k jejich víře.

V dalších dvou výpovědích (v bodech 3.1 a 3.4) jsme naopak mohli pozorovat, že obě respondentky souvislosti mezi vírou a svou prací v Charitě vnímají. Tyto souvislosti jsou však velmi různorodé, takže je třeba je pojednat odděleně.

První respondentka jednak uvedla (bod 3.1), že víra je pro tuto práci důležitá, protože se jedná o církevní organizaci. Odpověď respondentky tak může vyjadřovat v praxi celkem rozšířenou představu, že když je něco „církevní“, musí to být bezprostředně spojeno s „praktikováním víry“. Praktické jednání – všední život a práce člověka – v tomto pojetí stojí až „v druhé řadě za“ vírou, která je opět důležitější, jako u předchozích dvou respondentek. Důsledkem tohoto postoje je, že se nakonec životní praxe daného člověka může dosti odlišovat od víry, ke které se hlásí.

Zároveň však mohla respondentka minit také to, že když je Charita zřízena církví, má se v ní s náboženskou vírou člověka počítat, a to jak s vírou pracovníka, tak i klienta. Z hlediska pracovníka pak může být podle respondentky víra „*posilou*“, jak bylo připomenuto v bodě 3.2. To znamená, že ho může k práci motivovat, může mu pomáhat překonávat obtíže, resp. poskytovat vodítko, jak řešit různé situace, atd. Takto chápáná náboženská víra

pak má smysl jako součást profesní etiky sociálního pracovníka (Nečasová, 2003: 22–23).

V případě, že platí druhá z interpretací, blíží se tato respondentka svými názory respondentce další, jejíž odpověď byla uvedena v bodě 3.4. Tato pracovnice DCHP už výslovně uvádí, že v Charitě může spojovat svou (křesťanskou) víru a práci. Z odpovědi je dále patrné, že zde nejde opět o posilu, kterou jí víra dává, ale že chce svou víru využít ve prospěch klientů. Tím nemusí být míněno jen to, že respondentka chce klienty pro svou víru získat. Uvádí, že s nimi o víře může komunikovat. Respondentka se tedy díky své víře může také cítit kompetentní pro rozhovor, který o víře začne klient – v tomto případě senior. Zároveň však slovům této respondentky můžeme rozumět i tak, že chce něco z toho, co jí dává její víra, předat svým klientům, čímž opět nemusí být míněno jen „verbování“ klientů na víru pracovnice.

Dává-li tedy např. respondentce z bodu 3.4 její víra vnitřní pokoj a vede-li ji k pravdivému jednání s druhými lidmi, mohou její slova o použití víry pro práci také znamenat, že se snaží jednat s klienty s pravdivostí a předat jim v jejich stresech pokoj, který jí dává její víra (Pompey, 2007). V tomto případě tedy může jít „o transformaci náboženského předsvědčení sociálního pracovníka ve smysluplnou sociální službu“ (Nečasová, 2003: 33).

Slova této respondentky o využití své víry pro práci jsou mezi ostatními odpověďmi ojedinelým vyjádřením křesťanské spirituality – a to i mezi odpověďmi věřících a v církvích socializovaných respondentů. Ta totiž spočívá v propojování slov a činů, víry a skutků, duchovního a tělesného, zkrátka ve snaze o integraci a celistvost člověka (Kopřiva, 1997: 89–90). Vyjádřeno slovy pastorální konstituce o církvi: křesťanská víra má člověka dovádět v jeho životě k řešení plně lidským¹⁹ (Gaudium et spes, čl. 11). Dualismus, tedy např. stavení tělesného a duchovního principu člověka proti sobě, není ze své podstaty křesťanský, i když k němu v historii i dnes křesťané sklony měli a mají. Z tohoto důvodu také není možné spokojit se z hlediska teologie s konstatováním oněch dvou respondentek, které implicitně zdůrazňovaly důležitost víry před prací (bod 3.3).

Zbývá se ještě zastavit u obav, které v souvislosti s vírou ve své odpovědi vyjádřil respondent v bodě 3.6. Tyto obavy jsou jistým specifickým církevních poskytovatelů sociálních služeb. Ale právě v organizaci, jakou je Charita, by neměly být na místě z dvojího důvodu:

Jednak to vyplývá z platných českých zákonů, že pracovník nemůže být na svém pracovišti diskriminován na základě své víry.

Zároveň je třeba také připomenout, že Charita má vzor a metodologický návod v biblickém podobenství o milosrdném Samaritánovi. Zde Ježíš Kristus dává za vzor pomoci člověka, který byl z hlediska tehdejších židů – Ježíšových posluchačů, heretik a schismatic. Samaritáni totiž patřili mezi izraelské kmeny, ale byli ovlivněni vírou sousedních národů (hereze) a měli vlastní kult mimo Jeruzalémský chrám (schisma), takže z hlediska Ježíšových posluchačů se vlastně jednalo o zrádce hodné pohrdání. Jeden takový „zrádce“ však v Ježíšově podobenství (vyprávění) vykoná to, co je správné a potřebné: pomůže přepadenému, kterému se předtím vyhnuly tehdejší elity. Vedení charit by si tedy pracovníků, kteří nesdílí víru jejího zřizovatele, ale umí svou práci dělat dobře, mělo spíše vážit, než jim dávat najevo jejich jinakost.

5. Závěr

Domnívám se, že vůbec nejzajímavější výpovědi nám poskytli respondenti, jejichž odpovědi byly uvedeny v bodech 3.2, 3.4 a 3.5. Respondent v bodě 3.5 má jistě pravdu, že když postavíme víru proti nebo vedle odborné kompetence, kterou obšírně popisuje, jen těžko nám víra přispěje k řešení klientovy situace. Maximálně pro nás může být obecnou posilou pro naši práci (bod 3.2).

Chápeme-li náboženskou víru člověka tak, jak o ní hovořila respondentka citovaná v bodě 3.4, můžeme jí rozumět jako součásti nebo rozšíření odborné kompetence sociálního pracovníka, protože jeho kompetence se mohou lišit např. vzhledem k tomu, s jakou cílovou skupinou pracuje nebo jaké pracovní činnosti se věnuje. To však má za podmínku, že tato víra, která bude doplňovat nebo rozšiřovat odbornou kompetenci pracovníka, by měla být taková,

aby ho vždy – tedy v jeho pracovním i soukromém životě – vedla k řešení plně lidským. Jak je však patrné z odpovědi respondentů (zejména bod 3.3), ani zapálení křesťané nejsou uchráněni toho, že tento základní princip přehlédnou. Zároveň je také třeba připomenout, že jsme mezi odpověďmi respondentů mohli najít jasné vyjádření k tomu, proč víra je nebo není důležitá pro sociální práci, jen zřídka, takže je třeba předpokládat, že ani v praxi tomu nebude jinak. Tedy nejen v charitách najdeme zřejmě jen málo sociálních a zdravotnických pracovníků nebo pracovníků v sociálních službách, kteří dokáží uvedeným způsobem propojit svou víru a práci.

Poznámky

- 1 Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta, katedra praktické teologie, Kněžská 8, 370 01 České Budějovice. E-mail: (mopatrný@tf.jcu.cz).
- 2 Vědomě se zde rozcházejí se zažitým dělením české populace na věřící a nevěřící, kdy za věřící jsou označováni pouze ti, kdo pravidelně docházejí na bohoslužby, nebo se považují za členy církvi, a za nevěřící jsou označováni všichni ostatní. Za věřící zde proto označuji všechny, kteří deklarují svůj vztah k nějaké náboženské víře nebo transcenci obecně, přičemž jsem si vědom, že každá taková typologizace v sobě obsahuje značná zjednodušení, kdy např. v církvi socializovaný člověk nemusí být podle měřítek jak dané církve, tak i obecně křesťanských vůbec věřícím, a jako takový je tedy jen kulturním křesťanem, zatímco např. u člověka deklarujícího, že hledá, v co by měl věřit, by mohlo být toto jeho hledání podle stejných měřítek docela dobře charakterizováno jako křesťanská víra.
- 3 Nechci zde cílového čtenáře časopisu Sociální práce/Sociální práce vtahovat do subtilních teologických diskusí o vztahu křesťanské víry a křesťanské praxe, proto jen tato stručná poznámka: Toto zde uvedené zjištění znamená v první řadě otázku pro tu část teologů, kteří tvrdí, že pravá křesťanská víra (ortodoxie) se odvíjí od pravé křesťanské praxe (ortopraxe), a ne naopak. Za ortopraxi totiž tento okruh evropských teologů považuje zejména pomáhající vztah vůči všem, kdo se neobejdou bez pomoci

- nebo podpory druhých. Zda se jedná o ortopraxi, pak není vázáno na víru pomáhajícího a jeho vazbu k církvi, takže za ortopraxi lze označit i každou správně a poctivě vykonávanou sociální práci. Z odpovědí respondentů se však nezdá, že by jejich ortopraxe konstituovala ortodoxii, spíše naopak: jejich víra je vede k pomáhání, což lze doložit některými výpověďmi respondentů při výzkumných rozhovorech, jak bude dále ukázáno v této studii.
- 4 Dotazníky pro první výzkum byly rozeslány v dostatečném počtu na jednotlivé organizační složky DCHP (DCH, MCH, OCH, FCH) s průvodním dopisem. Zároveň byli o výzkumu pracovníci DCHP informováni ze strany ředitelství DCH v Plzni. Ke každému dotazníku byla připojena ofrankovaná obálka, takže respondenti je zpět zasílali už sami. Způsob navrácení a anonymnost dotazníků byla také zdůrazněna v pokynech, které tvořily s dotazníkem organickou část (nebyly na samostatném od dotazníku oddělitelném listu).
 - 5 Rozhovory jsou v přepsané formě k dispozici na CD jako příloha mé disertační práce (M. Opatrný, *Caritas als Ort der Evangelisierung, Empirische Befunde in der Caritas Plzeň und theologische Reflexion*, Linz 2008), ve fondu knihovny Katholisch-Theologische Privatuniversität Linz.
 - 6 Jednalo se o grafy: (a) znázorňující odpovědi na otázku, zda by Charita byla bez církve jako jiná humanitární organizace; (b) znázorňující odpovědi na dvě otázky o propojení církve a charity (jak moc jsou propojeny a jak by propojeny být měly); (c) znázorňující odpovědi na dvě otázky o důležitosti víry pro práci v Charitě a o důležitosti práce v Charitě pro osobní víru. Tato studie se týká pouze třetí graf – viz 1. bod této studie.
 - 7 Odpovědi respondentů jsou citovány kurzívou, aby byly jasně odlišeny od ostatního textu. Ve vysvětlivce je vždy uvedeno číslo rozhovoru – odvozené od čísla dotazníku daného respondenta, a stručná charakteristika respondenta.
 - 8 Srov. rozhovory č. 1002 (vedoucí pracovník, religiózní); 1036 (pracovnice s odbornou kvalifikací, religiózní); 1077 (pracovník bez odborné kvalifikace, religiózní).
 - 9 1003 (pracovnice bez vzdělání v SP, hlásí se k jedné z protestantských církví).
 - 10 Srov. 1019 (pracovnice s odbornou kvalifikací, hlásí se ke katolické církvi).
 - 11 1051 (pracovnice v administrativě, hlásí se ke katolické církvi).
 - 12 1019 (pracovnice s odbornou kvalifikací, hlásí se ke katolické církvi).
 - 13 1014 (pracovnice s odbornou kvalifikací, hlásí se ke katolické církvi).
 - 14 1039 (pracovník s odbornou kvalifikací, religiózní)
 - 15 Srov. 1056 (pracovnice s odbornou kvalifikací, pokřtěná, bez vazby na některou z církví).
 - 16 1002 (vedoucí pracovník, religiózní).
 - 17 1002 (vedoucí pracovník, religiózní).
 - 18 1031 (pracovník v administrativě, pokřtěný, bez vazby na některou z církví).
 - 19 Co koncil myslí „řešeními plně lidskými“, vyplývá z pohledu konstituce na člověka: V kapitole věnované důstojnosti lidské osoby nejprve konstatuje: „Věřící i nevěřící jednomyslně soudí, že všechno na světě má být zaměřeno k člověku jako svému středu a vyvrcholení.“ Dále koncil připomíná božský původ člověka – jeho stvoření Bohem, a jeho hříšnost: schopnost zneužít svou svobodu ke konání zla. Člověk se skládá z tělesného (tělo) a duchovního (duše) principu, které však nestojí proti sobě a ani nemá být jeden povyšován nad druhý. Zvlášť vysokou důstojnost, jak koncil připomíná, má lidský rozum a jeho hledání pravdy, a z toho vyplývající lidská moudrost. Obdobnou důstojnost má i lidské svědomí, které ji neztrácí ani tehdy, když se díky neznalosti mylí, a člověk má proto hlas svého svědomí vždy plně respektovat, přičemž má své svědomí zároveň i vychovávat, tzn. hledat pravdu. Příklon k pravdě a dobru je u člověka možný jen díky jeho svobodě, která má podle koncilu svou nepopíratelnou vznešenost, pokud se jedná o vědomou a svobodnou volbu podněcovanou z nitra osobním přesvědčením, ne o jednání ze slepého popudu nebo z vnějšího donucení. Lidství člověka je pak dovedeno k dokonalosti v Ježíši Kristu, který byl pravým Bohem i pravým člověkem (*Gaudium et spes*, čl. 12–22).

Seznam literatury

Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes*. In II. Vatikánský koncil. **Dokumenty II. Vatikánského koncilu.** Praha: Zvon, 1995, s. 173–265.

- KOCHER, R. *Meinungsbild Caritas, Die Allensbacher Studien zum Leitbildprozess, Bd. 1–3*. Freiburg i. B.: Lambertus, 1997.
- KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese, Psychoterapeutické kapitoly pro sociální, pedagogické a zdravotnické profese*. Praha: Portál 1997.
- NEČASOVÁ, M. *Profesní etika*. In MATOUŠEK, O., a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003, s. 21–49.
- OPATRŇÝ, M. *Caritas als Ort der Evangelisierung, Empirische Befunde in der Caritas Plzeň und theologische Reflexion*. Linz 2008. Disertační práce. Dostupná v knihovně Katholisch-Theologische Privatuniversität Linz.
- OPATRŇÝ, M. *Charita – místo pro lidský život: Empirická studie na příkladu religiozity zaměstnanců Diecézní charity Plzeň*. *Sociální práce/Sociálna práca*, 2006, roč. 2006, č. 1, s. 109–117.
- POMPEY, H. *Das Profil der Caritas und die Identität ihrer Mitarbeiter/-innen*. In DEUTSCHER CARITASVERBAND (Hrsg.). *Caritas '93, Jahrbuch des Deutschen Caritasverbandes*. Freiburg: Deutscher Caritasverband, 1992, s. 11–26.
- POMPEY, H. *Závěrečná přednáška, „Aby měli život...“ (J 10,10)*. In POMPEY, H.–DOLEŽEL J. (ed.). *Mezinárodní konference Deus caritas est, Církev jako společenství lásky ve službě trpícímu člověku, Charitní idea a hodnotová orientace v zemích transformace*. Olomouc, 2008, s. 120–127.
- PRUDKÝ L. *Die Kirche in der Tschechischen Republik – ihre Situation und Entwicklung*. In ZULEHNER, P. M.–TOMKA, M.–TOŠ, N. (Hrsg.). *Gott nach dem Kommunismus, Religion und Kirchen in Ost(Mittel)Europa: Tschechien, Kroatien, Polen*. Ostfildern: Schwabenverlag, 2001, s. 15–122.
- ZERFASS, R. *Das Proprium der Caritas als Herausforderung an die Träger*. In DEUTSCHER CARITASVERBAND (Hrsg.). *Caritas '93, Jahrbuch des Deutschen Caritasverbandes*. Freiburg: Deutscher Caritasverband, 1992, s. 27–40.

Nezodpovězená otázka vztahu „pozorného srdce“ a „odbornosti“ v křesťansky zakotvené praxi sociální práce

The Unanswered Question of Interrelation between “Professional Competence” and “Attentive Heart” in Practise of Christian Social Work

Alois Kříšťan, Libor Musil

Dr. Ing. Alois Kříšťan, Th.D., studoval ČVUT a teologii v Praze, teologii na Philosophisch-theologische Hochschule v Benediktbeuern (SRN), dále na Cyrilometodějské teologické fakultě UP v Olomouci. V současné době pracuje jako vedoucí katedry praktické teologie na Teologické fakultě JU v Českých Budějovicích.

Prof. Libor Musil, PhDr., působí od roku 1998 na Fakultě sociálních studií MU v Brně. V současné době je vedoucím katedry sociální politiky a sociální práce, kde vyučuje kursy zaměřené na teorie sociálního státu, organizační kulturu a metodické kursy k psaní závěrečných prací. Zabývá se výzkumem kultury v organizacích. Publikoval práce o přístupu moderní společnosti k problému prostředí a ke krajině, o kultuře hornictví a o kultuře služeb sociální práce. V roce 2004 vydal publikaci s tématem organizační kultury v sociálních službách: Ráda bych Vám pomohla, ale ... dilemata práce s klienty v organizacích.

Abstrakt

Článek upozorňuje na potřebu sebereflexe z hlediska řešení vztahu mezi odbornou kompetencí a principem pozorného srdce v katolické sociální práci. Jako východisko pro tuto sebereflexi a pro výzkum řešení dané otázky v každodenní praxi katolických pomáhajících organizací nabízí autoři typologii pojetí vztahu odbornosti a formace srdce a typologii pojetí charitní práce v prostředí katolické církve.

Klíčová slova

katolická sociální práce, odborná kompetence, pozorné srdce, charita, diakonie

Abstract

The article points out the need of self-reflection in terms of viewing of interrelation between professional competence and the principle of attentive heart in Catholic social work. The authors offer typology of different notions of “professional competence – attentive hearth” interrelation and typology of Charity work concepts. They propose using of these typologies as a means of the aforementioned self-reflection and as theoretical framework for research on “professional competence – attentive hearth” notions applied in the practice of Catholic helping organizations.

Keywords

catholic social work, professional competence, attentive heart, charity, diaconal

Benedikt XVI. (2006: 46–47) postavil encyklikou *Deus caritas est* před sociální pracovníky z katolických pomáhajících organizací mimo jiné i otázku vztahu „odbornosti“ a „formace srdce“ (Pompey, Doležel, 2006: 55; Pompey, 2007: 106, 111–120). V oboru sociální práce to není otázka zcela nová (viz např. Banks, 1995: 123–130). Naléhavost, s níž byla nově položena, však volá po sebereflexi a důsledném zvážení toho, jak položenou otázku řeší sociální pracovníci v každodenní praxi katolických pomáhajících organizací.

Východiskem sebereflexe je srovnání vlastního pohledu nebo jednání s pohledem nebo jednáním těch, kteří se na věc dívají odlišně. Pro sociální pracovníky z katolických pomáhajících organizací je zatím těžké takové srovnání provést, protože o různosti pohledů na řešení vztahu odbornosti a formace srdce v praxi toho mnoho nevíme. Relevantní empirická data nejsou k dispozici. K zaplnění této mezery se na následujících stránkách pokusíme udělat alespoň první krok. Navrhujeme hypotetickou typologii existujících řešení vztahu odbornosti a formace srdce a pokusíme se z ní odvodit otázky, na něž by mohl odpovědět budoucí empirický výzkum pojetí vztahu formace srdce a odbornosti v praxi katolických pomáhajících organizací v České republice.

Pojetí vztahu „odbornosti“ a „formace srdce“

Článek 31 první encykliky papeže Benedikta XVI. „*Deus caritas est*“ (Benedikt XVI., 2006) vymezuje „odbornost“ služby prokazované trpícím jako schopnost „*vykonat dobře, co je třeba, a [...] pokračovat v příslušné péči*“. Takto vymezenou odbornost označuje uvedený text termínem „*odborná kompetence*“, označuje ji za „*základní předpoklad*“ poskytnutí služby a současně o ní říká, že „*sama o sobě nestačí*“. Pracovníci charitativních institucí katolické církve potřebují „*kromě odborné přípravy [...] také a především formaci srdce*“. Tímto termínem označuje encyklika schopnost pracovníků věnovat „*druhému pozornost, jak jim to vnuká jejich srdce, a to takovým způsobem, aby ti druhí zakoušeli bohatství jejich lidskosti*“. Trpící jsou totiž „*lidské bytosti, které vždy potřebují něco [...] víc nežli pouze technicky správně provádě-*

nou péči. Potřebují lidskost. Potřebují pozorné srdce.“ (Benedikt XVI., 2006: 46–47.) Z tohoto hlediska pomáhající „*mají [...] být osoby vedené Kristovou láskou, osoby, jejichž srdce svou láskou získal Kristus a v nichž probudil lásku k bližnímu*“ (Benedikt XVI., 2006: 50–51).

Smysl tohoto poselství o praktickém významu odbornosti a srdce se zdá být na první pohled jasný: Předpokladem kvalitní služby je obojí – jak odborná kompetence, tak pozorné srdce. Text článků 31 a 33, které jsme výše citovali, neobsahuje žádný argument, z něhož by bylo možné vyvodit, že encyklika doporučuje jeden nebo druhý princip služby trpícím v praxi katolických organizací opomíjet. Nicméně pohledy některých církevních autorit na otázku vztahu odbornosti a formace srdce se od této jednoznačné interpretace více nebo méně odlišují. To podle nás není překvapující. Považujeme to spíše za důvod ke snaze porozumět různým stanoviskům a na základě takového porozumění diskutovat o přínosech a důsledcích uplatňování různých stanovisek pro kvalitu služby potřebným.

V dokumentech a vyjádřeních církevních autorit jsme našli příklady tří typů interpretace otázky, co encyklika *Deus caritas est* říká o vztahu odborné kompetence a pozorného srdce v pomáhající praxi. Pro první z těchto interpretací je charakteristické stanovisko, že „*obojí je neopomenutelné*“. Další říká, že „*důležité je obojí, neopomenutelná však je formace srdce*“. Třetí lze stručně vyjádřit výrokem „*hlavní je formace srdce*“.

„Obojí je neopomenutelné“

První uvedené stanovisko, které podle našeho názoru zachovává věrnost textu encykliky, říká, že pro křesťanského sociálního pracovníka má být charakterické spojení odborné kompetence a pozorného srdce a že opomenutí jednoho nebo druhého by bylo pro kvalitu sociální práce i pro naplnění křesťanské identity pomáhajícího ohrožením.

Tomuto pohledu je blízké stanovisko Plenárního sněmu katolické církve v ČR. Ten v červenci 2005 schválil závěrečný dokument vydaný na podzim 2007 „*Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě*“ (Život, 2007), který se mimo jiné vyjadřuje k diakonickému rozměru

pastorace. V článku 219 tohoto dokumentu se praví: „*Je zřejmé, že křesťanské kvality charitního pracovníka jsou nutné, ale samy o sobě nemohou suplovat eventuální nedostatky v jeho odborné způsobilosti.*“ (Život, 2007: 73)

„Důležité je obojí, neopomenutelná je však formace srdce“

Stoupenci druhého pojetí více nebo méně autenticky deklarují, že pro křesťanského sociálního pracovníka je důležitá odborná kompetence i pozorné srdce. Pokud tuto představu rozvíjejí dále, kladou důraz na „formaci srdce“ a varují před nebezpečím, které by přinesl převažující důraz na „pouhou“ odbornost. Co však již nezmiňují, jsou obavy z nebezpečí, které by mohl přinést jednostranný důraz na pozorné srdce a odsud plynoucí absence odbornosti.

Pohled tohoto typu prezentoval například biskup Stefan Regmunt z polské diecéze Legnica na konferenci o encyklice *Deus caritas est*, kterou v květnu 2007 uspořádala v Olomouci tamní Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého. V referátu nazvaném „*Nezbytnost charitní formace mladých lidí*“ (Pompey, 2007: 51) biskup hovoří s odkazem na encykliku jak o odborné kompetenci, tak o „*potřebě formace těch, kteří chudým jménem církve pomáhají, a nutnosti výchovy mladých lidí k milosrdné lásce*“. Pokud hovoří o odbornosti, vždy cituje nebo se různými způsoby odkazuje na výše již uvedenou formulaci encykliky *Deus caritas est*, podle níž „odborná kompetence sama nestačí“. Pokud popisuje činnost církve v charitní oblasti, hovoří výhradně o formaci lidí nadšených pro charitativní práci. Tomuto tématu věnuje převážnou část svých úvah, z nichž citujeme následující: „... *při vši radosti z rozvoje křesťanského voluntariátu ve farnostech si je církev vědoma nutnosti prohlubovat duchovní a náboženskou formaci jejich členů. Charitní komise Polské biskupské konference, diecézní biskupové, Caritas polska a diecézní Charity volentéry neustále podporují v jejich duchovním růstu. Pro tento účel jsou každý rok vydávány formační materiály [...] a další pastorační pomůcky [...] K formaci přispívají také konference, modlitební setkání charitních skupin, poutě a uzavřené rekolekce volentérů.*“ (Pompey, 2008: 52)

Jako příklad praktické podoby této rozsáhlé „formační“ činnosti popisuje biskup Regmunt „*školní kruhy charity*“, které spolupracují s farnostmi. Dobrovolnou činnost školní mládeže přitom biskup prezentuje převážně jako příspěvek k duchovnímu a náboženskému rozvoji mladých lidí. Uvádí například, že každý kroužek má svého školního a církevního asistenta. O potřebě podpory dobrovolnické činnosti dětí odborníky nebo o potřebě rozvoje smyslu dětí pro odbornou způsobilost k pomoci se nezmiňuje.

Jinou podobu stanoviska, podle něhož je sice důležitá jak odbornost, tak formace srdce, rozvíjet je však třeba především pozorné srdce, vyjadřuje brožura Arcidiecézní charity Olomouc z roku 2005. Nese název „*Autorita jako služba*“. Pro nás je zde zajímavý její podtitul „*Duchovní úvahy pro ředitele a vedoucí pracovníky Charity*“. V úvodním slovu klade arc. Graubner důraz na schopnost vedoucích pracovníků „*vést*“. Říká o nich: „*I když mají patřičné vzdělání a snad i dostatek praxe, musejí na sobě stále pracovat, aby byli schopni vést druhé.*“ (Autorita, 2005: 2) O potřebě rozumět po odborné stránce procesu pomoci se nezmiňuje. Smysl výše uvedeného podtitulu pak v předmluvě vysvětluje mons. Šich, který o cílové skupině citované publikace píše: „*Jejich odborná kompetence má být samozřejmostí, ale přitom nemají zapomínat na duchovní rozměr služby.*“ (Autorita, 2005: 3)

Důležité je, že brožurka se dále cele věnuje onomu „duchovnímu rozměru služby“. Domníváme se, že důvodem není přesvědčení autorů, že odborná kompetence vedoucích pracovníků charit je „samozřejmě“ zajištěna. Kládeme si spíše otázku, zda nejsou přesvědčeni, že zanedbáním jejich odborné kompetence nelze pokazit tolik, jako případným zanedbáním jejich duchovní formace.

Je samozřejmě možné, že autoři výše citovaných pojednání podceňují odbornost méně, než se na první pohled ze zde uvedených zdrojů zdá, a samostatnou pozornost jí nevěnují proto, že její zajištění nepovažují za věc církve, ale například školství. Pokud by tato domněnka byla správná, daly by se třeba i v jiných než zde citovaných textech očekávat zmínky například o odpovědnosti církve za výběr kvalifikovaných charitních manažerů a pracovníků.

„Důležitá je formace srdce“

Třetí pohled na vztah odbornosti a formace srdce si všímá výhradně druhého z obou principů. Pokud předchozí pohled deklaruje odbornost jako „samozřejmost“, jejíž povaze a rozvoji není třeba věnovat větší pozornost, artikulace třetího pohledu téma odbornosti prostě ignoruje.

Příkladem přístupu, který nechává téma odbornosti stranou, jsou „*Materiály pro formaci charitních pracovníků*“, které vydala rovněž Arcidiecézní charita Olomouc v roce 2005 pod názvem „*Vy jim dejte jíst*“. Jedná se o sborník textů (přednášek, úryvků knih apod.) různých autorů, z nichž každý se věnuje některému z aspektů křesťanské pomoci – vztahu k druhým, modlitbě, smyslu života, osobnímu nasazení, nutné materiální základně apod. (Vy, 2005).

Předpokládáme, že se jedná o témata, která editor sborníku považoval za důležitá pro formaci charitních pracovníků. Explicitní vyjádření potřeby odbornosti sociální práce jsme v jejich pojednáních nenašli.

Otázky pro výzkum

Na pozadí uvedené typologie vyvstávají před výzkumníky, kteří by chtěli odpovědět na otázku, jak sociální pracovníci z katolických pomáhajících organizací řeší v praxi vztah principů odborné kompetence a pozorného srdce, dvě otázky. První zní: „Je některý ze tří uvedených pohledů na význam odborné kompetence a pozorného srdce důležitou součástí představ pracovníků katolických pomáhajících organizací o žádoucím přístupu ke klientům a k pomoci potřebným?“

Druhá otázka plyne z předpokladu, že někteří sociální pracovníci z katolických pomáhajících organizací mohou na vztah odbornosti a formace srdce pohlížet způsobem, který se ve výše citovaných dokumentech a vystoupeních církevních autorit neobjevuje. Teoreticky si můžeme představit další dva pohledy, z nichž jeden by říkal: „Obojí je důležité, nepomenutelná však je odborná kompetence,“ a druhý by zněl: „Hlavní je odbornost.“ Přestože s těmito pohledy jsme se zatím nesetkali, klademe si otázku: „Domnívají se někteří sociální pracovníci, že pro realizaci poslání kato-

lických pomáhajících organizací je důležitější odborná kompetence v sociální práci než pozorné srdce?“

Formulace obou uvedených otázek vychází z předpokladu, že se v praxi katolických pomáhajících organizací uplatňují různorodé typy přístupu k práci s klienty. Tato různorodost ovšem nesouvisí pouze s odlišností pohledu na význam odborné kompetence a pozorného srdce. Přístupy sociálních pracovníků z katolických pomáhajících organizací jsou různorodé také proto, že lidé v katolických pomáhajících organizacích řeší různorodým způsobem další otázky. Stejně jako účastníci diskuse o důležitosti odbornosti a formace srdce pro charitní práci mohou se svými názory na vztah odborné kompetence a pozorného srdce spojovat řešení například následujících témat.

Máme „dělat to, co osloví mimo-křesťanskou část společnosti“, nebo „pěstovat výlučnost křesťanů“?

Skutečnost, že encyklika klade důraz na odbornost i formaci srdce, může souviset s tím, že papež – jak se můžeme domnívat – chápe jak odbornou kompetenci, tak pozorné srdce a lidství jako hodnoty, jejichž prostřednictvím může křesťanská služba oslovit nejen křesťany, ale také všechny lidi dobré vůle a všechny potřebné. Domníváme se, že tuto představu nemusí nutně sdílet ti, kdo – z hlediska encykliky Deus caritas est jednostranně – zdůrazňují formaci srdce. Mohou se v této souvislosti domnívat, že pro společnost je potřebné především „obnovit“ důraz na základní křesťanské představy. Zdá se, že z jejich hlediska je odbornost buď nepodstatná, nebo snad dokonce nežádoucí, protože otevírá prostor pro vliv jiných než křesťanských hodnot. Encyklika doporučuje, aby katolická církev usilovala o znovu-oslovení mimo-křesťanské části lidské společnosti prostřednictvím odborně erudované a lidské služby. Církevní autority, které zdůrazňují „prohloubení duchovní a náboženské formace vlastních členů“, spíše usilují o rozvíjení vnitřní konstituce katolické církve zdůrazňováním toho, co pro ni považují za výlučné. Z tohoto hlediska se zdá být smysluplná otázka, zda sociální pracovníci z katolických pomáhajících

organizací chápou sociální práci jako způsob znovu-oslovení mimo-křesťanské části lidské společnosti, nebo jako budování „ostrovů“ křesťanského světa v pomyslném moři bezbožnosti. Případně je možné klást si otázku, zda někteří sociální pracovníci z katolických pomáhajících organizací nechťejí oslovit širší společnost právě tím, že spolu se svými spolupracovníky a klienty vybudují solidní „ostrov“ křesťanské lásky.

„Rozlišovat mezi profesionály a dobrovolníky“, nebo „vycházet z představy univerzálního dobrovolnictví“?

Závěry Plenárního sněmu katolické církve v ČR, které považují za důležité jak „křesťanské kvality“, tak „odbornou způsobilost“ charitního pracovníka, uvádějí: *„Charitativní činnost ovšem nemůže být vykonávána jen profesionály. Nutná je i služba dobrovolníků, kteří musí být na svou činnost odpovědně připravováni a ve své službě odborně doprovázeni.“* (Život, 2007: 73) Důraz na „obojí“ se v jejich případě snoubí se snahou rozlišovat pomoc odborníků a pomoc dobrovolníků, která je podporována odborníky. S tímto pohledem kontrastuje stanovisko jednostranných stoupenců formace srdce, kteří kladou důraz jen na „voluntariát“ a jako dobrý příklad charitativní činnosti církve popisují spolupráci „církvního asistenta“ s dobrovolníky ve škole. V této souvislosti vyvstává otázka: „Dávají sociální pracovníci z katolických pomáhajících organizací přednost spolupráci odborníků na sociální práci s dobrovolníky, nebo si pomoc bližním představují především jako aktivitu duchovně vedených dobrovolníků se zapáleným srdcem?“

„Mají v charitních organizacích působit jen křesťané“, nebo „mohou poslání charitních organizací naplňovat lidé s náboženskou i nenáboženskou orientací“?

Encyklika, podle níž by mělo být klíčovým rysem křesťanské sociální práce spojení odbornosti a pozorného srdce, považuje za žádoucí, aby se charitní pomoc stala dílem křesťanů, „vedených Kristovou láskou, jejichž srdce svou láskou získal Kristus a probudil v nich lásku k bližnímu“. Z hlediska dokumentu, kte-

rý je primárně adresován věřícím křesťanům – katolíkům, to je logické očekávání. Nicméně zkušenost ukazuje, že církevní poskytovatelé sociálních služeb zaměstnávají kromě katolíků a křesťanů jiných konfesí i pracovníky, kteří se ke křesťanské víře aktivně nehlásí, a že totéž se může týkat také dobrovolníků. Vzniká proto otázka, zda sociální pracovníci z katolických pomáhajících organizací považují za žádoucí, aby sociální práci v těchto zařízeních vykonávali jen souvěrci, nebo zda sociální práci vnímají jako prostor pro spolupráci křesťanů s lidmi jiných názorových nebo duchovních orientací¹.

„Odmítnutí proselytismu“, nebo „pojetí sociální práce jako nástroje šíření víry“?

Encyklika doporučuje spojení odbornosti a pozorného srdce současně s jednoznačným odmítnutím proselytismu². Toto stanovisko podle papeže Benedikta XVI. vyplývá z názoru, že *„lásky ve své čistotě a nezištnosti je tím nejlepším svědectvím vydávaným Bohu“* a *„zpřítomňuje se právě v okamžicích, v nichž se nekoná nic jiného než láska“* (Benedikt XVI., 2007: 48–49). Lze tedy usuzovat, že charitní činnost může být chápána jako nástroj proselytismu, případně nástroj k dosažení „formačně pedagogických cílů“. Podle některých formulací má charitní činnost sloužit „formování těch, kteří jménem církve pomáhají, a výchovou mladých lidí k milosrdné lásce“. Nabízí se proto otázka: „Chápou sociální pracovníci z katolických pomáhajících organizací sociální práci především jako projev lásky, nebo mají sklon vnímat sociální práci především jako nástroj prohlubování duchovní a náboženské formace?“

Odbornost jako „erudovaná způsobilost k poskytnutí pomoci“, nebo „poučená schopnost vést“?

Podle naší osobní zkušenosti docházelo na výše již citované olomoucké konferenci (viz Pompey, 2007) k nedorozumění proto, že někteří účastníci spojovali slova „odbornost“ a „profesionalita“ s představou kvalifikovaného způsobu poskytování pomoci, zatímco jiní dávali tytéž termíny do souvislosti s „vedením“ a „manažerským zajištěním služby“, které se v jejich očích občas redukovalo na „shánění

peněz“. Stoupenci představy odbornosti jako kvalifikované pomoci měli většinou blíže k názoru, že důležitá je jak odbornost, tak formace srdce. Ti, kdo chápali odbornost jako manažerské zajištění služby, hovořili o „nebezpečí profesionalismu“ a chápali odbornost jako nebezpečí pro duchovní formování charitních pracovníků. Na pozadí těchto úvah vzniká řada otázek: „Chápu sociální pracovníci z katolických pomáhajících organizací odbornost jako odbornou průpravu pro přímou práci s klienty, nebo jako kvalifikovanou schopnost vést a zajišťovat podmínky činnosti organizace?“ „Podněcuje představa ‚odbornosti‘ jako ‚manažerské způsobilosti‘ u sociálních pracovníků z katolických pomáhajících organizací pocit nebezpečí, že by důraz na odbornost vedl k odcizení a ztrátě pozorného srdce?“ „Podněcuje chápání ‚odbornosti‘ jako kvalifikované práce s klientem u sociálních pracovníků z katolických pomáhajících organizací představu, že odbornost a pozorné srdce se vzájemně podporují?“

Pojetí charitní práce jako kontext řešení vztahu odborné kompetence a pozorného srdce v praxi

Nelze vyloučit, že vše je nějak jinak, než výše navrhuji naše hypotézy. Jsme si jisti, že smysluplnost těchto domněnek je třeba empiricky prozkoumat. Rozbor obsahu diskuse o vztahu „odborné kompetence“ a „formace srdce“,

kterému jsme věnovali přecházející stránky, nás vede k představě, že při tomto zkoumání je možné vyjít z předpokladu, že v prostředí katolické církve se vyskytují dva typy pojetí charitní práce. Zjednodušeně je zobrazuje schéma číslo 1.

Domníváme se, že první pohled, zdůrazňující orientaci na širší společnost, se odvíjí od představy odpovídající např. formulacím pastorální konstituce Druhého vatikánského koncilu „Radost a naděje“ (Radost a naděje, čl. 1), podle níž jsou zájemem křesťanů chudí a trpící lidé naší doby. Na tuto představu navazuje názor, že společnost ocení charitní práci tehdy, bude-li kvalitní z odborného hlediska a navíc bude schopna nabídnout pro křesťany typickou lidskost. Odbornost by měla zajistit jednak profesionálové, způsobilí rozpoznat, „co je třeba poskytnout“, a nabídnout tomu odpovídající pomoc, a dále profesionály podporovaní dobrovolníci. Obě skupiny by měly být v optimálním případě „vedeny Kristovou láskou“. Takto chápaná charitní práce dokáže podle této představy společnost oslovit tehdy, bude-li „jen a jen láskou“ a bude prosta primární snahy o využití pomoci jako nástroje k jiným cílům, například evangelizačním.

Druhý pohled je založen na představě, že pro charitní službu je třeba křesťanská nebo dokonce katolická výlučnost. V zájmu toho je třeba kultivovat a rozvíjet hlavně to, co podle stoupenců této představy odlišuje křesťany

Schéma číslo 1: Typologie pohledů na charitní práci z hlediska důrazu na „vnitřní“ a „vnější“ orientaci pomoci

otázky a témata	pohledy na charitní práci	
	orientace na širší společnost	důraz na vnitřní život církve
důležitost odbornosti a formace srdce pro pomoc bližnímu	obojí je důležité	důležitá je formace srdce
vztah ke společnosti	snaha otevřít se	pěstování výlučnosti
představa charitního pracovníka	profesionálové a dobrovolníci	dobrovolníci
orientace charitních pracovníků	křesťané a sympatizující	explicitní křesťané
účel poskytování pomoci	láska	proselytismus, sebevýchova křesťanů
pojetí odbornosti	odborná způsobilost pro práci s klientem	schopnost zajišťovat podmínky pro činnost organizace

od „ne-křesťanů“, tedy pozorné srdce, a nikoliv odbornost. Z tohoto hlediska by měli být charitní pracovníci především dobrovolníky, kteří jsou motivováni pohnutkami křesťana a církevními činiteli vedeni a posilováni ve víře. Vedoucí charitní pracovníci by kromě pozorného srdce, které je klíčové pro všechny účastníky charitního díla, měli rozvíjet svou zkušenost s vedením lidí a organizace.

Uvedená typologie je pochopitelně zjednodušující a neklade si za cíl popsat realitu v její úplnosti. Hlavním účelem této typologie je poukázat na to, že určité představy a významy se v myslích a prožitcích lidí mohou spojit a vytvářet vnitřně relativně konzistentní „přístupy“. Hlavním nedostatkem uvedené typologie je, že nepopisuje různé kombinace obou popsaných typů, které mohou být pro přístup různých skupin sociálních pracovníků z katolických pomáhajících organizací k práci s klienty charakteristické. Dalším nedostatkem uvedené typologie je, že neuvádí další teoreticky možné typy přístupu. Jednak ty, které mohou být založeny na preferenci odborné kompetence před formací srdce, a dále ty, které mohou vycházet ze zcela jiných hledisek a nemusí navazovat na diskusi o vztahu mezi „odborností“ a „formací srdce“.

Uvedená typologie také dostatečně nezdurazňuje předpoklad, že v konkrétních organizacích mohou koexistovat skupiny s různými přístupy. Jejich různorodost a souvislost této různorodosti s pojetím významu odborné kompetence a formace srdce pro sociální pracovníky z katolických pomáhajících organizací je to, na co chceme zaměřit výzkumnou pozornost.

Poznámky

- 1 Aktuálnost uvedené otázky je patrná např. z jedné verze „Kodexu pracovníků Charity Česká republika“, který je v současné době (listopad 2008) v diskusi mezi pracovníky Charity. V Ko-

dexu, který má být závazný jak pro zaměstnance, tak pro dobrovolné spolupracovníky Charity ČR, je mimo jiné řečeno: „Osoba Ježíše Krista je pro charitní pracovníky hlavním zdrojem inspirace a posily pro jejich poslání.“ Tuto větu chápeme jako projev představy, že v Charitě ČR mají působit jen křesťané.

- 2 Proselytismem se zde rozumí cílená snaha změnit smýšlení lidí za účelem získání stoupenců vlastní víry.

Seznam literatury

- Autorita jako služba. Duchovní úvahy pro ředitele a vedoucí pracovníky Charity.** Arcidiecézní charita Olomouc, Olomouc 2005.
- BANKS, S.: **Ethics and Values in Social Work.** MacMillan, Basingstoke 1995.
- BENEDIKT XVI.: **Encyklika Deus caritas est.** Paulínky, Praha 2006.
- REGMUNT, S.: **Nezbytnost charitní formace mladých lidí.** In POMPEY, H., DOLEŽEL, J. (ed.) **Mezinárodní konference Deus caritas est. Dokumentace a zhodnocení.** Olomouc, 2007, s. 51–54.
- POMPEY, H.: **Zur Neuprofilierung der caritativen Diakonie der Kirche. Die Enzyklika Deus caritas est Kommentar und Auswertung.** Echter, Würzburg 2007.
- POMPEY, H., DOLEŽEL, J.: **Impulsy pro sociální práci církve – encyklika Deus caritas est.** *Studia theologica*, 2006, roč. 8, č. 3, s. 53–61.
- Radost a naděje, Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě.** In **Dokumenty II. vatikánského koncilu.** Zvon, Praha 1995, s. 173–265.
- Vy jim dejte jíst. Materiály pro formaci charitních pracovníků.** Arcidiecézní charita Olomouc, Olomouc 2005.
- Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě. Plenární sněm katolické církve v ČR.** Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2007.

Sociální projekty muslimských organizací v ČR

Social Projects of Muslims Organisations in Czech Republic

Martin Klapetek

Mgr. Martin Klapetek¹ vystudoval historii a religionistiku na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity, kde pokračuje v doktorském studiu. Mezi oblasti jeho vědeckovýzkumné činnosti patří islám v západní Evropě, lidová religiozita, mezináboženský dialog a náboženství v pluralitní společnosti. V současnosti vyučuje religionistiku na katedře filozofie a religionistiky Teologické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

Abstrakt

Sociální projekty islámských organizací v ČR se mohou stát příkladem zájmu muslimů o to, jaké bude jejich místo v jedné ze středoevropských společností. Zakát (arab. očistění) je označení jednoho z pěti pilířů islámu, který se vztahuje na každého muslima. Jedná se o instituci almužny, která se postupným historickým vývojem ustanovila jako náboženská daň z majetku a z příjmů. Vedle provozu Islámského centra a osvětové činnosti jsou charitativní projekty hlavními oblastmi aktivit Islámské nadace v Praze i Islámské nadace v Brně. Vedle sociální pomoci a práce v uprchlických táborech se jedná hlavně o duchovní práci ve vězení. Islámská komunita a její novodobá historie je v rámci náboženského složení ČR stále marginální záležitostí. V souvislosti se současným společensko-politickým vývojem je třeba přijmout fakt, že stoupenci islámu usilují o plné právní uznání své existence. Česká společnost se staví k oficiálnímu uznání přinejmenším s jistým despektem. Zástupci muslimů již dlouhou dobu usilují o to, aby od podobných postojů upustila i široká veřejnost. Tento proces je jistě dlouhodobou záležitostí a je potřeba si na obou stranách vytvořit přesnější představu o svém „partnerovi v dialogu“.

Klíčová slova

sociální projekty, islámské organizace, muslimové

Abstract

Social projects of Islamic organizations in the Czech Republic may become examples of the interest of Muslims in finding their position in one of Central European societies. Zakát (purification in Arabic) is the designation of one of the five pillars of Islam that applies to every Muslim. It is the institute of alms that has gradually developed into a religious tax on property and income. In addition to the Islamic Center and further education, the main sphere of activities of the Islamic Foundation in Prague and the Islamic Foundation in Brno is charitable projects. Besides social help and work in refugee camps, the activities include particularly spiritual work in prisons. Islamic community and its modern history has been still a marginal issue with respect to the religious composition of the Czech Republic. In relation with the current social and political development, it must be accepted as a fact that the Islam followers aim at full legal recognition of their existence. The Czech society rather looks down to the official recognition, to say the least. For a long time, representatives of Muslims have been struggling to make the general public waive those attitudes. This process is certainly a long-term issue and both the sides need to obtain a more exact idea about its "partner in the dialog".

Keywords

social projects, Islamic organizations, Muslims

Když si v poslední době Evropan se zájmem o islám přečte novinové titulky předních národních deníků, otevře odbornou či populárněji laděnou literaturu nebo zabrousí na různorodé internetové stránky – naskytne se mu poměrně jednotvárný pohled. Současná média na celoevropské úrovni nabízí každému zájemci informační „smršť“ přesných dat a komentářů o tom, kde na kontinentě došlo k nějakému nedorozumění či střetu (Müller, 2007: 23). Kdo, kde a proč vyjádřil své názory například na stav společenského života v mnoha kulturně, politicky i nábožensky odlišných zemích. To se děje denně různými formami od pokojně laděných demonstrací až po akty násilí proti představitelům moci nebo nezúčastněným přihlížejícím. Avšak ziskat informace o běžném životě muslimů v Evropě, o jejich každodenních problémech, kulturních zvycích nebo o dalších různých otázkách je daleko složitější.

V současné době se problematika islámu i v našem prostředí stává stále aktuálnější. Důvodem této zvýšené pozornosti je nejen vzrůstající aktivita muslimské obce v České republice, ale také společensko-politická situace, v níž se naše země nachází. V květnu 2004 se Česká republika stala součástí Evropské unie, a proto je jistě důležité znát stanoviska místních náboženských komunit ke koncepci multikulturní společnosti. Sociální projekty islámských organizací v ČR se mohou stát příkladem zájmu muslimů o to, jaké bude jejich místo v jedné ze středoevropských společností. Náboženské aktivity nebývají primární součástí integračních snah muslimské populace v naší zemi, proto je na místě zájem o sociální oblast jejího života.

Almužna jako náboženská povinnost v islámu

V úvodu si povšimneme jedné tradiční islámské instituce, která v historii muslimského světa napomáhala centralizovat finanční prostředky určené pro různé sociální projekty. Je to *zakát* (arab. očistění), což je označení jednoho z pěti pilířů islámu, který se vztahuje na každého muslima. Jedná se o instituci almužny, jež se postupným historickým vývojem ustanovila jako náboženská daň z majetku a z příjmů. Ta byla tradičně určena k dobročinné pomoci. Již koránské verše napovídají, jaké jsou cílové skupiny pro příjem zakátu.² Odevzdaný zakát může být použit jako

pomoc pro: 1. *chudé muslimy*, aby se ulevilo jejich strážním, 2. *potřebné muslimy*, aby získali prostředky, s jejichž pomocí si mohou vydělávat na živobytí, 3. *muslimské konvertity*, aby se jim umožnilo usadit se a vyhovět jejich nečekaným potřebám, 4. *muslimské válečné zajatce*, aby bylo možno je vykoupit ze zajetí, 5. *zadlužené muslimy*, aby se mohli osvobodit od svých závazků vyvolaných naléhavou nutností, 6. *muslimské zaměstnance* pověřené muslimským vládcem vybíráním zakátu, aby bylo možné vyplatit jim mzdy, 7. ve formě stipendií *muslimy sloužící Bohu výzkumem*, studiem nebo šířením islámu a 8. *muslimské poutníky*, kteří uvízli v cizí zemi a potřebují pomoc (Lunde, 2004: 40). Zvláštní místo zaujímá dobročinný zakát poskytovaný formou almužny chudým v době svátečního závěru ramadánu, *zakát al-fitr*, který dotváří radostnou atmosféru konce postního měsíce a je v muslimských společnostech tradičně chápán jako záslužný projev zbožnosti (Kropáček, 1993: 106, Klapetek, 2006a: 28).

Obecně jde tedy o povinnost nařízenou Bohem a vykonávanou muslimy v zájmu společnosti jako celku.³ Ve všech případech platí, že člověk odvádí zakát pouze z čistého přebytku. Výdaje, náklady na rodinu, nezbytné platby a splatné půjčky mají přednost, takže zakát se platí pouze z čistého finančního přebytku každého muslima. Podle stupně uskutečnění islámského práva v zemi, kde muslim žije, vybírá zakát buď přímo stát, nebo islámské nadace, nebo je na muslimovi samotném, aby příslušný podíl věnoval přímo na některý z předepsaných účelů (Kropáček, 1993: 105).

Sociální projekty Islámské nadace v Praze

Jak tedy fungují sociální projekty muslimských organizací v ČR? V květnu 1999 otevřela *Islámská nadace v Praze* v Blatské ulici nové Islámské centrum v čele s ředitelem RNDr. Vladimírem Sářkou. Je zde sídlo nadace, velká modlitebna, knihovna a jídelna. V prostorách dvora modlitebny jsou malé prodejny tradičních oděvů a dárkových předmětů, pobočka řeznictví a prodejny potravin Halalko, která nabízí maso připravené tradičním způsobem *halál*. Při pátečních modlitbách se v mešitě schází tři sta až pět set muslimů. Tyto bohoslužby sestávají z promluvy imáma (arab. *chutba*, kázání) a společné sváteční

modlitby. Kázání je pronášeno ve třech jazycích (arabsky, česky a anglicky), protože se v mešitě scházejí muslimové nejrozličnějších národností. Příležitostně, např. během ramadánu či při některých akcích pořádaných nadací, je centrum využíváno k přenocování. Při svých aktivitách je Islámská nadace v kontaktu s charitativními organizacemi, např. Českou katolickou charitou, charitativní organizací Církve adventistů sedmého dne ADRA a sdružením Člověk v tísni (Nosková, 2003: 16).

Islámská nadace v Praze se na svých internetových stránkách prezentuje jako nezisková organizace, která se snaží naplňovat potřeby praktikujících muslimů v Praze a v okolí. Vedle provozu Islámského centra a osvětové činnosti⁴ jsou charitativní projekty hlavními oblastmi jejích aktivit. Charitativní činnost zahrnuje: 1. *sociální pomoc*, kdy Správní rada Nadace shromažďuje prostředky od muslimů, darované jako náboženská daň (arab. zakát) a dobrovolná almužna (arab. sadaqa) (Kropáček, 1993: 104). Ty se sbírají odděleně od finančních prostředků darovaných na provoz mešity a jsou použity výhradně na sociální pomoc sociálně slabším rodinám a jednotlivcům, např. ve formě pravidelných měsíčních příspěvků. Někdy je z této pomoci hrazen i lékařský zákrok neplacený pojišťovnou, ubytování potřebných muslimů, nutné cestovní náklady apod.; 2. *práci v uprchlických táborech*, kdy nadace sleduje situaci v několika uprchlických táborech, kde jsou početnější skupiny muslimů. Pomáhá formou ošacení i finanční pomoci, při oslavách svátků a výuce dětí nebo asistenci při zařizování provizorní modlitebny v táboře, jako například v Bělé pod Bezdězem, kde zajistila koberce a knihy (Nosková, 2003: 16); 3. *práce ve vězení*, kdy Nadace posílá vězněným muslimům dopisy, knihy, časopisy, brožury, časy modliteb, příležitostně je navštěvuje. Ve spolupráci s vedením některých věznic se snaží řešit problémy s vězeňskou stravou, takže je muslimským vězňům zabezpečována zvláštní dieta bez vepřového masa. Muslimským vězňům bývá také umožněno dodržovat ramadán a pravidelné modlitby, při kterých mohou používat modlitební koberec. Ve věznici v Praze-Ruzyni se podařilo vybavit muslimskou modlitebnu, která byla ministerstvem vnitra slavnostně otevřena v květnu 2002 za účasti místopřed-

sedy Senátu ČR a dalších zástupců veřejného života, křesťanských církví, Islámské nadace v Praze a sdělovacích prostředků. Šlo o otevření vůbec první muslimské modlitebny v některém z nápravných zařízení v ČR. Zástupci Islámské nadace se snaží navštěvovat tuto modlitebnu každý pátek a zajišťují zde pravidelná kázání.⁵

Tato situace je oproti ostatním vězeňským zařízením v ČR výjimečná. Obvykle se žádosti o rozhovor řeší setkáním s křesťanským duchovním a odkázáním na „vnitřní spirituální život“. Přesto návštěvu imáma jsou pověřeni duchovní vesměs schopni zajistit. Český helsinský výbor přesto řešil v roce 2002 případ odsouzeného, který tvrdil, že je ve věznici diskriminován pro své muslimské vyznání. Podle jeho slov odmítli pracovníci věznice Ostrov nad Ohří zajistit návštěvu islámského duchovního. Výbor celou věc řešil zprostředkováním informací o Islámské nadaci v Praze a dále sledoval průběh kauzy.

Duchovní práce ve věznicích jako součást zvláštních práv

Pro správné pochopení současného stavu je potřeba podtrhnout, že veškeré dosavadní náboženské aktivity muslimů ve vězeních se uskutečňují na základě *individuálních dohod* s příslušnými vězeňskými zařízeními.⁶ Problematika *právního nároku* na návštěvy věznic představovali Ústředí muslimských obcí v ČR souvisí s jeho legislativním statutem. Zákon o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností č. 3/2002 Sb. měl oproti předchozím úpravám vyřešit fakt, že vzhledem k požadovanému početnímu censu 10 000 zletilých věřících s trvalým pobytem na území ČR u těch náboženských sdružení, která nejsou členy Světové rady církví, se nemohly stát právními osobami církve a náboženské společnosti s menším počtem věřících. Zákon tedy nově přinesl dvojstupňovou registraci. Pro první stupeň je potřeba předložit tři sta podpisů věřících s osobními údaji. Organizace tak má zajištěnu právní subjektivitu, ovšem bez dalších zvláštních práv. Mezi ně patří finanční podpora státu, pověření osoby vykonávající duchovenskou činnost k výkonu duchovní služby v ozbrojených silách ČR a věznicích, konání svatebních obřadů nebo založení církevních škol. Těmi disponují až náboženské subjekty akreditované druhým stupněm

registrace. Na tento pak musí nově registrované náboženské organizace čekat deset let od schválení prvního stupně registrace. Je také potřeba předložit počet podpisů, rovnající se jednomu promile počtu obyvatel ČR, tj. přibližně deset tisíc podpisů zletilých věřících žijících v ČR, hlásících se k organizaci, která žádost podává. Podle pražského Islámského centra žije v naší republice přibližně 400 českých konvertitů k islámu a až 10 000 muslimů zahraničního původu.

V březnu 2004 si Ústředí muslimských obcí podalo žádost o registraci prvního stupně u ministerstva kultury a začátkem září 2004 byla žádost kladně vyřízena. Podle představitele Islámské nadace v Praze Vladimíra Sáňky to byl důležitý krok k tomu, aby muslimové v ČR získali stejná práva, jako má většina již registrovaných křesťanských církví, židovská obec a další náboženské společnosti.

Dalším krokem pro získání právního nároku na návštěvy věznic představili Ústředí muslimských náboženských obcí v ČR byla pak logicky *Žádost o přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv*. Byla podána již 19. 4. 2006, nesplňovala sice předepsanou desetiletou čekací lhůtu, ale na druhou stranu včas požádala o výjimku podle ustanovení zákona 3/2002 Sb.⁷ Po složitém řízení byla žádost definitivně zamítnuta, ale s ohledem na duchovní práci ve věznicích jsou zajímavé připomínky Ministerstva spravedlnosti ČR. Ministerstvo upozornilo na to, že dosavadní registrace Ústředí proběhla před poměrně krátkou dobou, a proto není možné udělat si dostatečnou představu o jeho činnosti. Dále poukázalo na to, že stávající registrace umožňuje náboženské společnosti působit v zařízeních Vězeňské služby ČR. Pro dokreslení dosavadní úrovně informovanosti české veřejnosti o islámu je zajímavá připomínka ministerstva spravedlnosti vztahující se k ustanovení § 168 odst. 3 trestního zákona.⁸ Jedná se zde o to, že by se na osoby vykonávající duchovenskou činnost v místech výkonu vazby a trestu odnětí svobody nemusela vztahovat povinnost oznámit spáchání trestného činu, o kterém se dozvěděly v souvislosti s výkonem zpovědního tajemství nebo obdobného práva. Odpověď na tuto připomínku je možné nalézt již v textu samotné žádosti. Ústředí muslimských náboženských obcí nežádá o přiznání práva zachovávat mlčenlivost duchovními

v souvislosti s výkonem zpovědního tajemství, protože zpovědi se v islámu nepraktikují. Dále ministerstvo spravedlnosti poukazuje na to, že muslimové nemají jednotný výklad a vedení, na jejichž možné nekontrolovatelné kroky nebude mít společnost vliv, což může v budoucnosti znamenat riziko.⁹

Sociální projekty Islámské nadace v Brně

V roce 1995 zakoupili brněnští muslimové pozemek na Vídeňské ulici a podali žádost o povolení stavby mešity. Původní návrh stavby, která by nesla všechny náležitosti mešity, byl Radou městské části Brno-střed zamítnut z důvodu „nesouladu projektu s územním plánem města“ (Bečka-Mendel, 1998: 191) a obav z rozšíření extremisticky laděných islámských aktivit. Rada stavbu mešity povolila v lednu 1997 s podmínkou, že nebude mít speciální architekturu (minaret a další výrazné orientální architektonické prvky). Mešita byla otevřena začátkem července 1998 (Bečka-Mendel, 1998: 192).

V současné době má *Islámská nadace v Brně* zhruba 45 členů, z toho asi čtyři jsou Češi. Ve vedení nadace stojí správní rada, jejíž rozhodnutí schvaluje valná hromada. Správní radu tvoří tři členové a jeden revizor. Předsedou nadace je Ing. Muneeb Hasan al-Rawi (Vojtíšek, 2006: 19), který byl české veřejnosti v nedávné době znám jako iniciátor dopisu, jenž do jisté míry v dubnu 2004 pomohl v případě osvobození redaktora Michala Kubala a kameramana Petra Klímy, kteří pracovali pro Českou televizi, a redaktora Radiožurnálu Víta Pohanky z rukou iráckých únosců.

V brněnské mešitě se ke společným pátečním modlitbám schází v průměru 60 věřících. Modlitebna zajišťuje prostor ke všem denním modlitbám a je otevřená téměř nepřetržitě. V době ramadánu zde, stejně jako v Praze, probíhají společné večery. Na základě domluvy je ve zdejších prostorách možné studovat materiály, které jsou majetkem nadace, a mešita tak plní též funkci vzdělávacího centra. V sobotu je pro muže organizováno čtení a výklad Koránu, výklad islámské věrouky a práva, kapitoly z islámské historie, případně besedy na další témata. Neděle patří ženám, které se učí arabštinu a diskutují o podobných tématech jako muži. Čas od času se vedení nadace pokouší zorganizovat výuku

arabštiny i pro veřejnost, problémem bývá zajištění vyučujícího. Muslimové se v rámci pomoci uprchlickým táborům podílejí na organizaci besídek pro děti uprchlíků v období náboženských svátků, a to hlavně v Zastávce u Brna (Štefanová, 2005: příloha), Zbýšově u Brna, Pasohlávkách a jinde (Nosková, 2003: 17).

Muslimská unie a její aktivity

Mezi islámské organizace na našem území, které mezi svoje aktivity zařazují také sociální programy, patří i *Muslimská unie*. Mezi jejími členy nalezneme část Čechů, kteří v poslední době konvertovali k islámu. Sdružení podle své internetové prezentace vzniklo na základě potřeby zajišťovat provozní zázemí pro život muslimů v ČR. Podle stanov zaregistrovaných ministerstvem vnitra 28. 1. 2000 do této oblasti patří také podpora sociálně slabých, nemocných a živelnými pohromami či jinak postižených muslimů. Jedná se zde o přímou fyzickou podporu muslimů, zajištění jejich materiálních potřeb, šatstva, hygienických potřeb, pomoc při likvidaci jim způsobených škod apod. Nedílnou součástí sociálních projektů je také zajištění posledních potřeb muslimů na našem území. Podle vyjádření Muslimské unie jde pouze o pomoc při sepisování jejich posledních vůlí, a to zásadně při respektování všech platných zákonů ČR.¹⁰ Dále zajišťuje vykonávání rituálních obřadů pro zemřelé, pod čím se rozumí hlavně provedení rituální očisty zemřelého. To v islámu uskutečňují příbuzní zemřelého nebo jejich přátelé, ale je povinností každého muslima rituální očistu pro zesnulého vykonat, je-li zemřelý bez příbuzných a přátel. Potřeba této služby v ČR vzrostla zvláště v poslední době, a to z důvodů zvýšené migrace z muslimských částí světa (Klapetek, 2006b: 142–144). Daleko známější jsou mediální aktivity Muslimské unie, které mimo jiné představuje internetový portál *Muslimské listy*. Iniciátorem a hlavním redaktorem těchto kontroverzních stránek je Súdánec žijící v naší zemi již od roku 1988 Muhammad Abbás al- Mu'tásim (Mrázek, 2006: 23).

Význam sociální činnosti pro budoucnost muslimů v ČR

Představitelé muslimské obce poukazují na to, že islám nelze obecně posuzovat podle extrémních projevů. Některé násilnosti připisova-

né muslimům je podle pražské nadace nutné i z islámského hlediska odmítnout. Podle jejich vyjádření se většina muslimů, žijících na území ČR, snaží integrovat. Součástí tohoto procesu je také povinnost dodržovat místní právní řád. Na druhou stranu očekávají, že nebudou napadáni za něco, s čím nemají nic společného, a že jim bude umožněno praktikovat svou víru. Domnívají se, že správné praktikování islámu, jehož součástí je i instituce almužny a její využití v sociální sféře, nijak neomezuje většinovou společnost. Ta, pokud se k islámu přistupuje bez předsudků, může být naopak obohacena. Přestože muslimové dosáhli oficiálního uznání své náboženské obce, v praktické rovině příliš změn nezaznamenali.

Islámská komunita a její novodobá historie je v rámci náboženského složení ČR stále marginální záležitostí (Bečka-Mendel, 1998: 194). V souvislosti se současným společensko-politickým vývojem je třeba přijmout fakt, že stoupenci islámu usilují o plné právní uznání své existence. Česká společnost se staví k oficiálnímu uznání přinejmenším s jistým despektem. Mezi dlouhodobé argumenty proti uznání muslimské náboženské obce lze zařadit stanoviska, která charakterizují islám jako složku, jež nepatří do českého historického a kulturního kontextu a je neslučitelná se západním pojetím demokracie, lidských práv a svobody slova. Dále se objevují administrativně bezpečnostní argumenty, které vidí právní existenci islámu jako potenciální hrozbu v podobě mešit jakožto center extremismu (Bečka-Mendel, 1998: 195–196). Zástupci muslimů již dlouhou dobu usilují o to, aby od podobných postojů upustila i široká veřejnost. Tento proces je jistě dlouhodobou záležitostí a je potřeba si na obou stranách vytvořit přesnější představu o svém „partnerovi v dialogu“. Zůstává otázkou, kdy bude společnost, ovlivňovaná zkresleným mediálním obrazem, schopna přestat ztotožňovat adjektiva „arabský“ a „islámský“ s prostředím hospodářských mafí a radikálních politických skupin.

Poznámky

- 1 Katedra filozofie a religionistiky Teologické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, e-mail: klapetek@centrum.cz, adresa: Kněžská 8, 370 01 České Budějovice.

- 2 *A jsou mezi nimi někteří, kdož tě pomlouvají kvůli rozdělování almužny; když z ní něco dostanou, jsou spokojeni, avšak když z ní nedostanou nic, hned jsou rozzlobeni. Kéž jsou spokojeni s tím, co jim Bůh a posel Jeho dali, a nechť řeknou: „Bůh nám postačí a Bůh nám uštědří ze Svě laskavosti a taktéž i posel Jeho. A my toužíme jen po Bohu!“* *Almužny jsou pouze pro chudé a nutné, pro ty, kdož je vybírají, pro ty, jichž srdce se sjednotila, pro otroky a zadlužené, pro boj na cestě Boží a pro toho, kdož po ní kráčí podle ustanovení Božího, a Bůh je vševědoucí, moudrý.* (9: 58–60).
- 3 Koránské slovo *zakát* nezahrnuje tedy jenom dobročinnost, almužny, desátek, laskavost, úřední daň, dobrovolné příspěvky atd., ale spojuje všechny tyto záležitosti se zbožností a s duchovními a také morálními motivy.
- 4 Nadace si podle svého vyjádření klade za cíl reprezentovat islám a překládat literaturu o islámu a příbuzných tématech. Mezi tyto služby patří např. bezplatná výuka arabštiny, čtení a výklad Koránu v arabštině i češtině, výukové programy pro děti nebo přednášky.
- 5 Zpráva o činnosti Ústředí a organizací. *Hlas – Ústředí muslimských náboženských obcí v ČR*, 2002, roč. 20, č. 5–8, s. 12.
- 6 Návrh usnesení vlády České republiky. *Hlas – Ústředí muslimských náboženských obcí v ČR*, 2007, roč. 25, č. 1–5, s. 3.
- 7 Ustanovení § 27 odst. 8 zákona: „Ministerstvo se souhlasem vlády může učinit výjimku a přiznat oprávnění ke zvláštním právům podle § 7 odst. 1 církvím a náboženským společnostem, které reprezentují významné světové náboženství s dlouhou historickou tradicí, působí na území České republiky a jsou registrovány podle tohoto zákona. V tomto případě se nevyžaduje splnění podmínek podle § 11 odst. 1 a 4. Návrh na přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv může podat registrovaná církev a náboženská společnost, která plní řádné závazky vůči státu a třetím osobám. Výjimku podle tohoto odstavce lze udělit pouze do 5 let od nabytí účinnosti tohoto zákona.“
- 8 Ustanovení § 168 odst. 3 trestního zákona: „Oznamovací povinnosti nemá advokát nebo advokátní koncipient, který se dozví o spáchání trestného činu v souvislosti s výkonem advokacie nebo právní praxe. Oznamovací povinnost nemá také duchovní registrované církve a náboženské společnosti s oprávněním k výkonu zvláštních práv, dozví-li se

o spáchání trestného činu v souvislosti s výkonem zpovědního tajemství nebo v souvislosti s výkonem práva obdobného zpovědnímu tajemství.“

- 9 Vyhodnocení připomínkového řízení. *Hlas – Ústředí muslimských náboženských obcí v ČR*, 2007, roč. 25, č. 1–5, s. 4–5.
- 10 V islámu je dědické právo komplikovanou záležitostí. Významnou majetkoprávní institucí muslimského světa jsou také dobročinné nadace (arab. *waqf*), které získávají finanční prostředky také díky odkazům ze závětí.

Seznam literatury:

- BEČKA, J.-MENDEL, M. *Islám a české země*, Praha: Votobia, 1998, s. 191–192, 194–196.
- KLAPETEK, M. *Stejně, nebo odlišné pojetí času? Teologie & společnost: časopis pro náboženství, kulturu a veřejný život*, 2006a, roč. 4 (12), č. 4, s. 28.
- KLAPETEK, M. *Umírání a smrt v islámu – naplnění náboženských pravidel v realitě současného Německa*. In DOLEŽALOVÁ, I., HAMAR, E. *Náboženství a tělo*. Brno: Ústav religionistiky FF MU, Malvern, 2006b.
- KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*. Praha: Vyšehrad, 1993, s. 104–106.
- LUNDE, P. *Islám: víra, kultura, dějiny*. Praha: Euromedia Group, 2004, s. 40.
- MRÁZEK, M. *Muslimská unie*. *Dingir*, 2006, roč. 9, č. 1, s. 23.
- MÜLLER, Z. *Islám: výzva pro Evropu? Univerzum*, 2007, roč. 17, č. 2, s. 23.
- Návrh usnesení vlády České republiky. Hlas – Ústředí muslimských náboženských obcí v ČR, 2007, roč. 25, č. 1–5, s. 3.**
- NOSKOVÁ, M., *Islám v České republice po roce 1989*. *Sacra*, 2003, roč. 1, č. 0, s. 16–17.
- ŠTEFANOVÁ, A. *Žadatelům o azyl slouží desítka pobytových středisek*. *Veřejná správa*, 2005, roč. 16, č. 3, příloha.
- VOJTÍŠEK, Z. *Český boj o mešity*. *Dingir*, 2006, roč. 9, č. 1, s. 19.
- Vyhodnocení připomínkového řízení. Hlas – Ústředí muslimských náboženských obcí v ČR, 2007, roč. 25, č. 1–5, s. 4–5.**
- Zpráva o činnosti Ústředí a organizací. Hlas – Ústředí muslimských náboženských obcí v ČR, 2002, roč. 20, č. 5–8, s. 12.**

Role sociálních pracovníků v prostředí státních organizací

Role of Social Workers in State Sector Environment

Pavel Horák

PhDr. Pavel Horák, PhD.,¹ je odborným asistentem na katedře sociální politiky a sociální práce na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity. Výzkumně se zabývá zejména aspekty institucionálního prostředí státních organizací veřejné a sociální politiky a samotným vnitro-organizačním fungováním státních byrokratických organizací. Svůj zájem zaměřuje na vliv institucionálních podmínek organizací a politik na realizaci intervencí státní politiky veřejné a sociální politiky (empiricky především politiky trhu práce). Vedle výuky sociologie pro sociální politiku a sociální práci vyučuje předměty zaměřené na sociálně deviantní jevy, organizační kulturu a projektování institucí sociální práce.

Abstrakt

V předloženém článku se snažíme upozornit na skutečné důvody často kritizovaného neosobního a neprofesionálního chování státních úředníků / sociálních pracovníků v průběhu jejich jednání s konkrétními uživateli služeb. Tvrdíme, že příčiny těchto jednání bychom měli hledat v náročnosti pracovního prostředí, ve kterém pracují, jakož i v komplexnosti, nejednoznačnosti a mnohdy i konfliktnosti vnějšího institucionálního prostředí zaměstnávajících organizací, které ovlivňují jejich rozhodování. Naším cílem je pokud možno co nejkomplexněji vystihnout povahu moderních státních organizací v oblasti sociální politiky a práce, jakož i vysvětlit postavení a roli sociálních pracovníků v průběhu samotného procesu poskytování služeb. V této souvislosti využíváme k vymezení státních organizací konceptu byrokracie a jeho kritiky a identifikujeme veškeré klíčové aktéry, kteří jakkoli ovlivňují proces implementace a výsledné realizace sociálních služeb. Největší důraz klademe právě na liniové (sociální) pracovníky, u kterých byl empiricky prokázán mimořádný vliv na výslednou podobu realizované politiky. Tyto aktéry vymezujeme pomocí konceptu street-level byrokracie a rozlišujeme odlišné způsoby jejich chování na základě toho, jak moc jsou ovlivněny principy byrokracie, profesionalismu, byroprofesionalismu anebo manažerismu.

Klíčová slova

role sociálních pracovníků, prostředí státních organizací, sociální služby, street-level byrokracie, sociální práce, byrokracie, profesionalismus, byroprofesionalismus, manažerismus

Abstract

In this paper we appeal to point out real reasons of most criticised impersonal and non-professional behaviour of state social workers during conducting with clients. Key matter can be found in hard working conditions inside and outside state organizations influencing individual decisions of state social workers. Main goal of submitted text lies in complex description of modern state organisations delivering social services and explication of social workers' key role in delivering process. Accordingly we delimitate state organisations utilizing concept of bureaucracy and its critics first of all. Consequently we identify all key actors from inside and outside organisations who influence implementation process and final social services delivering. The most stress is put on line (social) workers with reference to its extraordinarily influence on final social policy appearance. We describe these actors and their position in organisation with help of street-level bureaucracy concept and consequently we also distinguish different kinds of their behaviour with respect to the impact of bureaucracy, professionalism, bureau-professionalism and managerialism pressures.

Keywords

role of social workers, environment of state organizations, social services, street-level bureaucracy, social work, bureaucracy, professionalism, bureauprofessionalism, managerialism

Tato studie vznikla s podporou projektu Nová sociální rizika trhu práce a potřeby reformy jeho politické regulace po vstupu ČR do EU. Monitoring a vyhodnocení potřeb. (2006–2011, MSM/2D.)

Role sociálních pracovníků jakožto street-level byrokratů² zaměstnaných ve státních organizacích jsme se v minulosti již několikrát teoreticky i empiricky zabývali. Nejdříve v souvislosti s tím, kdo vlastně street-level byrokraté jsou (Horák, 2003; 2004; 2008b) a dále pak, jaký mohou mít vliv na výchozí záměry politiků a jejich výslednou podobu v procesu jejich realizace na lokální úrovni jednotlivých regionů (o teoretickém vlivu krátce viz Horák, 2008b; Horák a Kulhavý, 2008; o praktickém vlivu v případě vybraného veřejného programu politiky zaměstnanosti viz Horák, 2005; Horák a Horáková, 2005; Horák, Horáková a Sirovátka, 2007; Sirovátka, Horák a Horáková, 2007).

Při zkoumání praktického vlivu liniových (sociálních) pracovníků na výslednou podobu veřejné politiky, jakož i politiky sociálních služeb jsme zjistili, že je významné, jakou roli tito řadoví pracovníci zastávají v průběhu samotného jednání s konkrétními uživateli poskytovaných služeb (platí to především pro programy sociální politiky v oblasti zaměstnanosti, bydlení, vzdělání, péče o zdraví, rodinné politiky, sociálního zabezpečení – srov. Potůček a LeLoup, 2005: 19).

Dnes je u odborné veřejnosti již notoricky známé, že sociální pracovníci ve státních organizacích zastávají často konfliktní role. Důvodem této skutečnosti je jejich rozporuplné postavení v organizaci, ve které jsou zaměstnáni. Profesionální snaha řadových pracovníků maximálně uspokojovat potřeby svých klientů je totiž mnohdy výrazně tlumena konfliktním pracovním prostředím a tlaky. Ty vycházejí mj. od samotného vedení organizace, které pracovníky nutí upřednostňovat v první řadě zájmy politiky a organizace ve formě dodržování předem stanovených předpisů a nařízení před sledováním specifických potřeb klientů.

Tato stať vznikla s předsevzetím ozřejmit širší veřejnosti důvody často kritizovaného ne-

osobního anebo neprofesionálního přístupu řadových pracovníků státních organizací vůči jejich uživatelům. Právě specifická podmínka, ve kterých řadoví pracovníci pracují a na základě kterých se rozhodují, jsou skutečnou příčinou jejich jednání. Konkrétně je cílem předloženého textu charakterizovat prostředí moderních státních organizací, které poskytují sociální služby, s důrazem na klíčové postavení a roli sociálních pracovníků v těchto institucích, kteří mnohdy nemohou jednat jiným způsobem, než jednají.

V souladu s uvedeným cílem se v první části textu zabýváme vymezením státních organizací. Využíváme k tomu konceptu byrokracie a jeho kritiky, který je plně využitelný pro popsání jejich současné podoby. V této souvislosti se také snažíme identifikovat všechny klíčové aktéry, kteří mají nějaký vliv na průběh realizace a výslednou podobu poskytovaných služeb, a to jak z řad zaměstnanců státních organizací, tak i z jejich vnějšího prostředí. Největší důraz přitom klademe na liniové (sociální) pracovníky. Empiricky totiž bylo již nesčetněkrát prokázáno, že jde o aktéry, kteří mají díky způsobům, jak naplňují záměry politiky a jak jednají se svými klienty, mimořádný vliv na výslednou podobu realizovaných služeb (a tedy politiky jako celku). Moc těchto pracovníků ovlivňovat poskytované služby je navíc posílena empiricky podloženým faktem, že vliv jejich nadřízených z řad managementu je pouze zprostředkovaný, velmi malý anebo dokonce nulový (Weatherly a Lipsky, 1977; Lipsky, 1980; 1991; Hasenfeld, 1983; Vinzant a Crothers, 1998; Riccucci, 2005).

Následně blíže rozpracováváme postavení liniových (sociálních) pracovníků ve státních organizacích. Využíváme k tomu dnes již tradičního přístupu amerického politologa Michaela Lipskyho, který pomocí konceptu street-level byrokracie příznačným způsobem zachycuje specifické pracovní prostředí těchto řadových pracovníků, kteří musí čelit mnoha tlakům ovlivňujícím jejich každodenní rozhodování. V této souvislosti se také snažíme odlišit různé způsoby jejich jednání na základě toho, zdali

jsou při jednání s uživateli služeb preferovány spíše byrokratické, anebo profesionální pracovní postupy.

I. Podoba státních organizací poskytujících sociální služby

Státní organizace, které jsou centrem našeho zájmu v tomto článku, spadají do oblasti sociální politiky a v rámci veřejných programů, které realizují, poskytují občanům z řad široké veřejnosti sociální služby. Organizace přitom můžeme navzájem odlišit. Hasenfelдова (1983: 4–7) např. navrhuje členění podle typů klientů, kterým jsou služby poskytovány (jde o tzv. „normální“ nebo „špatně fungující“ typ klienta), a dále pak podle způsobů jejich ovlivňování (jde o postupy, které vedou buď ke zpracovávání, měnění anebo udržování klientů v jejich životní situaci). Většina státních organizací přitom spadá podle této klasifikace do kategorie prvního typu, kdy jsou služby nabízeny „normálně fungujícím“ klientům, vůči kterým jsou uplatňovány takové pracovní postupy, které je zpracovávají, a tedy určitou měrou mění. Využívání těchto postupů představuje „pokus přeměnit klienty nikoli změnou jejich osobních postojů, ale udělením sociální nálepky a veřejného statusu, což vyvolává žádoucí reakci“ od dalších sociálních aktérů, kteří s klienty přicházejí do styku (Hasenfeld, 1983: 5)³. Tohoto označování je dosahováno pomocí systému klasifikací a rozdělování klientů na „zdravotně postižené“, „flákače“, „motivované uchazeče o zaměstnání“ apod. Na základě těchto nálepek je od ostatních spolupracujících organizací očekáváno, že budou reagovat na klienty podobným způsobem. Samotné označování přitom nemusí být výsledkem předem stanovených formálních pravidel, ale neformálního jednání anebo dohod mezi různými pracovníky v organizaci.

Ideální podoba státních organizací:

Weberův koncept byrokratické organizace a jeho kritika

Současné státní organizace byly ve svém počátku založeny na dodržování byrokratických principů, tak, jak je vymezil na konci čtyřicátých let minulého století významný německý

sociolog Max Weber (1947). Tyto principy přitom ve větší či menší míře platí dodnes.

Byrokratické organizace se v ideálním případě vyznačují tím, že (srov. Blau a Meyer, 1971: 18–21):

- fungují na principu hierarchie, kdy každý nižší pracovník je pod kontrolou a dohledem výše postaveného zaměstnance; podřízený je přitom zodpovědný za veškerá svá rozhodnutí a aktivity nadřízenému; nadřízený má oproti tomu právo vydávat nařízení, vůči kterým má podřízený povinnost se podrobovat;
- v souladu s cíli a záměry organizace jsou prováděny pravidelné aktivity, které jsou distribuovány jako povinnosti úředníkům; ti představují ve svých pracovních pozicích specializované experty, kteří jsou zodpovědní za efektivnost svého výkonu;
- veškeré aktivity pracovníků jsou jednoduché a rutinní; jsou řízeny konzistentním systémem abstraktních pravidel (standardů), které vymezují jejich odpovědnost, vztahy mezi nimi a jednání s uživateli služeb;
- ideální úředník se ve snaze o spravedlivé zacházení s podřízenými a klienty snaží o nestrannost a maximální efektivitu vlastního výkonu; nenechá se proto ovlivnit osobními úvahami a jedná vždy neosobně, tj. bez zášti či vášně, bez afektu či nadšení; pokud vyvíjí vůči některým uživatelům služeb silné pocity, snaží se jimi neovlivňovat svá rozhodnutí; neuvědoměle může být vůči některým z podřízených shovívavý, může vybrané klienty diskriminovat anebo naopak upřednostňovat;
- zaměstnání v těchto organizacích vyžaduje technickou kvalifikaci a kariéru založenou na systému povýšení a seniority, zaměstnanci jsou chráněni proti propuštění; dochází tak k rozvoji loajality zaměstnanců vůči organizaci, přičemž jejich identifikace s organizací je motivuje k většímu úsilí a může vyvolávat pocity oddělenosti nebo nadřazenosti nad zbytkem společnosti;
- dodržování výše uvedených principů by mělo vést k dosažení nejvyššího stupně organizační efektivity, protože byrokratická organizace dělá přesně to, co stroj, pouze s tím, že jde o nemechanický způsob produkce.

Z uvedených charakteristik ideální byrokratické organizace vyplývá, že jejím záměrem „...je vytvořit sociální podmínky, které nutí členy organizace jednat způsoby, které posilují racionální sledování organizačních cílů“ (Blau a Meyer, 1971: 22). Jinými slovy, organizace podle Webera představují formálně ustavené instituce naplánované k maximalizaci administrativní efektivity: jsou charakterizovány formálními procedurami k mobilizování a koordinaci kolektivního úsilí mnoha specializovaných jednotlivců a skupin při sledování organizačních cílů.

Byrokracii je tedy možné vnímat na jedné straně jako zvláštní formu organizačních vztahů, která se vyznačuje racionalizací řízení na základě odosobňující hierarchie a kontroly, podřízenosti a nadřízenosti, kompetence a specializace, pevné mzdy a stálého postavení, zvláštního profesionálního smýšlení a chování (Fibich, 1967). Na druhé straně je možné o byrokracii uvažovat jako o jednotlivých pracovnících, kteří utvářejí společenskou vrstvu či skupinu lidí, která se „profesionálně“ zabývá výkonnými stránkami řízení byrokratických organizací a je považována za nezbytnou a společensky prospěšnou (Fibich, 1967).

Zkušenosti spojené s reálným fungováním byrokratických organizací ale vypovídají mj.⁴ o tom, že dochází k neočekávaným důsledkům, které se projevují v nižší anebo naopak vyšší efektivitě organizace (srov. Keller, 1996). V prvním případě nefunguje vztah mezi racionálními záměry vedení organizací a skutečně dosaženou organizační účinností (hovoří se o tzv. dysfunkci). Formálně ustavené struktury a procedury v podobě jednotlivých opatření, které byly původně naplánované k podpoře efektivity, zabraňují organizaci přizpůsobit se měnícím se podmínkám a snižují její účinnost. V druhém případě bylo zjištěno, že vedle formálních struktur a vztahů dochází v organizacích k rozvoji mnohem významnějších neformálních vztahů, tj. mezilidských kontaktů a vazeb (Blau, 1955⁵).

Konkrétně bylo zjištěno, že:

- u zaměstnanců, kteří dodržují požadavek neosobního chování, dochází k nežádoucím důsledkům; byrokratické principy

u nich vyvolávají rituální chování, jehož projevem je tzv. trénovaná neschopnost úředníků, tj. tendence rutinně opakovat jednou osvojené úkony bez ohledu na měnící se situaci (Veblen, 1999); zároveň dochází i k „přemístění“ cílů, kdy dodržování pravidel, které bylo původně zamýšleno jako pomocný prostředek, se stává účelem samo o sobě (Merton, 1961);

- vedle administrátorů využívajících byrokratických kompetencí existují v organizaci další typy pracovníků (manažeři a specializovaní linioví pracovníci) s odlišnými kompetencemi, které se neslučují s byrokratickými kompetencemi; dochází tak k latentnímu napětí mezi nimi (Homans a Wilensky, 1961, In Blau a Meyer, 1971);
- technická opatření původně zamýšlená k zajištění kontroly zaměstnanců ve skutečnosti deformují fungování celého systému organizace a snižují její účinnost; pro zaměstnance je totiž podřízení se neosobním pravidlům přijatelnější nežli podřízenost osobním rozkazům a pro samotné nadřízené je příjemnější vytvářet neosobní pravidla a vyhýbat se tak nepříjemným reakcím kontrolovaných podřízených; vedlejšími účinky neosobní kontroly je ale nižší výkon a disciplinovanost pracovníků (Gouldner, 1964);
- zaměstnanci na nižším stupni organizační hierarchie mají prostor pro samostatné rozhodování (Lipsky, 1980), který jim umožňuje jednat proti vůli centra organizace, uchovávat si dostupné informace pro vlastní účely a vyhnout se tak možností kontroly jejich chování nadřízenými (Crozier, 1973); důvodem je jejich upřednostňování neosobní kontroly a nemožnost předem naplánovat své pracovní postupy vlivem příliš složitých problémů, které řeší (Howe, 1986);
- dochází k nezamýšleným důsledkům byrokratické organizace jako celku; tyto dopady jsou způsobeny již zmíněnými odlišnými typy zaměstnanců, rutinním přijetím cílů a procedur, tlaky sociálního a kulturního prostředí organizace zastiňujícího její původní cíle a vznikem mocenských center, která hájí své vlastní zájmy (Selznick, 1943).

V návaznosti na výše uvedenou kritiku existovaly snahy nahradit dosavadní byrokratický typ organizace „více flexibilním a tolerantním modelem, který by byl založený na mobilitě, soutěžení a jednání“ (Croziér, 1973). Tyto snahy, ač byly zaměřeny jak na pracovníky, tak na jejich prostředí, nebyly vždy zcela úspěšné. Jednou z příčin byly přetrvávající problémy v komunikaci, během které nebyla dostatečně využívána vnímavost pracovníků na všech úrovních administrativních operací (ibid., s. 80). Jindy šlo o požadavek v sociálních vědách kvalifikovaných liniových zaměstnanců (profesionálů) získat vlastní prostor pro samostatné rozhodování se o způsobech řešení jednotlivých případů; řešením bylo brzké propuštění nově najatých profesionálů a jejich nahrazení zkušenými byrokraticky orientovanými zaměstnanci anebo novými, nekvalifikovanými pracovníky (Brod-kin, 1997).

Z výše uvedeného vyplývá, že k tomu, aby organizace pracovala efektivně a dosahovala svých cílů (jakož i cílů služeb, které nabízí), nestačí nastavit vhodná formální uspořádání v podobě jasně stanovených pravidel a vztahů. Měla by být schopna flexibilně se přizpůsobit měnícímu se organizačnímu a mimo-organizačnímu prostředí. V této souvislosti existuje požadavek, aby byly uvnitř organizace vytvářeny takové podmínky, které posílí její schopnost přizpůsobit se těmto změnám. Hlavním úkolem managementu potom „není předepisovat pravidla určující ideální pracovní postupy, ale zajišťovat pro podřízené pracovníky takové podmínky, které umožní spontánní přizpůsobení se nově vzniklým problémům a zamezit tím byrokratickým procesům, které by vedly ke zkolabování organizace“ (Blau a Meyer, 1971: 58–59).

Reálná podoba státních organizací

Organizace poskytující sociální služby, které jsou centrem našeho zájmu, se ve skutečnosti větší či menší měrou odchylují od Weberova modelu racionální ideálně-typické organizace. Díky tomu, že tento typ organizací pracuje s lidmi, sdílí specifický soubor následujících charakteristik (Hasenfeld, 1983: 9–10):

- cíle organizací jsou vágní, nejednoznačné a problematické; je totiž mnohem obtížnější určit, jaké jsou potřeby klientů, které by

měly být uspokojovány, nežli je tomu u aktivit, které se týkají neživých objektů typu surovin, materiálu či hotových výrobků, jako je tomu u výrobních organizací; i když se na těchto cílech mohou příslušní aktéři dohodnout, poskytování služeb vyžaduje, aby byly činěny normativní volby, které ve společnosti prosazují různé zájmové skupiny se vzájemně odlišnými normami a hodnotami;

- ke klíčovým aktivitám, kterých povaha a kvalita určuje úspěch či neúspěch organizace, dochází v průběhu jednání mezi zaměstnanci organizace a jejich klienty: přitom jsou identifikovány pravomoci klientů, hodnoceny jejich potřeby, je pracováno na jejich přeměně a je dosahováno některých žádoucích výsledků; kariéra klientů je tedy výrazně ovlivněna strukturou a obsahem těchto transakcí, kterých kvalita není díky vlivu osobních postojů zaměstnanců a klientů kontrolována;
- většinu aktivit ovlivňují lidé, kteří mají specifické morální hodnoty, od kterých se odvíjí jejich způsoby jednání s klienty; veškerá jednání tak musí být morálně ospravedlnitelná, protože každá aktivita vztažená ke klientům má významné morální následky; zaměstnanci jsou omezeni v tom, co mohou se svými klienty dělat, a přitom si musí být vědomi toho, že jsou klienti „sebeaktivujícími se jednotkami“, a vyžadují tedy vhodné a citlivé jednání;
- pracují v proměnlivém prostředí, ve kterém se vyskytuje mnoho zájmových skupin, které se pokouší dosáhnout svých vlastních hodnot a záměrů, které se mění v čase;
- zaměstnanci využívají při práci s klienty neurčité pracovní postupy, které jsou důsledkem neucelených znalostí o tom, jak informovat zaměstnance o tom, co mají za jakých okolností dělat a jakým ideálním způsobem tak dosáhnout žádoucích výsledků.

Ze srovnání charakteristik ideálního typu byrokratické organizace (Blau a Meyer, 1971) a organizací poskytujících sociální programy a služby (Smith, 1970; Hasenfeld a English, 1974) vyplývá, že až na výjimku hierarchičnosti nejsou jednotlivé prvky ideální byrokratické organizace splněny:

- organizace poskytující sociální služby nedosahují nejvyššího stupně efektivity; obzvláště aktivity aktérů na liniové úrovni nejsou předem neprogramovatelné; samotné cíle organizace a programů nejsou díky nejednoznačnosti lidských potřeb a způsobů jejich naplňování racionálně a technicky jednoznačné, ale jsou naopak vágní, konfliktní, a tedy problematické;
- i když v organizacích poskytujících sociální služby existují hierarchicky řazené pracovní pozice, je narušen mechanismus kontroly podřízeného pracovníka nadřízeným a vzniká dilema, jak kontrolovat periferní pracoviště; každé pracoviště mnohdy vykonává své úkoly nezávisle na ostatních, což ovlivňuje strukturu komunikace v organizaci; překážky mohou existovat v přímém dohledu nad aktivitami liniových pracovišť, čímž je posílena autonomie jejich pracovníků; zároveň je to, co určuje výsledné jednání zaměstnanců organizace, výrazně ovlivněno specifickými morálními hodnotami, které určují osobní postoje pracovníků vůči klientům;
- největší důraz není kladen na pravidelné aktivity úředníků-expertů z různých pracovních pozic v organizaci, tak jak je tomu u byrokratické organizace; namísto toho je pozornost věnována transakcím, ke kterým dochází mezi liniovými zaměstnanci a klienty, kteří využívají nabízené služby; organizační iniciativa je umístěna na nejnižších pracovištích: úkoly začínají na liniové úrovni (v porovnání s nařízeními putujícími shora dolů ve formě příkazů), řadoví pracovníci neuvažují při pomáhání klientům pouze v rámci obecně stanovených pravidel a formulují cíle služeb během samotného rozhovoru s nimi (mnohdy jsou řešeny krizové situace, u kterých je přímá účast nadřízených vyloučena);
- aktivity pracovníků nejsou jednoduché a rutinní, ale jsou často spojeny s proměnlivostí řešených životních situací klientů a neucelenými znalostmi o způsobech jejich možného řešení; nejednoznačné technologie užívané pracovníky vedou k tomu, že výsledky jejich práce nejsou naplánovatelné, jak je tomu u byrokratické organizace;
- variabilní morální hodnoty pracovníků a způsoby jednání s klienty jsou projevem

toho, že není splněna představa neosobního přístupu, a tím i maximální efektivnosti jejich jednání;

- i přestože v některých organizacích poskytujících sociální služby převažují zaměstnanci technických profesí, od liniových zaměstnanců je očekávána kvalifikace v sociálních, ne-technických vědách.

II. Klíčoví zaměstnanci státních organizací poskytujících sociální služby a role sociálních pracovníků

Výše uvedené charakteristiky státních organizací představují vnitro-organizační institucionální prostředí, které vedle vnějšího prostředí ovlivňuje jednání pracovníků uvnitř těchto organizací, jakož i další aktéry mimo ni. Tito aktéři a skupiny aktérů přímo nebo nepřímo ovlivňují způsob přípravy a realizace poskytovaných sociálních služeb (jde zejména o klienty a jejich zájmové skupiny, zaměstnavatele, další státní i nestátní organizace aj.).

Poznatky o charakteristikách státních organizací a zmíněných aktérech je možné shrnout do dvou témat a charakterizovat je následujícím způsobem:

- ve státní organizaci mohou vedle byrokratů, kteří se vyznačují neosobním chováním a rutinními praktikami vedoucími k přemístění organizačních cílů, být také další typy pracovníků; ti mají různé potřeby, hodnoty, zájmy a cíle; jde o manažery/správce organizace, a specializované liniové (sociální) pracovníky, které budeme dále nazývat profesionály jakožto zastávce praktik, které jsou v protikladu s jednáním byrokratů⁶ (srov. Perrow, 1961; Freidson, 2001);
- jednotliví pracovníci (a obzvláště to platí pro řadové pracovníky) jsou vystaveni rutinní institucionalizaci organizačních cílů a procedur a tlakům sociálního a kulturního prostředí organizace a vnějšího institucionálního prostředí; tyto tlaky zastihují původní organizační cíle a cíle poskytovaných služeb a podporují vznik mocenských center hájících své vlastní zájmy.

Aktéři uvnitř a vně státních organizací

Uvnitř organizace můžeme rozlišit manažery (tzv. správce organizace), administrátory

(byrokraty) a profesionálně a byrokraticky orientované liniové pracovníky (Perrow, 1961).

Od manažerů se očekává, že se budou zabývat tematikou finanční kontroly, tvorbou operačních cílů realizovaných programů a stanovením konkrétních skupin klientů, kterým by měly být poskytovány výsledné služby.

Byrokraticky orientovaní linioví a nelinioví administrativní pracovníci se snaží koordinovat zvyšující se počet nerutinizovaných aktivit, kooperovat s jednotlivými pracovišti organizace anebo s dalšími organizacemi (v případě závislosti na jiné specializaci druhých organizací) a kontrolovat zdroje organizace včetně personálního složení a poskytovaných služeb.

Profesionální linioví pracovníci by měli využívat svých profesionálních dovedností k řešení sociálních problémů uživatelů služeb a v případě dobrých pracovních výsledků by měli zvyšovat prestiž své profese ve společnosti. Jejich schopnost definovat operační cíle realizovaných programů a služeb v termínech vlastní profese jim umožňuje větší či menší měrou dosahovat vysokých technických standardů na úkor hrozby zneužití finančních zdrojů (tvorba vysokých technických standardů byla prokázána např. u lékařů).

Vedle pracovníků uvnitř organizace se na implementaci sociálních programů a služeb v určité lokalitě podílí výraznou měrou také uživatelé služeb (klienti), jakož i další aktéři, kterými jsou další organizace, asociace a jednotlivci, kteří představují zájmové skupiny (jde o hospodářské komory, organizace státní správy a samosprávy, a nestátní organizace, profesionální organizace zaštiťující zájmy manažerů nebo profesionálních liniových pracovníků apod.). Klienti patří mezi nejvýznamnější aktéry, kteří přímo ovlivňují rozhodování řadových pracovníků o podobě oficiálních cílů realizovaných služeb a o způsobu jejich dosahování. Jejich charakteristiky, hodnoty, zvyky a mnohdy i nízká motivace spolupracovat mohou v případě jejich lhaní a podvádění vést u pracovníků k pocitům deziluze, hořkosti a zklamání (Blau, 1965). Mezi pracovníky a klienty může docházet k vážným konfliktům. Častou příčinou je nutnost přizpůsobit se byrokratickým procedurám, požadavku kontrolovat vhodnost klientů pro poskytnutí služeb

anebo absence profesionálního výcviku (např. Blau, 1965; Jewell a Glaser, 2000).

Velký význam vnějších organizací, asociací a jednotlivců při naplňování oficiálních cílů sociálních služeb poskytovaných státem a způsobů jejich dosahování posilují novodobé trendy vzájemné spolupráce aktérů ze státního a nestátního sektoru. Hlavním důvodem je mj. možnost ČR jakožto členské země EU čerpat na sociální projekty finanční prostředky z Evropských strukturálních fondů (viz dále).

Pracovní prostředí aktérů

Centrem zájmu druhého tématu jsou poznatky o „tlacích sociálního a kulturního prostředí“ (Selznick, 1943) uvnitř organizace a mimo ni. Tyto tlaky ovlivňují jednání jednotlivých zaměstnanců organizace a ostatní aktéry mimo ni, kteří se podílejí na realizaci státních sociálních programů anebo využívají výsledných služeb.

Přínosem tohoto tématu je možnost pochopit vnitro-organizační mechanismy, které přímo či nepřímo ovlivňují rozhodování liniových (sociálních) pracovníků o tom, jak budou přistupovat ke svým klientům. V této souvislosti je možné pro zkoumání organizačního prostředí využít konceptu organizačních modelů navržených Elmorem (1978) a doplněných Winklerem (2002) (blíže Horák, 2008a) a pro zjišťování vnějšího institucionálního prostředí konceptu tzv. nového řízení veřejné a sociální politiky, tzv. new governance (blíže Horák, 2008b). Naznačené vnitřní a vnější institucionální prostředí organizace můžeme vnímat jako prostor, který je utvářen legislativou, výchozím designem sociálních programů a charakteristikami lokalit, ve kterých k implementaci těchto programů dochází (srov. Kiser a Ostrom, 1982). Díky tomu, že je vnější institucionální prostředí jako celek velmi komplexní a charakteristiky regionů, ve kterých jsou služby nabízeny, jsou odlišné, je vhodné toto téma zkoumat případově (srov. Horák, 2005; 2007; 2008b; Sirovátka, Horák a Horáková, 2007).

Role sociálních pracovníků v prostředí státních organizací poskytujících sociální služby: Lipskyho koncept street-level byrokracie

Role řadových (sociálních) pracovníků ve státních organizacích je podstatou Lipskyho (1980)

konceptu „street-level byrokracie“. „Street-level byrokraté“ představují všechny pracovníky veřejných služeb, kteří při výkonu své práce jednají přímo s občany a mají poměrně rozsáhlou svobodu v rozhodování, kterou využívají při řešení konkrétních problémů svých klientů (nejde pouze o sociální pracovníky, ale také o učitele, policisty, soudce, právníky, zdravotníky apod.).

Lipsky (1980) tvrdí, že street-level byrokraté jsou během své práce vystaveni náročným a nejednoznačným pracovním podmínkám, které ovlivňují jejich rozhodování a znemožňují jim vykonávat zaměstnání tak, jak by si sami přáli. Těmito překážkami jsou chronicky nedostatečné zdroje různého typu, rostoucí poptávka po nabízených službách, vágní až konfliktní cíle realizovaných služeb, obtížně měřitelný anebo zcela neměřitelný výkon řadových pracovníků a nedobrovolnost jejich klientů (Lipsky, 1980: 27–28).

Vedle náročných a nejednoznačných pracovních podmínek jsou street-level byrokraté vystaveni tlakům odlišných zájmů a preferencí ostatních pracovníků, nejčastěji pak těch, kteří jsou v organizaci v hierarchicky nadřazeném postavení. Jde zejména o manažery, kteří pocítují vůči řadovým pracovníkům ambivalentní vztah: na jedné straně vnímají názorový rozpor a na straně druhé vzájemnou závislost (Lipsky, 1980). Role manažera je totiž spojena s řízením podřízených ve snaze dosáhnout cílů organizace a realizovaných programů; zaměřují se proto na pracovní výkon liniových pracovníků a na minimalizaci jejich autonomie, aby docházelo k co nejmenšímu odklonu od jimi stanovených strategických cílů. Zároveň se ale snaží respektovat požadavky liniových pracovníků. Ti se oproti tomu snaží řešit specifické potřeby svých klientů, a maximalizovat proto svou autonomii tak, aby mohli užít vlastních, specializovaných postupů, které nejsou manažery předem naplánovatelné. Záměry řadových pracovníků proto často nejsou v souladu s cíli samotné organizace.

Pracovní podmínky, jakož i odlišné zájmy různých zaměstnanců organizace soustavně ovlivňují průběh rozhodování řadových pracovníků v jejich specifických pracovních situacích. Způsobují větší či menší měrou uvědomované rozpory v jejich roli a staví je před mnohdy obtížně řešitelné dilematické situace. Ty se mohou tý-

kat buď úvah o povaze poskytovaných veřejných programů, anebo může jít o dilemata, která ovlivňují konkrétní způsoby jednání pracovníků s klienty (bližší Lipsky, 1980; Musil, 2004)⁷.

Vyšší míra autonomie vyžadovaná liniovými pracovníky v podstatě představuje požadavek mít „moc rozhodovat a definovat“ (Lipsky, 1980; Baldwin, 2000), která se ale managementu organizací většinou moc nelíbí (Brodkin, 1997)⁸. Vyšší míra autonomie je ale přitomna u liniových pracovníků i přes nelibost manažerů vždy. Důvodem je četnost a bezprostřednost kontaktů mezi liniovými pracovníky a jejich klienty a specifická odlišných potřeb těchto klientů. Z tohoto důvodu jsou monitorování a kontrola street-level byrokratů obvykle zcela znemožněny. Mezi liniovými pracovníky a jejich nadřízenými se tak vytváří významný odstup a s posunem dolů po organizační hierarchii se jejich prostor pro rozhodování nutně zvětšuje (Wilson, 1989).

Koncentrace volnosti liniových pracovníků v samostatném rozhodování se na nižších úrovních organizace má ale paradoxní kvalitu. I když zastávají street-level byrokraté v procesu poskytování služeb rozhodující pozici, jejich pracovní podmínky jenom zřídka umožňují maximální pracovní výkony. Na jedné straně se totiž od nich očekává, že budou jednat s klienty jako s jednotlivci. Rostoucí počet uživatelů služeb je ale na straně druhé nutí vymýšlet rutinní aktivity, které umožňují klienty „zpracovat“ v masovém měřítku. Zatímco administrátoři na vyšší úrovni a tvůrci politiky jsou zcela zaujati tím, jak jsou politiky stanoveny v legislativě, nařízeních a směrnicích, hlavním zájmem street-level byrokratů je oproti tomu zvládat stres a složitost jejich každodenní práce (Elmore, 1978).

Liniovní pracovníci se během rozhodování snaží čelit nejednoznačným a nejednotným pracovním podmínkám a zájmům jiných akterů tím, že vytvářejí tzv. mechanismy zvládnání (Lipsky, 1980)⁹. Jejich podstatou je nalézání a učení se relativně složité sadě pracovních neformálních rutin, které představují spoléhání se na jednoduché standardizované zdroje informací o klientech. Ty jim umožňují jednoduchou a rychlou klasifikaci a označování klientů (např. „rozený alkoholik“, „drogově závislý“ apod.). Díky formálnosti rutin je zajištěna

osobní distance mezi klientem a pracovníkem (Lipsky, 1980: 201).

Ve své podstatě mají mechanismy zvládání dvojí funkci. V prvním případě umožňují liniovým pracovníkům nalézat řešení, jak zvládnout problémové klienty, velkou pracovní zátěž a tlaky plynoucí z nutnosti respektovat stovky pravidel a procedur, a zodpovědně je přizpůsobit konkrétním klientům (Lipsky, 1991). Jinými slovy, umožňují jim řešit nejednoznačné služby a hodnoty, které jsou klíčovými prvky ovlivňujícími průběh jejich rozhodování. Věří přitom, že dělají to nejlepší, co je za daných nepříznivých okolností v jejich silách (Lipsky, 1980). Dochází tak k vyhýbání se (resp. k oddalování) dilematům, která u street-level byrokratů vznikají, a účelem těchto strategií je potom uplatnit a ospravedlnit právě ty způsoby jednání s klientem, které umožňují řadovým pracovníkům, aby se vzniklým dilematům vyhnuli (Musil, 2004)¹⁰. V druhém případě mohou mechanismy zvládání sloužit street-level byrokratům k tomu, aby byli co nejúspěšnější v učení se pravidlům a v manipulaci s nimi, v kontrole klientů, v co nejideálnější rozdělování dávek a služeb, a tím i v redefinování veřejné politiky (Prottas, 1979).

Souhrnně řečeno, z Lipskyho (1980) konceptu street-level byrokratů vyplývá, že existence neurčitých pracovních podmínek vyvolává u liniových zaměstnanců dilemata, která se pracovníci v rámci své pozice, role a autonomie snaží řešit uplatněním vlastních strategií interakce s klienty (srov. Musil, 2004). I když ale liniovní pracovníci vykazují naprogramované chování, které představuje rutinní oddalování či přehlížení psychicky vyčerpávajících situací, mají možnost zvolit vedle neosobního, rutinního přístupu ke klientům více osobní, ne-rutinní přístup.

V této souvislosti můžeme odlišit dva způsoby chování street-level byrokratů, které mají bezprostřední vliv na jednání s uživateli veřejných programů a zprostředkovaný vliv na veřejnou politiku, ve které se angažují. Prvním typem je byrokratické, neosobní chování, které se vyznačuje dodržováním předem stanovených zákonných a organizačních pravidel a norem¹¹. Na straně druhé můžeme identifikovat profesionální, na životní situaci klienta zaměřené individuální chování¹². To spočívá v dodržování

norem dané profese, které mohou být vůči pravidlům organizace či zákona v protikladu¹³. Řadoví pracovníci často kombinují uvedené způsoby chování a v tom případě můžeme hovořit o byroprofesionálním¹⁴ chování. Nelze ale ani opomenout principy manažerismu¹⁵, které nepopíratelně v posledních několika desetiletích výrazně ovlivňují způsoby jednání státních zaměstnanců s klienty, a tím i výslednou podobu jimi poskytovaných služeb (bliže o jednotlivých principech Horák, 2008b).

Vliv principů profesionalismu na roli sociálních pracovníků. Za „profesionály“ bývají obvykle považováni pracovníci s absolvovaným specializovaným výcvikem, kteří se přiklánějí k profesionálním referenčním skupinám, které stojí mimo organizaci (Scott, 1969). Jde o různé profesní komory, sdružení a asociace. Hlavním cílem těchto skupin je vytváření a kontrola kritérií výkonu (standardů) profesionálů. Vlášdnou, stejně jako pracovníci, systematicky utříděným poznáním, profesionální autoritou a kulturou. Dále pak prosazují dohodnutý etický kodex správného jednání a vyžadují jeho dodržování pod hrozbou sankcí (Greenwood, 1965). Tyto skupiny mají dvojí moc: vedle možnosti kontrolovat kritéria výkonu profesionálů mohou také určit, kdo je kvalifikovaný k vykonávání definované sady úkolů (a zabránit tak, aby je vykonával někdo jiný. (Freidson, 2001) Na základě této moci jednotlivé profese aspirují na vysoký status ve společnosti. Jinými slovy, profesionalismus představuje ideologii, jejíž funkcí je legitimovat moc, autoritu a status profesních skupin představovaných lékaři, učiteli, sociálními pracovníky¹⁶ apod. (Forder, 1974)

Za základní „principy profesionalismu“, které určují výslednou roli a praktiky liniových (profesionálních) pracovníků, můžeme považovat požadavek autonomie k dodržování jednotné profesionální ideologie a z ní vyplývajících norem (tj. profesionálních pravidel a standardů). Jak jsme již uvedli, jádrem profesionalismu jsou specifické a společností uznávané znalosti a dovednosti, které nejsou jednoznačně standardizovatelné, a tím i racionalizovatelné. K jejich prosazování vyžadují profesionální pracovníci oproti neprofesionálům určitou míru autonomie, aby mohli vykonávat svou práci, resp. aby mohli zvažovat zcela

nezávisle možná řešení, rozhodovat se pro ně a být přitom odolní vůči existujícím nařízením (Forder, 1974; Freidson, 2001; srv. Lipsky, 1980; 1991). Požadavek autonomie je podporován profesními institucemi, které monitorují vzdělání a výcviky pracovníků, poskytují licence, kontrolují tak jednotlivé praktiky a disciplinují vzdorující členy. Využívají k tomu své vlastní ideologie a norem (pravidel a standardů), které by měly být dodržovány. Cílem takto zajišťované interní regulace a seberegulace v případě profesionálních liniových pracovníků ve státních organizacích na lokální úrovni je jejich ochrana před intervencemi vlády (srv. Harris, 1998; Harris, 2002).

Vliv principů byrokracie na roli sociálních pracovníků. Při uplatňování profesionálních principů v byrokraticky fungující organizaci veřejné politiky můžeme identifikovat dva základní typy konfliktů¹⁷. Tyto konflikty souvisí s požadavkem autonomie liniových pracovníků: ovlivňují totiž to, jak tito pracovníci vnímají cíle veřejných programů, které realizují, a zároveň ovlivňují zvolený způsob, jak těchto cílů dosáhnout (srov. Scott, 1969; Smith, 1970; Forder, 1974; Blau a Meyer, 1971):

První konflikt se týká odlišných norem, které ovlivňují vlastní jednání liniových pracovníků (na jedné straně existují byrokratické normy vynucované organizací, na straně druhé normy profesionální, které pracovníci získávají mimo organizaci). Hlavním problémem je skutečnost, že jeden ze základních principů professionalismismu předpokládá, že profesionálové nebudou dodržovat výhradně nadřízená „formální“ pravidla a procedury stanovená zákonem a organizací. Měli by totiž uplatňovat normy a pravidla své vlastní profese, které vyzdvihují „neformální“ způsoby jednání s klienty a které jsou v protikladu vůči pravidlům formálním. Požadavek profesionálních liniových pracovníků na autonomii potřebnou k prosazování profesionálních norem pak nutně vede ke konfliktu principů byrokratické organizace se standardy využívanými profesionály. Odlišnost byrokratických a profesionálních norem má navíc za následek, že se management organizace snaží omezovat autonomii podřízených profesionálů a vést jejich chování k dodržování organizačních norem pomocí různých způsobů kontroly (Riccucci, 2005).

Druhý typ konfliktu se týká odlišné hierarchie kontroly dodržování byrokratických a profesionálních norem využívaných liniovými pracovníky (v prvním případě jde o hierarchický systém kontroly v byrokratické organizaci, který je založený na odpovědnosti podřízeného vůči nadřízenému v byrokratické struktuře; professionalismismus se na straně druhé spoléhá na sebekontrolu a sebe-odpovědnost profesionálů). Tento konflikt má bezprostřední vliv na rozsah autonomie liniových pracovníků. Byrokratický systém má tendenci omezovat diskreci liniových pracovníků, zatímco touhou profesionálů je mít co největší prostor pro samostatné rozhodování se. Hierarchie profesionální struktury totiž sestává ze série poradenských vztahů, které mají synergickou povahu. Hlavním zdrojem disciplíny profesionálů je skutečnost, že standardy, které by měli dodržovat, vycházejí z profesionálního školení a norem kolegů. Profesionál pak jedná s uživateli veřejných služeb na základě vlastního profesionálního úsudku, a i když jeho nadřízení kolegové nesouhlasí s jeho rozhodnutím, nic s tím nemohou dělat díky jeho právu na vlastní volbu (Smith, 1970). Zatímco profesionál vyžaduje k řešení konkrétních případů anebo při vymezování svých práv a povinností minimum nařízení, a tedy i minimum kontroly, byrokratická hierarchie je systémem velmi přísné kontroly. Byrokrat je totiž ovládán pravidly a nařízeními, která definují jeho povinnosti. Na jejich základě řeší jednotlivé případy a v případě jakýchkoli pochybností se musí obrátit na nadřízeného úředníka.

Z logiky konceptu professionalismismu – a z existujících empirických studií, které platnost tohoto konceptu potvrzují – vyplývá, že profesionálové jsou sami pány nad sebou samými a jejich ovlivnění nadřízenými je minimální anebo nepřímé (Lipsky, 1980; 1991; Goodsell, 1981; Billis, 1984; Brodtkin, 1997; Keiser a Soss, 1998; Baldwin, 2000; Riccucci, 2005). Moc sociálních pracovníků samostatně se rozhodovat ale není na druhou stranu vůbec jednoznačná. Důvodem je, jak již bylo naznačeno, jejich menší autonomie ve srovnání s pevně stanovenými profesemi¹⁸.

Vliv principů byroprofesionalismu na roli sociálních pracovníků. I přestože existují názory, že principy professionalismismu a byrokracie

nemusí být nutně v protikladu, v praxi skutečně dochází k nutnému příklonu byrokrata k profesionálním principům anebo profesionála k byrokratickým principům. V prvním případě mnozí linioví pracovníci zaměstnaní ve státní správě často zastávají funkce, které překračují jejich běžnou (byrokratickou) roli: vedle administrativních úkonů mají také povinnost nahlížet na blaho uživatelů programů, nabízet jim pomoc a odkazovat je na jednotlivé organizace. V druhém případě je práce profesionálních liniových pracovníků kromě mimo-organizačního institucionálního prostředí výrazně ovlivněna samotným pracovním, prostředím uvnitř státní organizace, která hojně využívá principů byrokracie.

V mnoha ohledech potom linioví pracovníci představují hybridy (Stevenson, 1972 in Brown, 1975), protože kombinují profesionální a byrokratický styl jednání s klienty (Blau a Scott, 1963). Ve studiích o vývoji sociálního státu a roli liniových zaměstnanců se v této souvislosti hovoří o tzv. byroprofesionalismu (bliže Horák, 2008b).

Vliv principů manažerismu na roli sociálních pracovníků. Kritika byroprofesionálních způsobů organizace sociálních programů a služeb vedla před téměř třemi desetiletími k jejich nahrazení ideologií Nového veřejného managementu. Došlo tak ke změnám ve způsobu organizace státních institucí a zavedení tržních mechanismů do veřejného sektoru včetně kvazitrhů (Clark a Newman, 1997; Harris, 1998; bliže Horák, 2008b).

V prvním případě byl zaveden tzv. manažerský model organizace sociálních služeb, který spočíval v informační nadvládě managementu nad liniovými pracovníky, a tím i ve všudypřítomné kontrole jejich práce (Harris, 1998; 2000)¹⁹. V případě decentralizace poskytuje Nový vědecký management liniovým pracovníkům potřebnou autonomii a činí je plně odpovědnými za své aktivity (došlo zejména k omezení řízení lokálních organizací centrálními vládami, k privatizaci veřejných služeb a k odstátnění)²⁰. Zavedení kvazitrhů a zlepšení kvality poskytovaných služeb souvisí s potřebou decentralizovat řízení sociálního systému a aplikování tzv. model kontraktu. Jde o procesy, během kterých byla část poskyto-

vaných služeb přesunuta do soukromého sektoru s ospravedlněním, že budou ekonomicky efektivnější, dojde k redukci byrokratizace, podpoře inovací a k větší vnímavosti liniových pracovníků vůči potřebám svých klientů (Hasenfeld, 1984)²¹.

Přestože se ukazuje, že je vliv manažerismu na jednání sociálních pracovníků ve státních organizacích poměrně významný, spíše ovlivňuje to, jaké techniky práce s klienty jsou využívány (např. Individuální akční plány, vouchery aj.), nežli jakým způsobem jsou naplňovány. Domníváme se tedy, že vliv těchto principů na pracovní postupy liniových pracovníků lze opominout²².

O tom, že principy byrokracie, profesionalismu a byroprofesionalismu jsou skutečně užitečné a ovlivňují reálné jednání sociálních pracovníků, jsme již pojednávali. Případně zájemce o konkrétní empirické materiály odkazujeme na již publikované zdroje (zejména Horák, 2005; 2007; 2008b; Horák, Horáková a Sirovátka, 2007).

Závěr

V předložené stati byly centrem našeho zájmu jak povaha státních organizací poskytujících sociální služby jednotlivým občanům, tak i role liniových (sociálních) pracovníků při realizaci těchto služeb.

Ukázali jsme, že se tyto státní organizace zaměřují na zpracovávání normálně fungujících klientů a většinou nevykazují rysy čisté byrokratické organizace. Díky existenci nezamýšlených důsledků jednání jednotlivých zaměstnanců nemohou tyto organizace pracovat maximálně efektivně, resp. nejsou schopny plně dosahovat předem stanovených cílů realizovaných programů a služeb. Hierarchičnost organizačních vztahů založená na odpovědnosti podřízeného zaměstnance vůči nadřízenému je sice zachována, mechanismus kontroly podřízeného (sociálního) pracovníka je ale narušen. Veškeré jeho aktivity, ke kterým dochází v průběhu jednání s jednotlivými klienty, jsou totiž nekontrolovatelné. Uživatelé služeb totiž vykazují vzájemně odlišné potřeby a vyskytují se v rozmanitých životních situacích. Své aktivity vykonává řadový (sociální) pracovník mnohdy ne-rutinním

a ne-formálním způsobem, obzvláště je-li kvalifikován v sociálních, tj. ne-technických vědách. Dosahování cílů sociálních programů a služeb je navíc ztěžováno tím, že tyto cíle jsou mnohdy nejednoznačně definovány, neexistují jednotné a spolehlivé fungující techniky práce s klienty a zároveň je velmi obtížné najít jednoduchý způsob, jak jednotlivé klienty porovnávat, neboť vykazují odlišné vlastnosti a nacházejí se v různých životních situacích.

Kromě aktérů mimo organizaci, kteří mohou přímo nebo nepřímo ovlivnit způsob implementace sociálních programů a služeb (jsou jimi klienti, státní i nestátní organizace participující na službách a profesní komory liniových pracovníků), můžeme uvnitř organizace odlišit tři typy aktérů. Jde o manažery, jejichž náplní práce je zejména finanční kontrola a tvorba a ovlivňování operačních cílů organizace a realizovaných programů a služeb; administrátory snažící se koordinovat a kontrolovat nerutinizované úkony, kooperovat s pracovišti organizace nebo vnějšími organizacemi; a profesionálně a byrokraticky orientované liniové pracovníky, z nichž ti profesionálně orientovaní využívají svých specifických profesionálních znalostí a zkušeností získaných dovedností k řešení často složitých sociálních problémů svých klientů.

Sociální pracovníci ve státních organizacích se vyznačují tím, že jednájí přímo se svými klienty a mají poměrně rozsáhlou svobodu v rozhodování o tom, jak jim pomoci. Svobodná rozhodnutí potřebují nejen k řešení složitých problémů jednotlivých uživatelů, ale také k obraně proti tlakům náročných pracovních podmínek uvnitř organizace a mimo ni. Sociální pracovníci musí čelit také tlakům ostatních zaměstnanců uvnitř organizace, obzvláště hierarchicky nadřazeným manažerům, kteří se často pokoušejí minimalizovat jejich autonomii a vnucovat jim své vlastní zájmy a preference. Všechny tyto tlaky je možné vnímat jako organizované na „obecných principech“ byrokracie a manažerismu (v případě pracovních podmínek uvnitř organizace), anebo professionalism (v případě požadavků kladených na roli profesionálních liniových pracovníků) pravidly profese, které jsou dány mimo organizaci a které respektují požadavky uživatelů veřejných programů).

Existence uvedených tlaků vyvolává u sociálních pracovníků dilemata, která se tito pracovníci snaží řešit uplatněním vlastních strategií interakce s klienty, a tedy vlastními specifickými způsoby implementace sociálních programů a služeb. Samotné strategie pracovníků mohou být založeny na využívání buď spíše byrokratických, nebo profesionálních principů, anebo na jejich kombinaci podle individuální situace. Byrokratické jednání může mít podobu rutinního oddalování či přehlížení psychicky vyčerpávajících situací, a tedy neosobního přistupování ke klientům (vzniklá dilemata bývají v těchto případech řešena poskytováním méně kvalitních služeb; prosazováním oficiálně stanovených, vágních cílů služeb; jednostranným jednáním s klienty; používáním předem stanovených procedur při řešení případů apod.). Profesionální jednání se může oproti tomu projevat snahou o individuální řešení specifických problémů a postavení klientů, tj. nerutinním, více osobním způsobem (dilemata jsou řešena např. poskytováním kvalitních služeb vybraným klientům; prosazováním vlastních, zjednodušených cílů programů; rovnocenným jednáním s klienty; řešením problémů klientů rozбором jejich specifické životní situace apod.). Ve skutečnosti je ale jednání sociálních pracovníků díky situaci, ve které se nalézají, mnohdy hybridní: jde o kombinaci byrokratických a profesionálních principů. Realnost uplatňování odlišných principů v jednání řadových pracovníků jsme se sami nedávno pokusili demonstrovat na příkladu politiky pracovního trhu (Horák 2008b). Konkrétně šlo o zaměstnance úřadů práce ve třech odlišných regionech ČR, kteří inklinovali k poskytování byrokratických vs. profesionálních praktik prostřednictvím nabídky zprostředkovatelských vs. poradenských služeb klientům.

Poznámky

- 1 Autor působí jako odborný asistent na katedře sociální politiky a sociální práce Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Poštovní adresa: Joštova 10, 602 00 Brno; e-mail horak@fss.muni.cz.

- 2 Jindy jsou tito zaměstnanci státních organizací nazýváni „výkonoví pracovníci“, „úředníci první linie“ anebo linioví pracovníci (např. Winkler, 2001; Musil, 2004; Horák, 2005, 2007).
- 3 Uvedený přístup pracovníků ve veřejných a sociálních službách je hojně uplatňován reaktivisticky uvažujícími autory, kteří nevnímají problémy klientů z pohledu toho, kdo vlastně klienti jsou a jaké společenské normy porušují. Naopak je zajímavé, jakým způsobem jsou klienti vnímáni a označováni jako mající problém a jakým způsobem na tuto situaci reagují. Jde o klasické rozdělení na normativní, absolutistické vs. reaktivní, relativistické vnímání světa, které bývá v odborné literatuře nazýváno objektivistickým vs. interpretativním paradigmatem (např. Komenda, 1999; Hrčka, 2000; Munková, 2004).
- 4 Vedle v textu dále zmíněných kritik existují názory o tom, že byrokracie vnímaná jako forma organizačních vztahů má za následek, že „z výkonných orgánů se stávají orgány rozhodující, a tím, že se ze „služebníků“ společnosti stávají její „páni““ (von Mises, 1946). Byrokracie jakožto společenská vrstva lidí zastoupená jednotlivými úředníky je dále kritizována za to, že se odtrhuje od vyšších řídicích orgánů a od mas, odcizuje se obecně uznávaným zájmům a vymyká se kontrole (Fibich, 1967). Rostoucí role byrokracie v moderní společnosti potom neslouží zájmům organizací anebo politik, kterých jsou součástí, ale vlastním zájmům držitelů centralizovaného rozhodování, přičemž samotné principy byrokracie jsou mnohdy uplatňovány v rámci jednotlivých politických stran (Michels, 1911).
- 5 Již v polovině 20. let zjistil Elton Mayo v hawthornském závodě společnosti Western Electronic Company nedaleko Chicaga, že na pracovní výkony zaměstnanců nemá velký vliv úprava pracovního prostředí, která byla předmětem výzkumu, ale spíše neformální sociální vztahy mezi zaměstnanci. Homans (1968) později ve výkladu teorie mezilidských vztahů rozlišil vnější a vnitřní systémy skupiny. Vnější systémy jsou podle něj vytvářeny formálně, se záměrem učinit skupinu funkční vzhledem k jejímu prostředí. Vnitřní systém je oproti tomu neplánovaný, tvoří ho prvky, které se postupně ustalují a standardizují. Dochází tak k diferenciaci skupiny navenek, upevňuje se skupinová soudržnost a vznikají normy specifické pro danou skupinu (Keller, 1996).
- 6 Nezpochybujeme původní záměr Webera (1947) považovat za profesionály i byrokraty. V tomto článku se ale přikláníme k novodobému diskursu nevnímat za profesionály jakékoli školené pracovníky v určité profesi (to by mohl být profesionálem nejen byrokrat, ale i manažer či administrátor).
- 7 Uvědomění si existence těchto dilemat může být užitečné v tom, že některá z nich umožňují jak identifikovat míru komplexnosti liniovými pracovníky realizovaných programových cílů, tak i konkrétní způsoby jednání s klienty.
V případě prvního typu dilemat může jít o úvahy nad tím, zdali mají stávající sociální programy sloužit společnosti jako celku, anebo dílčím zájmům vybraných aktérů, má-li být volba cílů bezprostřední, nebo zprostředkovaná, má-li dojít ke změnám systému a/nebo prostředí intervence anebo životní situace konkrétního klienta apod. (blíže Musil, 2004). V této souvislosti bývá často zmiňován jako hlavní problém street-level byrokratů – který se týká i našeho dílčího tématu, vnímání a změny oficiálních cílů sociálních programů liniovými pracovníky – konflikt mezi dodržováním předepsaných organizačních cílů na jedné straně a uspokojováním specifických potřeb klientů (Hasenfeld, 1983).
Druhý typ dilemat se týká převážně možnosti rozporupné povahy cílů, kvality služeb, výběru klientů, vztahu vůči nim a jednání s nimi, typu poskytované pomoci a rozhodování, zdali se vůbec klientovými potřebami zabývat, či nikoli.
- 8 Toto rozhodování ale nemusí být vnímáno z pohledu práva jako prostor mezi zákonnými pravidly, ve kterém si mohou volit (Galligan, 1990, In Campbell, 1999), ale jako přetrvávající proces, který je výsledkem významné interpretace zákonů a vnitřních předpisů organizace pracovníky (Baldwin, 2000; blíže Horák, 2004a). Rozhodování totiž významně ovlivňují také politické, ekonomické, sociální a organizační síly, které se vyskytují mimo struktury zákona. (Baldwin, 1997).
- 9 Prottas (1979) hovoří o mechanismech masového zpracovávání klientů, Musil (2004) o vlastních strategiích interakce s klienty (Musil 2004).
- 10 Způsoby vyhýbání se dilematům jsou v zásadě dva. První způsob je založen na změně interakce liniových pracovníků vůči klientům (např. k některým klientům je přístupováno na základě naplňování širšího pojetí cílů veřejného programu,

- a jsou jim pak poskytovány mimořádné služby, zatímco k jiným je přístupováno z užšího hlediska). Druhý způsob je založen na racionalizaci užitých postupů (jde např. o konstatování, že zákon nic jiného než užší pojetí cílů veřejného programu nedovoluje, a pracovník se tak utvrdí v tom, že širší varianta nepřipadá v úvahu nebo že není legitimní). Blíže o tomto tématu viz Musil (2004).
- 11 Logika byrokracie, reprezentovaná státními i nestátními organizacemi, představuje „svět předpověditelnosti a efektivity“, ve kterém vedoucí a manažeři organizací kontrolují ty, kteří vytvářejí statky a služby. Produkce a distribuce statků a služeb je zde plánována a kontrolována administrativou velkých organizací. Každá z nich (ať již soukromá, či veřejná) je ovládána na základě sady organizačních pravidel. Ty ustavují jednak kvalifikaci pracovníků, kteří mohou být zaměstnání k vykonávání různých prací, a zároveň definují jejich povinnosti.
 - 12 Logika profesionalismu je založena na existenci světa pracovníků, kteří mají specializované znalosti, které jim umožňují poskytovat obzvláště důležité služby. Tito pracovníci mají moc organizovat a kontrolovat svou vlastní práci. Pouze oni mohou poskytovat konkrétní služby spotřebitelům. Jakožto členové své „profese“ mají profesionálové právo kontrolovat a upravovat výhradně práci svých kolegů. Své moci samostatně jednat nezneužívají, protože se věnují práci spíše z nadšení a touhy pomoci druhým nežli kvůli maximalizaci svého užitku. Uživatelé služeb a manažeři se tak mohou spolehnout na jejich vysoce kvalitní práci za rozumnou cenu.
 - 13 Byrokratické vs. profesionální jednání je pak možné vymezit následujícím způsobem: využívání neosobního a rutinního přístupu vs. osobního a ne-rutinního přístupu; zaměřené na poskytování méně kvalitních služeb co největšímu počtu klientů vs. poskytování kvalitních služeb menšímu počtu klientů; prosazování oficiálně stanovených, obecných a vágních cílů veřejných programů vs. zjednodušování jejich cílů podle vlastních představ; neutrální přístupování ke všem klientům vs. favorizování vybraných z nich (Lipsky, 1980); jednostranné jednání s klienty vs. symetrický vztah s klienty; řešení případů následováním předem stanovených procedur vs. řešení případů podle specifické situace klienta; poskytnutí pouze materiální pomoci klientům vs. zaměření se na uspokojení nemateriální pomoci; řešení sporného případu nezasáhnutím vs. zasáhnutím (Musil, 2004).
 - 14 Byroprofesionalismus je založen na racionální administrativě byrokratických systémů a současně na profesionální expertize poskytovaných služeb (Harris, 1998). Předpokladem jeho tvůrců byla skutečnost, že by byrokratická administrativa na straně jedné měla zaručovat sociální nestrannost institucí veřejné politiky a profesionalismus na straně druhé by měl zajistit využití hodnotných znalostí v průběhu poskytování jednotlivých služeb. Nejde tedy ani o čistý autonomní profesionalismus, ani o převládání principu byrokratické hierarchie, ale o spojení obou prvků (Clark a Newman, 1997).
 - 15 Principy manažerismu jsou založeny na flexibilitě a účinnosti systému, přísné kontrole výkonu podřízených pracovníků managementem a decentralizaci řízení. Hlavním cílem managementu organizace je podle této ideologie dosažení žádoucích výsledků implementovaných sociálních programů pomocí větší kontroly liniových pracovníků a jasného definování jejich pracovních postupů. Jinými slovy, cílem manažerů by mělo být organizování podřízených liniových pracovníků a jejich práce ve snaze o efektivní dosažení cílů organizace, a tím i cílů realizovaných programů (tzv. management by objectives). Dopad principů manažerismu na konkrétní postupy jednání liniových pracovníků s klienty by se tak mohly projevit ve snaze pracovníků dosahovat manažery předem stanovených cílů (postupů) jejich práce.
 - 16 Především situace liniových pracovníků, kteří se angažují ve veřejné politice v profesi „sociální práce“, je obvykle složitější než u jiných profesí. Nejde totiž o „profesionální profesi“, ale o tzv. „polo-profesi“. Na rozdíl od profesí, jako jsou lékaři či právníci, splňují sociální pracovníci a jejich referenční skupiny pouze jednu z charakteristik ideální profese vymezených Greenwoodem (1965), a tím je etický kodex. Zbylé charakteristiky (konkrétně systematicky utříděné poznání, profesionální autorita a kultura, a kodex správného jednání) splněny nejsou. Příčinu poloprofesionality sociálních pracovníků je možné spatřovat především v komplexnosti životních situací klientů, které je neobyčejně obtížné řešit (Howe, 1986, nazývá tuto snahu „lčením neléčitelného“). Role sociálních pracovníků je totiž ztížena

tím, že jde o zprostředkující profesi: v případě státních organizací pak představují tito pracovníci „zprostředkovatele“ mezi státem a klienty. Při plnění role zprostředkovatele potom rozhodují ve velmi obecných termínech, kdo bude klientem, kdo bude využívat poskytované služby, co jim má být podle zákona poskytnuto a jakým způsobem využívá veřejně dostupných zdrojů (Johnson, 1972, In Harris, 1998).

- 17 Existenci zmíněných konfliktů potvrdilo již v polovině 70. let několik autorů s tím, že se profesionálové (z řad lékařů, vysokoškolských profesorů, vědců a sociálních pracovníků apod.) opravdu vyskytují ve dvou odlišných a částečně konfliktních institucionálních prostředích (Scott, 1969). Konkrétně byly identifikovány následující dvě oblasti konfliktů, které jsou typické pro profese sociálních pracovníků (Smith, 1970: 36–37; Brown, 1975: 129): (1) Organizace typu nemocnic, univerzit a sociálních úřadů mívají oddělené struktury byrokratické administrativy a profesionálních praktik. Dojde-li ke kontaktu těchto dvou struktur, dochází ke konfliktům a zmatením. Zatímco byrokraté vnímají profesionály jako nedisciplinované, profesionálové vidí byrokraty jako omezující jejich specializované dovednosti. (2) Díky časté polo-profesionalitě sociálních pracovníků, která je způsobena relativně krátkým odborným výcvikem a dočasně ustanovenými soubory znalostí a etickým kodexem, je jejich autonomie mnohdy menší než u pevněji ustavených profesí a může tak docházet ke konfliktu mezi byrokratickými a profesionálními normami (standards) mezi jednotlivými skupinami profesionálů. Sociální pracovník je navíc mnohdy více kontrolován svými nadřízenými než typický profesionál, vykonává své aktivity ve větším detailu a obvykle si nemůže dovolit rozhodnutí odmítnout poskytnout klientům služby.

To má za následek, že se se profesionálové často vyznačují mj. tím, že jsou kritičtí vůči cílům organizace, cílům veřejných programů a standardům jejich výkonu. Obzvláště to platí v případech, kde nejsou spoluutvářeny členy jejich vlastní profese. Vyžadují a očekávají vysoký stupeň autonomie, a tím i odstup od kontroly organizací. Také jsou méně vnímaví vůči sankcím organizací a upřednostňují dobré hodnocení svých kolegů před pochvalou nadřízenými administrátory (Scott, 1969: 89).

18 Tuto skutečnost potvrzuje i výzkum, který byl proveden na začátku 70. let ve snaze empiricky testovat profesionální orientaci sociálních pracovníků v administrativě a srovnat ji s již dříve ověřenou profesní orientací lékařů, vysokoškolských profesorů a vědců. Byly přitom zjištěny především tyto skutečnosti (Scott, 1969: 110–13): (1) Sociální pracovníci nemají na rozdíl od jiných profesí možnost vyjednat si své pracovní požadavky s laickou veřejností, která by jim tolerovala větší rozsah autonomie potřebné k výkonu jejich služeb. Velký počet z nich proto pracuje v prostředí práva a procedur a nikoli vlastního úsudku. (2) Politika organizací, ve kterých jsou sociální pracovníci zaměstnáni, jimi často nebyla vnímána jako kompatibilní s profesionálními hodnotami. Systém pravidel ovlivňující jejich aktivity byl většinou považován za brzdu jejich profesionálního vývoje a zasahující tak do jejich pokusů pomáhat uživatelům jimi poskytovaných služeb.

19 Ve skutečnosti šlo managementu o propojení informací získaných o pracovním procesu s jejich maximálním využitím. Získané informace měly být chráněny před ztrátou a zároveň mělo dojít k eliminaci informací mezi podřízenými pracovníky. Informační monopol manažerů založený na znalostech jednotlivých kroků pracovního procesu by pak spolu s kontrolou dosahování těchto kroků měl umožňovat řízení pracovních postupů, aby bylo dosaženo očekávaných cílů organizace, a tedy i cílů realizovaných programů.

20 Předpokládá se, že vlastní-li profesionální liniový pracovník technické znalosti a dovednosti, nutně neohrožuje zájmy managementu a neexistuje požadavek technické kontroly jeho práce. Někteří profesionální linioví pracovníci by pak mohli mít výrazný stupeň technické autonomie při určování reakcí na potřeby uživatelů služeb.

21 Mezi státními a nestátními organizacemi došlo k nárůstu počtu kontraktů, což fakticky znamenalo participaci mnoha soukromých firem do obchodování s veřejnými službami, které byly dosud výhradně v rukou státu (Brodin, 2001). Navíc, proces kontraktování přispěl – díky sledování principů soutěživosti a prodejnosti a zavádění individuálních kontraktů s klienty – ke zlepšení kvality poskytovaných služeb.

22 Jednak bylo prokázáno, že vliv managementu na liniové pracovníky je minimální až nulový.

Dále pak, principy manažerismu jsou využívány spíše manažery nežli liniovými pracovníky. Uvedené principy mohou navíc ovlivnit jednání liniových pracovníků pouze tehdy, pokud by byly jasně definované cíle realizovaných veřejných programů, což není téměř nikdy možné. V poslední řadě manažerské principy svou povahou nejsou příliš využitelné pro zjišťování způsobu implementace programů liniovými pracovníky, protože nevypovídají o „kvalitě“ přístupu liniových pracovníků ke klientům, ale o míře „racionality“ jejich postupů, které sledují dosažení organizačních cílů anebo cílů programů. Jde tedy vlastně o tendenci racionálně (byrokraticky) dosahovat těchto cílů, což odpovídá Weberovu požadavku na jednání ideálního byrokrata.

Seznam literatury

- BALDWIN, M. **Care Management and Community Care. Social Work discretion and the Construction of Policy.** Aldershot: Ashgate. 2000.
- BILLIS, D. **Welfare Bureaucracies. Their Design and Change in Response to Social Problems.** London: Heineman. 1984.
- BLAU, P. M. **The Dynamics of Bureaucracy.** Chicago: University of Chicago Press. 1955.
- BLAU, P. M. **Orientation toward Clients in a Public Welfare Agency.** In: ZALD, M. N. (ed.). **Social Welfare Institutions. A Sociological Reader.** New York–London–Sydney: John Wiley and Sons, 1965, 654–670.
- BLAU, M., MEYER, M. W. **Bureaucracy in Modern Society.** New York: Random House. 1971.
- BRODKIN, E. Z. **Inside the Welfare Contract: Discretion and Accountability in State Welfare Administration.** *Social Security Review*, 1997, 71, No. 1, 1–33.
- BRODKIN, E. Z. **Accountability in Street-level Bureaucracies: Issues in the Analysis of Organizational Practice.** Paper presented at the 5th International Research Symposium on Public Management, Centre d'initatives de l'Economia Social, University of Barcelona, Spain, 2001. April 9–11.
- BROWN, R. G. S. **The Management of Welfare: a Study of British Social Service Administration.** Glasgow: Fontana/Colins. 1975.
- CAMPBELL, E. **Towards a Sociological Theory of Discretion.** *International Journal of the Sociology of Law*, 27, 1999, 79–101.
- CLARKE, J., NEWMAN, J. **The managerial state. Power, Politics and Ideology in the Remaking of Social Welfare.** London: Sage. 1997.
- CROZIÉR, M. **The Stalled Society.** New York: Viking Press. 1973.
- DOMINELLI, L. **Professionalism, Working Relations and Service Delivery.** In DOMINELLI, L. **Sociology for Social Work**, Palgrave Macmillan, 1997, pp.195–221.
- ELMORE, R. E.. **Organisational Models of Social Program Implementation.** *Public Policy*, 1978, 26, 185–228.
- FIBICH, J. **K otázkám byrokracie a byrokratizmu: vybrané kapitoly ze sociologie organizace a politiky.** Praha: Academia. 1967.
- FORDER, A. **Concepts in Social Administration: A Framework for Analysis.** London: Routledge and Kegan Paul, 1974, 119–139.
- FREIDSON, E. **Professionalism, the Third Logic: On the Practice of Knowledge.** Chicago: University of Chicago Press. 2001.
- GOODSELL, CH. T. **Looking Once Again at Human Service Bureaucracy.** *The Journal of Politics*, 1981, 43, 763–778.
- GOULDNER, A. W. **Patterns of industrial bureaucracy.** New York: Free Press of Glencoe. 1964.
- GREENWOOD, E. **Attributes of a Profession.** In: ZALD, M. N. (ed.). **Social Welfare Institutions. A Sociological Reader.** New York, London, Sydney: John Wiley and Sons, 1965, s. 509–523.
- HAGEN, J. L., LURIE, I. **Implementing JOBS: From the rose garden to reality.** *Social Work*, 1995a, 40, No. 4, 523–532.
- HAGEN, J. L., LURIE, I. **Implementing JOBS: A view from the front line.** *Families in Society*, 1995b, 76, No. 4, 230–238.
- HAGEN, J. L., OWENS-MANLEY, J. **Issues in implementing TANF in New York: The perspective of frontline workers.** *Social Work*, 2002, 47, No. 2, 171–182.
- HARRIS, J. **Scientific Management, Bureauprofessionalism and New Managerialism. The Labour Process of State Social Work.**

- British Journal of Social Work*, 1998, 28, 839–862.
- HARRIS, J. **The Social Work Business**. London and New York: Routledge, 2002.
- HASENFELD, Y. **Human Service Organizations**. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall, 1983.
- HOMANS, G. C. **The Human Group**. London: Routledge & Kegan Paul.
- HOÓS, J., a kol.. **Veřejná správa a řízení ve veřejné správě: přístupy a reformy**. In POTŮČEK, M., a kol. **Veřejná politika**. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005.
- HORÁK, P. **Poruchy implementace v linii úřadů práce reflexí registrovaných nezaměstnaných**. In SIROVÁTKA, T., MAREŠ, P. (eds.). **Trh práce, nezaměstnanost, sociální politika**. Brno: Masarykova univerzita, 2003, 234–249.
- HORÁK, P. **Rozhodovací volnost úředníků veřejné a sociální politiky na státní a lokální úrovni**. *Politologický časopis* 11, 2004, č. 1, 35–51.
- HORÁK, P. **Odlíšné přístupy k implementaci individuálního akčního plánu zaměstnanosti na vybraných českých úřadech práce**. In WINKLER, J., KLIMPELOVÁ, L., ŽIŽLAVSKÝ, M. **Účelové programy na lokálních trzích práce. Jejich význam, potřebnost a realizace**. Brno: FSS MU, 2005, 30–58.
- HORÁK, P., HORÁKOVÁ, M. 2005. **Změna oficiálních cílů a funkcí veřejné a sociální politiky aktéry na lokální úrovni: příklad vybraného opatření aktivní politiky zaměstnanosti v ČR**. *Politologický časopis*, Brno: Mezinárodní politologický ústav, 12, č. 3, 259–283.
- HORÁK, P. **Změna cílů státních sociálních programů v průběhu jejich implementace street-level byrokraty**. Disertační práce. Brno: FSS MU, 2007.
- HORÁK, P., HORÁKOVÁ, M., SIROVÁTKA, T. **Zemřely na českých úřadech práce profesionálně poskytované individuální akční plány?** *Fórum sociální politiky*, Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1, č. 3, 2007, 7–13.
- HORÁK, P. **Přístupy analýzy politiky ke zkoumání změny cílů veřejných programů na lokální úrovni**. *Politologický časopis*, Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2008a, XV, č. 1, 29–48.
- HORÁK, P. **Street-level byrokraté a jejich role ve veřejné politice**. Manuscript. 2008b.
- HORÁK, P., KULHAVÝ, V. <https://is.muni.cz/auth/lide/?uco=8793>. **Analýza cílů veřejných programů v současné veřejné a sociální politice z vnitro-organizační perspektivy**. *Fórum sociální politiky*, Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2, č. 2, 2008, s. 2–9.
- HOWE, D. **Social Workers and Their Practice in Welfare Bureaucracies**. Gower: Aldershot–Vermont, 1986.
- HRČKA, M. **Sociální deviace**. Praha: Slon, 2000.
- JEWELL, CH., GLASER, B. **Conveying the Benefits of Employment: A Comparison of the Organizational Settings of California's AFDC and GAIN Programs**. *Working Paper*. University of California at Berkeley, 2000.
- KISER, L. L., OSTROM, E. **The Three Worlds of Action: A Metatheoretical Synthesis of Institutional Approaches**. In: OSTROM, E. (ed.). **Strategies of Political Inquiry**. Beverly Hills: Sage, 1982, 179–222.
- KELLER, J. **Sociologie byrokracie a organizace**. Praha: Slon, 1996.
- KOMENDA, A. **Sociální deviace: historická východiska a základní teoretické přístupy**. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999.
- LEGRAND, J., BARLETT, W. 1993. **Quasi-Markets and Social Policy**. Macmillan: London, 1993.
- LIPSKY, M. **Street-level Bureaucracy. Dilemmas of the Individual in Public Services**. New York: Russell Sage Foundation, 1980.
- LIPSKY, M. **The Paradox of Managing Discretionary Workers in Social Welfare Policy**. In: ADLER, M., COLIN, B., CLASEN, J., SINFIELD, A. (eds.). **The Sociology of Social Security**. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1991.
- MAYNARD-MOODY, S. W., MUSHENO, M. C. **Cops, Teachers, Counselors: Stories from the Front Lines of Public Service**. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2003.

- MERTON, R. **The Bureaucratic Personality**. In ETZIONI, A. **Complex Organizations. A Sociological Reader**. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1961; česky In MERTON, R. *Studie ze sociologické teorie*. Praha: Slon, 1961, 178–195.
- MEYERS, M. K., GLASER, B., DILLON, N., MACDONALD, M. **Institutional Paradoxes: Why Welfare Workers Can't Reform Welfare**. *UC DATA Working Paper*, 1996, No. 7. University of California at Berkeley.
- MEYERS, M. K., RICCUCCI, N. M., LURIE, I. **Achieving goal congruence in complex environments: The case of welfare reform**. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 2001, 11, No. 2, 165–201.
- MICHELS, R. **Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie: Untersuchungen über die oligarchischen Tendenzen des Gruppenlebens**. Leipzig: Verlag von Dr. Werner Klinkhardt. 1911.
- MUNKOVÁ, G. **Sociální deviance: přehled sociologických teorií**. Praha: Karolinum. 2004.
- MUSIL, L. **Ráda bych Vám pomohla, ale... dilemata práce s klienty v organizacích**. Brno: Marek Zeman. 2004.
- PALUMBO, D. J., CALISTA, D. J. (eds.). **Implementation and the policy process: opening up the black box**. New York: Greenwood Press. 1990.
- PERROW, CH. **The Analysis of Goals in Complex Organizations**. *American Sociological Review*, 1961, 26, No. 6, 854–866.
- POTUČEK, M., a kol. **Veřejná politika**. Praha: Sociologické nakladatelství. 2005.
- PROTTAS, J. **People Processing: The Street-Level Bureaucrat in Public Bureaucracies**. Lexington Press. 1979.
- RICCUCCI, N. M. **How Management Matters. Street-level Bureaucrats and Welfare Reform**. Washington: Georgetown University Press. 2005.
- SCOTT, W. R. **Professional Employees in a Bureaucratic Structure: Social Work**. In ETZIONI, A. (ed.). **The Semi-Professions and Their Organization**. The Free Press, New York, 1969, 82–140.
- SELZNICK, P. **An Approach to a Theory of Bureaucracy**. *American Sociological Review*, 1943, 8, No. 1, 47–54.
- SIROVÁTKA, T., HORÁK, P., HORÁKOVÁ, M. **Emergence of new modes of governance in activation policies: Czech experience**. *International Journal of Sociology and Social Policy*, Bradford: Emerald, 27, No. 7/8, 2007. 311–323.
- SMITH, G. **Social Work and the Sociology of Organizations**. London: Routledge and Kegan Paul. 1970.
- SOL, E., WESTERVELD, M. **Contractualism in Employment Services: A New Form of Welfare State Governance**. Hague: Kluwer Law International. 2005.
- VEBLEN, T. **Teorie zahálčivé třídy**. Praha: Slon. 1999.
- VINZANT, J. C., CROTHERS, L. **Street-Level Leadership: Discretion and Legitimacy in Front-Line Public Service**. Washington, DC: Georgetown University Press. 1998.
- VON MISES, L. 1946. **Bureaucracy**. London: Yale University Press.
- WEATHERLY, R., LIPSKY, M. **Street level bureaucrats and institutional innovation: Implementing special education reform**. *Harvard Educational Review*, 1977, 47, No. 2, 171–197.
- WEBER, M. **The theory of social and economic organization**. New York: Free Press of Glencoe. 1947.
- WILSON, J. Q. **Bureaucracy. What Government Agencies do and Why They Do it**. Basic Books. 1989.
- WINKLER, J. **Organizační kultura poskytování příjmově a majetkově testovaných sociálních dávek v České republice**. In SIROVÁTKA, T. (ed.). **Česká sociální politika na prahu 21. století, Efektivnost, Selhávání, Legitimita**. Brno: MU, 2000, s. 105–129.
- WINKLER, J. **Přístupy k analýze implementace sociálních dávek**. In **Dávky sociálního státu**, Brno: MU, 2001. 136–141.
- WINKLER, J. **Implementace. Institucionální hledisko analýzy veřejných programů**. Brno: Masarykova univerzita. 2002.
- WINTER, S. **Integrating Implementation Research**. In PALUMBO, D. J., CALISTA, D. J. (ed.). **Implementation and the Policy Process: Opening Up the Black Box**. 1990. New York: Greenwood Press, 19–38.

Postmodernita jako prostor pro existenciálně citlivou sociální práci

Postmodernity as the Area for Existentially Sensitive Social Work

Pavel Navrátil, Jitka Navrátilová

PhDr. Pavel Navrátil¹, Ph.D., je odborný asistent na katedře sociální politiky a sociální práce FSS MU v Brně, kde se věnuje problematice teorií a metod v sociální práci.

Mgr. Jitka Navrátilová² je asistentkou na katedře sociální politiky a sociální práce FSS MU v Brně, kde se věnuje otázkám praktického vzdělávání v sociální práci, a vede projekty zaměřené na rozvoj praktických kompetencí sociálních pracovníků.

Abstrakt

Sociální práce vždy reagovala na změny společenských podmínek. Klíčovou změnou, která se odehrála v souvislosti s vyhráváním moderní doby, se v kontextu úvah o nové roli sociální práce jeví proces individualizace a v souvislosti s ním proměna pevně zakotvené identity v identitu utvářenou jako reflexivní projekt. V článku se zamýšlíme, zda tato změna přináší nějaké důsledky pro sociální práci.

Klíčová slova

modernita, postmodernita, reflexivita, životní plánování, sociální práce

Abstract

The most fundamental social change that has taken place in connection with the "maturation" of the modern age is the process of individualisation and the related transition from a firmly established identity to identity formed as a reflexive project. In the text we consider whether postmodern social changes are (or should be) influencing social work.

Keywords

modernity, postmodernity, reflexivity, living planning, social work

Moto: „Jak lze vlastně modernizovat přátelství, sousedství, partnerství, aby se zároveň tyto vztahy nestaly křehčími a ohroženějšími? Vypadá to, že právě v modernizované společnosti je pocit izolovanosti, přechodnosti, neusazenosti, nezakotvenosti mnohem rozšířenější než kdykoliv dříve.“ (Keller, 2007: 15)

Úvod

Sociální práce existuje ve společenském kontextu, který ji do značné míry ovlivňuje a utváří. Společenská situace tak formuje dějiště, v jehož prostoru sociální práce hledá své místo a reaguje na potřeby těch, kteří v dané historicko-společenské etapě zažívají obtíže a nezvládají z různých důvodů nároky života (Navrátil, 1998b). V článku argumentujeme, že sociální práce stojí dnes před zcela novým obrazem spo-

lečenské situace, která podněcuje sociální práci k revizi svých východisek i postupů. Více než kdy jindy totiž sociální práce ve své profesionalizované podobě musí hledat způsob, jak reagovat na naléhavé existenciální otázky, které se vynořují jako základní charakteristika potřeb klientů. Na uvedené společenské změny upozorňuje řada respektovaných autorů (v zahraničí např. Giddens, 1992, 1994, 2003; Bauman, 1995; Beck, 2004; Ferguson, 2004; v domácí produkci

Musil, 2004; Chytil, 2007a, 2007b; Keller, 2007) a mnohé z jejich zjištění či hypotéz jsou relevantní i ve vztahu k hledání nové role či dokonce obecněji chápané identity sociální práce.

Vědomí, že společenská situace ovlivňuje cíle, teorie i metody sociální práce, není bezesporu nové. Autoři, kteří se zabývají sociální prací jako svébytným oborem, již dříve tematizovali společenskou podmíněnost charakteru sociální práce (Novotná, Schimmerlingová, 1992; Navrátil, 1998b; Payne, 1997 aj.). To, co je ale nyní nové, je potřeba nastolit diskusi o tom, jaké výzvy přináší aktuální společenské podmínky sociální práci a případně zda nově formulují její agendu. V předkládaném textu se proto zamýšlíme nad společenskými změnami souvisejícími s postmodernitou a uvažujeme nad jejich důsledky pro sociální práci. Základním úkolem tohoto textu je tedy navázat na diskusi o změně sociálních podmínek a jejich důsledcích pro povahu sociální práce. Reagujeme na závažné impulsy, které zazněly na konferenci zabývající se identitou sociální práce konané v Brně v roce 2007³. V této stati rozpracováváme také základní teze prezentované na konferenci o identitě sociální práce v Hradci Králové v roce 2005⁴.

Já jako „nejistý“ reflexivní projekt

Podle Chytila (2007) se pozdně moderní éra vyznačuje řadou charakteristik, mezi které náleží individualizace, funkční diferenciaci, racionalizace, generalizace, transformace sociálních struktur, kolonizace veřejné sféry soukromými zájmy a nejistota. Domníváme se, že základní změnou, která je charakteristická pro transformaci modernity v postmodernitu, je v kontextu úvah o nové roli sociální práce ústřední proces *individualizace* a v souvislosti s ním pak proměna pevně zakotvené identity v identitu utvářenou jako *reflexivní projekt*. Dokud byla identita předávána z generace na generaci jako nezpochybnitelný a samozřejmý osud, nebylo kladení otázek o identitě vlastního života v zásadě vůbec možné. Podle Baumana (1995) vyrůstá tážání po identitě z existenciální nejistoty, neurčitosti a nedefinivnosti všech jejích forem. Osobní identita se stává problematickou v okamžiku, kdy rozevřená sociální pouta poskytují svobodu a v tu chvíli i nutnost vlastní identitu modelovat. Podle Giddense (1992) realizace identity jako

reflexivního projektu především znamená, že ve zcela nové podobě vyvstávají otázky: „*Kým jsem?*“, „*Co je cílem mého života?*“, „*Jaké cíle jsou hodnotné?*“, „*Kým mám být?*“, „*Jakou práci mám zvolit?*“, „*Jak mám žít?*“, „*Jaké hodnoty mám vyznávat?*“, „*Jaký způsob života mám zvolit?*“ Ve výčtu existenciálních otázek, které s novou naléhavostí klade život, by bylo možno pokračovat a jejich závažnost spatřujeme především v tom, že tyto otázky v zásadě nelze obejít či trvale potlačit. Každý dospělý člověk je v nějaké formě musí zodpovědět a za svoji odpověď také nevyhnutně přebírá konečnou odpovědnost (srovnej Frankl, 1996).

Pro pochopení situace sociální práce a zejména pak všech těch, kteří se na jejím poli setkávají (přínejmenším klienti, jejich rodiny, sociální pracovníci), je prvořadě, jaké okolnosti vedly k tomu, že si dnes uvedené otázky kládeme novým způsobem, a možná dokonce jsme nuceni klást. Ještě než se ale do samotné analýzy událostí, které doprovázely vstup západní společnosti do pozdně moderní éry (pokud budeme tuto tezi brát vážně), pustíme, připustíme, že sociologové nejsou v otázce, kdy přesně a zda vůbec došlo k transformaci tradičního uspořádání a jeho přerodu do moderní společnosti, zajedno. Například Garrett (2003) zpochybňuje jednoznačnost tvrzení o tom, že se již nacházíme v postmoderní době, a klade závažnou otázku, zda lze věrohodně prokázat, že jsme z éry prosté modernity již vstoupili do post-tradičního světa fluidního uspořádání. Spíše předpokládá obtížnost tohoto úkolu a uvádí, že lze sice empiricky doložit jednotlivé změny, ale nikoliv celkovou kvalitativní změnu společenských poměrů. Z našeho pohledu jsou ovšem už jednotlivé změny natolik závažné, že se jimi nelze v kontextu sociální práce nezabývat. Mění totiž sociální percepci řady sociálních institucí (např. rodiny, postavení muže a ženy, církve atd.), které hrají při posouzení životní situace sociálním pracovníkem závažnou roli.

V následujícím textu se zabýváme základními argumenty, které vysvětlují procesy, které měly doprovázet vznik pozdně moderního či postmoderního řádu. Ukazujeme rovněž důsledky, které tyto procesy mohou mít pro povahu sociální práce a jejich vybraných charakteristik. Z hlediska úvah o důsledcích těchto společenských

změn pro zaměření i způsob provádění posouzení životní situace sociálními pracovníky jsou tyto komentáře nezbytné.

Rozpad moderních institucí

Procesy modernizace (industrializace, urbanizace) vyvolaly potřebu nalézt novou formu sociálního uspořádání světa, jehož starý řád se rozpadal a hroutil. S nadějí se vzhlíželo k projektu moderního světa, který měl nastolit štěstí pro všechny prostřednictvím mechanické racionality a efektivního řízení. Moderní společnost začala vytvářet systém kontrolních společenských institucí, které měly nahradit nefunkční, rozpadající se systém společenského fungování dávného řádu. Bauman (1995: 64) píše:

„Strach, před nímž měl moderní řád chránit, se jmenoval neurčitost – nepřehlednost situací, ochablost porozumění, nejasnost pravidel jednání. Když se husté síť dozoru a kontroly, jimiž byla protkána předmoderní lokální společenství, roztrhaly na kusy, vyjevilo se pod nimi bezcestí, nad nímž se vznášela strašidelná vidina záhuby.“

Modernímu způsobu uvažování se stala podle Baumana (1995) charakteristická snaha o vědomou reglementaci, řízení a uspořádání všech klíčových složek sociálního života. Nej-dramatičtější a současně nejpropracovanější formy tohoto Superprojektu se moderní svět dočkal v ideologiích fašismu a komunismu, jejichž společnou linií je megalomanské sociální inženýrství, snaha centrálně řídit a jednoznačně a s existenčními důsledky rozhodovat o dobru a zlu (Goldberg, 2008).

Podle Fergusona (2003c) prochází západní společnost od sedmdesátých let strukturální transformací, která souvisí s ekonomickými, sociálními a politickými procesy, odehrávajícími se v kontextu globalizace a v interakci s novými sociálními hnutími. Při přechodu od moderního k postmodernímu se patrně základní změna sociálního života týká způsobu jeho regulace, či chcete-li, řízení. V řádu prosté modernity byly sociální život i individuální identita strukturovány prostřednictvím externích kontrolních mechanismů. K těm typickým bylo možno přičíst například církev, rodinu, expertní systé-

my a celé spektrum sociálních tradic a norem. V post-tradičním řádu, kde vliv těchto kontrolních mechanismů slábne, se „já“ stalo (muselo se stát) *reflexivním projektem* (Giddens, 1991). Také například Frankl (1997) konstatoval podobný společenský stav, když tvrdil, že se člověk vymanol z říše instinktů a opustil tradice vlastní kultury. Člověku, podle Frankla, už instinkty neříkají, co musí dělat, a jeho tradice, co by měl dělat. Za těchto okolností mnohý člověk neví, co chce, a dokonce ani co by chtít měl. Proto se lidé v pozdně-moderní době tak často utíkají ke konformismu konzumu anebo se nechávají spoutávat totalitarismem⁵. Uvedené způsoby myšlení a chování jsou však podle Frankla výrazem rezignace na vlastní odpovědnost za život, který člověk prožívá.

Ve své podstatě existence reflexivního já znamená, že každý jednotlivec vytváří vlastní identitu, biografický projekt jako projekt individuální, v němž je principiálně za výsledek sebetvůrčího procesu odpovědný právě jen on sám. Konstrukce vlastní identity v post-tradičním řádu je také reflexivním projektem v tom smyslu, že jednotliví lidé konstituují a vyjednávají své identity prostřednictvím kritické reflexe a pod vlivem konstantního přísunu nových informací.

I v pozdně moderní době mohou mít (a mají) na utváření osobních biografií vliv tradiční autority (náboženství, tradice), je však třeba vzít v potaz, že při konstrukci individuálních identit stojí tradiční společenské instituce a kontrolní mechanismy v konkurenci vůči globálnímu světu médií (internet, televize, rozhlas), popularizovanému světu expertních znalostí a jiným zdrojům vědění o světě a životě. Lidé využívají všech těchto informací pro reflexivní utváření svých životů⁶. Jejich volba je v zásadě svobodná, otevřená mnoha možnostem, a to z hlediska času i variability.

Privatizace víry na počátku pozdně moderního světa

Bauman (1995) ukázal, že sociálně akceptovaný náboženský cíl života (Spása) vytvořil v moderní éře předpoklad pro sociálně strukturované a racionálně promyšlené zvládání života. Bauman popisuje moderního člověka jako poutníka k hodnotnému a osudovému cíli, který mu umožnil poměřovat a hodnotit

různé životní možnosti či události z jednoznačného úhlu. V duchu Archimedova rčení (*Dejte mi pevný bod a pohnu Zemí*) lidé díky ukotvení a jednoznačné perspektivě mohli plánovat a realizovat vlastní životy s pocitem transcendentálního určení a začlenění. Teologický účel života byl stabilní součástí osobní identity, která zde byla potvrzována dvěma silami. Silou spirituální a sociální. V naší úvaze je podstatné, že cíl i způsoby jeho dosažení nebyly výhradně privátní záležitostí, nýbrž byly složkou společenského života. To dávalo náboženské víře odlišnou kvalitu zapojení do ostatních složek života člověka, které stabilizovala a integrovala významně silněji, než je tomu v postmoderní době.

Holden (2002) tvrdí, že jedním z nejdůležitějších aspektů *detradicionalizace* společnosti v postmoderní době je skutečnost, že v moderní společnosti se náboženská víra stala privatizovanou. Jde o to, že náboženství se přesunulo do soukromé sféry, v níž se stalo projevem individuálního vztahu k Bohu. Náboženství se tak podle Holdena změnilo z původního kolektivního uctívání Boha především na hledání *osobního smyslu*. Přitom je významné, že proces detradicionalizace otevřel dveře náboženskému pluralismu a umožnil jednotlivci rozhodovat o tom, který aspekt víry je pro něj skutečně významný či podstatný. Hlavním důsledkem privatizace víry je tak skutečnost, že člověk získal svobodu konstruovat svoji vlastní náboženskou identitu. I v tomto případě ale platí, že svoboda znamená otevřenost k novým volbám a možnou změnu. Možnost voleb v dimenzi života, která byla zdrojem ukotvení osobní identity, způsobuje existenciální nejistoty.

Svoboda náboženské identity je podle Graye (2008) východiskem pro porozumění současné (postmoderní) roli spirituality v životě člověka. Gray vysvětluje, že náboženská víra může být v konkrétním životě jednotlivce různě významná, a to v závislosti na míře, v níž náboženství napomáhá konkrétnímu jednotlivci při hledání životní cesty či místa ve světě. Gray ovšem zdůrazňuje, že základní proměnou, která se ve vztahu k náboženství odehrála, je to, že ztratilo svoji sociální dominanci při určování směru života lidí. Poukazuje pak na to, že sociální normou se stalo spíše to, že lidé nepodléhají slepé víře, závazným náboženským regulím, dogmatům

či absolutním hodnotám. Proces sekularizace, v němž náboženství ztratilo svoji výsadní roli při formování identit lidí, je páteří individualizace, která učinila centrem a kritériem všeho právě jednotlivce.

Privatizace životního projektu

Sekularizace vymanila člověka ze souřadnic náboženství, které člověku poskytovalo základní kritéria pro orientaci v životě. Bauman (1995) poznamenává, že dnes již nežijeme PROJEKTEM, nýbrž projekty. Tvorba životních projektů podle něj podlehla *privatizaci, fragmentarizaci a deregulaci*. Díky stále narůstajícímu množství i variabilitě informací, hodnot a vzorů pozdně moderní doba vystavuje jednotlivce nezbytnosti volit a rozhodovat se. Protože se permanentně rozšiřuje množství oblastí života, v nichž se člověk musí rozhodovat, vzniká nový (a přitom existenciálně zásadní) požadavek na každého jednotlivce, aby plánoval a projektoval svůj život. Beck (2004) charakterizuje tento proces jako *individualizaci*. Beck píše (2004: 216):

„Individualizace v tomto smyslu znamená, že biografie člověka je vyvázána z daných determinací, že je otevřená, závislá na vlastních rozhodnutích a uložená každému jednotlivci jako úkol, který musí svým jednáním realizovat. Snižuje se podíl životních možností, jež jsou pro rozhodování zásadně uzavřeny, a zvyšuje se podíl biografii, které jsou pro rozhodování otevřeny a které musí jednatel sám utvářet.“

Beck tedy individualizací rozumí vytváření individualizovaných podmínek dříve sociálně ukotvené existence, které jednotlivce vystavují životní nezbytnosti stát se středem vlastního přežití a řízení života. Proces individualizace vyvázal jednotlivce i celé sociální skupiny z tradičních institucionálních rámců a rozevřel před ním *propast svobody*. Lidé v tomto procesu získali teoreticky nekonečné množství podob svého života, na straně druhé ztratili výhodu cestování se spolecestujícími a s vyhlídkou na konečný a společensky žádoucí cíl. I nadále musí na své cestě životem řešit rozmanité problémy, obstarávat si vše, co potřebují k životu, ale jak

doplňuje Bauman (1995), není zde žádný „*problém problémů*“, „*meta-problém, jak skončit s problémy*“, „*jak zařídit zařizování věcí jednou provždy*“ (str. 13). Životní plán, plán pro celek života přestal existovat a vyvstala potřeba nových individualizovaných projektů. Zdá se, že se právě proto v pozdně moderním věku objevují masově vyhledávaná témata, jako například životní styl, zdravá výživa, zdravé vztahy, sebezvoj atp., která charakterizují snahu hledat osobně přijatelné, ale také správné, atraktivní a ceněné způsoby života. Tato hnutí či iniciativy lze přitom interpretovat jako hledání alternativy ztraceného životního meta-cíle, společenských norem, které poskytovaly návody pro život. Proces individualizace lze také symptomaticky dokladovat tím, jak se oblast osobní intimity stala veřejně debatovaným a vyhledávaným tématem. Nikdy dříve nebyla tak rozšířená a žádaná pomoc s intimními tématy v oblasti mezilidských vztahů a sexuality. Stachová (2008: 24) například popisuje svoji zkušenost z centra pro osoby se zdravotním postižením:

„Témata, která řešíme, jsou zaměřena především na problematiku mezilidských vztahů, lásky, sexuality, citového uspokojení klientů, posilování vlastní sebedůvěry, sebeúcty a identity, otázky jejich vlastní bezpečnosti v oblasti osobní i sexuální a mnoho dalších témat.“

Pro post-tradiční společnost není ovšem podle Fergusona (2001, 2003b, 2004) definiční to, že se její členové musí rozhodovat, ale to, že musí aktivně vytvářet své životy v kontextu velkého množství možností a nabídek. Vedle toho, že ovšem narostlo množství nezbytných rozhodování, vzrostlo také vědomí rizik, která se vážou na svobodná rozhodnutí a jejich důsledky. Vědomí rizika začalo mít významný vliv na stále více stránek našeho osobního i profesního života, včetně výchovy dětí, přátelství a sňatku. Toto vědomí rizika není podle Fergusona, který se opírá o práci Ulricha Becka a Beckové-Gernsheimové⁷, důsledkem zvýšeného výskytu nových nebezpečí, ale souvisí s *osvobozením* jednotlivců z normativních institucionálních omezení. Sociální instituce také působily jako ochrana před

pocity rizika a před riziky samými. Nové vědomí rizika ve vztahu k různým oblastem života souvisí s tím, že příslušné oblasti života již nejsou považovány za dané a nevyhnutelné, a naopak jsou vnímány jako předmět lidského úsilí. Danost, sociální strukturovanost vytváří určitou míru předvídatelnosti, bezpečí a jistoty. Osvobození ze sociálních struktur spolu s otevřeností k novým možnostem a volbám vytvořilo rizika a prostor nejistoty. Ferguson přitom argumentuje, že stále více oblastí sociálního života se posouvá ze sféry přirozeného a nevyhnutelného do oblasti, která má být předmětem rozhodování a odpovědnosti. Naše životy pak v důsledku této proměny intenzivněji prožíváme jako rizikové. Různé události, které se odehrávají v našem životě, již nevnímáme jako důsledek nadosobních božských, sociálních a přírodních sil, ale jako důsledek našich dřívějších rozhodnutí. To je či může být trýznivé, znejišťující a také zavazující. Protože v této rizikové společnosti jsou kulturní kódy používané ke zvládání rozhodování stále složitější či dokonce zcela vymizely, jsou moderní jednotlivci náchylní k prožitkům strachu, nejistoty či existenciální prázdnoty. Také Bauman (1995) argumentuje, že oslabení tlaků sociálních struktur (Bauman používá termín panoptikální tlaky) otevřelo prostor strachu z neurčitosti, který byl dříve na sociální a osobní úrovni regulován jako strach z odlišnosti, odchylky či deviace. Píše (str. 73):

„Prvotní strach přece nezanikl ani se nerozptýlil. Spíše naopak se rozrostl do rozměrů dříve nepoznaných a nevidaných, ostatně právě proto, že dnes mu stojíme tváří v tvář, bez prostředníků. Identita lidské osobnosti je dnes stejně (ani více, ani méně) nedourčená, proměnlivá, těkavá a ,vykořeněná‘, jako byla po celou dobu trvání moderní éry, protože mocné mechanismy pracující na ,opětovném zakořenění‘ individua se buď rozpadly, nebo ztratily mnoho ze své dávné normativní moci.“

Pocit, že žijeme v éře nepřehledných, neurčitých kulturních a sociálních hranic, sdílí mnoho lidí této epochy. Jak jsme výše argumentovali, může být spojen s prožitky ohrožení, rizika a vykořenění. Giddens (1994) ovšem nabízí alternativní

pohled. Podle něj můžeme na přítomnost rizika nahlížet dokonce pozitivně. Podle něj je možno rizika chápat jako výzvy, které mohou inspirovat naše životní vize a plány. Situace, které vyvolávají obavy, totiž mohou také otevřít úvahy o tom, jak žít ve světě, v němž tradice a příroda již tak zásadně nelimitují naše možnosti. Pro Fergusona (2001) jsou rizika a katastrofy, s nimiž se setkáváme v rizikové společnosti, výzvou také v kontextu sociální práce. Ferguson vyzývá, abychom jim čelili a rozvažovali o nich otevřeným a veřejným způsobem a abychom také hledali odpověď na otázku, zda a jak by sociální práce mohla být zapojena do hledání pozitivních životních hodnot, napomáhat při formaci životních projektů a identit.

Podle Becka a Beck-Gernsheimové (1996) se naše biografie stává v otevřené postmoderní společnosti *biografií volby, reflexivní biografií, udělej si sám biografii*. Taková biografie je také, jak jsme argumentovali, *rizikovou biografií*, která může být obtížnou a problematickou. Individualizace je v tomto smyslu zdrojem *nejisté svobody*. Jak metaforicky píše Zygmunt Bauman (1995: 125), „...a my dnes víme nebo cítíme, že nejsou jiné cesty než ty, jež svými vlastními kroky vyznačujeme v půdě v té chvíli, kdy po ní jdeme...“. Rohr, Feister (2004: 13) poukazují na to, že nezbytnost utvořit si vlastní pravdu, představu o životě a svých cílech je vzhledem k tomu, že neexistují platné modely, „...obrovské břemeno, které dříve lidi netížilo“. Také v sociální práci se setkáváme s lidmi, pro něž byla tato výzva příliš obtížnou.

Ferguson (2001) upozorňuje, že by se mohlo zdát, že nutným předpokladem individualizačních procesů je úplný zánik strukturální základny sociálních vztahů jako sociálního předpokladu identity. Ukazuje však, že i když došlo k narušení tradičních regulativních mechanismů, vznikají nové formy kontroly a nová sociální očekávání. Konstatuje, že například sociální stát, trh práce, profesní struktury a další instituce svazují lidi v síti regulativů a podmínek, které v mnoha ohledech formují významné nároky na sociální chování a jeho normy. Jednotlivci tedy nejsou zcela vyvázáni ze sítě sociálních struktur a zůstávají nadále součástí institucionální sociální struktury a v tomto referenčním rámci teprve mohou plánovat a uskutečňovat

svůj život. Povaha těchto nových očekávání je však jiná než v tradičním řádu. Zatímco dříve se sociální regulace týkaly morálky osobního a rodinného života, současné instituce regulují spíše profesní a občanský život. Také lze konstatovat, že některé formy sociální kontroly se staly méně nápadnými a rafinovanějšími (mediálně tvořená kultura).

Já jako reflexivní projekt

Giddens (1991) tvrdí, že sociální a kulturní změny vedly v pozdně moderní společnosti ke krizi osobní identity. Jednotlivci se nacházejí ve stavu permanentního hledání (reflektování), protože zjistili, že poznání nemá žádný pevný základ (například náboženský). V sociální práci se pojem reflexe, reflexivita, reflexivní já používají delší dobu (např. Schön, 1983). Jedná se však o pojmy, které charakterizují odlišnou instanci reflexivního jednání, než kterou zdůraznil Giddens jako produkt postmoderní éry. Zatímco v teorii sociální práce se například u Schöna setkáváme s voláním po reflexivitě, v níž já může zůstat v pozadí a racionálně promýšlet pocity či pozorovat, Giddensův pojem *reflexivního já* (1991), které se vynořuje v éře pozdní modernity, je jiným úhlem pohledu na autonomního jednotlivce, jenž se stal ve velké míře odpovědný za svůj osud a životní volby. Reflexivní já v Giddensově smyslu se utváří v kontextu odpovědnosti za rozhodnutí, která činíme v souvislosti s tím, že naše životy jsou individuální projekty, v nichž píšeme, tvoříme a budujeme naše životní příběhy.

Gray (2008) postihuje filozofickou specifičnost Giddensova reflexivního já, když ukazuje, že filozofický důraz na jednotlivce jako nositele zodpovědnosti za vlastní život byl přítomný například i v antické filozofii. Je dobře známé, že Aristoteles psal o lidské odpovědnosti za rozpoznání vlastních schopností a volbu správné cesty životem, která nám umožní ze sebe vydat to nejlepší. Reflexivní já ovšem neobsahuje morální apel, formovaný a utvářený společensky v interakcích s druhými osobami. Je to já, které má svůj nezávislý program. Reflexivní já totiž nemá žádný normativně ustanovený referenční bod, vůči němuž by mohlo poměřovat svoji životní biografii. Vyvázanost ze sociálních a kulturních norem činí reflexivní já hlavním

(a v zásadě jediným) orientačním bodem vlastního života. Gray tvrdí, že reflexivní já je relativně novým objevem, který vzešel z historické a sociální evoluce. Reflexivní já se utváří v interakci s bolestí, pramenící z nutnosti volit a rozhodovat se, a se zážitky existenciálního strachu, který jde ruku v ruce se svobodou a nezávislostí. Gray nutnost rozhodování popisuje dokonce jako formu oprese, která však není situována do vnějších společenských struktur, nýbrž do oblasti svobody jednotlivce, v níž musí jednatel podstupovat rozhodování o životě.

Zvláště významným příkladem individualizace je transformace instituce rodiny a rodinných rolí. Přestože se jedná historicky o jednu z nejstabilnějších sociálních struktur, její proměny jsou v pozdně moderním časoprostoru neobvykle dramatické. V kontextu posouzení životní situace sociálním pracovníkem jsou tyto změny určující. Posouzení se velmi často vztahuje nejenom k osobě klienta, nýbrž i k rodinnému zázemí. Vědomost společenských proměn, k nimž dochází v této rovině, je tedy předpokladem adekvátní optiky posuzovatele i intervence.

Transformace vztahů, rodiny a rolí

Giddensova teorie čistého vztahu poskytuje zajímavý vhled do působení pozdně moderního étosu na lidské vztahy. Giddens (1991) představuje svůj *čistý vztah* jako ideální typ, který spočívá na sebezpoznaní a na slučitelnosti vztahu s životním projektem svého nositele. Čistý vztah má napomáhat svým nositelům být takovými, jací chtějí být, a má jim současně umožňovat žít způsobem, který je pro ně nejlepší možný. Vztah není vzájemným oddáním se a službou očekávaným dětem. Vztah nemá charakter trvalosti a závazku. Bauman (1995) vysvětluje, že uvedené změny byly umožněny oddělením reprodukce a sexuality. Sexuální vztahy lze nyní navazovat, aniž by bylo nutno předpokládat dlouhodobé závazky. A tak Bauman sumarizuje (str. 36): „*Vztahy založené na tělesném či psychickém uspokojení se radikálně liší od těch vztahů, jejichž časový rozměr určovala perspektiva péče o potomstvo a manželský svazek.*“ Giddens pro postmoderní pojetí nezávazného sexuálního chování používá termín *plastický sex*.

Bauman (1995) považuje za klíčové, že vztahy v postmoderním prostoru určuje uspokojení,

kteří tento vztah přináší. Giddens (1994) dále ukazuje, že vztahy začínají mít v pozdně moderní době své vlastní osudy. Pokud omrzí, přestanou nést očekávané potěšení a obecně řečeno neposkytují to, co se od nich očekávalo, mohou být legitimně ukončeny. Přestává být přitom významné, zda se jedná o vztah a rozlukou formální (sňatek–rozvod) či neformální (kohabitace–rozchod). Pojítkem vztahů jsou spíše emocionální pouta vytvářená na základě osobní atraktivnosti, sexuality a citů spíše než ekonomické potřeby. Vztahy mají charakter dílčích projektů a přestávají tak hrát roli onoho intimního a pohodlného (a někdy tak dost těsného) kupé, v němž člověk cestoval ke svému definitivnímu a osudovému určení.

Giddens (1991) tvrdí, že lidé žijící v pozdně moderní době své vztahy musí *vyjednávat*. Za dobrý vztah je považován takový, který poskytuje prostor pro sebeúctu, individualitu, intimitu a důvěrnost, prostor pro osobní růst. Vztah má být svobodně zvolený, vzájemně udržovaný a uspokojující. Pozdně moderní vztahy jsou zakládány na důvěře, otevřenosti a vyjednávání. Co muži a ženy dělají, jaké role vykonávají, kým jsou, musí být diskursivně ospravedlněno, zdůvodněno a vyjednáno. To znamená, že chování a postoje musí být zdůvodněné a také akceptovatelné partnerem. Pokud se to neděje a diskursivní prostor není ve vztahu udržován, je společensky akceptováno, že je možné a snad i žádoucí vztah ukončit⁸. Ferguson (2003a) v tomto kontextu předpokládá, že v současné západní kultuře došlo k redefinici a že manželství je již vnímáno spíše jako spojení rovnocenných partnerů než jako uskutečnění hierarchického modelu, v němž muž dominuje nad ženou. Novou a existenciálně významnou dimenzí partnerského života se tím ale stala potřeba vztah manželským párem aktivně utvářet a formovat.

Přes všechny uvedené charakteristiky vztahů v pozdně moderní společnosti však není možno konstatovat, že všechny vztahy jsou nyní organizované na principu rovnocenného vyjednávání. Mnozí muži i mnohé ženy stále vyhledávají tradiční formy vztahů a svá manželství prožívají i s tradičně uspořádaným systémem rolí a dělby práce. Také se ukazuje, že sňatek vždy nebývá rovnocenným spojením dvou rovnocenných osob (například v některých etnických

skupinách⁹⁾. O nerovných vztazích, které jsou mezi pohlavími, lze hovořit také v souvislosti s domácím násilím (Featherstone, 2004). Bauman (1995) také upozorňuje na jinou stránku vztahovosti v postmoderním čase. Poukazuje na to, že partnerství a vzájemnost, které se předpokládá při ustavení svazku, nemusí platit v okamžiku jeho zrušení. Vztah totiž nemusí být opuštěn na základě vzájemné dohody obou partnerů a je přáním pouze jednoho z páru. V tom případě je ale, jak píše Bauman, svoboda mezi nimi rozdělena nerovnoměrně. Přesto je možno spolu s Giddensem konstatovat (1992, 2003), že strukturální transformace vztahu se již odehrála a radikálně ovlivnila podmínky, v jejichž rámci se utváří osobní identita jednotlivce i charakter vztahů dnes.

Vytěsnění existenciálních rozměrů a zkušeností z života

Richard Rohr a John Bookser Feister (2004: 9) poukázali, že v pozdně moderním věku, kdy panuje přesvědčení, že nic není poznatelné, kdy vše je nazíráno jako věc společenské konvence, či sociální konstrukce a neexistují trvale platné pravdy a etické principy, je snaha udržet kontinuitu našeho vnitřního obrazu o sobě samotných (identita) i o světě (smysluplnost světa) velmi obtížná: „*Zdá se, že jsme dnes především svědky krize smysluplnosti. Svět se zdá být tak složitý a my v něm tak nepatrní. Co nám zbývá jiného než nechat se nést vlnami dějin a snažit se nějak udržet nad vodou?*“ Ferguson (2004) poukázal v tomto smyslu na významnou souvislost, že ztráta smysluplnosti byla doprovázena utajením a vytěsněním existenciálně závažných témat, která souvisí s takovými lidskými zkušenostmi, jako je zrození, sexualita, duševní choroby či smrt¹⁰⁾. Jejich realita byla ukryta před lidským pohledem za zeď institucí, jako jsou kliniky, špitály a blázince (viz Foucault, 1994). Vyzváání těchto zkušeností z běžného života bylo navíc doprovázeno institucionální represí informací, které se jich dotýkaly (například embargo na informace ohledně množství dětí, které zemřely v důsledku týrání). Potlačení diskursu o těchto závažných tématech způsobilo, že klíčové existenciální otázky týkající se smyslu života, tedy v pozdně moderním diskursivním slovníku otázky osobní identity, způsobu živo-

ta, životního cíle byly zanedbávány v osobním i v profesním kontextu. Společnost a její systémy ponechaly existenciálně závažné otázky pouze na bedrech jednotlivců, kteří mají samozřejmě různou schopnost se s nimi vypořádávat.

Od 70. let probíhá návrat vytěsněných existenciálních témat v novém kontextu. Giddens (2003) o nich referuje jako o tématech tzv. politiky pro život. Jedná se o témata, která mají společný jmenovatel v seberealizaci a jsou spojená s otázkou, jak žít a prožívat autentický a snad i šťastný život. Dotýkají se takových charakteristik identity, jako jsou např. sexualita, intimita, rodičovství, práce, ale i smrt. Návrat potlačeného není neproblematický a vede i v sociální práci opět ke krizím. Ferguson (2004) popisuje, jak ve Velké Británii dochází ke kontroverzím a vzrůstu obav v souvislosti s úmrtím dětí v případech sociálně-právní ochrany. Tato extrémní obava v kontextu vědomí rizika se stala definičním znakem nejenom sociální práce, nýbrž také politiky pro život v post-tradičním řádu.

Reflexivní životní plánování¹¹⁾ jako východisko existenciálně citlivé sociální práce

V kontextu sociální práce není zájem o jednotlivce a jeho osobnost novou kategorií. Lze připomenout křesťanskou charitativní lásku *agapé* zacílenou na jednotlivce (Benedikt XVI., 2006). Moderní teorii sociální práce zase významně ovlivnily principy, které postuloval Felix Biestek už v roce 1957 jako východiska pro vztah sociálního pracovníka a klienta. Za klíčové navrhl *individualizaci, nehodnotící postoj, respekt vůči právu na sebeurčení, zachovávání důvěrnosti vztahu, kontrolovanou emoční angažovanost, vyjadřování pocitů, akceptaci*. Lze také konstatovat, že od svých moderních počátků v druhé části 19. století se sociální práce utvářela ve snaze intervenovat do individualizovaných intimních vztahů (rodič–dítě, manželských vztahů, posuzovala životní situaci starých osob atp.). Podstatný rozdíl je však v tom, že společnost organizovaná v duchu prosté-modernity vymezovala sociální práci i privátním vztahům jasné představy o legitimních formách sociálního (např. manželského a rodinného) chování. To dávalo obsahu interakcí mezi klientem a sociálním pracovníkem relativně pevné body, které

nebylo možné překročit. Tyto kontextuální body však pozdně-moderní řád nemá, a je tedy vážnou otázkou, jak může tuto novou situaci uchopit sociální práce.

Pokusme se shrnout, jaké důsledky přináší individualizace společnosti pro život člověka z hlediska jeho zvládání. Keller (2007) popisuje typologii Markuse Schroera (2001), který provedl zhodnocení tří možných výkladů moderního individualismu. První z nich akcentuje skutečnost, že sice zanikla tradiční pouta, ale současně vznikly nové sociální struktury, které méně zjevně manipulují jednotlivce se stejnou či větší důsledností a silou. V této interpretaci se jedinec stal nástrojem pro dosahování cílů skrytých struktur. Mezi představitele tohoto proudu náleží například Foucault, Adorno a Horkheimer. Druhá interpretace individualismu nahlíží na individualismus jako na nebezpečí, které ohrožuje sociální systém. Individualismus je chápán jako ohrožení integrity společnosti i jako ohrožení jedince ztrátou hodnotové orientace (například Durkheim, Parsons, Luhman). Třetí interpretace nahlíží na proces individualizace jako na hluboce ambivalentní skutečnost. Na jedné straně je pozitivně vnímám prostor, který se ve společnosti otevřel pro autonomii jedince, na druhé straně je ale kriticky hodnocen vzrůst tlaku na samostatné zvládání života, sebeřízení a utváření vlastní identity. Toho nejsou podle autorů této interpretace schopni všichni lidé, a mohou mít proto vážné problémy. Společenský vývoj je ovšem nevratný, a proto nemá smysl hledat řešení v návratu k předchozí epoše. Užitek může přinést podpora jedince, aby se v mnohoznačných a nejasných podmínkách orientoval a utvářel *reflexivně* svůj život (Simmel, Elias, Beck).

Domníváme se, třetí interpretace přináší produktivní pohled na sociální práci. Otázkou tedy je, jak na popsane problémové důsledky individualizace může reagovat sociální práce z hlediska svého profesního zacílení. Ferguson (2001, 2004) se domnívá, že hledání nové úlohy sociální práce souvisí s otázkou, zda a jak může být sociální práce prostorem, *v němž dochází k reflexi morálních a existenciálních témat, na jejímž základě si člověk utváří postoj k životu a smrti a zvažuje životní cíle a plány*. Úloha sociální práce v pozdně moderní době má být

podle Fergusona nazírána právě v kontextu nového pozdně moderního nároku na jedince samostatně utvářet reflexivní projekt vlastního já. Ferguson (2004) argumentuje, že totéž, co píše Giddens o psychoterapii, může být vztaženo na klíčové aspekty sociální práce v post-tradičním řádu. Podle Giddense (1992) by měla být psychoterapie chápána a hodnocena primárně jako metodologie plánování života. Ferguson k tomu však dodává, že jsou to právě sociální pracovníci, kteří rutinně intervenují do života lidí právě proto, aby jim pomohli s plánováním života. Často se to děje za situace, kdy se lidem, s nimiž sociální pracovníci jednají, určitý životní projekt zhroutil, či v důsledku jeho neúplnosti nastaly rozmanité obtíže. Do první kategorie patří různé krize, během nichž jsou lidé konfrontováni se ztrátou i s novými možnostmi. K druhé kategorii bychom mohli přiřadit situaci rodičů, kteří se nestarají o své děti, či je dokonce zneužívají a zanedbávají.

Gray (2008) charakterizuje plánování života jedince jako plánování životní trajektorie v síti příležitostí a rizik. Domnívá se, že je rolí sociální práce pomáhat lidem při plánování svého života a při zlepšování kontroly nad řízením svého života. Sociální práce má totiž podle něj vybudované nástroje, které jí umožňují intervenovat v úrovni domén politiky pro život (emocionalita, sociální vztahy, podpora při zvládání atd.). Sociální práce je tedy profesí, která může pomáhat lidem v jejich úsilí o rozvoj individuální identity a může být nástrojem efektivního plánování života a životních strategií. To je poloha, která je dobře podepřena také hodnotovým systémem sociální práce, a to zejména jejím důrazem na princip sebeurčení a individuální autonomie. Gray pak dovozuje, že centrálním konceptem v sociální práci bude v post moderním časoprostoru *podpora rozhodování*, které nahradí dosavadní zaměření na řešení problémů.

Ferguson (2004) ovšem upozorňuje, že koncept životního plánování v sociální práci by mohl vyvolat podezření, že je určen zakázkou střední třídy, která musí čelit tlaku možností v daleko větší míře než příslušníci nižších tříd. Také příslušníci nižších tříd však podle něj musí promýšlet životní strategie, plánovat a jednat v síti institucí, které jim poskytují prostor pro volby (byť v omezené míře). I oni musí dělat

moudrá rozhodnutí o svých limitovaných zdrojích. Omezený charakter zdrojů činí jednotlivá rozhodnutí ještě závažnějšími a naléhavějšími. Podpora v rámci sociální práce se zde proto zdá být potřebnou. Legitimním cílem sociální práce, který propojuje zájem nižších i středních tříd, je tedy snaha získat kontrolu nad vlastním životem. Prostřednictvím sociální práce může být lidem poskytována pomoc při opětovném nabytí kontroly nad jejich aktuální životní situací, v přiměřené (a možné) míře také nad budoucností. Také by bylo možno říci, že jde o pomoc při nalezení určité životní jistoty, která může být výchozím či průběžným bodem životní trajektorie či biografie. Takováto intervence souvisí s podporou procesu seberealizace, uzdravování a získávání suverénní znalosti, která vede k uschnutí či zmocnění klienta vést spokojený život. V kontextu rostoucí kulturní nejistoty se jako vhodná forma sociální pomoci jeví podpora trpících lidí při získání jistých základů pro své životní aktivity. Jak píše Giddens (1992), tento proces znamená harmonizaci současných zájmů a budoucích projektů s psychologickým dědictvím z minulosti.

Podle Giddense (1992) jde v nové sociální práci také o to, aby lidé, kteří se cítí znejistěni, mohli čelit otázkám smyslu života, smrti, intimity a osobních vztahů. Úkolem takové sociální práce je zmocnění lidí k tomu, aby mohli převzít odpovědnost za svůj život a jeho vedení. Takové pojetí sociální práce odpovídá podmínkám sociálního řádu reflexivní modernity, kde lidé čelí (a nutno podotknout, že musí čelit) novým druhům rozhodování a mají velmi široký prostor pro konstrukci své individuální identity. Ferguson (2004) v této souvislosti navrhuje, aby západní sociální práce ve své teorii i praxi přesunula svoji pozornost od zájmu o emancipaci (osvobození se od) směrem k politice pro život, která hlouběji postihuje témata, s nimiž se setkávají občané pozdně moderní společnosti. Úkolem sociálního pracovníka v takto orientované sociální práci je pomáhat lidem zejména (1) v sebereflexi i v reflexi životních podmínek, (2) v odhalování významů, které pro ně prožívaná životní situace může mít, (3) v podpoře při porozumění, jak životní situace i její interpretace na sebe vzájemně působí, a (4) v podpoře při rozhodování a utváření reflexivních životních trajektorií s důra-

zem na hodnoty, které člověk poznal jako cenné a nosné pro svůj život (Frankl, 1996).

Sociální pracovník se v rámci svého úkolu stává průvodcem v rozvoji identity a biografie člověka, který s ním bude moci sdílet více intimity svého života, než bylo obvyklé v řádu prosté modernity. Navrátil (1998a) uvádí další charakteristiky takové sociální práce. Podle něj v ní převažuje pozitivní hledisko na život klienta. Chování, které není postiženo problémem, je například chápáno jako příklad zdravého potenciálu klienta, jako důkaz možnosti žádoucí změny. Důraz neleží na řešení problému, ale spíše na podpoře rozhodování. Změna se chápe jako kontinuum, malými změnami se buduje velká. Ke klientovu sociálnímu zázemím i k jeho osobním potenciům se přistupuje jako k prostředí řešení problémové situace. S klientem se jedná partnersky, jako s expertem na vlastní život.

Je zjevné, že pozdně moderní pojetí sociální práce se teprve konstituuje. Ferguson (2003c, 2004) proto navrhuje, aby se výzkum, vzdělávání i praxe v sociální práci více zabývaly individualizačními procesy, novou intimitou, reflexivitou a vytvářením prostoru pro participaci klientů (v definici cílů i nástrojů služeb). Při vzdělávání sociálních pracovníků vzrůstá potřeba posílit důraz na témata, která souvisejí se s připraveností sociálních pracovníků reagovat na existenciální témata, s nimiž klienti stále častěji přicházejí. Jde například o rozvíjení schopnosti utvářet intimní pomáhající vztah s klienty, být reflexivní, a o rozvoj kumulativní schopnosti sociálního pracovníka podporovat klienta při životním rozhodování a zvládání, s důrazem na vnímavost vůči hodnotám a etickým dilematům (viz Musil, 2004, Nečasová 2004), které klient může ve své životní situaci prožívat.

Poznámky

- 1 Korespondenci zasílejte na adresu: PhDr. Pavel Navrátil, Ph.D., katedra sociální politiky a sociální práce, Fakulta sociálních studií MU, Joštova 10, Brno 602 00, e-mail: navratil@fss.muni.cz.
- 2 Korespondenci zasílejte na adresu: Mgr. Jitka Navrátilová, katedra sociální politiky a sociální práce, Fakulta sociálních studií MU, Joštova 10, Brno 602 00, e-mail: jitkanav@fss.muni.cz.

- 3 Jednalo se o konferenci Identita sociální práce a specifika supervize, konanou dne 21. 9. 2007 na FSS MU v Brně.
- 4 Jde o příspěvek Pavla Navrátila o roli sociální práce v pozdní moderní společnosti.
- 5 Frankl v tomto kontextu hovoří o existenciálním vakuu, které mu poskytuje interpretační rámec pro vysvětlení mnoha společenských jevů, které ohrožují soudobé společnosti. Například vzrůstající zájem o nová náboženská a extremistická hnutí lze dobře pochopit právě tímto způsobem. Vedle přímé potřeby najít vysvětlení své existence, jejího smyslu může být příčinou snadného podlehnutí sektářskému uvažování právě nedostatek instinktivních a kulturních milníků. Vůdce, který má jasnou představu o dobru a zlu, jedná jistě a sebevědomě. Vytváří to nejlepší prostředí, v němž se nejistý člověk bude cítit dobře.
- 6 Příkladem takové konkurence tradiční autority a expertního systému je postoj katolické církve a sexuologů k antikoncepci. Tradiční autorita (katolická církev) je zrelativizována již jen prostou existencí jiné autority (sexuologie), která zaujímá odlišné stanovisko. S ohledem na konstrukci identity jednotlivce to znamená, že je vystaven volbě.
- 7 Ferguson se opírá zejména o práci: Beck, U., and E. Beck-Gernsheim. 1996. Individualization and "precarious freedoms": perspectives and controversies of a subject-oriented sociology. In *Detraditionalization: Critical Reflections on Authority and Identity*, edited by Heelas, P., S. Lash, and P. Morris Oxford: Blackwell.
- 8 V písničce Numb se zpěvák skupiny Linkin Park vyzpívává z pocitu, který by bylo možno v naší terminologii chápat jako projev postmoderní touhy člověka po vlastní identitě. Vztah, který ji nepodporuje, je překážkou, nebezpečím a pastí, které je třeba se vyhnout (zkráceno):

I'm tired of being what you want me to be
 Feeling so faithless lost under the surface
 Don't know what you're expecting of me
 Put under the pressure of walking in your shoes
 (Caught in the undertow just caught in the undertow)
 Every step that I take is another mistake to you
 (Caught in the undertow just caught in the undertow)

I've become so numb I can't feel you there

Become so tired so much more aware
 I'm becoming this all I want to do
 Is be more like me and be less like you

Can't you see that you're smothering me
 Holding too tightly afraid to lose control
 Cause everything that you thought I would be
 Has fallen apart right in front of you
 (Caught in the undertow just caught in the undertow)
 Every step that I take is another mistake to you
 (Caught in the undertow just caught in the undertow)
 And every second I waste is more than I can take

And I know
 I may end up failing too
 But I know
 You were just like me with someone disappointed in you

- 9 Navrátil a Šišláková (2004) například referují o romských párech, v nichž se mnohdy vyskytují velmi silné prvky patriarchálního vztahu s projevem i fyzické agrese vůči ženám.
- 10 Mezi českými autory se tématu vytěsnění smrti z rodinného života věnoval například Ivo Možný (1990).
- 11 Ferguson vychází především z prací Antonyho Giddense a Ulricha Becka. Rekonceptualizuje oblast zájmu sociální práce v post-tradiční společnosti jako *politiku pro život*. Zrod sociální práce jako formy *politiky pro život* klade do kontextu *individualizace, transformace intimity* a nového druhu *reflexivity* a zájmu o *rizika*, který se dostal do centra zájmu jak institucí, tak i jednotlivců. Tyto změny vznikly jako důsledek globalizace, feminismu a dalších občansko-právních a sociálních hnutí a směřují nad rámec tradiční dichotomie pravice a levice k „demokratizaci“ osobnosti.

Seznam literatury

- BAUMAN, Z. **Úvahy o postmoderní době**. Praha: SLON, 1995.
- BECK, U. **Riziková společnost: Na cestě k jiné moderně**. Praha: SLON, 2004.
- BENEDIKT XVI. **Deus caritas est**. Praha: Paulinky, 2006.
- BIESTEK, F. **The casework relationship**. Chicago: Loyola University Press, 1957.

- FEATHERSTONE, B. **Family life and family support: A Feminist Analysis**. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2004.
- FERGUSON, H. **Social work, individualization and life politics**. *British Journal Social Work*, 2001, roč. 31, č.1, str. 41-55..
- FERGUSON, H. **In Defence (and Celebration) of Individualization and Life Politics for Social Work**. *British Journal Social Work*, 2003a, roč. 33, č.5, str. 699-707.
- FERGUSON, H. **Outline of a Critical Best Practice Perspective on Social Work and Social Care**. *British Journal Social Work*, 2003b, roč. 33, č.8, str. 1005-1024.
- FERGUSON, H. **Welfare, Social Exclusion and Reflexivity: The Case of Child and Woman Protection**. *Journal of Social Policy*, 2003c, č.32, str. 199-216.
- FERGUSON, Harry. **Protecting Children in Time: Child Abuse, Child Protection and the Consequences of Modernity**. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2004.
- FOUCAULT, M. **Dějiny šílenství**. Praha: NLN, 1994.
- FRANKL, V. E. **Lékařská péče o duši**. Brno: Cesta, 1996.
- FRANKL, V. E. **Vůle ke smyslu**. Brno: Cesta, 1997.
- GARRET, P.M. **Swimming with Dolphins: The Assessment Framework, New Labour and New Tools for Social Work with Children and Families**. *British Journal Social Work*, 2003, roč. 33, 441-463.
- GOLDBERG, J. **Půl století očerňování**. Č. 203. Praha: Občanský institut, 2008.
- GIDDENS, A. **Modernity and Self-Identity**. Cambridge: Polity, 1991.
- GIDDENS, A. **The Transformation of Intimacy**. Cambridge: Polity, 1992.
- GIDDENS, A. **Důsledky modernity**. Praha: SLON, 2003.
- GIDDENS, A. **Living in a post-traditional society**. In BECK, U., GIDDENS, A. a LASH, P. **Reflexive Modernization: Politics, Tradition, and Aesthetics in the Modern Social Order**, Cambridge: Polity, 1994.
- GRAY, M. **Viewing Spirituality in Social Work through the Lens of Contemporary Social Theory**, *British Journal Social Work*, 2008, roč. 38, č.1, str. 175-196.
- HOLDEN, A. **Jehovah's Witnesses: Portrait of a Contemporary Religious Movement**. London: Routledge, 2002.
- CHYTIL, O. **Epilogue: Walter Lorenz - Social Work - Central and Eastern European Countries**. *Social Work & Society*, 2007, roč. 5, Festschrift Walter Lorenz.
- CHYTIL, O. **Důsledky modernizace pro sociální práci**. Sociální práce/Sociální práce, 2007, č. 4, str. 64-71.
- KELLER, J. **Teorie modernizace**. Praha: SLON, 2007.
- MUSIL, L. **Ráda bych Vám pomohla, ale... dilemata práce s klienty v organizacích**. Brno: Marek Zeman, 2004.
- MOŽNÝ, I. **Moderní rodina (mýty a skutečnosti)** (1 ed.). Brno: Blok, 1990.
- NAVRÁTIL, P. **Existenciální perspektivy v sociální práci**. *Sociální práce*, 1998a, str. 27-38.
- NAVRÁTIL, P. **Sociální práce jako sociální konstrukce**. *Sociologický časopis*, 1998b, č. 34, str. 37-50.
- NAVRÁTIL, P. **Role sociální práce v pozdně moderní společnosti**. In Možnosti sociální práce na počátku 21. století. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 2005, s. 37-52., Hradec Králové.
- NAVRÁTIL, P., ŠÍSLÁKOVÁ, M. **Podmínky výchovy v romských sociálně vyloučených rodinách**. In T. SIROVÁTKA (Ed.), *Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin* (1 ed., pp. 137-161). Brno: MU FSS, Georgetown, 2004.
- NEČASOVÁ, M. **Respekt ke klientům na praktickém příkladě kvality života seniorů v domově**. Sociální práce/Sociální práce, 2004, č. 4, str. 39-54.
- NOVOTNÁ, V., SCHIMMERLINGOVÁ, V. **Sociální práce, její vývoj a metodické postupy**. Praha: Univerzita Karlova, 1992.
- PAYNE, M. **Modern Social Work Theory**. London: Macmillan Press Ltd., 1997.
- ROHR, R., FEISTER, B. J. **Naděje proti temnotám: Dnešním neklidným světem se sv. Františkem**. Brno: Cesta, 2004.
- SCHÖN, D. **The Reflective Practitioner**. London: Temple Smith, 1983.
- STACHOVÁ, H. **„Kulatý stůl“ - jedna z cest k vzájemné důvěře**. *Rezidenční péče*, 2008, roč. 4, č. 3.

Namibie v tísní aneb Poznatky ze stáže na jihu Afriky

Namibia in Need: Findings from a Trainee-ship in Subsaharian Africa

Pavla Štochlová

Mgr. Pavla Štochlová¹ po absolvování studia na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity a na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity dnes působí na katedře sociální práce a sociální politiky ZSF JU jako studentka Ph.D. a vyučující sociologie. V rámci své disertační práce se věnuje problematice náhradní rodinné péče.

Abstrakt

Autorka článku měla možnost v posledním ročníku svého vysokoškolského studia (přesněji březen až červen 2006) působit čtyři měsíce v Namibii jako stážistka Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity u organizace Člověk v tísní, o. p. s. V průběhu svého pobytu získala mnoho poznatků o této zemi a její sociální situaci.

Článek obsahuje obecné informace o Namibii jako takové a o sociálních problémech, se kterými se potýká. Zmiňuje záležitosti, jakými jsou například chudoba, nezaměstnanost, problematika HIV/AIDS, situace osiřelých a ohrožených dětí atd. Článek obsahuje také stručný popis činnosti organizace Člověk v tísní, o. p. s., v Keetmanshoopu. Dále jsou v článku vyjádřeny získané dojmy autorky o problematice volného času v Namibii a jsou zde uvedeny výsledky výzkumu tamního systému náhradní rodinné péče. Tato kapitola je rozpracována podrobněji. Zmiňuje jednotlivé typy ústavních zařízení pro opuštěné děti a v neposlední řadě se věnuje i žadatelům o osvojení či pěstounskou péči. Dále stručně informuje o fungování sociální práce v oboru náhradní rodinné péče v Namibii a upozorňuje na problémy, se kterými se tamní sociální pracovníci v této oblasti potýkají.

Klíčová slova

Namibie – HIV/AIDS – osiřelé děti – Člověk v tísní – volný čas – náhradní rodinná péče – žadatelé – rodina – dětský domov

Abstract

The author of this paper had the opportunity of spending six months in Namibia as a trainee from the Faculty of Health and Social Studies of University of South Bohemia. During her internship, she attempted to gather information about the country and the system of foster care in Namibia.

This paper contains general information about Namibia and its social policies, including information about poverty, unemployment, HIV/AIDS, and the situation involving orphans and vulnerable children etc. It also mentions the activities and work of People in Need Foundation in Keetmanshoop. From her personal experience, the author writes about her findings regarding free time activities. In addition, the results of her foster care research are examined. The research was carried out at the children's home in Keetmanshoop. This chapter also describes, in detail, various types of institutions that provide services for abandoned children. Lastly, the paper targets the applicants for foster care in Namibia. In addition, it briefly attempts to provide information about social work in the area of foster care, and mentions problems that social workers in Namibia must deal with.

Keywords

Namibia – HIV/AIDS – orphans – People in Need Foundation – free time activity – foster care – applicants – family – children's home

Úvod

V období března až června 2006 se autorka tohoto příspěvku měla možnost díky Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích zúčastnit semestrální stáže v jižní Africe. Tato stáž byla koncipována v rámci jednoho z Rozvojových programů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Pobyt autorky se odehrával v jižní části afrického kontinentu, ve státě Namibie, a to konkrétně ve městě Keetmanshoop, které je hlavním městem regionu Karas na jihu Namibie. Náplň stáže byla různorodá, autorka zde však pracovala především jako dobrovolník u organizace Člověk v tísni, o. p. s. V průběhu svého působení se mimo jiné pokusila zjistit maximum informací o tamním systému náhradní rodinné péče a provedla výzkum v dětském domově ve městě Keetmanshoop.

Obecné informace o Namibii

Namibie se nachází na západním pobřeží jižní Afriky. Jejimi sousedními státy jsou Angola a Zambie ze severní, Botswana z východní a Jihoafrická republika z jižní strany.

Během 1. světové války byla Namibie pod kontrolou Jihoafrické republiky, která ji spravovala jako mandátní území Ligy národů. Po 2. světové válce byla Jihoafrickou republikou anektována a nezávislost získala až v roce 1990. V době vyhlášení nezávislosti v roce 1990 byla za úřední jazyk v Namibii vyhlášena angličtina (Swaney, 2003).

Namibie patří k nejsušším místům planety. Je to v podstatě jedna velká poušť, což pro nás šťastné návštěvníky znamená nezapomenutelný pohled na úchvatnou pouštní krajinu, pro místní obyvatele ovšem krutou a zničující chudobu. V létě dosahují teploty v Namibii až více než 40 stupňů Celsia, ale v noci mohou tyto tropické teploty spadnout pod bod mrazu (Swaney, 2003).

Namibijská republika má v současné době přibližně 2 044 147 obyvatel, což vzhledem k velké rozloze této země představuje jednu

z nejnižších hodnot hustoty zalidnění na světě, a to cca 2 lidé na 1 km² (Swaney, 2003). Obyvatelé této země tvoří 11 různých etnických skupin (sestupně: Owambo, Kavango, Herero/Himba, Damara, Caprivian, Nama, Afrikaner, Baster, German, San a Tswana), které jsou roztroušeny po celé zemi (Santcross et. al., 2001).

Přehled základních informací o Namibii v bodech:

- Sousední země: Angola, Zambie, Botswana, Jihoafrická republika
- Hlavní město: Windhoek
- Rozloha: 825 418 km²
- Počet obyvatel: 2 044 147
- Hlavní etnické skupiny: Ovambové 51 %, Namové 12,5 %, Kavangové 10 %, Hererové 8 %
- Náboženství: luteráni 47,5 %, katolíci 17,5 %, afričtí křesťané 11 %
- Medián věku: 20,0 (2006)
- Střední délka života při narození: 43,39 (2006)
- Gramotnost: 84 % (2003) ♂ 84,4 %
♀ 83,7 %
- Míra nezaměstnanosti: 35 % (1998) (Člověk v tísni, 2007)

Sociální situace v Namibii

Přestože se tato jihoafrická země řadí mezi země středně vyspělé ekonomiky, žije většina jejích obyvatel pod mezinárodně stanovenou hranicí **chudoby** (Pavelka, 2006). Většina namibijských měst má svou nejchudší část (v Namibii zvaná rural areas), kde poznáváte skutečnou Afriku. V těchto rural areas žije až 75 % Namibijců. Ve městě Keetmanshoop, kde autorka trávila převážnou část svého pobytu, se tato nejchudší čtvrť jmenuje Tseiblaagte (čteno Tséblachte). Minimum silnic, spíše jen prашné cesty plné lidí a vyhublých psů. Malé domky a chatrče, ty honosnější z cihel či hlíny, ostatní „splácané“ z různých velkých kusů vlnitého plechu, látky a poklic. Všude kolem ostnaté dráty, zamřížované obchůdky a spousta barů.

K dalším obrovským problémům, které Namibii sužují kromě chudoby, patří nepochybně **nezaměstnanost**. S tímto problémem se potýkají nejen obyvatelé nakažení virem HIV, ale i zdraví lidé. Kvůli všudypřítomné poušti a polopoušti nemají lidé co pěstovat a velmi obtížně hledají prostředky na živobytí (Černá, 2008). Od roku 1991 do roku 2001 vzrostla nezaměstnanost z 19 na 31 %. Z pohledu gender problematiky je zajímavé, že ženy jsou zde zaměstnávány o 10–12 % méně než muži (Rapid Assessment, Analysis and Action Planning of Orphans and Vulnerable Children, 2004).

Problematika HIV/AIDS v Namibii

Od roku 1981, kdy byl diagnostikován první případ HIV/AIDS, zemřelo po celém světě na následky tohoto onemocnění 20 miliónů lidí. Jihoafrická Namibie patří mezi šest zemí světa nejvíce postižených touto chorobou. Podle oficiálních odhadů je zde minimálně každý pátý dospělý nakažen virem HIV (Člověk v tísni, 2007). Přestože HIV/AIDS představuje celosvětový problém, nejvíce postiženou oblastí je právě jih Afriky, kde onemocnění dosáhlo již v roce 2000 rozsahu epidemie. Svým rozsahem a následky může být epidemie HIV/AIDS srovnávána pouze s řáděním dýmějového moru, který ve čtrnáctém století během pouhých pěti let způsobil smrt poloviny obyvatel Evropy (Kašová et al., 2002).

Namibie patří mezi tři země světa nejvíce postižené onemocněním HIV/AIDS. Až 23 % obyvatel ve věku 15–49 let jsou HIV pozitivní. Dokonce až 60 % nově infikovaných představují mladí lidé ve věku 10–24 let, z toho je naprostá většina žen a dívek (National Policy of Orphan and Vulnerable Children, 2004). Přičemž, jak upozorňuje jiný zdroj vydaný Ministry of Health and Social Services společně s organizací UNICEF, nutno počítat s tím, že zdaleka ne všechny případy jsou ve zdravotnickém informačním systému zaznamenány, a proto může být situace ve skutečnosti odlišná. Tato publikace dále obsahuje informace o tom, že v Namibii doposud zemřelo na HIV/AIDS cca 50 000 lidí a očekává se, že v roce 2021 tento počet vzroste až na více než půl miliónu (A Situation Analysis of Orphan Children in Namibia, 2002).

Přestože byl v Namibii první případ nemoci AIDS diagnostikován již v roce 1986, významnější boj proti epidemii HIV/AIDS byl zahájen až po vyhlášení nezávislosti v r. 1990. Epidemie HIV/AIDS již přesáhla v Namibii kapacitu tamních zdravotních zařízení. Stává se zátěží pro systémy zdravotní a sociální péče, které nejsou schopny zvládnout tuto situaci bez zásahu soukromého sektoru a nevládních organizací (Kašová et al., 2002). Výdaje na sociální služby jsou v Namibii v poměru k ostatním výdajům vlády jedny z nejvyšších v rozvojových zemích. Z řady příčin ale není dosahováno takových výsledků, jaké by se daly z objemu vynakládaných prostředků očekávat. Pandemie HIV/AIDS pak představuje jeden z hlavních faktorů vedoucích k enormnímu zvyšování výdajů na zdravotní péči na straně jedné a snižování počtu kompetentního personálu ve zdravotnictví a ve školství na straně druhé. Současně pandemie má i svůj negativní vliv na ekonomický růst z důvodu nutnosti neustálé rotace pracovních sil a vyšších nákladů na zaškolení a zvyšování kvalifikace (Businessinfo, 2008).

Autoři ve zprávě *A Situation Analysis of Orphan Children in Namibia* uvádějí zajímavou studii o používání kondomů mezi ženami ve věku 15–49 let. Ukázalo se, že jen čtvrtina dotázaných respondentek v životě použila při sexuálním styku ochranu a pouhých 9 % těchto dívek a žen používá kondom pravidelně (A Situation Analysis of Orphan Children in Namibia, 2002). Přitom jsou kondomy v Namibii velice levnou a snadno dostupnou záležitostí, v barech jsou dokonce na toaletách k dispozici zcela zdarma. Jednou z příčin je křesťanská ideologie, která věřícím nedovoluje jakkoli bránit početí dítěte. Paradoxně veřejně vyjadřuje svou lítost nad situací HIV/AIDS v zemi a zároveň zavrhuje antikoncepci. Výsledek? Šíření viru a vysoká porodnost, která s sebou následně při již zmíněné ekonomické situaci země přináší problém, jak všechny ty děti v rodině uživit. Dalšími příčinami jsou nepochybně alkoholismus a mýty v zemi převládající, jako například ten, že sexem s pannou bude AIDS vyléčen apod.

Epidemiological fact Sheets on HIV/AIDS and Sexually Transmitted Infections popisuje

i projevy diskriminace vůči lidem infikovaným virem HIV v Namibii. Byl proveden výzkum mezi mladými lidmi a 51 % dotázaných respondentů odpovědělo, že by se nepřátelili s člověkem, který trpí HIV/AIDS (Epidemiological Fact Sheets on HIV/AIDS and Sexually Transmitted Infections, 2004).

Jak v Namibii probíhá léčba nemocných AIDS? Namibie je jedna z prvních afrických zemí, která poskytuje nemocným zdarma léky, které HIV/AIDS sice nevyléčí, ale alespoň nemoc výrazně zpomalí. Pacienti ovšem musí brát léky pravidelně, nesmí pít alkohol a musí jíst kvalitní stravu. A tady začínají problémy. Nejvíce nemocných je v chudých rodinách a to je většina z nich. Tito lidé mívají minimální vzdělání a nemají práci. Výsledkem je frustrace a propadnutí alkoholu. Jen málo Namibijců dokáže svůj život změnit a s HIV/AIDS žít (Pavelka, 2006).

Problematika osiřelých dětí v Namibii

V Namibii žije momentálně téměř devadesát tisíc sirotků (Orphans and Vulnerable Children, 2005). Tato skupina ohrožených dětí je všeobecně označována jako „orphans and vulnerable children“ (OVC). Tyto děti jsou definovány jako „dětí mladší osmnácti let, jejichž matka, otec nebo oba rodiče zemřeli, a tudíž potřebují zvláštní péči a ochranu“. Situace je taková, že více než 11 miliónů dětí ve věku do patnácti let, žijících v subsaharské Africe, ztratilo jednoho nebo oba své rodiče kvůli onemocnění AIDS. Předpokládá se, že v roce 2010 vzroste tato hodnota na 20 miliónů. Tzn. z 15–25 % dětí se stanou sirotci, přičemž naprostá většina z nich osiří vlivem HIV/AIDS. V roce 2021 lze očekávat, že sirotci budou tvořit 10 % veškeré africké populace, tzn. jejich počet vzroste v Namibii přibližně na 251 054 dětí, z nichž cca tři čtvrtiny osiří vlivem HIV/AIDS. (A Situation Analysis of Orphan Children in Namibia, 2002).

Ve studii *Africa's Orphaned Generations* jsou zveřejněny výsledky výzkumu, který proběhl v roce 2003 mezi 38 dětmi nejmenovaného dětského domova v Namibii. Výzkum byl zaměřen na hodnoty a potřeby těchto opuštěných dětí a probíhal formou rozhovoru. Děti měly za úkol seřadit následující hodnoty podle

důležitosti: škola, školní uniforma, jídlo, peníze, oblečení, poradenství. Výsledky jsou takové, že zhruba polovina všech dětí uvedla, že jejich největší potřebou je navštěvovat školu. Další v pořadí nejčastější uváděnou hodnotou bylo jídlo, následovala školní uniforma, a v poslední řadě pak zhruba na stejné úrovni peníze, oblečení a potřeba poradenství (Africa's Orphaned Generations, 2003). V této souvislosti Organizace Člověk v tísni na svých webových stránkách uvádí: „Kolem padesáti procent dětí v Africe nemá vůbec možnost chodit do školy. Důvody jsou různé – školy nemají kapacitu, jsou daleko od vesnice a tak dále. Ve většině zemí afrického kontinentu se navíc vybírá školné nebo se platí za školní uniformu. Například v Namibii ji děti teoreticky nosit nemusí, ale v praxi je školy odmítají přijmout, nebo jim pak učitelé dávají pocítit fakt, že jsou chudé. Důležitý je také jazykový faktor, většinou se vyučuje v jiném než mateřském jazyce dětí a ty pak nerozumí výkladu, což vytváří handicap již od začátku. Problémem jsou i metody vyučování, které připomínají středověké memorování v praxi nevyužitelných informací. Přístup rodičů je také jiný. Nemožou se dětem věnovat tolik jako ve vyspělých zemích, mnoho z nich je navíc negramotných, a nevidí proto často ani důvod, proč by jejich dítě mělo umět psát a číst. Často jsou také děti důležitou pracovní silou v domácnosti, takže si je rodiče nemohou dovolit posílat každý den do školy. Ani děti samy netuší, k čemu čtení je, protože nikdy žádnou knížku neměly a nemají možnost si ji koupit. Přes tohle všechno děti do školy chodí velmi rády, protože to znamená, že nemusí pracovat.“ (Pavelka, 2006)

V Namibii existuje mnoho organizací, které opuštěné děti podporují. Naprostá většina z nich je náboženského zaměření. Soustřeďují se zejména na finanční, technickou i administrativní podporu, management, publikaci různých statistických i jiných informací o opuštěných dětech, financování programů na prevenci AIDS mezi těmito dětmi, dohled nad dodržováním jejich práv atd. (Study of the Response by Faith, 2004). Situace v Keetmanshoopu je taková, že počet sirotků bohužel stále roste a ve většině případů hlavně proto, že rodiče zemřou na AIDS.

Problém je tom, že na jihu Namibie je velmi málo fungujících rodin. Běžným jevem jsou svobodné matky, které se starají o několik dětí, kde každé mají často s jiným otcem. Ti o svoje děti často vůbec neprojevují zájem. Když maminka umře, o děti pečují většinou babička. Někdy je jí přes sedmdesát let a má na starosti třeba i pět vnoučat, jejichž rodiče zemřeli na AIDS. Pěstouni mají nárok na sociální dávky vyplácené státem. V přepočtu to dělá tisíc korun na dítě. To stačí alespoň na jídlo a oblečení. Stále ale mnoho dětí vyrůstá doslova na ulici a nikdo se o ně nestará (Pavelka, 2006).

Činnost společnosti Člověk v tísni, o. p. s., ve městě Keetmanshoop

V lednu roku 2003 Člověk v tísni otevřel v nejchudší části Keetmanshoopu komunitní centrum (Wake Centre), které pomáhá rodinám postiženým AIDS a lidem v tísni. Centrum nabízí možnost výdělků v rukodílné dílně a psychosociální poradenství (Pavelka, 2006). Komunitní centrum v Keetmanshoopu, které vzniklo na místě bývalého baru a hostince, má dva základní cíle. Jednak by mělo pomáhat lidem (zejména ženám) nemocným AIDS zařadit se do společnosti a jednak by jim mělo umožnit vydělat si peníze na jídlo pro ně i pro jejich děti (Člověk v tísni, 2007). Region Karas na jihu Namibie je těžce zasažen epidemií TBC a šířící se pandemií HIV/AIDS. Cílem programu organizace je socio-ekonomická stabilizace rodin a komunit postižených HIV/AIDS a dalšími nebezpečnými infekcemi. Projekt je realizován s finanční podporou vlády České republiky. Dílna otevřená v únoru 2004 v prostorách Komunitního centra zaměstnává 50 lidí z rodin postižených chudobou či přímo nakažených virem HIV. Výrobky z dílny jsou prodávány v Namibii i v České republice. Sociální pracovníci společnosti Člověk v tísni uzavřeli v průběhu roku 2004 více než sedmdesát sociálních případů; jednalo se zejména o vyřizování sirotčích dávek a adopce dětí osiřelých v důsledku HIV/AIDS a TBC a o umístění sirotků a ohrožených dětí do dočasné ochranné péče. Sociální pracovníci asistovali rovněž při zpětném umístění dětí do škol po přerušení školní docházky

z psychosociálních či ekonomických důvodů (Pavelka, 2006).

Česká republika se rozhodla tomuto jihoafrickému státu podat pomocnou ruku a zařadit ho mezi dvacet zemí, do kterých bude v příštích pěti letech směřovat většinu české rozvojové pomoci. Otázkou zůstává, komu pomáhat a jak. Společnost Člověk v tísni na ni začala hledat odpověď (Pavelka, 2006).

Problematika využití volného času v Namibii

Volný čas? My, úspěchaní Evropané, často tvrdíme, že tohoto „luxusu“ se nám poněkud nedostává. Natolik svůj volný čas využíváme, že nakonec máme pocit, že snad ani žádný nemáme. A lidé v Namibii? Ti naopak trpí jeho přebytkem. Ano, slovo „trpí“ je zde použito zcela záměrně, i když ve spojitosti s pojmem „volný čas“ se tento výraz zdá poněkud absurdní.

V chudých částech namibijských měst vidíte během dne spoustu lidí. Jak je to možné, to nechodí do práce? V celém dvacetitisícovém Keetmanshoopu nenajdete jediné divadlo, kino, sportovní klub, tělocvičnu, žádné volnočasové centrum, kde by se děti mohly věnovat nějaké mimoškolní činnosti, prostě nic. Tedy vlastně ano, barů, hospůdek a podobných podniků je zde požehnaně. Děti se pak po škole sdružují na ulici, pobíhají za pneumatikami, které popohánějí klacíkem, perou se, žebrají u supermarketů. Peníze od kolemjdoucích pak často vyžadují dosti nevybíravým způsobem. Přihodilo se mi, že jeden asi osmiletý chlapec (z komunity tzv. *street kids* – dětí ulice) mě ohrožoval skleněnou lahví s tím, že pokud mu okamžitě nedám dva namibijské dolary (což je v přepočtu necelých 8 korun), rozbije mi tou lahví hlavu. Při tom nešetřil spoustou sprostých slov a na dávek na mou adresu.

Mnozí dospělí lidé v Keetmanshoopu svůj celodenní volný čas nezřídka kdy využívají k pití alkoholu. K čemu také jinému, když nemají práci? Je to začarovaný kruh. Jedním z důvodů, proč obyvatelé těchto rural areas nikdo nechce zaměstnat, je jejich *alkoholismus*, na druhé straně je alkoholismus důsledkem jejich nezaměstnanosti. Jak z toho ven?

Některé místní i zahraniční organizace se však samozřejmě pokoušejí tuto neblahou situací volného času řešit. S jedním takovým řešením jsem se osobně setkala v již zmíněném městečku Tses. Tses je velmi chudé místo vzdálené asi 80 km severně od Keetmanshoopu. Do Tsesu jsem společně s dánskou kolegyní měla za úkol jeden týden v březnu pravidelně dojíždět a zjistit zde maximum informací o kdysi existující organizaci, která pečovala o děti v mimoškolním čase a prostředí. Organizace Člověk v tísni se rozhodla na tomto místě znovu obnovit a finančně podpořit zaniklou organizaci zaměřenou na osiřelé děti a jejich volný čas, která zde v minulosti fungovala a byla nucena svou činnost ukončit z důvodu nedostatku finančních prostředků na nákup potřebných surovin na výrobu jídla atd. Tato organizace zajišťovala dětem jakýsi prostor, kam mohly po škole zajít, dostat něco malého k jídlu (nejčastěji polévku), přečíst si pár knih, malovat, zpívat, tančit, hrát na hudební nástroje, hrát míčové hry, fotbal či si jen tak popovídat s ostatními dětmi a bavit se. Bohužel největší motivací byla pro děti ta trocha jídla, kterou zde dostávaly, a když tedy na výrobu polévky nebyly peníze, děti se přestaly o toto místo zajímat. Raději se sdružovaly všude možné a vymýšlely kdekaké lumpárny. Na základě rozhovorů s kompetentními osobami (bývalými zaměstnanci organizace, řediteli škol, s dětmi, s knězem, se zaměstnanci místní církevní organizace, dobrovolníky z USA apod.) jsme se s kolegyní pokoušely zjistit do budoucna co nejvyšší nově vedení organizace.

Toto byl ovšem za celý můj čtyřměsíční pobyt v Namibii jediný náznak řešení závažné problematiky smysluplného využívání volného času. Stále převažuje v chudých částech nuda, nečinnost a nemožnost smysluplného trávení tohoto volného prostoru v životech místních obyvatel. Dětem pak nezbývá, než se zajít podívat, co je nového na ulici a co dnes kamarádi vymyslí „veselého“, aby se zabavily. Dospělý zajde do baru za přáteli či koupí v supermarketu něco „dobrého k pití“ a o zábavu je postaráno. Proč se stále díváme, že lidé v Africe trpí závislostí na alkoholu, páchají trestnou činností a mají tam stále vyšší hladinu kriminality?

Sociální práce s osiřelými a ohroženými dětmi

Při svém pobytu v Namibii se autorka v rámci možností maximálně pokoušela nahlédnout do místního systému náhradní rodinné péče (dále jen NRP) a jeho fungování v Namibii. V souvislosti s touto vizí během svého pobytu ve městě Keetmanshoop provedla malý výzkum. Jako *vedlejší cíl* (vzhledem ke komplexnosti je uveden vedlejší cíl na prvním místě) si stanovila stručně **popsat systém fungování NRP v Namibii**. Potřebná data k této části výzkumu sbírala metodou **polořízeného rozhovoru** se sociální pracovníci a místní zaměstnankyní organizace Člověk v tísni Antonií Amgabes a nadále **obsahovou analýzou dokumentů**, které byly k dispozici v Komunitním centru (Wake Centre). Dalším **hlavním cílem** bylo zjistit **co nejvíce informací o dětech, činnosti a prostředí** výše zmíněného jediného **dětského domova v Keetmanshoopu**.

NRP v Namibii je řízena zákonem zvaným Children's Act. Tato péče je v zemi zaměřena především na sirotky a děti, jejichž rodiče mají vážné problémy s alkoholem. Ne tolik dětí je zde umístěno v ústavech – například ve městě Keetmanshoop v jediném místním dětském domově vyrůstá v této době pouze 42 dětí. Systém NRP v Namibii nabízí dva typy péče, a to osvojení a pěstounskou péči (podmínky obou typů NRP jsou velmi podobné podmínkám osvojení a pěstounské péče v České republice).

Typy ústavních zařízení pro opuštěné děti v Namibii:

- **Dětské domovy** – tyto typy zařízení jsou zde stejně jako u nás pro děti od narození do 18 let věku;
- **„Schools of industry“** – pro děti s výchovnými problémy;
- **SOS dětská vesnička** – velmi podobná našim SOS vesničkám, ale v celé Namibii (která má kolem 2 milionů obyvatel) je pouze jedna tato vesnička, a to v hlavním městě Windhoek.

Fungování sociální práce a realizace náhradní rodinné péče v Namibii
Základní institucí v oblasti sociální práce je Ministerstvo zdravotnictví a sociálních služeb

(MOHSS – Ministry of Health and Social Services), kde je vedena podrobná evidence sirotků a ohrožených dětí, dětí žijících v ústavní péči a evidence žadatelů o NRP. Dětské domovy nemají svého sociálního pracovníka, lidé vzdělaných v oboru sociální práce je v zemi velký nedostatek. Například ve městě Keetmanshoop (které má cca 16 000 obyvatel) jsou pouze čtyři zaměstnaní sociální pracovníci, dva na ministerstvu a další dva v nemocnici.

První kontakt se sociálním pracovníkem zajišťují lékaři, sousedé nebo přímo sami žadatelé, kteří okamžitě sociálního pracovníka na MOHSS vyhledají a informují ho, že rodič konkrétního dítěte zemřel. Když nikdo neví o dítě bezprostřední zájem, dítě je sociálním pracovníkem umístěno na tzv. *Place of Safety* („bezpečné místo“). Toto místo je nejčastěji v nemocnici, kde nejsou žádné speciální místnosti, dítě se jednoduše umístí na volná místa do pokoje mezi pacienty, dostane postel, stravu (vše je v tomto momentě hrazeno vládou). Sociální pracovník následně hledá příbuzné dítěte nebo vhodný dětský domov. Pokud žadatelé o náhradní rodinnou péči pro dítě jsou, sociální pracovník s nimi i s osiřelým dítětem provede řízený rozhovor. Po umístění dítěte do náhradní rodinné péče navštěvuje sociální pracovník rodinu každých 6 měsíců až do 18 let věku dítěte (zjišťuje prospěch ve škole, řeší vzniklé problémy atd.).

Poznatzky o žadatelích o náhradní rodinnou péči v Namibii

Žadatelé jsou zde téměř vždy v příbuzenském svazku s dítětem, které chtějí vzít do své péče (nejčastěji jsou to prarodiče, tety nebo strýcové atd.). Na žadatele jsou v Namibii pokládány pouze dva hlavní požadavky – měli by být zaměstnaní a nesmí být závislí na alkoholu či drogách. Sociální pracovníci dávají přednost žádostem manželských párů před samožadatelé. Žadatelé pouze vyplní u sociálního pracovníka jeden krátký dotazník, nevyžaduje se po nich lékařská zpráva, výpis z trestního rejstříku ani žádné jiné další dokumenty. Žadatelé mohou být dokonce i HIV pozitivní, jejich pozitivita není překážkou k realizaci náhradní rodinné péče (je však nutné podotknout, že v Namibii není výjimkou, když lidé o své HIV

pozitivitě nevědí). Sociální pracovníci posuzují především motivaci žadatelů a jejich vztah k požadovanému dítěti.

Nedostaty v oblasti náhradní rodinné péče v Namibii

Systém náhradní rodinné péče se pochopitelně také potýká se spoustou problémů. Noví rodiče velmi často odmítají převzít za přijaté dítě odpovědnost, nestarají se o něj tak, jak by měli, a jen pobírají dávky a finanční příspěvky na dítě od namibijské vlády. Dalšími problémy v Africe jsou ve velké míře chudoba, nadměrné užívání drog a alkoholu, nezaměstnanost a také prostituce. Všechny tyto problémy pochopitelně realizaci náhradní rodinné péče pak v menší či větší míře komplikují. Mnoho žadatelů o osvojení či pěstounskou péči je příliš vysokého věku (často se jedná o prarodiče dítěte), s tím pak vznikají problémy například při pomoci s řešením domácích úkolů ze školy atp. V Namibii je také nedostatek ústavních zařízení pro opuštěné a ohrožené děti (v celé zemi se dvěma milióny obyvatel je pouze pět dětských domovů a jedna SOS dětská vesnička).

Komparace fungování náhradní rodinné péče v České republice a v Namibii

Na závěr této kapitoly budiž uvedeno krátké srovnání systémů náhradní rodinné péče v naší republice a v Namibii, a to pouze několik výrazných odlišností: v České republice se méně než v Namibii týká tato problematika osiřelých dětí, spíše se v našich ústavech vyskytují děti romských rodičů, kteří se o své děti nemohou nebo nechtějí starat z nejrůznějších, ale zejména z finančních důvodů. Odlišné jsou také důvody a motivace žadatelů k přijetí „cizího“ dítěte do péče. V Namibii se adopce či pěstounská péče často realizuje z důvodů přílišné chudoby, kvůli alkoholismu nebo smrti biologických rodičů, u nás jsou podobné důvody spíše vzácností. V České republice se jedná především o to, že rodiče se o své děti nemohou, nechtějí nebo neumějí starat (jsou příliš mladí, mají nějaký typ postižení, trpí psychiatrickou poruchou atd.). V naší republice vyrůstá v ústavech velký počet dětí a máme také mnoho žadatelů o osvojení či pěstounskou

péči, v Namibii se pouze asi ve 4 % případů setkává více žadatelů na jedno dítě.

Poznatky z dětského domova Potter's House

Výzkum v tamním dětském domově byl zaměřen zejména na získání maximálního počtu informací o tomto zařízení, které je jediné svého druhu v celé jižní Namibii. Během svého pobytu zde autorka uskutečnila **řízený rozhovor** s ředitelkou domova a s její asistentkou, provedla **obsahovou analýzu dokumentace** několika dětí žijících v domově za účelem získat několik osobních příběhů (případových studií – kasuistik), které realizátorku výzkumu velmi zajímaly.

Dětský domov The Arc Children's Home nese název Potter's House a je zaměřen zejména na sirotky a děti infikované virem HIV. V tomto zařízení autorka strávila celkem 14 dní, a to první týden v dopoledních hodinách a druhý týden se účastnila převážně odpoledního programu s dětmi. Prostředí domova je velice příjemné, na tamní poměry jde o velice moderně koncipovanou budovu. Děti tu mají čisté a útulné pokojíky, dostatek hraček, knih, her a pomůcek. V budově je i počítačová učebna s moderním vybavením. Personál se ke stážistům i k dětem choval velmi vstřícně, děti byly čisté a působily spokojeně.

Poznatky o dětském domově Potter's House získané metodou řízeného rozhovoru

Obecné informace o Potter's House (PH):

- PH byl postaven v letech 2001–2002;
- dětský domov PH byl roku 2003 založen křesťanskou organizací Christ's Hope International a od té doby funguje jako církevní nezisková organizace;
- PH zaměstnává celkem 10 placených osob – z toho 2 páry manželů, všichni zaměstnanci mají středoškolské vzdělání, věk zaměstnanců PH se pohybuje mezi 23.–55. rokem;
- PH má momentálně 5 zahraničních dobrovolníků – 3 jsou z Holandska, 2 z Belgie, jejich věk se pohybuje mezi 30.–45. rokem;
- PH nezaměstnává žádného sociálního pracovníka;

- PH nezaměstnává žádného lékaře či zdravotní sestru (zdravotní péče o děti je vykonávána na klinice nebo v nemocnici v Keet-mashooppu);
- většina dětí, které přijdou do PH, zde zůstává až do svých 18 let, jen mizivé procento dětí se vrací zpět do rodin nebo odchází do náhradní rodiny (často nechťejí, v PH mají lepší podmínky pro život – dostatek jídla, svou postel atd.);
- většina dětí tráví prázdniny ve svých rodinách nebo u příbuzných;
- nejčastějšími důvody, proč se rodiče nemohou starat o své děti, je alkohol a chudoba;
- nejčastějšími důvody, proč se z dětí stávají sirotci, je smrt rodičů na AIDS nebo tuberkulózu (často jsou tato dvě onemocnění v kombinaci).

Informace týkající se dětí umístěných v Potter's House:

- V současné době je v PH umístěno přesně 42 dětí;
- tyto děti se pohybují ve věku od 3 do 17 let věku, a to:
 - a) 0–2 roky – 0 dětí,
 - b) 3–6 let – 6 dětí,
 - c) 7–10 let – 9 dětí,
 - d) 11–15 let – 16 dětí,
 - e) 16–18 let – 11 dětí;
- dvě z těchto dětí jsou HIV pozitivní a obě jsou na léčbě;
- v PH bylo v době výzkumu 15 „jistých“ sirotků, u mnoha dalších dětí nejsou známy žádné informace o rodičích;
- místní děti netrpí vážnějšími zdravotními problémy, pouze u jednoho dítěte se vyskytuje menší oční vada a jedno dítě má lehkou mentální retardaci;
- co se týče národnosti – asi 12 dětí pochází z kmene Nama, 5 dětí z kmene Damara, ostatní jsou míšené, v PH momentálně není žádné dítě bílé pleti.

Informace o činnosti a aktivitách dětského domova Potter's House:

- PH má svůj pravidelný denní režim, který je striktně dodržován;
- pro nejmenší děti je v PH zřízena mateřská škola, od 6 let věku děti navštěvují různé školy v okolí;

- každou neděli všichni obyvatelé domova pravidelně chodí do kostela;
- v PH neprobíhá žádné speciální školení o AIDS nebo o viru HIV a cestách jeho přenosu (toto vzdělání mají děti zajištěno ve školách).

Informace získané obsahovou analýzou dokumentace dětí umístěných v dětském domově Potter's House – případové studie **Dokumentace každého dítěte obsahuje:** rodný list, lékařskou zprávu, výpis z trestního rejstříku, zprávu sociální pracovnice, nemocniční kartu, 2 pasové fotografie, výsledky posledního HIV testu, zprávu o chování a prospěchu ve škole, atd.

Případová studie 1: Sedmiletý chlapec je v domově od března 2006. Matka narozena r. 1982, svobodná a nezaměstnaná. Chlapec vychovával nevlastní otec, biologický otec nedávno propuštěn z věznice. Matka byla v říjnu roku 2002 obviněna z úmyslného napadení a ublížení na zdraví s následkem bodnutí rozbitou lahví. Následně byla v Keetmanshoopu po dobu 6 měsíců hledána policií, načež byla na 2 roky vzata do vazby a následně vězněna v Centrální věznici v hlavním městě Windhoek, odkud byla v září 2005 propuštěna. Sociální pracovník se na případu podílel až od doby jejího propuštění. V průběhu celého incidentu bylo také upozorněno, že matka často ohrožuje své děti, pije alkohol a nestará se o ně, otcové své děti nikdy nepodpořili. Od doby, co je chlapec v domově, nebyl ze strany jeho rodičů žádný pokus o kontakt ani v den jeho narozenin. Matka nyní žije se svou matkou ve čtvrti Tseiblaagte, která je známa velkou koncentrací drog a alkoholu. Teta informovala sociálního pracovníka, že je matka ve 4. měsíci těhotenství. Sociální pracovník se ji snažil motivovat k tomu, aby si našla zaměstnání a nějaké lepší ubytování, matka však projevila značně agresivní chování. Přes veškerou snahu to stále vypadá, že se matka nesnaží změnit svůj způsob života ani vztah se svými dětmi a převzít za ně zodpovědnost. Dítě tedy nadále zůstane v péči domova, s matkou se bude dále pracovat.

Případová studie 2: Sedmnáctiletý chlapec pochází ze čtyř dětí. V domově je již od roku

1997. Matka i otec jsou alkoholici, své dítě fyzicky týrali, doma pro něj nebylo bezpečné prostředí. Sestra chlapce je v náhradní rodině ve Windhoeku, další dva bratři jsou umístěni v SOS dětské vesničce tamtéž. Děti mají každé jiného otce, jejich matka je vdaná za otce nejmladšího dítěte. Závislost matky na alkoholu zapříčiňuje její nezodpovědný způsob života a zanedbávání jejích dětí. Po poradenství o motivaci se skoro na 4 roky vzchopila, ale pak se vše vrátilo opět do původního stavu. Naváděla děti, aby žebrały a okrádaly jiné děti. Bylo zde také podezření na sexuální obtěžování dětí jejich nevlastním otcem. Děti byly z rodiny opět odebrány r. 2002. Matka nikdy nepřestala pít a žije stejným destruktivním způsobem života. Ani jeden z rodičů nevyvíjí žádnou snahu získat děti zpět do své péče.

Závěr

Namibie je překrásná země. Má v sobě tolik kouzla, že se do ní zamilujete během několika prvních okamžiků. Autorčino nadšení neopadlo ani po proniknutí pod povrch, ba naopak. Po zjištění, kolik tato země skýtá nevýhod a problémů, získali její nejchudší obyvatelé její neskonalý obdiv a úctu. Kdo z nás by se dokázal přestěhovat z „luxusního paneláku“ do plechového „minikvádrů“? Lidé žijící v nejchudších oblastech mají úplně jiné starosti než my, Evropané ... a přesto vám připadají mnohem vstřícnější, usměvavější a spokojenější. Není to paradoxní? Poprvé v životě na vlastní oči vidíte, co je to opravdová chudoba, hlad, život na ulici a utrpení. Denně se ocitáte mezi lidmi postiženými virem HIV či tuberkulózou, mluvíte s nimi a vaše problémy vám připadají tak neskutečně malicherné, že se před těmi lidmi až stydíte. Pak si člověk tak trochu přeskupí své vnitřní hodnoty a alespoň na chvíli si uvědomí, jak je šťastný a že mu nic nechybí, může-li denně uspokojit alespoň své základní biologické potřeby. Jak moc znamená, má-li se čeho najíst, kde složit hlavu, má se kde umýt, bydlí v domě z pevných stěn a ne z vlnitého plechu atd. V Africe se autorka naučila mnohému, ale především vážit si toho, co má, a výrazně si připomněla, jak důležité a příjemné je pomáhat.

Poznámky

- 1 Kontakt na autorku: Mgr. Pavla Štochlová, Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, katedra sociální práce a sociální politiky, Staroměstská 16, 370 04 České Budějovice.

Seznam literatury

Africa's Orphaned Generations. For every child – Health, Education, Equality, Protection. Advance Humanity. New York: The United Nations Children's Fund (UNICEF), 2003.

A Situation Analysis of Orphan Children in Namibia. Windhoek: Ministry of Health and Social Services and UNICEF, April 2002.

ČERNÁ, O. **Kousek Namibie si můžete od léta koupit i v Praze.** [online] datum publikace 2008 [citováno 5. února 2008]. Dostupné z: <http://www.clovekvitisni.cz/index2.php?parent=131&sid=114&id=262&idArt=622>.

Epidemiological Fact Sheets on HIV/AIDS and Sexually Transmitted Infections 2002. [online] [citováno 24. března 2004]. Dostupné z: http://www.who.int/emc_hiv/fact_sheets/pdfs/Namibia_En.pdf.

KAŠOVÁ, K. **Socio-ekonomická stabilizace rodin a komunit postižených HIV/AIDS a oportunními infekcemi v Namibijské republice.** Praha: 2002.

KAŠOVÁ, K., DVOŘÁČEK, J., MOJŽÍŠOVÁ, A. **Dopady HIV/AIDS a ostatních průvodních onemocnění na kvalitu života sociálně slabých rodin v zemích jižní Afriky.** In KAHOUN V., KOZLOVÁ L., TÓTHOVÁ V. **Vybraná témata sociální práce.** Praha: Triton, 2002.

Namibie. [online] [citováno 18. ledna 2008]. Dostupné z: <http://www.clovekvitisni.cz/index2.php?parent=131&sid=114&id=296>.

Namibie: Ekonomická charakteristika země. [online] [citováno 5. února 2008]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cz/sti/namibie-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1001462/>.

National Policy of Orphan and Vulnerable Children. Namibia: Republic of Namibia, Ministry of Women Affairs & Child Welfare, December 2004.

Orphans and Vulnerable Children – Are we meeting the needs of our OVC? Windhoek, Namibia: Ministry of Women Affairs and Child Welfare Division of Child Welfare, 2005.

PAVELKA, J. **Češi zaměstnávají nakažené.** [online] [citováno 26. června 2006]. Dostupné z: <http://www.clovekvitisni.cz/index2.php>.

Rapid Assessment, Analysis and Action Planning of Orphans and Vulnerable Children. Namibia: UNAIDS, UNICEF, USAID and WFP Namibia, July 2004.

SANTCROSS, N., BAKER, G., BALLARD, S. **Namibia Handbook.** Third edition. London: Footprint Handbooks Ltd, 2001.

Study of the Response by Faith – Based Organizations to Orphans and Vulnerable Children. The Church Alliance for Orphans, Annual Report 1 March 2003 to 29 February 2004.

SWANEY, D., FITZPATRICK, M., et al. **Southern Africa.** 3rd edition. London: Lonely Planet Publications Pty Ltd, 2003. ISBN 36 005 607 983.

Výuka na Evangelikálním teologickém semináři vede k etické, spirituální a osobnostní sebereflexi

V tomto čísle, zaměřeném na duchovní rozměr v sociální práci, jsme se rozhodli vám představit školu korespondující s názvem čísla – školu křesťanskou. Porozumění Bibli, Božím záměrům i sobě nabízejí na pražském Evangelikálním teologickém semináři. Jak připravují studenty na povolání do křesťanské služby, odpovídá ředitel školy **Viktor Ber**, Th.D.

Kdy byla vaše škola založena?

Evangelikální teologický seminář – Vyšší odborná škola teologická a sociální (ETS) je církevní školou, kterou zřídila Církev bratrská. Škola vznikla 1. září 1990 jako *Teologický seminář Církve bratrské*. Tento seminář zařadilo ministerstvo školství do sítě škol jako církevní školu zpočátku pouze jedním ročníkem dálkového studia a od dalšího roku i denním studiem. Seminář byl otevřen od samého počátku studentům ze všech evangelikálních denominací, proto došlo od 1. září 1993 k přejmenování na Evangelikální teologický seminář, který se stal od 1. září 1996 vyšší odbornou školou s teologickým a pastoračním zaměřením. Od 1. září 2006 je školskou právnickou osobou zařazenou v rejstříku školských právnických osob, který vede MŠMT. Od 1. září 2005 vznikla na ETS katedra sociální práce a do akreditace vzdělávacího programu Teologická a sociální práce jsme začlenili předměty sociální práce. Od roku 2006/2007 na našem semináři uskutečňuje Evangelická teologická fakulta Univerzity Karlovy svůj bakalářský studijní program *Sociální práce* se studijním oborem *Pastorační a sociální práce*. Od 1. září 2008 se na ETS vyučuje v rámci vyššího odborného vzdělávání obor *Sociální práce a sociální pedagogika*, vzdělávací program *Pastorační a sociální práce*.

Jaké je zaměření školy ?

Studenti ETS jsou připravováni ve vzdělávacím programu 75-32-N/07 *Pastorační a sociální práce* a oboru 75-32-N *Sociální práce a sociální pedagogika* pro pastorační a sociální práci s jednotlivci, skupinami i komunitami, lidí v různém věku a s různými psychickými, somatickými, sociálními a duchovními problémy.

Jaká je podoba praxe na vaší škole?

Praxe studentů je integrální součástí studia. Spolu s teoretickou výukou tvoří základ přípravy studentů pro jejich povolání. V průběhu studia absolvují studenti praxi formou průběžných a blokových praxí, které probíhají ve školou vybraných pracovištích. Cílem těchto praxí je, aby studenti získali základní přehled o způsobech a metodách práce na jednotlivých pracovištích. Praxe studentů jsou doprovázeny seminářem k praxi. Průběžné a blokové praxe se konají ve studentem vybraných a školou schválených církevních sborech, pracovištích či zařízeních na základě smluv mezi školou, příslušnou organizací a studentem. Mezi zařízeními, ve kterých studenti vykonávají praxi, je na prvním místě široká škála církevních zařízení – diakonie, charity, církevní sbory, dále křesťanské instituce pečující o zdravotně postižené, drogově závislé a bezdomovce. Na dalším místě jsou státní zařízení – sociální odbory okresních a městských úřadů – oddělení péče o rodinu a děti, oddělení sociální prevence, centra krizové intervence, věznice, dále svépomocné organizace a občanská sdružení.

Konkrétní náplň praxe určuje vedoucí praxe po konzultaci s učiteli příslušných předmětů, ke kterým se praxe vztahuje, a se zástupci jednotlivých zařízení. Během studia jsou studenti povinni absolvovat šest průběžných a osm blokových praxí.

Spolupracujete s některou další školou podobného zaměření? Jak?

Studenti vzdělávacího programu *Pastorační a sociální práce* mohou paralelně po prvním ročníku studovat tříletý bakalářský program realizovaný ve spolupráci s Evangelickou teologickou fakultou Univerzity Karlovy v Praze.

Informace o přijímacím řízení:

Podmínky přijetí: Maturita, přiměřená duchovní zralost, vyjádření příslušného sboru/církve (pro obor Teologická a pastorační činnost je vyjádření nutné, pro obor Sociální práce je výhodou), doklad registrujícího praktického lékaře o zdravotní způsobilosti pro práci s lidmi, úspěšné složení přijímacích zkoušek. Volitelné přílohy: potvrzení o praxi v oboru, publikační činnost aj.

Počty uchazečů a studentů

K přijímacímu řízení pro školní rok 2007/2008 se do oboru Sociální práce a sociální pedagogika přihlásilo 12 uchazečů. V tomto samém oboru nyní studuje 47 studentů ve všech ročnících a obou formách studia.

Informace o oboru, formě, době studia

Kód a název oboru vzdělání: 75-32-N Sociální práce a sociální pedagogika

Název vzdělávacího programu: 75-32-N/07 Pastorační a sociální práce

Délka vzdělávacích programů:

Denní forma vzdělávání: tři roky (šest období)

Dálková forma vzdělávání: čtyři roky (osm období)

Formy vzdělávání: denní, dálková

Vyučovací jazyk: český

Dosažený stupeň vzdělání: vyšší odborné

Způsob ukončování vzdělávání: absolutorium

Certifikát: vysvědčení o absolutoriu, diplom

Označení absolventa: Diplomovaný specialista DiS.

Informace pro uchazeče

Informace o přijímacím řízení, jakož i přihlášku ke studiu je možno najít na www.etspraha.cz, případně je možno kontaktovat kancelář školy. Přihlášku ke studiu společně s přílohami (kopie maturitního vysvědčení, životopis, doklad o zdravotní způsobilosti, případně vyjádření sboru) je nutno zaslat na adresu semináře nejpozději do 31. května 2009. Přijímací zkoušky pro školní rok 2009/2010 se konají 5. 6. 2009, případné druhé přijímací zkoušky 21. 8. 2009.

Adresa školy:

Evangelikální teologický seminář – Vyšší odborná škola teologická a sociální

Stoliňská 2417/41A (v areálu Církve bratrské Chvaly)

193 00 Praha 9 – Horní Počernice

e-mail: info@etspraha.cz

www.etspraha.cz

tel.: 281 921 734, fax: 281 922 989

Můžete přiblížit specifika, odlišnosti školy?

Rozhodujícím vymezením vůči podobným vzdělávacím programům je dalekosáhlé využití teologicky a eticky fundovaného pastoračního poradenství a psychologie v pastorační a sociální práci. Interakce a integrace vzdělávacích programů je prakticky realizována společně vyučovanými předměty, společnými studijními soustředěními pro studenty obou

vzdělávacích programů, nabídkou povinně-volitelných předmětů z jednoho vzdělávacího programu pro studenty druhého vzdělávacího programu. Dále tím, že mnozí učitelé učí v obou vzdělávacích programech, pravidelnými pracovními setkáními vedoucích kateder obou vzdělávacích programů. Interakce a integrace je tematizována uvnitř jednotlivých předmětů i cílenými předměty (například integrace teologie a psychologie).

Jak vypadá život vašich studentů v prostorách školy (katedry)?

Studentům je dán prostor pro osobní zrání a rozvoj osobnosti. Charakteristická je práce ve skupinách, sebezkušenost, supervize a pastorační péče o studenty. Studenti tvoří zajímavou skupinu s různým církevním a duchovním pozadím, různé národnosti i různého věku, od čerstvých studentů až po seniory při dálkovém studiu. Uspořádání studia a společné pobyty přispívají k trvalým vztahům a budoucí spolupráci.

Navázali jste spolupráci s některou zahraniční školou?

Prozatím pouze v oblasti teologie.

Co všechno bude umět a znát váš absolvent?

Absolventi programu *Pastorační a sociální práce* jsou kvalifikováni pro pastorační a sociální práci s jednotlivci, skupinami a komunitami, lidmi v různém věku a s různými psychickými, somatickými, sociálními a duchovními problémy. Absolvent je seznámen s teoretickými základy oborů teologie, pastorační, psychologie a sociální práce. Zná právní předpisy související s výkonem sociální práce a sociální práva klienta. Zná ekonomická pravidla a správné postupy pro poskytování dávek. Zná sociálně diagnostické postupy vedoucí ke zjištění reálné situace klienta. Má základní znalosti potřebné k provádění sociální prevence. Disponuje nezbytnými vědomostmi k provádění sociálního poradenství, terapie, tréninku, organizování sociální práce. Absolvent disponuje komunikačními, terapeutickými a pastoračními dovednostmi a organizačními schopnostmi, je připraven pro-

fesionalně vykonávat pastorační a sociální práci a provádět sociální výzkum. Je schopen samostatně řešit pracovní problémy, provádět sociální analýzy, zpracovávat a vyhodnocovat sociální šetření, vést rozhovory s klienty, analyzovat jejich sociální situaci a pružně na ni reagovat, stanovovat sociální diagnózu. Dovede pracovat s rodinami a skupinami klientů a vytvářet podmínky pro jejich integraci, je schopen vykonávat a koncepčně a strategicky plánovat sociální práci, včetně vytváření strategie a plánů k začlenění jednotlivce či skupiny do společnosti. Dovede zastupovat klienta v jednání s úřady, podávat a vyřizovat žádosti, vyjednávat a poskytovat sociálně právní poradenství, poskytovat krizovou intervenci, zabezpečovat pečovatelské a asistenční služby. Dovede prakticky uplatňovat principy sociální prevence. Dovede mapovat sociálně právní problémy v příslušné lokalitě. Je schopen integrovat postupy, metody a východiska diakonicko-pastorační a sociální práce a tvořivě je uplatnit v praxi. Je schopen komunikovat s odborníky jiných pomáhajících profesí, je schopen týmové spolupráce a metodické sebereflexe a sebeevaluace.

Na jaký hodnotový systém je orientována vaše škola (katedra)?

Etické postoje absolventa jsou formovány na základě křesťanské hodnotové orientace a etického kodexu sociálního pracovníka tak, aby byl všestranně působivý k výkonu jak individuální, tak i skupinové klientské práce, k prevenci sociálně patologických jevů, sociální nespravedlnosti a diskriminace. Podstatnou součástí výuky je vedení k etické, spirituální a osobnostní sebereflexi.

Připravil Pavel Bajer

O jednom úspěšném komunitně-spirituálním resocializačním programu

„Musíte být vyslanci naděje! ... Pomoci terapie, která zahrnuje lékařskou, psychologickou a pedagogickou péči, ale i mnoho modlitby, manuální práce a disciplíny, se už mnohým z vás, zejména mladým, podařilo osvobodit se od chemické závislosti a alkoholu a znovu objevit smysl života. Opětovné začlenění do společnosti je bezpochyby důkazem účinnosti vaší iniciativy. Co ale vzbuzuje víc pozornosti a potvrzuje hodnotu této práce, jsou obrácení, objevení Boha a aktivní účast na životě církve. ... Děkujeme Bohu za to, že dovedl tolik duší na cestu nové naděje za pomoci svátosti smíření a slavení eucharistie.“ (Benedikt XVI.)

Je 12. květen 2007. Papež Benedikt XVI. navštěvuje v rámci své pastorační cesty do Brazílie „*Fazenda da Esperança*“ (Farma naděje), zemědělskou usedlost v blízkosti poutního místa Aparecida. Neobvyklý výlet během nabitého papežova programu. Stranou velkých prostranství a katedrál se papež setkává s přibližně šesti tisíci mladými lidmi, jejichž život je ovlivněn chudobou, násilím, prostitucí, drogami. Všechny je spojuje naděje, že se vyprostí ze závislosti a začnou nový život. Pro mnohé z těch, kteří žijí v některém ze 43 terapeutických zařízení sociálního díla „*Nossa Senhora da Esperança*“, se to již stalo zázračným způsobem skutečností.

I. Předehra jednoho osobní charismatu – „sérum“ ochoty

Zázraky však nepadají z nebe. Neboť co chceme dostat z nebe, musí vyrůst ze země. Návštěva papeže Benedikta XVI. je pouze vrcholem jedné neobyčejně úspěšné historie, která začala zhruba před třiceti lety v Guaratinguetá, ospalém městečku nedaleko São Paula. Frei Hansovi, jak všichni tomu novému faráři, františkánovi z Německa říkali, byla hned po jeho kněžském svěcení v roce 1979 svěřena farnost Nossa Senhora da Glória čítající 40 tisíc duší. Neměl s ní žádné ambiciózní pastorační plány. Šlo mu jednoduše o to, nechat se vést Božím slovem. Bůh mu už ukáže, co má dělat. A to se také stalo.

Jednou večer se u dveří fary objevila žena a v slzách mu vyprávěla, že ji opustil manžel. Co zbývalo mladému faráři, než ženu i s jejími dětmi aspoň přechodně přijmout k sobě. Neboť té ženě se vedlo stejně jako mnohým jiným, jejichž muži odešli v naději, že najdou v São Paulu práci – a už se nikdy nevrátili. Tak byl Frei Hans vyprovokován k tomu, aby na problém zareagoval.

Lidé žili bez střechy nad hlavou: Hans v tom viděl Boží výzvu, aby se o ně postaral. Od starosty si vyprosil pozemky, od bohatých ze své farnosti si nechal darovat stavební materiál a spolu s nimi i s chudými vybudoval celou osadu pro nejpotřebnější. Přerušení začarovaného kruhu chudoby, musí děti chodit do školky či do školy, a ne žebrať na ulici. Proto se Frei Hans ujal i vybudování i financování těchto zařízení, včetně školního stravování. A když se před kostelními dveřmi začaly objevovat odložené děti, rozhodl se řešit i tento problém důkladně a dodnes zprostředkoval v rámci země přes 400 adopcí.

II. Vznik spirituálního sociálního díla: Biblické verše jako životní motto

Vedle toho samozřejmě probíhala „normální“ pastorece ve farnosti: bohoslužby, udílení svátostí, katecheze, osobní rozhovory. Pravidelně se Frei Hans setkával s mladými z farnosti u rozhovoru nad Bibli. Nad evangeliem nejen meditovali, ale zkoušeli verš po verši naplňovat životem a vzájemně si sdílet zkušenosti. Nelsonovi, mladému zaměstnanci družstevní banky, změnil nakonec jeden z biblických veršů celý život: „*Těm, kdo jsou slabí, stal jsem se slabým, abych získal slabé.*“ (1 Kor 9, 22) Neboť když šel jednoho dne do práce kolem nároží, kde se poflakovali drogově závislí, stalo se toto slovo pro něj výzvou, aby se u jednoho z nich zastavil a oslovil ho. Ten mu posléze vyprávěl celý svůj život a uzavřel to slovy: „*Poprvé jsem potkal opravdového přítele.*“ Cestou domů cítil Nelson tak velkou radost jako málokdy v životě. V následujících dnech se seznámil i s ostatními a postupně mezi nimi vyrostl vztah vzájemného respektu a důvěry.

Nelson o tom samozřejmě vyprávěl i v biblickém kroužku a svěřil se faráři se svými obavami

o mladé, kteří tam na ulici každý den fetují. V té době se ho během jedné bohoslužby hluboce dotkl ještě jiný úryvek z evangelia, který mu pak nešel z hlavy: „*Proste, a bude vám dáno!*“ (Mt 7, 7) Frei Hans kázal o tom, že „*mnohé věci se v našem životě nestanou, protože o ně neprosíme*“. Nelson myslel na své nové přátele z ulice a prosil Ježíše: „*Dej mi jednoho z nich, ne pro mě, ale pro tebe*.“ Čtrnáct dní nato ho jeden z těch mladých, Antonio, poprosil: „*Dělej se mnou, co chceš, ale pomoz mi prosím! Sám nikdy nezvládnou vystoupit z toho začarovaného kruhu! Už se nevydržím dívat, jak moje matka stále pláče...*“ O pár měsíců později začali bydlet společně ještě s dalšími členy bandy s pevným odhodláním začít nový život „podle pravidel evangelia“. Živili se vlastní prací a dělili se o těch pár věcí, které měli. Tím začalo „Boží dobrodružství“, jak to Nelson později nazval, hodina zrození „*Fazenda da Esperança*“.

To byl rok 1983. Postupně přicházeli další mladí z regionu, kteří hledali pomoc při cestě z drogové závislosti a chtěli změnit svůj život. Někdy v té době dostala farnost farmu, zchátralý statek v horské oblasti Serra da Mantiqueira, kterou Nelson se svými přáteli okamžitě obsadil. Brzy se rozkřiklo, že se tam rozjíždí neobvyklý projekt s drogově závislými. I média se o projekt začala zajímat. Tak se stalo, že jedna žurnalistka z veřejnoprávní televize, která sociální dílo navštívila, byla iniciativou natolik nadšená, že se nechala strhnout ke spontánnímu komentáři: „*To, co tu před sebou vidím, je opravdu Farma nádeje!*“ A tak dostala nová iniciativa své jméno.

III. Úspěch ohromujícího terapeutického konceptu: Láska, která má systém

Na celém světě dnes existuje 45 terapeutických „Fazendas“, kde dosud skončilo s drogami a začalo nový život asi 10 tisíc mladých lidí. Jak ukazuje pohled na vznik iniciativy, nestojí na počátku této neobvyklé formy rehabilitace drogově závislých nějaký uměle vykonstruovaný terapeutický koncept, ale spirituálně motivovaný spontánní skutek lásky: konkrétní odpověď na konkrétní výzvu. Ochota nechat se zasáhnout osobním setkáním a neuhnout před jeho důsledky, nezastupitelně, osobně a přímo reagovat, zodpovědně a s láskou. Tato láska není slepá, je naopak prozíravá, neboť se orientuje na úplné dobro druhého. Celý proces má proto systém –

nebo lépe: rozvíjí zcela vlastní logiku lásky, která nakonec organicky srůstá v jedinečný koncept pomoci. Nyní krátce nastíním jednotlivé strukturální prvky, které byly rozeznatelné v zárodku již při popisu vzniku tohoto sociálního díla.

1. Láskyhodnost a schopnost milovat

Kdo se ocitne na „Fazenda“, má za sebou zpravidla léta strádání, často spojeného s ponižujícími zkušenostmi, že není víc než odpad. Na „Fazenda“ se bydlí pospolu ve společné domácnosti, kde se nově přichozím dává najevo, často poprvé v životě, že někam patří, že jsou bráni vážně a že jsou potřební. Najdou zde přátelsky naladěné posluchače, kteří mají za sebou podobně hořké životní situace. To je povzbuzuje, aby časem sami začali brát ohled na druhé, snášet jejich nálady a setkávat se s nimi s pochopením a solidaritou.

2. Aktivní zapojení

Jednotlivec není na „Fazendas“ brán jako pacient, ale jako spolupracovník, od kterého se očekává, že přispěje ke společnému životu (tělesnou) prací v zemědělství, v dílně a v malých průmyslových podnicích. I když jen málokdo z nich je zvyklý na pravidelnou práci, přece jen je povzbuzující, když mohou sami něčím konstruktivním přispět k vlastní terapii i k úspěchu celého terapeutického projektu. A s každým úspěchem se obnovuje kousek ztraceného pocitu vlastní hodnoty. Klíčovou roli zde hraje spolupráce, díky níž se jednotlivec učí přebírat spoluzodpovědnost a přemáhat zničitelský egoismus.

3. Smysl života poskytující orientaci

Někoho snad může udivit, že duchovním základem společného života jsou prostá slova Bible, lehko srozumitelná a bezprostředně přesvědčivá, která fungují jako pravidla soužití a v něm rozvíjejí netušenou dynamiku. Ráno si každé domácí společenství vybírá své motto pro život. Večer se znovu sejdou a sdělují si, jak dalece je toto heslo přes den zasáhlo a jak ovlivňovalo jejich chování. Je to síla „pozitivního sebepřesvědčování“: snaha aktivně a pozitivně směřovat svůj život; což je pro většinu velmi nezvyklé. Tato společná předsevzetí neztrácejí časem svou účinnost a vedou k obrácení jak v myšlení, tak i v jednání. Proměnit jedno slovo evangelia za druhým ve skutek a neustále o tom vést rozhovor: zde máme před

sebou základní pedagogiku tohoto terapeutického přístupu. Tak se domácí společenství týden co týden nechává inspirovat biblickými slovy, a toto „Slovo“ ho vede ke stále naplněnějšímu životu. Zde tkví ono tajemství, proč většina dokáže začít znovu.

4. Duchovní dimenze

Ačkoli většina obyvatel „Fazendas“ nemá vztah k náboženství a církvi, každý zde zažije své osobní obrácení. A ten, kdo den co den žije podle Bible, najde dříve či později cestu i k Bohu, který tato slova zjevuje. Stěžejními body nového životního stylu jsou každodenní biblické impulsy a společně slavené bohoslužby, během nichž je vše prožité a prožívané nabídnuto Bohu. V atmosféře modlitby často vyplave na povrch něco skličujícího a tísnivého, co chce být osobně vysloveno při zpovědi: vina, často nesmírně těžká a po léta vláčená s sebou. Souvislost vyznání vin a slavení eucharistie – „díkučinění“ – si zde lidé uvědomují ve velmi elementárním smyslu.

5. Převzetí zodpovědnosti

Recuperação, jednoletý proces terapie, resocializace a duchovní pomoci v životě, zahrnuje tři etapy: v úvodní fázi je nově příchozí ostatními jen „nesen“, často i snášen, a s velkou trpělivostí a obětavostí akceptován, zkrátka „milován“. To trvá tak dlouho, dokud dotyčný není natolik pevný, aby se v novém životním stylu mohl pohybovat samostatně. Ve třetí fázi své *recuperação* pomáhá on ostatním a stává se oporou společenství. Není tak divu, že každé domácí společenství vedou dva „bývalí“ členové, jejichž život proniká nový životní styl lásky natolik, že jsou příkladem pro ostatní, kteří jsou ještě na začátku své terapie a musí bojovat sami se sebou, se svými závislostmi a fixacemi. Na jejich příkladu je vidět, že je možné dostat se ze své bídy a začít nový život – v důstojnosti, zodpovědnosti, s vírou.

6. Duchovní povolání

Všední život na „Fazenda“ utváří hry a sport, slavení a práce, modlitba a rozhovor. Přitažlivost a tajemství úspěchu se nezakládá ani tak na organizaci jako spíš na jejich duchovním zaměření. Neboť v terapeutických centrech nejsou jen bývalí členové, kteří po svém uzdravení přikládají ruku k dílu a doprovázejí ostatní na jejich ces-

tě uzdravení. Toto sociální dílo funguje zejména díky lidem, jako je Frei Hans a Nelson, kteří našli své duchovní povolání právě v tom, že žijí zcela pro Boha uprostřed těchto životem zkoušených lidí. Od začátku se tomuto sociálnímu dílu zasvětilo osobním závazkem či sliby asi 200 angažovaných lidí, kteří svým životem dosvědčují, že důvod k naději skutečně existuje pro každého, koho okolnosti na Farmu naděje přivedou: Bůh, jenž přijímá i toho, kdo padne jakkoliv hluboko, ho pozvedne a postaví na pevný základ.

7. Rodina sociálního díla

Srovnáme-li nízkou míru recidivity tohoto rehabilitačního projektu s mnohem skromnějšími úspěchy a finančně mnohem náročnější terapií konvenční psychologie, je projekt mimořádně úspěšný. I přesto se na „Fazendas“ stává, že někteří čas od času předčasně ukončí terapeutický rok, většinou v první euforii, že se dostali z drog nebo od alkoholu. Důležitější však než skoncování s drogou – a pro dlouhodobější úspěch – je osvojení si nového životního stylu a uzdravení sociálních vztahů. A přesně to se na „Fazendas“ děje, v dennodenním soužití, ve spirituálním směřování. Naprosté většině příchozích se po jednoletém terapeutickém pobytu podaří opět postavit na nohy, založit rodinu, pravidelně docházet do práce. Mnozí zůstávají i po svém vstupu do „normálního“ života v kontaktu s „rodinou“ sociálního díla: je to pro ně síť, která je nese i v novém životě, v nové práci, stejně jako ve snaze udržet si nově osvojený životní styl.

Životní orientace jako terapeutický koncept

Co zpočátku vypadalo po odborné stránce jako pochybná terapeutická metoda, vedlo během několika málo let k celosvětovému uznání a výjimečně dynamickému rozšíření. Dnes se tento koncept stává celosvětovým hnutím, v němž září něco z oné původní síly a svěžesti živého evangelia a v němž dýchá duch encykliky Benedikta XVI., která promlouvá světu o Boží lásce, jež je lidmi přijata a nesena dál. A o tom se mohl papež během své pastorační návštěvy Fazenda da Esperança v květnu 2007 sám přesvědčit.

Dr. Peter Klasvogt, katolický kněz, ředitel sociálního institutu Kommende Dortmund a Katolické akademie Schwerte
Z němčiny přeložil Jakub Doležel

Zhodnocení praktické relevance amerických křesťanských časopisů o sociální práci

Na evropském trhu dosud postrádáme existenci odborného profesního periodika, které by se soustavně věnovalo duchovním výzvám sociální práce. V následujícím příspěvku představuje vrcholná manažerka Výkonné rady Katolických charit USA tři tamní periodika a srovnává jejich relevanci pro sociální pracovníky.

Katoličtí sociální pracovníci ve Spojených státech občas vnímají napětí mezi svou osobní náboženskou vírou a praxí na jedné straně a oficiální politikou hlavní profesní asociace sociálních pracovníků na straně druhé. Vzdělání v sociální práci, její výzkum a praxe jsou dalekosáhle oddělené od náboženství, navzdory široce uznávané skutečnosti, že poskytování sociálních služeb je zakořeněno v humanistických principech hlavních světových náboženství. Značné množství sociálních pracovníků bez ohledu na svou náboženskou příslušnost bylo vzděláváno v představě, že náboženství nemá význam pro sociální práci. Situace je dále komplikována významem vládní finanční podpory sociálních služeb a také současným tlakem v USA na zapojení náboženských organizací do poskytování sociálních služeb na místní úrovni. Motivace manažerů i zaměstnanců katolických charitních organizací je zřejmá: „Cokoliv jste udělali pro jednoho z mých nepatrných bratrů, pro mne jste udělali.“ (Matouš 25, 40) V současnosti, více než kdy dříve, je pro vedoucí představitele charitních organizací důležité soustředit se na „formaci srdce“, v souladu s pokyny papeže Benedikta XVI. v jeho první encyklice. Proto je dobré poskytnout katolickým sociálním pracovníkům profesní zdroje, aby uvedené napětí mohli snížit. Několik profesních časopisů ve Spojených státech je v daném smyslu cenným příspěvkem

Žurnál o náboženství & spiritualitě v sociální práci, který vydává Národní katolická fakulta sociálních služeb na Americké katolické univerzitě ve Washingtonu, je určen pro profesionální sociální pracovníky v přímé praxi, v sociální politice, vzdělávání a správě. Není určen jen pro katolíky, a proto zde katolická témata stojí po boku dalších forem spiritualit

(evangelikální křesťanství, židovství, islám, východní myšlení). Většinu příspěvků tvoří zprávy z empirických studií a některé články může čtenář vnímat jako poněkud teoretické. Jednotlivé studie zkoumají obvykle vztah mezi spiritualitou sociálních pracovníků nebo klientů na jedné straně a výsledky intervence sociální práce na straně druhé.

Více na www.haworthpressinc.com/store/product.asp?sku=J377.

Severoamerická asociace sociálních pracovníků (NACSW) vydává časopis ***Sociální práce & křesťanství***, zaměřený vysloveně na křesťanské sociální pracovníky. K cílům organizace patří podpora a povzbuzení integrace křesťanské víry a profesní praxe a také prosazování spravedlnosti v rozvoji sociálních služeb a sociální politiky. Ačkoliv se časopis v minulosti zaměřoval na hodnoty, víru a duchovní život především protestantů a evangelikálních křesťanů, také katolická sociální nauka byla nedávno zahrnuta jako zdroj vzdělání, morálky, přímé praxe a sociální spravedlnosti. Zhruba čtvrtinu článků tvoří zprávy z empirických výzkumů. Další čtvrtina článků se zaměřuje na více programová a praktická témata, zbylá část představuje spíše teoretickou a historickou problematiku.

Více na www.nacsw.org/SWCIndex.html.

Jako pomůcka pro teologickou reflexi je mnohem užitečnější ***Žurnál o katolickém sociálním myšlení***, vydávaný pod záštitou Kanceláře pro misijní působení Villanovy univerzity a s podporou Konference katolických biskupů USA, která vyzývá k integraci a sdílení bohatství sociálního učení církve v katolickém vzdělávání a formaci na všech úrovních. Tento časopis je vydáván dvakrát ročně a obsahuje práce z různých disciplín včetně teologie, filozofie, práva a sociálních věd. Každé

jednotlivé číslo je zaměřeno na určité téma, jako rasismus nebo klimatické změny. Tyto články jsou užitečné pro katolické charitní pracovníky nejen proto, že nastiňují efektivní program činnosti, ale také proto, že jejich studium přivádí čtenáře k nové vizi světa, vizi zbarvené optikou katolické sociální nauky. Praktická aplikace tvrzení a principů obsažených v tomto časopise na sociální výzvy naší doby vyžaduje reflexi, diskusi a modlitbu, což integrálně náleží k formaci srdce.

Více na www3.villanova.edu/mission/journal/.

Pro charitní pracovníky, kteří mají zájem dozvědět se o programech a praxi Katolických charit v USA, je nejlepším zdrojem informací web: www.CatholicCharitiesUSA.org, stejně jako čtvrtletní periodikum *Charities USA*, dostupné na uvedených webových stránkách.

Jean Beil, MSW

jbeil@catholiccharitiesusa.org

Viceprezidentka pro program a služby
Katolické charity USA, Alexandria, Virginia,
Spojené státy americké

Z angličtiny přeložila Miluše Bajarová
Úvodní poznámkou opatřil Jakub Doležel

V&T institut SPAS HERMÉS Praha

„profesionálně pomáháme pomáhajícím profesionálům“

Individuální a týmová SUPERVIZE

Tým supervizorů nabízí profesionální supervizní řešení pro jednotlivce, týmy i celé organizace, zkušenosti se supervizí z oblastí sociálních služeb, psychoterapie i managementu.

Lektoři: MUDr. F. Matuška, Mgr. P. Meisnerová, Mgr. R. Votavová, Bc. J. Pluhaříková Pomajzlová a další.

Komplexní VÝCVIKY

SYSTEMICKÁ SUPERVIZE A KOUČOVÁNÍ (I-KOS Praha),

zahájení výcviku: 2. 3. 2009, cena: 29000 Kč/200 h., lektoři: Dr. F. Matuška, Dr. V. Strnad & kol.

SOCIÁLNÍ PRACOVNÍK & SYSTEMICKÝ PŘÍSTUP (akreditace MPSV),

zahájení výcviku: 8. 9. 1. 2009, cena 20000 Kč/200 h, lektoři: Dr. F. Matuška, Mgr. P. Meisnerová & kol.

HYPNOTICKÁ A NEHYPNOTICKÁ KOMUNIKAČNÍ STRATEGICKÁ PSYCHOTERAPIE MILTONA H. ERICKSONA (800 h, psychotherapeutický výcvik s akreditací ČPS), zahájení výcviku: 16. 17. 3. 2009; cena cca 20000 Kč za 1 rok; lektor: Dr. František Matuška

Tématické Kurzy a rekvalifikace s akreditací MPSV

SYSTEMICKÁ PRÁCE S DĚTMI A S DOSPÍVAJÍCÍMI, termín: 26. - 27. 1. 2009, cena: 1600 Kč/16 h.

OBTÍŽNÉ SITUACE A TÉMATA V POMÁHAJÍCÍ PRAXI, termín: 2. - 3. 2. 2009, cena 1900 Kč/16 h.

ROZHOVOR - NÁSTROJ POMOCI, termín: 2. - 4. 2. 2009, cena 2400 Kč za 3 dny/24 h.

SYSTEMICKÁ PRÁCE S RODINOU, termín: 16. - 17. 2. 2009 a 16. - 17. 3. 2009, cena: 3200 Kč/32 h.

PRACOVNÍK V SOCIÁLNÍCH SLUŽBÁCH, termín: 9. - 11. 2. 2009, cena: 10500 Kč/200 h. a 8000 Kč/160 h.

REHABILITACE A INDIVIDUÁLNÍ PLÁNOVÁNÍ V PRAXI, termín: 2. - 3. 3. a 30. - 31. 3. 2009, cena: 3200 Kč/32 h.

SYSTEMICKÁ PRÁCE S LIDMI S DROGOVOU ZÁVISLOSTÍ, termín: 5. - 6. 3. 2009, cena: 1600 Kč/16 h.

PSYCHOHYGIENA A OSOBNÍ ROZVOJ, termín: 19. - 21. 3. 2009, cena 2400 Kč za 3 dny/24 h.

INFORMACE: info@spas-praha.com ☎ 222 521 008, 731 455 511 ☎ www.spas-praha.com

**Heinrich Pompey a Jakub Doležel
(ed.): Mezinárodní konference Deus
caritas est. Církev jako společenství
lásky ve službě trpícímu člověku:
charitní idea a hodnotová orientace
v zemích transformace, dokumentace
a zhodnocení, Olomouc, 2007.**

Kto si chce urobiť obraz o profesionalite Katedry kresťanskej sociálnej práce na Teologickej fakulte Univerzity Palackého v Olomouci, stačí mu preštudovať zborník z medzinárodnej konferencie *Deus caritas est*. Čitateľ okamžite zistí, že katedra pracuje aktuálne, je vitálna a ponúka fundované teoretické východiská pre súčasnú sociálnu prácu. Dôkazom je usporiadanie konferencie na prvé výročie od vydania encykliky Benedikta XVI. *Deus caritas est* v máji 2007. Spoluprácu poskytla aj Nadácia Konrad Adenauer Stiftung (pražské detašované pracovisko). Zúčastnili sa jej významní cirkevní aj akademickí pracovníci zo stredoeurópskeho priestoru, aby spoločne hľadali odpoveď na otázku: ako sa má v našich farnostiach a charitných zariadeniach prejavíť cesta Cirkvi tak, aby bola „komunitou lásky“ pri „uplatňovaní lásky“? (DCE 19).

Analýza cirkevnej činnosti v pluralitnej spoločnosti vo svetle pápežovej encykliky umožňuje vytvárať nové pohľady a reálne rozhodnutia pre prax a neutiekať sa k utešeným a ideálnym predstavám o živote Cirkvi. Tento svet je stále predmetom Božej lásky, hoci je naplnený strachom z terorizmu, katalizmom globálneho otepľovania, mutáciou demokracie, prudkým stretom s islamom, relativizovaním hodnôt, synkretizmom, marginalizáciou viery a odsúvaním náboženstva do súkromia jednotlivca. Pri naplňaní svojho poslania nemôže Cirkve zabúdať na to, že odkedy sa Boh stal človekom, nemôže byť ona verná Bohu bez toho, aby nebola verná aj človeku (porov. GS 1). Cieľom konferencie v tomto zmysle bolo poukázať na schopnosť (alebo aj neschopnosť) primeraného pastoraálneho nastavenia vzhľadom na dejinné a spoločenské premeny, ako aj schopnosť (alebo aj neschopnosť) transformovať tento svet v perspektíve Božieho kráľovstva. Ako napísal Heinrich Pompey: „Zatiaľ čo iné spo-

ločenské skupiny a osoby v našej spoločnosti nesú primárnu zodpovednosť za ekonomiku alebo ekológiu, za právny poriadok, alebo za politické utváranie životných podmienok, za vedecký pokrok atď., nám, kresťanom prislúcha hlavná zodpovednosť za civilizáciu lásky, zvlášť za službu lásky pre blaho trpiacich.“ (Str. 13.)

Úvodné, oficiálne a pozdravné reči na konferencii sú v zborníku presne zachované tak, ako ich predniesli: minister práce a sociálnych vecí Petr Nečas, primátor mesta Olomouc Martin Novotný, vedúci Nadácie Konrad Adenauer Stiftung v Prahe Stefan D. Gehrold, aj riaditeľ Renovabis Dietger Demuth z Freisingu (Nemecko).

Hlavný referát predniesol Mons. Paul Jozef Cordes, prezident Pápežskej rady *Cor unum*, ktorý poukázal na to, že *Deus caritas est*, prvá pápežova encyklika, je akoby programovým prehlásením a naznačením orientácie jeho pontifikátu. Pápež vychádza zo slov apoštola Jána: „*Spoznali sme lásku, akú má Boh k nám, a uverili sme v ňu...*“ (1 Jn 4,16.) V týchto slovách prvotnej kresťanskej teologickej reflexie stojí za povšimnutie najmä „nasmerovanie“ viery na lásku. Ak vezmeme do úvahy, že osoba Ježiša Krista bola od počiatku určujúca pre vnímanie špecifika tohto náboženstva, potom v tejto súvislosti sa ukazuje láska ako *interpretačný (hermeneutický) kľúč* viery v Ježiša Krista a vnímania jeho vykupiteľského diela. Táto myšlienka v encyklike súčasného pápeža podčiarkuje aktuálnosť lásky ako interpretačného kľúča kresťanstva aj dnes. S tým súvisí aj sociálna náuka Cirkvi a teológia lásky k blížnemu. Všade na svete ľudia bojujú proti núdzi materiálnymi darmi, investovaním svojho času a energie. Technická kvalita medziľudskej pomoci má svoj význam, ale dôležitá je pri tom motivácia a nezištnosť. Cirkevné špecifikum je v prioritě pravdy, že Boh je láska. Dokazujú to dejiny, skúsenosť a životné svedectvá. Mons. Cordes kompetentne analyzuje encykliku aj preto, že ako prezidenta *Cor unum* ho už pápež Ján Pavol II. požiadal o prípravu dokumentu, ktorý by pojednával o kresťanskej láske. Jasné rozlíšenie cirkevnej činnosti na *martyriu, liturgiu a diakoniú* dáva diakonii rovnakú dôležitosť ako ohlasovaniu

Božieho slova, alebo vysluhovaní sviatostí. Mons. Cordes poznamenáva, že dokumentov o evanjelizácii a katechéze je veľa, rovnako tak rubriky, predpisy a komentárov o vysluhovaní sviatostí. Nová encyklika je upozornením, že aj diakonii treba venovať náležitú pozornosť.

V zborníku sa dajú nájsť svedectvá o charitnej práci. Stefan Regmunt z Legnice v Poľsku referoval o nevyhnutnosti charitnej formácie mladých ľudí – voluntariáta a Blanka Bendová o českom projekte Magdala zameranom na pomoc ženám, ktoré boli závislé na prostitúcii, pri ich návrate do normálneho života. Ide o špecifickú činnosť, tzv. terénnu sociálnu prácu – streetwork. Rovnako zaujímavý je projekt prešovskej gréckokatolíckej diecéznej charity s názvom Cesta k domovu, orientovaný na resocializáciu a reintegráciu drogovu závislých občanov a osôb bez domova. Referoval o ňom Peter Valíček. Čitateľ nájde mnoho ďalších svedectiev a skúseností v oblasti charitatívnej práce.

Jakub Doležel prezentuje výsledky skupinovej práce v posledný deň konferencie, ktoré vyústili do štyroch základných otázok: 1. Čo je obzvlášť dôležité vzhľadom na „službu lásky“ či už dobrovoľnícku alebo profesionálnu? 2. Aká vážnosť sa dáva pápežovej perspektíve o cirkvi ako o „komunitě lásky“? 3. Čo by sa muselo stať, aby sa rozvinula všeobecná charitatívno-sociálna kultúra života v spoločnosti? 4. Aké sú možnosti na to, aby sa skrze „službu lásky“ a skrze „komunitu lásky“ otváral prístup ku kresťanskej viere? Svoje postoje a názory k encyklike, svedectvám a charitným projektom publikovali mnohí účastníci konferencie z teologických fakúlt, cirkevných inštitúcií a riaditelia charitatívnych organizácií v strednej Európe.

V zborníku je vynikajúce zhodnotenie a záverečná prednáška Heinricha Pompeya, ktorá na štruktúre siedmich biblických téz syntetizuje súčasnú sociálnu prácu a posolstvo encykliky *Deus caritas est*.

Konferencia a zborník sú vynikajúcou inšpiráciou pre kresťanskú sociálnu prácu pri hľadaní orientácie, zmysluplnosti a snahe o vydarený ľudský život.

Anton Fabian

Michal Oláh a kol.: Zásady a kritériá pre tvorbu a hodnotenie regionálnej protidrogovej politiky, Euroformes, Bratislava, 2007.

Kolektív autorov pod vedením Michala Oláha sa rozhodol pre spracovanie príručky pre odborníkov, ale aj aktivistov, ktorí sa angažujú v oblasti prevencie drogových závislostí v rámci regiónov. Obsahové zameranie príručky pod názvom Zásady a kritériá pre tvorbu a hodnotenie regionálnej protidrogovej politiky poukazuje na nevyhnutnosť poskytnúť aktérom v regiónoch dostatočné penzum vedomostí z oblasti protidrogovej politiky a zároveň námety, ako sumarizovať aktuálnu situáciu v konkrétnom prostredí. Podnety, ktoré príručka prezentuje, vytvárajú predpoklad pre tvorbu nových projektov, príručka môže byť aj podnetom pre ďalšie zainteresované subjekty k efektívnym aktivitám v prospech protidrogovej prevencie. Príručka poukazuje aj na nevyhnutnosť (autori ju nie dostatočne zvýraznili) spájania všetkých nositeľov preventívnych aktivít na rôznych úrovniach prevencie, v rôznych typoch subjektov (štátna správa, samospráva, mimovládne organizácie, subjekty verejnej správy) s rôznymi typmi nositeľov pri rôznom zameraní odbornosti.

Štruktúra príručky, ako ju zostavovatelia pracovne nazývajú, je vhodne koncipovaná, poskytuje ucelený prehľad o problematike drog a drogových závislostí vo všetkých jej súvislostiach, ako sú vymedzenia základných pojmov, možnosti liečby a resocializácie, orientácia v legislatívnej oblasti súvisiacich právnych predpisov, ako aj poskytovanie preventívnych metód na minimalizovanie tohto nežiaduceho sociálno-patologického javu. Súčasťou príručky sú aj základné informácie o nevyhnutných manažérskych zručnostiach ako primárnom predpoklade pre prácu v tíme a s tímom, bez vedenia ktorého nie je možné dosiahnuť požadovaný efekt. Prínosom je taktiež spracovanie kapitoly pod názvom Projektový manažment ako nevyhnutnej súčasť realizácie preventívnych činností práve prostredníctvom zmysluplných, opodstatnených a realizovateľných projektov.

Pri hodnotení usporiadania jednotlivých kapitol by som odporúčal spracovateľom zaradiť tretiu kapitolu Pomoc a praktická podpora pri spracovaní charakteristiky drogovej situácie v kraji ako poslednú. Táto kapitola by mala byť praktickým vyústením teoretickej bázy pre spracovanie a monitorovanie konkrétnej situácie v regióne. Odporúčam taktiež vysporiadanie sa s pojmom „kraj“, pretože nie je jasné, o aké územné vymedzenie v tomto prípade ide, mohol by sa používať pojem „samosprávny kraj“ alebo ešte výstižnejšie „región“. V tejto kapitole autori predkladajú aj niekoľko tabuliek, ako námet pre sumarizovanie spracovanej analýzy v oblasti protidrogovej prevencie v konkrétnom územnom celku, ako východisko pre koncipovanie efektívnej protidrogovej politiky a predpoklad tvorby úspešných projektov v tejto oblasti. Odporúčam spracovateľom, aby jednotlivé tabuľky ako predlohy zaradili do časti „príloha“, pričom v texte môžu využiť možnosť odkazu po stručnej charakteristike a upozornení. Autorom odporúčam taktiež dopracovať v predkladanej príručke časť

záver – zhrnutie alebo metodický záver, ktorý by bol akousi prehľadnou sumarizáciou toho, o čo sa autori usilovali pri spracovaní. Zároveň by táto časť poskytla odberateľom prehľad o možnostiach jej využitia a posilnila by ich motiváciu pri realizácii protidrogovej politiky v konkrétnom regióne. Otázkou taktiež zostáva, či by samotní nositelia spomínaných aktivít nemali absolvovať prostredníctvom ďalšieho vzdelávania aj samostatný vzdelávací program v oblasti komunikácie, vedenia tímu, manažérskych zručností a tvorby projektov k protidrogovej problematike. V tomto prípade by využiteľnosť predkladanej príručky znásobila vysoké úsilie spracovateľov.

Príručku Zásady a kritériá pre tvorbu a hodnotenie regionálnej protidrogovej politiky pokladám za podnetný prínos v oblasti podpory skvalitňovania protidrogovej politiky na konkrétnom územnom celku s cieľom dosiahnuť koncentrované úsilie zainteresovaných inštitúcií, subjektov a odborníkov v prospech efektívnej protidrogovej prevencie.

Milan Schavel

Konrad-Adenauer-Stiftung

Od poloviny roku 1991 působí nadace Konráda Adenaura (Konrad Adenauer Stiftung) se zastoupením v České republice.

Cíle nadace

Základním cílem naší nadace je rozvoj svobodné občanské společnosti, podpora společného volného trhu v rámci existujících integračních struktur, stejně jako sociálních a ekologických trendů v hospodářství. Po vstupu ČR do EU v roce 2004 a volbách do evropského parlamentu téhož roku se snažíme o posílení její pozice v rámci evropských institucí, o její hlubší integraci tak, aby se dostala na srovnatelnou úroveň se starými členskými zeměmi. Proto je naším prvořadým cílem zintenzivnění společenské debaty na téma společná Evropa, abychom vylepšili její obraz v médiích, i politických kruzích. Snažíme se dosáhnout užší bilaterální spolupráce mezi Českou republikou a Německou spolkovou republikou, jakožto partnerů ve sjednocené Evropě. Aby se nám podařilo dosáhnout konsolidované demokracie a zvýšit zájem veřejnosti o politiku, chceme prohloubit spolupráci mezi občanskou společností, politickými stranami a odbornými kruhy. Pro dosažení vyššího konsenzu ve společnosti je naším zájmem institucionalizovat antisystémové tendence ve společnosti a posílit roli umírněných politických stran a zvýšit účast mladé generace na politice celkově. Usilujeme o zintenzivnění důležitých témat, která jsou v médiích přehlížena, jako jsou hodnoty a etika v hospodářství, politice a společnosti nebo orientace společnosti v globalizovaném světě - např. s ohledem na naši křesťanskou tradici.

Naším cílem je tedy především dosáhnout stabilní konsolidované společnosti, ve které bude zakotven systém politických stran, důležitá témata jako její hodnoty, současná evropská integrace, či společná budoucnost Evropy. To vše díky pluralitnímu názorovému spektru médií a občanské společnosti.

Nástroje dosažení

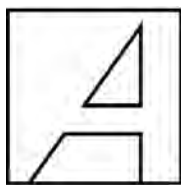
Našími hlavními nástroji je oblast poradenství a vzdělávání, ať už sami, nebo s ostatními partnery. Semináře, konference, příspěvky a workshopy, stejně jako podpora autorů při jejich publikování, to je spolupráce na kterou se orientujeme.

Politický dialog

Nadace Konráda-Adenauera v České republice podporuje veřejné společenské vzdělávání podle hodnot, které jsme nastílnili. Naší cílovou skupinou jsou lidé v rozhodovacích funkcích v oblastech politiky, hospodářství, vědy, kultury, médií a společnosti. V rámci naší strategie jde především o vzájemnou otevřenou výměnu názorů a zkušeností mezi těmito předními zástupci jak z České republiky, tak z Německa. Naše nabídka vzdělávání a informací je určena hlavně mladším lidem z tohoto okruhu.

Kontakt

Zastoupení v ČR
Konrad-Adenauer-Stiftung
Uruguayská 17
120 00 Praha 2
Česká republika
Tel. +420 222 320 190/1; 222 523 516
Fax +420 222 320 198
kasprag@kasprag.cz

Konrad
Adenauer
Stiftung

Přehled evropských kongresů o duchovní dimenzi sociální práce

Místem výměny zkušeností a informací o nových přístupech jsou rovněž konferenční aktivity. Níže uvedený seznam zachycuje základní údaje o nejvýznamnějších evropských mezinárodních konferencích, které pojednávaly o křesťanském obsahu duchovní dimenze sociální práce církvi v evangelickém, katolickém i pravoslavném prostředí.

14.–17. 3. 1996 Lahti/Finsko

Pořadatel: Deaconical Institution of Lahti University

Obsah: Ekumenický kongres o charitní a diakonické spiritualitě a práci

23.–27. 9. 1998 Lahti/Finsko

Pořadatel: Deaconical Institution of Lahti University

Obsah: Ekumenický kongres o charitně-diakonické spiritualitě a práci

Publikace: Deaconical Institution of Lahti (ed.), *Spiritus – Lux – Caritas*, Lahti. 1999.

12.–15. 5. 1999 Řím/Itálie

Pořadatel: Papežská rada COR UNUM

Obsah: Kongres o teologii charity a charitní katechezi

Publikace: Pontifical Concil COR UNUM (ed.), *Acts of the World Congress on Charity*, Roma. 1999.

22.–26. 9. 1999 Varšava/Polsko

Pořadatel: Caritas Polska /Univerzita Freiburg /Univerzita kardinála Stefana Wyszyńskiego Varšava

Obsah: Charita ve třetím tisíciletí. Mezinárodní charitně-naukový kongres

Publikace: Lazewski, W./Pompey, H./Skorowski, H. (Hrsg.), *Caritas Christi urget nos. Caritas w Europie trzecim tysiącleciu, Caritas in Europa in the third millennium, Caritas in Europa im 3. Jahrtausend*, Internationaler Caritaswissenschaftlicher Kongreß 22.–26. 9. 1999. Warszawa. 2000.

8.–20. 6. 2000 Nižnij Novgorod/Rusko

Pořadatel: Duchovní akademie ruské pravoslavné církve Nižnij Novgorod

Obsah: O základech teologicky podložené praxe milosrdenství

Publikace: Kuznetsov, K. (Hrsg.), *Soziale Diakonie. Erste internationale wissenschaftlich-praktische Konferenz*. Nižnij Novgorod: b. n. 2000.

8.–12. 6. 2001 Girona/Španělsko

Pořadatel: Colloquium of European Parishes (CEP)

Obsah: Europe in Solidarity – sociální dimenze víry v křesťanských komunitách

Publikace: Sozialteam Augsburg e. V. (Hrsg.), *Europa y Solidaritat. Dimensió social de la fe en les comunides cristianes* (Solidarität in Europa. Die soziale Dimension des Glaubens im Leben der Gemeinde). Augsburg: b. n. 2002.

23.–24. 1. 2006 Vatikán

Pořadatel: Papežská rada COR UNUM

Obsah: Světový kongres o Charitě

Publikace: Bianchini, G./Sechi, M. R. (eds.), *Deus caritas est. Atti del congresso mondiale sulla Carità*. Pontificium Consilium Cor Unum: b. n. 2006.

26.–28. 1. 2007 Dortmund/Německo

Pořadatel: Kommende Dortmund/Katholischen Akademie Schwerte

Obsah: Mezinárodní symposium o Charitě ku příležitosti prvního výročí uveřejnění encykliky *Deus caritas est*

Publikace: Peter Klasvagt / Heinrich Pompey (Hg.), *Liebe bewegt ... und verändert die Welt. Programmansage für eine Kirche, die liebt*. Paderborn: Bonifatius. 2008.

17.–19. 5. 2007 Olomouc

Pořadatel: Katedra křesťanské sociální práce CMTF UP Olomouc

Obsah: Mezinárodní konference *Deus Caritas est* – Církev jako společenství lásky ve službě trpícímu člověku v postkomunistických zemích střední Evropy

Publikace: Pompey, H., Doležel, J. (eds.), *Mezinárodní konference Deus caritas est. Církev jako společenství lásky ve službě trpícímu člověku. Charitní idea a hodnotová orientace v zemích transformace. Sborník příspěvků. Dokumentace a zhodnocení*. Olomouc: b. n. 2008.

19.–21. října 2007 Moskva/Rusko

Pořadatel: Caritas Russia

Obsah: Duchovní profil sociální práce – konference k encyklice Deus caritas est

Heinrich Pompey

Z němčiny přeložil Jakub Doležel

První konference o internetovém poradenství

Internetové poradenství je v prostředí pomáhajících profesí dynamicky se rozvíjející disciplínou. Před zhruba deseti lety se v České republice psychologům, sociálním pracovníkům, pedagogům a dalším profesionálům otevřela nová možnost, jak komunikovat se svými klienty a jak nabízet pomoc lidem v nejrůznějších obtížných životních situacích. Za tuto dobu urazilo internetové poradenství dlouhou cestu rozvoje a profesionalizace a jako takové si zaslouží pozornost nejen mezi odbornou veřejností.

Modrá linka (Centrum a linka důvěry pro děti a mládež) ve spolupráci se Soukromou vyšší odbornou školou sociální Jihlava uspořádala v říjnu 2008 v Jihlavě pod záštitou hejtmana kraje Vysočina RNDr. Miloše Vystrčila a odbornou záštitou České asociace linek důvěry konferenci věnovanou tématu internetového poradenství. Jednalo se o unikátní a historicky první setkání odborníků nad tímto tématem v českém prostředí. Konference zaznamenala velký zájem z řad odborníků. K odborné diskusi se sešlo téměř 70 pracovníků nejrůznějších typů institucí, studentů či dalších osob.

Konference otevřela celou škálu námětů, které jsou v současné době aktuální. Zájem vzbudila témata, která se týkala nových forem internetového poradenství a možností jejich využití, stejně tak vlivů internetu jako média na způsob komunikace. Prostor dostala i supervize, způsob profesního růstu pracovníků, kteří internet využívají ve styku s klienty, prostřednictvím reflexe obtížných situací. Mezi přednášejícími vystoupili jak přední odborníci z akademické půdy a profesionálové z institucí, které službu internetového poradenství poskytují, tak i zástupce Ministerstva práce a sociálních věcí ČR a Policie ČR. Jednotlivé příspěvky byly doplněny praktickými semináři a workshopy.

První přednášející doc. Zdeněk Vybíral poukázal na to, že poskytování e-mailového poradenství není jednoduchou záležitostí, jak se mnozí odborníci i laikové domnívají, a že na konkrétních příkladech uvedl tzv.

„špatnou praxi“. PhDr. Bohumila Baštecká vyvolala velmi zajímavou diskusi nad tím, zda je internetové poradenství vlastně poradenstvím. Mezi odbornou veřejností v této oblasti dosud panuje nejednotnost, což se také ukázalo v rámci panelové diskuse. Někteří internetové poradenství považují za pouhé podávání informací, a podle nich tedy nesplňuje podmínky pro poskytování poradenství, jiní kontakt s klientem prostřednictvím internetu chápou jako poradenství. Mgr. Petr Hanuš sdělil během diskuse: „*Sociální poradenství se v zákoně dělí na základní sociální poradenství a odborné sociální poradenství. V obou těchto případech lze s úspěchem nabídnout poradenství prostřednictvím internetu.*“ Pro nás se jeví jako velmi důležité téma nutnosti vyjasňování a definování hodnot internetových poraden či jednotlivců, kteří poradenství poskytují, a nutnost poradenství co nejvíce individualizovat, je-li to možné. Vývoj internetového poradenství na lince důvěry v Ostravě od fáze nadšení až po fázi rutiny zajímavě zmapoval PhDr. Svatopluk Antoš. Jeho přednáška potvrdila, že supervize internetového poradenství je potřebná a měla by být přirozenou součástí práce internetových poradců.

Z konference jasně vyplynulo, že v České republice jsou realizovány všechny formy internetového poradenství – poradenství prostřednictvím e-mailu, VOIPu, chatu a také (i když v omezené míře) i videochatu. Diskutovány byly výhody a nevýhody jednotlivých forem.

Shrňme si nejdůležitější výstupy z praktických seminářů a workshopů:

Z podnětů účastníků vyplývá, že se Skype stává v sociálních službách významným nástrojem. Pro klienty znamená dostupný způsob navázání kontaktu s odborníky, pro poskytovatele sociálních služeb další možnost, jak se přiblížit klientům. Workshop se zabýval specifickými situacemi, které používání programu Skype v internetovém poradenství přináší.

Účastníci workshopu Internetové poradenství z pohledu trestního práva, který lektorovali kriminální policisté, byli seznámeni zejména se souvislostmi oznamovací povinnosti a internetového poradenství. Oznamovací povinnost je dána ustanoveními § 167, 168 trestního zákona (nepřekážení trestného činu a neoznámení trestného činu), kdy je trestně odpovědný ten, kdo spáchání nebo dokončení tam uvedených trestných činů nepřekazí, nebo jejich spáchání neoznámí. Představitelé Policie České republiky označili internetové kontakty jako hodnověrný způsob, jak se dozvědět o trestném činu.

Workshop zaměřený na supervizi internetového poradenství nabídl možnost reflektovat obtížné situace v internetovém poradenství a rovněž se zabýval pozitivním i negativním aspektům propojenosti jednotlivých forem internetového poradenství. Účastníci

tohoto workshopu si odnesli praktickou zkušenost s fungováním supervize zaměřené přímo na internetové poradenství, což podle zpětných vazeb ocenili.

Workshop nazvaný Řešení nestandardních situací hledal ve společné diskusi všech zúčastněných odpověď mimo jiné i na to, zda se prostřednictvím internetového poradenství dá poskytovat obecná, odborná či krizová intervence.

Modrá linka chce navázat na tuto konferenci i v budoucnu. Z podnětů účastníků vyplývá, že je třeba věnovat se detailně konkrétním formám internetového poradenství, především nejvíce z hlediska dobré praxe, etických aspektů, profesních nároků, hodnot. Tým realizátorů konference se shoduje na tom, že uspořádání první konference bylo významným prvotním impulsem přispívajícím ke zvyšování kvality této služby. Těší nás, že máme podporu nejen poradců samotných, ale také profesní asociace linek důvěry, MPSV, Policie ČR i asociace vzdělavatelů v pomáhajících profesích.

Texty jednotlivých přednášejících najdete na webových stránkách Modré linky (www.modralinka.cz). Dalším výstupem bude DVD s nejdůležitějšími okamžiky konference, které bude zájemcům k dispozici za výrobní cenu.

Za Modrou linku tým realizátorů konference

Kontakty

Seznam nejdůležitějších evropských výzkumných a vzdělávacích institucí křesťanské – charitní a diakonické sociální práce

Do následujícího seznamu jsou zahrnuty jen instituce, které spojují výuku s výzkumem.

1. Institute diakonicko-naukové

Centre for the Study of Religion and Society
Uppsala University
Samaritergränd 2
Box 511
SE-751 20 UPPSALA
<http://www.crs.uu.se/en/>

Lahti Diakonia Institute

Vuorikatu 4
15110 LAHTI
Finland
<http://www.dila.fi/instituutti/>

Diakoniewissenschaftliches Institut

Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg/
Theologische Fakultät
Karlstraße 16
D-69117 Heidelberg
<http://www.dwi.uni-hd.de/>

Evangelische Fachhochschule für Sozial- und Gesundheitswesen

Ludwigshafen
Maxstr. 29
D-67059 Ludwigshafen
<http://www.efhlu.de/>

Institut für interdisziplinäre und angewandte Diakoniewissenschaft an der Universität Bonn (IfD)

Fliednerstraße 2
D-45481 Mülheim an der Ruhr
<http://www.ifd.fliedner.de/>

Evangelische Hochschule für Soziale Arbeit (FH)

Semperstr. 2a
D-01069 Dresden
<http://www.ehs-dresden.de/>

Kirchliche Hochschule Bethel

Kompetenzzentrum Diakoniewissenschaft
Masterstudiengang Diakonie Management
Remeterweg 45
D-33617 Bielefeld
<http://www.diakoniewissenschaft.kiho-bethel.de/>

Evangelische Fachhochschule Rheinland Westfalen Lippe

Fachbereich Gemeindepädagogik und
Diakonie
Immanuel-Kant-Str. 18–20
D-44803 Bochum
<http://www.efh-bochum.de/>

Ev. Fachhochschule für Sozialpädagogik der Diakonenanstalt des Rauhen Hauses

Horner Weg 170
D-22111 Hamburg
<http://www.rauheshaus.de/fachhochschule/>

2. Institute charitně-naukové

Arbeitsbereich Caritaswissenschaft und Christliche Sozialarbeit

Theologische Fakultät der Albertn Ludwigs
Universität Freiburg
Werthmannplatz 3, KG 1, R. 1332-34
D-79100 Freiburg
<http://www.caritaswissenschaft.uni-freiburg.de/>

Instituts für Caritaswissenschaft an der Katholisch-Theologischen Privatuniversität Linz

Bethlehemstr. 20
A-4020 Linz
<http://www.ktu-linz.ac.at/icw>

Instituto Internacional de Caridad y Volun- tariado Juan Pablo II

Universidad Católica San Antonio
Campus de los Jerónimos s/n
30107 Guadalupe (Murcia)
España
<http://www.ucam.edu/voluntario/>

**Lehrstuhl für Christliche Gesellschaftslehre
und Caritaswissenschaften**

Universität Passau

D-94030 Passau

[http://www.ktf.uni-passau.de/institutionen/
caritas/](http://www.ktf.uni-passau.de/institutionen/caritas/)

**Katholische Stiftungsfachhochschule Mün-
chen**

Fachbereich Soziale Arbeit

Abteilung München

Abteilung Benediktbeuern

Preysingstr. 83

D-81667 München

<http://www.ksfh.de/>

Katholische Fachhochschule Mainz

Soziale Arbeit, Praktische Theologie, Pflege &
Gesundheit

Saarstr. 3

D-55122 Mainz

<http://www.kfh-mainz.de/>

**Katholische Fachhochschule Nordrhei
Westfalen/Abteilung Köln**

Fachbereich: Sozialwesen

Wörthstraße 10

D-50668 Köln

<http://www.kfhnw.de/koeln/>

**Katholische Fachhochschule Nordrhein
Westfalen/Abteilung Aachen**

Fachbereich: Sozialwesen

Robert-Schuman-Str. 25

D-52066 Aachen

[http://www.kfhnw.de/personen/sp_auto_
5091.php?abteilung=aachen](http://www.kfhnw.de/personen/sp_auto_5091.php?abteilung=aachen)

**Diplom-Aufbaustudiengang Caritaswisens-
schaft**

Theologische Fakultät Paderborn

Kamp 6

D-33098 Paderborn

<http://www.caritaswissenschaft-paderborn.de/>

**Katholische Fachhochschule Nordrhein
Westfalen/Abteilung Paderborn**

Fachbereich: Sozialwesen

Leostraße 19

D-33098 Paderborn

<http://www.kfhnw.de/paderborn/index.php>

**Katholische Fachhochschule Nordrhein
Westfalen/Abteilung Münster**

Fachbereich: Sozialwesen

Piusallee 89

D-48147 Münster

<http://www.kfhnw.de/muenster/>

Prípravil Jakub Doležel

Metody a řízení sociální práce

Oldřich Matoušek a kol.

O. Matoušek a kol.

Metody a řízení sociální práce

Informace o klasických i nových metodách sociální práce. Podrobně jsou probrány různé formy práce se skupinou, práce s dětmi a s rodinou i makrometody. Pozornost je věnována i otázkám řízení, supervize a hodnocení sociální práce, etickým aspektům výkonu povolání a riziku vyhoření sociálních pracovníků.

váz., 384 s., 499 Kč

L. Janáčková, P. Weiss

Komunikace ve zdravotnické péči

Kniha je zaměřena na specifika vztahu mezi lékařem a pacientem v jednotlivých oborech medicíny. Na základě obecných principů charakterizujících zvláštnosti komunikace v chirurgii, onkologii, gynekologii, sexuologii atd. popisuje principy moderních přístupů k pacientovi. Je určena lékařům, psychologům, ostatním zdravotnickým pracovníkům i jejich pacientům.

brož., 136 s., 199 Kč

Petr Weiss, Laura Janáčková

Komunikace ve zdravotnické péči

Portál, s. r. o.,

Klapkova 2, 182 00 Praha 8, tel. 283 028 203, e-mail: obchod@portal.cz

Knihkupectví Portál: Jindřišská 30, Praha 1 • Dominikánské nám. 8, Brno

• Husova 60, České Budějovice • Prokopova 19, Plzeň

www.portal.cz

portál

OBJEDNÁVKA PŘEDPLATNÉHO 2009 Tuto objednávku vystříhnete a odešlete na adresu redakce	
Jméno a adresa objednatele (uvádějte prosím včetně čísla popisného a PSČ):	
Fakturační adresa (Uvádějte prosím tehdy, je-li fakturační adresa odlišná od adresy zasilací. Platí pro objednávky organizací.):	
tel./mobil:	e-mail:
IČO, DIČ objednatele:	
Závazně objednávám předplatné časopisu SOCIÁLNÍ PRÁCE/SOCIÁLNA PRÁCA: ☐ celý ročník 2009 (set 4 čísel) ☐ (vypište počet kusů)	
☐ ks 1/09 Komunitní plánování í ☐ ks 2/09 Různá pojetí sociální práce	☐ ks 3/09 Sociální práce se zadluženými ☐ ks 4/09 Sociální práce ve třetím světě
Prosím o zaslání minulých čísel (vypište počet kusů):	
☐ ks 1/08 Soc. práce s lidmi s duševní nemocí ☐ ks 2/08 Spol. zakázka a naše odpovědnost ☐ ks 3/08 Podniková sociální práce ☐ ks 4/08 Duchovní rozměr v sociální práci ☐ ks 4/07 Praxe a supervize v sociální práci	☐ ks 3/07 Sociální práce s lidmi se závislostí ☐ ks 2/07 Sociální práce s imigranty ☐ ks 1/07 Role sociálního pracovníka ☐ ks 4/06 Bezdomovectví* ☐ ks 3/06 Organizační kultura*
Čísla 1/03 až 2/06 si můžete zdarma stáhnout z našich webových stránek. * Čísla označená hvězdičkou již nejsou dostupná v tištěné podobě. Můžeme Vám je zaslat v el. formátu (PDF – pro Acrobat Reader). Cena je shodná s cenou výtisku. V případě zájmu toto číslo odešleme na Vámi uvedenou e-mailovou adresu. Velikost souboru se pohybuje kolem 3 MB.	
Druh předplatného (zakřížkujte): ☐ základní cena: 265 Kč/ks vč. DPH za ročník 2009 ☐ cena pro studenty: 165 Kč/ks vč. DPH za ročník 2009 ☐ roční předplatné (4 čísla) se slevou 10 %: 954 Kč vč. DPH za ročník 2009 ☐ roční předplatné pro studenty (4 čísla) se slevou 30 %: 462 Kč vč. DPH za ročník 2009 ☐ studentské – 99 Kč/ks, ročník (4 čísla) 396 Kč za starší čísla ☐ občanské 129 Kč/ks, ročník (4 čísla) 516 Kč za starší čísla ☐ pro organizace 229 Kč/ks, ročník (4 čísla) 916 Kč za starší čísla ☐ sponzorské předplatné: 1 200 Kč vč. DPH Studenty (prezenční formy studia) mimo MU žádáme o zaslání potvrzení o studiu. Možno i e-mailem scan ISiCu – oboustranně.	
Platbu provedu (zakřížkujte): ☐ složenkou ☐ převodem z účtu	
Adresa redakce: Časopis Sociální práce/Sociálna práca • ASVSP, Joštova 10, 602 00 Brno • tel.: +420 774 324 983 (13–16 hodin) • fax: +420 549 491 920 • IČO: 49465619, číslo účtu: 777630001/5500 (Raiffeisenbank) • e-mail: socialniprace@socialniprace.cz • www.socialniprace.cz	
Podpis/podpis a razítko:	